

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**MUHAMMED ÂBİD es-SİNDÎ (ö. 1257/1841)
VE HADİSÇİLİĞİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Merve ÖZTÜRK**

**Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ebubekir SİFİL

MAYIS 2019

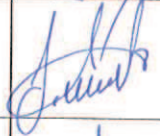
T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
ŞOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

MUHAMMED ÂBİD es-SİNDÎ(ö.1257/1841)
ve HADİSÇİLİĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Merve ÖZTÜRK (167213019)

Enstitü Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

Bu tez 11 / 06 / 2019- tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Adı SOYADI	Kanaati			İmza
Jüri Başkanı (Danışman)	Doç. Dr. Ebubekir SİFİL	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Dr. Öğr. Üyesi Fatma KIZIL	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Ataullah ŞAHYAR	☒ Kabul	☐ Düzeltme	☐ Ret	

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHAL YAZILIM RAPORU
BEYAN BELGESİ

Tez Başlığı: Muhammed Âbid es-Sindî (ö.1257/1841) ve Hadisçiliği
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın toplam 138 sayfalık kısmına ilişkin aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve 28/05/2019 tarihinde aşağıda ismi yazılı araştırma görevlisi tarafından şahsıma iletilen Turnitin intihal tespit programı raporuna göre tezimin benzerlik oranı % 17

Uygulanan filtrelemeler:

1. Kaynakça hariç,
2. Alıntılar dâhil,
3. 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Bu bilgiler doğrultusunda tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

İmza

Adı SOYADI : Merve ÖZTÜRK
Öğrenci Numarası : 167213019
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Türü : () Proje (X) Yüksek Lisans Tezi () Doktora Tezi

Taramayı Yapan

Arş. Gör. Kübra ÇAKMAK

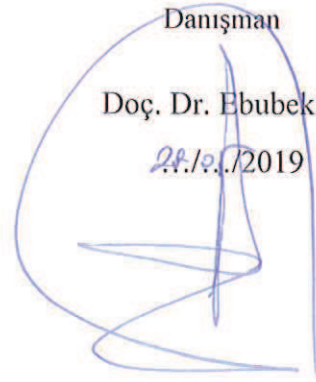
28.05/2019

Danışman

Doç. Dr. Ebubekir SİFİL

28.05/2019

ÖNSÖZ

Hint alt kıtasının bir parçasını oluşturan, günümüzde ise Pakistan sınırları içerisinde yer alan Sind bölgesi, İslâm kültür ve medeniyetinin önemli merkezlerinden biridir. Gerek bu bölgeye gelen muhaddisler gerekse bölgeden yetişen âlimler hadis ilmine katkıda bulunmuşlardır. Sind bölgesinden XIII./XIX. asırda yetişen meşhur muhaddislerden biri Muhammed Âbid es-Sindî'dir. Hayatının büyük bir kısmını Yemen ve Hicaz'da geçiren Sindî, Medine'de yaptığı hadis faaliyetleriyle öne çıkmaktadır. Nitekim İslâm dünyasının farklı bölgelerinden gelen çok sayıda öğrenci kendisinden ders almıştır. Aklî ve naklî ilimlerde derin bir birikime sahip olan Sindî, ağırlıklı olarak fıkıh ve hadisle meşgul olmuştur. Hanefî fakihi Sindî'nin telif faaliyetleri genellikle "fikhü'l-hadîs"e yöneliktir. Bu anlamda Sindî hadis şerhleri zemininde çalışmalar yaparken genellikle mezhep geleneği içerisinde yazılan metinleri tertip ve şerh etmeye yönelmiştir.

Fikhü'l-hadîse yönelik eserleri, hadis çalışmaları ve sünnete bağlılık düşüncesiyle Hint alt kıtasındaki hadis faaliyetlerine etki eden Sindî ve eserleri hakkında hadis ilminde yapılan akademik bir çalışma olmaması bizi bu konuyu seçmeye sevk etmiştir. Bu amaçla iki bölüme ayrılan çalışmanın birinci bölümünde, klasik kaynaklardan ve daha önce yazılmış modern biyografilerden hareketle Sindî'nin yaşadığı dönem, hayatı ve eserleri daha geniş bir çerçevede ele alınarak ilmî kişiliği ve ilim çevreleriyle ilişkisi tespit edilmeye gayret edilmiştir. İkinci bölümde ise Sindî'nin hadis eserlerinden hareketle hadis ilmindeki yeri incelenmiştir. Bu çerçevede ulaşılan bilgiler ve âlimlerin onun hakkındaki değerlendirmeleri doğrultusunda Sindî'nin hadis ilmine dair katkıları eserleri cihetinden tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu tezin konusunun belirlenmesinden hitama erdirilmesine kadar olan süreçte zamanının ve çalışmalarının tüm yoğunluğuna rağmen bana vakit ayıran, ilmi birikimini esirgemeyen ve birçok kaynağa ulaşmamda öncülük eden kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Ebubekir SİFİL'e sonsuz şükranlarımı sunarım. Yüksek lisans eğitim boyunca kendisinden birçok konuda istifade ettiğim ayrıca değerli görüşleriyle teze ilişkin yeni düşünme alanlarının açılmasına vesile olan kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Fatma KIZIL'a, aynı anabilim dalı çatısı altında olmam hasebiyle muhtelif zamanlarda fikri anlamda istifade ettiğim değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Muhammed BEYLER'e, çalışmamı inceleyerek sunduğu değerli katkılarıyla tezin gelişmesini sağlayan, tezimin jüri üyesi olma inceliğini gösteren Doç. Dr. Atallah ŞAHYAR'a, tezin başlangıcındaki bilgilendirmeleri ve kaynak temini hususundaki yardımlarından ötürü Prof. Dr. Mehmet ÖZŞENEL ile Dr. Öğr. Üyesi İrfan İNCE'ye, tezin her aşamasında değerli fikir ve görüşlerinden istifade ettiğim Arş. Gör. Kübra ÇAKMAK'a ve son olarak bugüne gelmemde, yetişmemde büyük emek sarfeden, fedakâr anneme ve babama da teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmanın bundan sonra yapılacak çalışmalara kaynaklık teşkil etmesini Yüce Allah'tan niyaz ederim. Gayret bizden, tevfik Allah'tandır.

Merve Öztürk

Üsküdar 2019

İÇİNDEKİLER

BEYAN	i
ÖNSÖZ.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	v
ÖZET	vi
SUMMARY	vii
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
II. Araştırmanın Kaynakları ve Metodu	2

BİRİNCİ BÖLÜM: MUHAMMED ÂBİD ES-SİNDÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Muhammed Âbid es-Sindî'nin Yaşadığı Asır ve Coğrafya	5
1.1.1. Sind bölgesinin genel durumu	5
1.1.2. Sindî'nin yaşadığı dönemin siyasî, ilmî, sosyal ve kültürel durumu.....	9
1.2. Sindî'nin Hayatı	13
1.3. Kişilik Özellikleri	19
1.4. İlmî Kişiliği	21
1.4.1. Hocaları	23
1.4.2. Talebeleri	28
1.4.3. Eserleri.....	30
1.4.3.1. Hadis ilmine dair eserleri	30
1.4.3.2. Fıkıh ilmine dair eserleri	39
1.4.3.3. Diğer ilimlere dair eserleri	43

İKİNCİ BÖLÜM: SİNDÎ'NİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ VE ESERLERİ

2.1. Sindî'nin Hadisçiliği	44
2.2. Sindî ve Fikhü'l-hadîs.....	48
2.3. Sindî'nin Hadis Eserlerinin İncelenmesi	52
2.3.1. <i>Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbni Abbâs</i> isimli risâlesi.....	52
2.3.2. <i>Minhatü'l-Bârî fî cem'i rivâyâti Sahîhi'l-Buhârî</i> adlı eseri	54
2.3.2.1. Eserin ön plâna çıkan özellikleri	54
2.3.2.2. Telif metodu ve tertibi	56
2.3.3. <i>Tertîbü Müsnedi's-Şâfiî</i>	60

2.3.4. <i>Mu'temedü'l-elma'iyi'l-mühezzeb</i>	62
2.3.5. <i>Tertîbü Müsnedi'l-İmam Ebî Hanîfe</i>	63
2.3.6. <i>el-Mevâhibü'l-latîfe şerhu Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe</i>	66
2.3.6.1. <i>Eserin tanıtımı</i>	66
2.3.6.2. <i>Sindî'nin şerhte kullandığı kaynaklar</i>	68
2.3.6.2.1. <i>Hadis kaynakları</i>	68
2.3.6.2.2. <i>Tefsir ve Kur'ân ilimleri ile ilgili kaynakları</i>	74
2.3.6.2.3. <i>Fıkıh ve fıkıh usûlü kaynakları</i>	74
2.3.6.2.4. <i>Zühd ve tasavvuf kaynakları</i>	75
2.3.6.2.5. <i>Tarih ve siyer kaynakları</i>	76
2.3.6.2.6. <i>Diğer kaynaklar</i>	76
2.3.6.3. <i>Sindî'nin şerhte takip ettiği metot</i>	77
2.3.6.3.1. <i>Hadislerin sened tahlili</i>	77
2.3.6.3.1.1. <i>Hadislerin tahririni yapması</i>	77
2.3.6.3.1.2. <i>Râvi isimleri ile ilgili açıklamalar yapması</i>	81
2.3.6.3.1.3. <i>Râvilerin cerh ve ta'dili ile ilgili açıklamalar yapması</i>	83
2.3.6.3.2. <i>Hadislerin metin tahlili</i>	85
2.3.6.3.2.1. <i>Lugavî ve ıstılahî tahliller</i>	85
2.3.6.3.2.2. <i>Gramer tahlilleri</i>	89
2.3.6.3.2.3. <i>Garîb kelimeleri açıklaması</i>	90
2.3.6.3.2.4. <i>Muhtevanın izahı</i>	91
2.3.6.3.2.5. <i>Ulemânın ve fukâhanın ihtilaflarını zikretmesi</i>	94
2.3.6.3.2.6. <i>Fıkıhî meselelere dair görüş beyan etmesi</i>	97
2.3.6.3.2.7. <i>Hadislerde görülen ihtilaflara yaklaşımı</i>	99
2.3.6.3.2.8. <i>Hadislerdeki itikada dair meseleleri açıklaması</i>	102
2.4. <i>Sindî'nin el-Mevâhibü'l-latîfe Şerhi Üzerine Değerlendirme</i>	105
SONUÇ	107
KAYNAKÇA	111
EKLER	119
EK-1: <i>SİNDÎ'NİN TALEBELERİNİN ALFABETİK SIRALAMASI</i>	119
ÖZGEÇMİŞ	123

KISALTMALAR LİSTESİ

a. mlf.	: Aynı müellif
b.	: Bin, ibn
bk.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: <i>Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi</i>
ed.	: Editör
h.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
krş.	: Karşılaştır
nr.	: Numara
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm/vefat tarihi
r. a.	: Radıyallâhu anh
r. anhâ	: Radıyallâhu anhâ
s.	: Sayfa
s.a.v.	: Sallallâhu ‘aleyhi ve sellem
ts.	: Tarihsiz
vb.	: Ve benzeri
Yay.	: Yayınları
yy.	: Basım yeri yok

ÖZET

Tezin Başlığı: Muhammed Âbid es-Sindî (ö. 1257/1841) ve Hadisçiliği

Tezin Yazarı: Merve ÖZTÜRK

Danışman: Doç. Dr. Ebubekir SİFİL

Kabul Tarihi: 11.06.2019

Sayfa Sayısı: vii +122

Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bilim Dalı: Temel İslam Bilimleri

Bu çalışma XIII./XIX. yüzyıl İslâm dünyasının önemli âlimlerinden Muhammed Âbid es-Sindî'nin hayatını ve onun hadis ilmindeki yerini konu almaktadır. Kendisi Hint alt kıtasındaki İslâm hâkimiyetinin son yarım asrında Sind bölgesinden çıkan meşhur muhaddislerdendir. Sindî, dönemin ilim merkezlerinden biri olan Sind'de doğup ilk eğitimini burada aldıktan sonra çeşitli vesilelerle Hicaz, Yemen ve Mısır'da bulunmuştur. Hayatının büyük bir kısmını Yemen ve Hicaz'da geçiren daha sonra Medine'ye yerleşip burada reîsülulemâ makamına getirilen Sindî, Medine'de kendisini tedris ve telif faaliyetlerine vakfetmiştir. Medine'de başta hadis ilmi olmak üzere yaptığı çalışmalar, yetiştirdiği öğrenciler vasıtasıyla birçok bölge ile özellikle de Hicaz ve Hint bölgeleri arasında ilmî irtibatın kurulmasında etkili olmuştur. Nitekim bugün Hint alt kıtasındaki birçok hadis isnadı Sindî'ye ulaşmaktadır.

Tezde Sindî'nin doğduğu bölgenin genel durumu ele alınmış, ardından yaşadığı hicrî XII. ve XIII. asrın siyasî, sosyal ve kültürel durumu hakkında bir tasvir yapılmaya çalışılmıştır. Daha sonra hayatı, ilmî faaliyetleri, hocaları, talebeleri ve eserlerinden bahsedilmiştir. Sindî yaptığı çeşitli rihleler vesilesiyle gittiği bölgelerdeki âlimlerden istifade etmiş bununla birlikte sayıları yetmişe varan birçok talebeye de ders vermiştir. Bu çalışmada onun yetiştiği ilmî çevrenin daha iyi anlaşılabilmesi için ailesi, hocaları ve kendisinden icâzet alan talebelerinden bazısının tercemelerine değinilmiştir. İlmî kişiliğinin tanınmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle çeşitli alanlarda yazdığı eserlere de yer verilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise ulaşılan hadis eserlerinin genel tanıtımı yapıldıktan sonra hususiyetleri incelenerek Sindî'nin hadis ilmine katkısı ve muhaddis yönü ortaya konulmuştur. İsnada gerekli değeri veren Sindî âlî isnad sahibidir. Bu yönüde âlimlerin tavsifleri ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Kendisi gibi Sind'den Hicaz'a giden Hanefî mezhebine mensup olmakla birlikte hadisle ameli tercih eden Sindli ulemâdan ayrılan Hanefî fakihî ve muhaddis Sindî, fikhü'l-hadise yönelik eserleri ile fikhî hadise tatbik metodunu uygulamıştır. Bu yönü incelenmek üzere *Müsnedü Ebî Hanîfe* üzerine telif ettiği *el-Mevâhibü'l-latîfe* isimli şerhindeki metodu da ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhammed Âbid es-Sindî, Sind, Hicaz, hadis, *Müsned*, *el-Mevâhibü'l-latîfe*

SUMMARY

Thesis Title: Muhammad Ābid al-Sindī (d. 1257/1841) and His Understanding of Hadith	
Thesis Author: Merve ÖZTÜRK	Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ebubekir SİFİL
Date: 11.06.2019	Pages: vii+122
Department: Basic Islamic Sciences	Field of Study: Basic Islamic Sciences
<p>This work addresses the life of Muhammad Ābid al-Sindī who is one of the most important scholars of the Islamic World in the 13/19th century and his place in the of hadith. He is one of the acclaimed muhaddiths who surged from the Sind region in the last half-century of Islamic domination in the Indian subcontinent. Muhammad Ābid al-Sindī was born in Sind and he got his first education in that city, which was one of the centers of knowledge in the period. On the other hand he has been in Hijaz, Yemen, and Egypt on several occasions. He spent much of his life in Yemen and the Hijaz. Later, Sindī has settled in Madinah and was appointed to the office of the head of ulama class and he devoted himself to teaching and compilation activities. His studies, especially about the science of hadith in Madinah, have been instrumental to construct scientific contacts among many regions, specifically between the Hijaz and Indian regions by means of his students. As a matter of fact, many hadiths in the Indian subcontinent reaches Sindī in terms of isnad.</p> <p>In the thesis, firstly, the general situation of the region where Sindī was born is studied. And then the political, social and cultural situation of the 12th and 13th Hijri centuries in which Muhammad Ābid al-Sindī lived was examined. Later, his life, his scientific activities, teachers, students and works were mentioned. Sindī had benefited from the scholars in the regions he visited, on the occasion of the various scientific journey (rihla). In addition, he also taught almost seventy students. In this study, some of the biographies of his family members, his teachers, and students who got an ijaza from him were mentioned briefly to emphasize the scientific environment in which he was educated. Besides hadith discipline, his works in various fields have been dealt with so that it will contribute to the recognition of his scientific personality.</p> <p>In the last part of the study, hadith works attained were introduced and their characteristics were examined. Starting from this point, the contribution of Sindī within the scope of the science of hadith and his traditionist way of thinking was examined. As a hadith scholar who attached importance to the isnad system, he was the owner of ali isnad (exalted isnad). In the thesis, this aspect of Sindī has also been tried to be determined by the references of the scholars. Although he belonged to the Hanafī school which is transferred from Sind to Hijaz, he was separated from the Sind originated group of ulama. He has preferred the practice with the hadith as a Hanafi jurist and traditionist, and applied the jurisprudence to the hadith by directing his intention to figh al-hadith. In order to examine his mentioned aspect, his method in his commentary <i>al-Mavāhibü'l-latīfe</i> annotation written on <i>Musnad-ı Ebu Hanīfe</i> was studied.</p>	
Key Words: Muhammad Ābid al-Sindī, Sind, Hijaz, hadith, <i>Musnad</i> , <i>al-Mavāhibü'l-latīfe</i>	

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Pakistan ve Hindistan bölgesinde İslâm ilim ve kültür tarihine katkı sunan birçok âlim yetişmiştir. Bu âlimler, İslâmî ilimler sahasında kayda değer çalışmalar yapmış ve fikirleriyle kendilerinden sonra yetişen ulemâ nesline yol gösterici olmuşlardır. Hint alt kıtası, özellikle hadis çalışmalarıyla dikkat çekmiş, günümüze kadar gelen hadis eğitim ve öğretim merkezleriyle temayüz etmiştir. Bölgede hadis kültürünün yaygınlaşmasında, sünnetin öğrenilip hayata geçirilmesinde öncülük eden âlimlerin hayatlarını, eserlerini ve ilmî kişiliklerini araştırmak bu açıdan önem arz etmektedir.

Bu gayeyle, çalışmada Hindistan'daki İslâm hâkimiyetinin son yarım asrında Sind bölgesinden çıkan âlimlerden Muhammed Âbid es-Sindî el-Ensârî'nin (ö. 1257/1841) hayatı ve hadis ilmindeki yeri incelenecektir. Çok yönlü bir şahsiyet olan Muhammed Âbid es-Sindî, fıkıh, hadis, tefsir, Arap dili ve belâgatı, tıp gibi çeşitli alanlarda ilim tahsil etmiş ve eserler kaleme almıştır. Küçük yaşlarda ilim tahsiline başlayan ve Sind'den çıkıp Hicaz, Yemen gibi farklı ilim merkezlerine rıhleler yapan Muhammed Âbid es-Sindî, nihaî olarak Medine'ye yerleşmiş ve reîsululemâ sıfatıyla vefatına kadar ilmî faaliyetlerini sürdürmüştür. Bugün Hint alt kıtasındaki birçok hadis isnadının kendisine ulaştığı Sindî, Medine'deki hadis tedris ve telif faaliyetleriyle Hindistan dâhil İslam coğrafyasının farklı bölgelerinden gelen birçok hadis talebesine öncülük etmiştir. Bu tezde de müstakil olarak çalışılmayı hakeden çok yönlü, değerli bir âlim olan Sindî'nin hadise dair eserlerinden hareketle hadis ilmine sunduğu katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmada Sindî'nin hayatı ayrıntılı bir şekilde işlenerek ilim dünyasına katkıda bulunmak hedeflenmiştir. Bu amaçla öncelikle Sind bölgesinin tarihine dair kısa bir bilgi verilip daha sonra Sindî'nin yaşadığı dönemin siyasî, sosyal ve kültürel durumu kısaca ele alınmıştır. Her ne kadar kendisi Sind'den uzak kalarak hayatının büyük bir kısmını Yemen ve Hicaz'da geçirse de ilmî ve kültürel faaliyetleriyle meşhur özellikle hadis alanındaki faaliyetleriyle dikkat çeken Sind bölgesi kısaca tanıtılmıştır. Zira kişinin yaşadığı çevre, ilmî şahsiyetinde etkili bir unsurdur. Birinci bölüm ise Sindî'nin hayatı, kişiliği ve ilmî faaliyetlerini içermektedir. İlmî kişiliği başlığı Sindî'nin hocaları, talebeleri ve eserleri konularını ihtiva etmektedir. Bu başlıkta öncelikle Sindî'nin eğitim ve öğretim süreci geniş bir şekilde işlenmiştir. Zira onun Hindistan'da başlayıp Yemen ve Hicaz'da devam eden tahsil hayatı, ilim çevreleri ile ilişkisini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Nitekim bu hareketli hayatı, sahip olduğu üstün zekâ, azim ve gayreti sonucu başta fıkıh olmak üzere hadis, tefsir, sarf ve tıp ilimlerine kadar uzanan çeşitli alanlarda eserler vermesinde etkili olmuştur. Tahsil hayatında geçirdiği evrelere işaret edildikten sonra ilmî şahsiyetinin şekillenmesine katkıda bulunan hocalarına yer verilmiştir. Ardından sayısı yetmiş bulan talebeleri zikredilmiştir. Sindî'nin en fazla talebesi ise Mekke ve Medine'de olmuştur. Öyle ki buraya ilim talep etmek için gelen herkes Sindî'nin tadrîsâtından geçmiştir. Sindî'nin eserleri ilimlere göre tertip edilerek tanıtılmıştır. Hadis eserleri dışında diğer eserleri özellikle de fıkıh alanında İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) *Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr* isimli haşiyesiyle yarışacak seviyedeki *Dürrü'l-muhtâr* şerhi *Tavâli 'u'l-envâr* ve fıkıh risâlelerine yer verilmiştir.

Araştırmanın diğere bir amacı da tezin konusunu oluşturan Sindî'nin hadisçilik yönünü ortaya koymaktır. Bu gayeyle ikinci bölümde Sindî'nin hadis ilmindeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır. İlk olarak hadisçiliği bağlamında Hicaz'da Hanefî müntesibi Sindli muhaddisler arasındaki konumu ile ilgili bilgi verilecek, daha sonra isnad konusundaki titizliği ve âli isnad sahibi olması hakkında âlimlerin görüşleri incelenecektir. Sonrasında yer verilen hadis eserlerinin konusu ve özellikleri tetkik edilecektir. Sindî'nin telif faaliyetleri genellikle “fikhü'l-hadîse” yöneliktir. Buradan hareketle “fikhü'l-hadîs” ile ilgili başlıkta Sindî'nin mezhebe bağlı kalarak hadislerden fikhî hüküm çıkarması incelenmiş bu bağlamda mezhebinin dışına çıkarak hüküm verdiğine yönelik bazı iddialar ise cevaplandırılmaya çalışılmıştır. Ardından hadis eserleri tetkik edilmiştir. Bunlar içerisinde İbn Abbâs'ın (ö. 68/687-88) Hz. Peygamber'den doğrudan rivayet ettiği hadislerin sayısını konu alan *Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbnü Abbâs müşâfeheten an Seyyidi'n-Nâs* isimli risâlesinde söz konusu rivayetler incelenmiş ve sahâbe mürseli de dikkate alınarak meseleye bütüncül bir yaklaşım sağlanmıştır. Akabinde *Sahîh-i Buhârî* üzerine tertip ettiği altı ciltten oluşan *Minhatü'l-Bârî* isimli eserin ön plana çıkan bazı özelliklerine, telif ve tasnif metoduna işaret edilmiştir. Daha sonra Sindî'nin kaleme aldığı İmâm Ebû Hanîfe ve İmâm Şâfî'ye isnad edilen müsnedlere yer verilmiştir. Sindî'nin fıkıh konularına göre tertip etmekle birlikte şerh ettiği müsnedler tanıtılmıştır. Bu eserlerden Ebû Hanîfe'nin *Müsned*'i üzerine kaleme aldığı *el-Mevâhibü'l-latîfe* adlı şerhi incelenip ilgili eser özelinde Sindî'nin şerhçiliğine yer verilmiştir.

Bu çalışmayla Muhammed Âbid es-Sindî'nin hayatı, eserleri ve hadisçi kişiliği hakkında araştırmacılara detaylı ve derli-toplu bilginin verilmiş olması ve bu konuda çalışma yapacak olanlara yol gösterici olması temenni edilmektedir.

II. Araştırmanın Kaynakları ve Metodu

XIII./XIX. yüzyıl İslâm dünyasının en önemli isimlerinden büyük Hanefî fakihî ve meşhur muhaddis Muhammed Âbid es-Sindî hakkında hadis alanında herhangi bir müstakil araştırma yapılmamış olması bizi Sindî'nin hayatı, ilmî kişiliği, eserleri ve hadis ilmindeki yeri üzerinde çalışmaya sevk etmiştir. Bununla birlikte hakkında *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde İrfan İnce tarafından yazılan bir madde bulunmaktadır. Sindî'nin hayatı, ilmî gelişimi ve eserleri hakkında bilgi verilen ansiklopedi maddesi de Sindî hakkında bilgiye ulaşmaya ve literatürü tanımaya rehberlik etmiştir. Bunun dışında Mehmet Özşenel tarafından yüksek lisans çalışması olarak hazırlanan ve basılan *Pakistan'da Hadis Çalışmaları* isimli eserde Muhammed Âbid es-Sindî, “Hicaz'da Sind hadis ekolü”ne bağlı muhaddisler arasında yer almıştır. Sind bölgesindeki hadis ilminin durumu ve Muhammed Âbid es-Sindî'nin hayatı, ilmî kişiliği, eserleri çerçevesinde bu eserden de oldukça istifade edilmiştir.

Bu çalışmada Muhammed Âbid es-Sindî'nin yaşadığı çevreyi konu edinen giriş bölümü ile hayatı ve ilmî kişiliğini ihtiva eden birinci bölümde gerek Sindî'nin eserlerinde yazılan mukaddimelerden gerekse hakkında yapılan çalışmalardan istifade edilmiştir. Nitekim Ahsen Ahmed Abdüşşekûr tarafından üç cilt halinde neşredilen, Sindî'nin fıkıh ağırlıklı olmak üzere hadis, sarf, tıb ilmine dair on beş risâlesi ile talebelerine yazdığı dokuz icâzetin yer aldığı *Mecmû' icâzâti ve resâil İmam Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eseri araştırmaya

esas teşkil eden bir kaynaktır. Suriyeli âlim Saîd Bekdâş'ın kaleme aldığı Sindî'nin hayatı, ilmî kişiliği ve eserlerini konu edinen *Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî el-Ensârî* de müracaat edilen önemli çalışmalardandır. Bu iki aslî kaynak baştan sona okunarak tezin ana çerçevesi belirlenmiştir.

Sindî'nin kendi eserlerinden de istifade edilmiştir. *Hasrû's-şârid min (fi) esânîdi Muhammed Âbid* isimli eser Sindî'nin tahsil ettiği ilimler ve rivayet ettiği kitapların isnadlarını bir araya getirmektedir. Bu bağlamda eserin hem kendisinden hem de neşredeni tarafından yazılan mukaddime kısmından istifade edilmiştir. Sindî'nin *Dürri'l-muhtâr* üzerine kaleme aldığı *Tavâli 'u'l-envâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* isimli yazma halindeki şerhin Abdürreşîd Muhammed Mûsâ Lahorî Sindî tarafından "Kitabü't-Tahâre" bölümü doktora tezi olarak çalışılmıştır. Doktora tezinin giriş kısmında Sindî ile ilgili verilen bilgilere de bu bağlamda başvurulmuştur.

Çalışmanın giriş kısmında Sindî'nin yetiştiği çevrenin siyasî, sosyal ve kültürel durumu ele alınmıştır. Bu aşamada yukarıda zikredilen eserler yanında coğrafi bilgi veren eserler, Sindî'nin kendi eserlerine muhakkikler tarafından yazılan mukaddimeler, yakın tarihte ve günümüzde yazılmış eserler, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nde yer alan ilgili maddeler, yüksek lisans ve doktora tezlerinden istifade edilmiştir. Belâzürî'nin (ö. 279/892-93) *Fütûhu'l-Büldân*'ı, Şevkânî'nin (ö. 1250/1834) *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'* isimli eseri, Halid Zaferullah Daudî tarafından doktora tezi olarak hazırlanan ve basılan *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları* başvuru kaynaklardan bazılarıdır. Araştırmanın giriş bölümünde Sindî'nin yetiştiği ve yaşadığı bölgenin siyasî, sosyal, kültürel durumu hakkında verilen bilgilerde tafsilata girmekten kaçınılmıştır. Bunun yanı sıra verilen bilgilerin, çalışmanın diğer bölümlerinin tamamlayıcısı niteliğinde olmasına özen gösterilmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde Sindî'nin hayatı ve ilmî kişiliği araştırılırken yukarıda zikri geçen eserlerden başka bazı tarih ve tabakat kitaplarına da başvurulmuştur. Hasan b. Ahmed Âkiş'in (ö. 1290/1874) *Hadâikü'z-zehr fi zikri'l-eşyâhi a'yani'd-dehr* isimli eseri, Abdülhay el-Hasenî'nin (1869-1923) *Nüzhetü'l-havâtr*'ı, Abdullah Muhammed Habeşî'nin *Câmi'u's-şürûh ve'l-havâşî*'si, Muhammed Zebâre'nin (1884-1960) *Neylü'l-vatâr min terâcimi ricâli'l-Yemen fi'l-karni's-sâlis 'aşer* adlı eseri, Zirikli'nin (1893-1976) *el-A'lâm*'ı, Muhammed b. Ca'fer Kettânî'nin (ö. 1857-1927) *er-Risâletü'l-müstetrafe*'si, Abdülhay Kettânî'nin (1886-1962) *Fihrisü'l-fehâris*'i, Babanzâde Bağdatlı İsmâil Paşa'nın (1839-1920) *Hediyyetü'l-ârifin*'i istifade edilen kaynaklardan bazılarıdır. Bu eserlerin yanı sıra Sindî'nin kendi eserlerine de müracaat edilmiştir. Bu bölümde hayatı, ilmî şahsiyeti ve eserlerine dair sadece bilgi vermekle yetinilmemiş, gerektiği zaman değerlendirme yapılmıştır. Sindî'nin eserleri kısmında bizzat eserleri ve risaleleri tarafımızdan ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Bunlardan Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde mahfuz olan *Tavâli 'u'l-envâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* isimli eserinin kendi elyazısıyla orijinal nüshası incelenmiştir. Bu eser dışında neşredilen fıkıh risâlelerinin birçoğu okunmuş ve tetkik edilmiştir.

İkinci bölümde Sindî'nin hadis ilmindeki yeri, hadis eserlerinin özellikleri ve metotları tespit edilmiştir. Bu sebeple kendi eserleri bu bölümün aslî kaynaklarını meydana

getirmiştir. Sindî'nin hadis eserlerinden *Şerhu Teysîri'l-vüsûl* tespit edilememiştir. Sindî ve eserleri hakkında 2015 yılında Seyyid Abdülmecid el-Gavrî tarafından kaleme alınan “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi'l-hadîsi'n-nebevî” (*el-Mevâhibü'l-latîfe 'alâ Müsnedi'l-Îmâm Ebî Hanîfe* örneği) isimli makalede, bu eserin kayıp olduğu bilgisi verilmiştir. Sindî'nin tespit edilemeyen diğer bir hadis eseri ise tamamlanmamış olan *Şerhu Bulûgi'l-merâm* adlı eserdir. Saîd Bekdâş ise bu eseri, kütüphanelerin yazma eser listelerinden aradığını fakat bulamadığını belirtmiştir. Bu sebeple Sindî'nin *Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbni Abbâs müşâhefeten an Seyyidi'n-nâs, Minhatü'l-Bârî fi cem'i rivâyâti Sahîh-i Buhârî, Tertîbü Müsnedi'l-Îmâm Ebî Hanîfe* ve şerhi *el-Mevâhibü'l-latîfe 'alâ Müsnedi'l-Îmâm Ebî Hanîfe, Tertîbü Müsnedi'l-Îmâmi's-Şâfi'î* ve şerhi *Mu'temedü'l-elma'iyi'l-mühezzeb fi halli Müsnedi'l-Îmâmi's-Şâfi'iyi'l-müretteb* isimli eserleri tanıtılmıştır. Daha sonra *el-Mevâhibü'l-latîfe* isimli şerh içerik açısından tahlil edilmiştir. Sindî'nin İmâm Şâfiî'nin *Müsned'*ine yazdığı şerh Yûsuf b. Abdurrahman Sünbülâvîni (ö. 1285) tarafından tamamlanmıştır. Fakat eser halen neşredilmemiştir. Dolayısıyla Sindî'nin şerhe dair metodu *el-Mevâhibü'l-latîfe* ile sınırlandırılmıştır. Halen neşredilmeyen diğer hadis eserlerine dair bilgiye de ilgili kısımda yer verilmiştir.

Araştırmada Sindî'nin şerh yönteminin belirlenebilmesi için öncelikle İbn Hacer'in (ö. 852/1448) *Fethu'l-Bârî*'deki şerh metodu incelenmiştir. Bunun dışında Zîşan Türcan'ın doktora tezi olarak hazırlanan ve *Hadis Şerh Geleneği* ismiyle basılan eserden de özellikle fikhî şerhlerin metotları açısından istifade edilmiştir. Ayrıca Seyyid Abdülmecid el-Gavrî'nin mezkûr makalesinde, Sindî'nin hayatı ve eserlerine dair bilgi verildikten sonra *el-Mevâhibü'l-latîfe*'deki şerh yöntemi beş maddede özetlenmiştir. Bu bağlamda söz konusu makaleye de başvurulmuştur. Nihâî olarak şerhin genel bir tanıtımı yapılarak eserin telif sebebine ve kaynaklarına değinilmiştir. Sindî'nin şerhte kullandığı kaynakların belirlenmesi çeşitli ilimlerde en temel eserleri kullandığını gösterirken ilmî birikiminin genişliğini ortaya çıkarmıştır. Daha sonra şârihin isnad ve metindeki şerh metodu incelenerek burada hadisin sened ve metin kısmını nasıl ele aldığı başlıklar halinde belirlenmeye çalışılmıştır.

Çalışmada, burada zikredilmeyen Sindî'ye ve başka müelliflere ait birçok eserden faydalanılmıştır. Hadislerin Türkçe tercümeleri verilirken çeviri eserlerden istifade edilmişse de üzerinde tasarrufta bulunulduğundan ayrıca dipnot gösterilmemiştir. Kişi, eser ve ıstılahların yazımında *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*'nin yazım kuralları esas alınmıştır. Âlimlerin ilk geçtiği yerde hicrî ve miladî vefat tarihleri zikredilmiştir. Çalışma, ulaşılan sonuçların zikredildiği sonuç bölümüyle tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM:

MUHAMMED ÂBİD ES-SİNDÎ'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.1. Muhammed Âbid es-Sindî'nin Yaşadığı Asır ve Coğrafya

Bu bölümde Muhammed Âbid es-Sindî'nin doğduğu coğrafyanın siyasî, sosyal, ilmî ve kültürel durumu kısaca ele alınacaktır.

1.1.1. Sind bölgesinin genel durumu

Hint Alt kıtasının bir parçasını oluşturan ve günümüzde Pakistan sınırları içerisinde kalan Sind bölgesi doğuda Mihrân nehri, güneyde Büyük Deniz, batıda Kirmân eyaleti, kuzeyde ise Horasan sınırlarıyla birleşen çöl¹ ile çevrili üç farklı coğrafi üiteden oluşur. Arap coğrafyacıları ise Uman deniziyle Keşmir dağları arasında kalan bölgeyi Sind olarak isimlendirmişlerdir. Sind adının aslı Eski Farsça'da Hindu, Grekçe'de İndos, Latince'de İndus ve Hint dillerinde Sindhu şeklinde ifade edilen Sanskritçe'deki nehir, ırmak manasındaki 'sindhu' kelimesinden gelmektedir.²

Sind'in coğrafi konumu itibariyle ticarete elverişli bir bölge olması İslâm öncesi dönemlerden beri Arap tüccarlarının ilgisine mazhar olmuş, bu sebeple Araplar tarafından buraya denizden seferler düzenlenmiştir. Müslümanların Hint Alt kıtası ile ilk temasları ise Hulefâ-i Râşidîn devrine rastlamaktadır. Seferlerin ilki Hz. Ömer zamanında yapılmış fakat sonuçsuz kalmıştır. Hz. Ömer'den sonra Hz. Osman ve Hz. Ali'nin hilâfetleri boyunca da devam etmiştir. Bununla birlikte bölgenin nihai fethi Emevî Halîfesi Velîd b. Abdülmelik (85-95/704-713) zamanında Irak vâlisi Haccâc'ın görevlendirdiği Muhammed b. Kâsım es-Sekafî tarafından 92/710 yılında gerçekleştirilmiştir.³ Sind ve Pakistan'ın diğer bölgeleri ise Abbâsîler devrinde fethedilmiştir. İslâm'ın Hint Alt kıtasına girmesinde fetihlerin yanı sıra Müslüman Arap tâcîrler ile Yemen, Hicaz ve Irak'tan göç eden Arap muhâcirlerin önemli rolü olmuştur. Nitekim Kureyş kabilesi içerisinde yer alıp hicrî I. yüzyılın sonlarına doğru Irak valisi Haccâc'ın zulmünden kaçarak Medine'den ayrılıp Hint Okyanusu sahillerine yerleşen Nevâit adı verilen bir grup Kureyşli, daha sonraları İslâm'ın ve yetişen ulemâ neslinin Hindistan'daki nüvesini teşkil etmiştir.⁴

Müslümanların fethi yöneldiği sıralar Hindistan'ın diğer eyaletleri gibi Sind sınırları içerisinde hâkim olan inanışlar Hinduizm (Brahmanizm), Budizm ve Cayanizm etrafında şekillenmiştir. Bununla birlikte bölge halkı İslâm'ı ilk önce Arap tüccarların gerçekleştirdiği deniz aşırı iskânlar sayesinde tanımış daha sonra İslâm ordularının

¹ *Hudûdü'l-'âlem mine'l-Meşrik ile'l-Magrib*, (çev. Abdullah Duman-Murat Ağarı), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008, s.79.

² Azmi Özcan, "Sind", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, 242.

³ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 1987, s. 629-634, Hüseyin Gazi Yurdaydın, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982, s. 265.

⁴ Mehmet Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul: İFAV yayınları, 2014, s. 18-19; Abdürreşid İbrahim, *İslâm Dünyası Çin ve Hindistan'da İslâmiyet*, (nşr. Mehmet Paksu), İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1987, II, s. 223.

15/636'da fetih hareketlerine girişmesiyle birlikte birçok Arap aile Sind bölgesine yerleşmiştir. Ancak iklim şartlarının farklılaşması, bölge güvenliğinin istikrarlı bir şekilde devam edememesi gibi sebepler İslâm'ın tanınmasını yavaşlatmıştır. Az da olsa bölgeye yerleştirilen Arapların yaşayış tarzlarından etkilenenler ile fetihlerden sonra ihtida eden Hindular, Müslüman nüfusun bölgede artmasını sağlamışlardır.⁵ Nitekim 92-93/710-711 yıllarında Sind'i fetheden Emevî kumandanı Muhammed b. Kâsım es-Sekafî (ö. 96/715) ile Hint toprakları İslâm hâkimiyetine girmiştir. Bunun yanı sıra IV./X. yüzyılın sonlarına doğru Gazneli Mahmûd'un buraya on yedi sefer düzenleyerek pek çok şehri ele geçirmesi ise Hint Alt kıtasında İslâm fetihleri açısından yeni bir devrin başlangıcı sayılmaktadır.⁶

Abbâsîler devrine gelindiğinde İslâm ülkesinin bir eyâleti konumunda olan Sind bölgesi, zaman zaman yerli halk ve Kuzey Hindistan'dan gelen Hindu akınlarına maruz kalmıştır. Özellikle Halife Mu'temid zamanında İslâm hâkimiyetinin zayıflamaya başlaması ile mahallî idarelerin teşekkül etmesi⁷ bölgede istikrarsızlığa yol açarken Hâricî ve İsmâilî-Karmatî faaliyetlerinin yoğunlaşmasına zemin hazırlamıştır. Gazneli Mahmûd'a kadar devam eden bu durum, X. yüzyılın sonlarında Gazneli Mahmûd'un Hindistan'ı yöneterek 1010'da Sind'i hâkimiyeti altına almasıyla son bulmuştur. Gazneli devletinin 579/1183'te yıkılışının ardından idaresi Delhi Sultanlığı'na geçen Sind bölgesi, özellikle Türkistan'dan gelen âlim ve sanatkârların katkılarıyla ilim ve kültürde gelişmiştir.⁸ Daha sonra tarih sahnesine çıkan Bâbürlülerin kurucusu Zahîruddîn Muhammed Bâbü, 929/1522'ye kadar Seyhûn, Sind ve Belûcistan bölgelerine ulaşarak devletin temelini atmıştır. Hümâyun, Ekber, Cihangir, Şahcihan, Alemgir devirlerinde en parlak dönemlerini yaşayan Bâbürlüler, Alemgir'in 1119/1707'de ölümünden sonra zayıflamaya başlamıştır. Akabinde çeşitli saldırılara maruz kalan Bâbürlü Devleti'nde XII./XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren İngiliz nüfuzu artmıştır. Nitekim 1274/1857 yılında İngilizler, Hint halkının isyanını kanlı bir şekilde bastırarak Bâbü hâkimiyetine son vermişlerdir.⁹ İngilizlerin bu esnada Müslüman ve Hindû ayrımı yapmaksızın otuz bin kadar insanı topa tuttuğu, birçok ulemayı da yine diri diri yaktığı belirtilmektedir.¹⁰ Yaşanan bu baskınlara rağmen Hindistan halkının devam eden mücadelesi İngilizleri XX. yüzyılda geri çekilmeye mecbur bırakmıştır. Fakat İngilizlerin çekilmesi ile birlikte Hint Alt kıtası, Pakistan ve Hindistan olmak üzere ikiye ayrılmıştır. 1947 yılında Muhammed Ali Cinnah'ın önderliğinde kurulup 1971'de de Bangladeş'in ayrılmasıyla bugünkü halini alan Pakistan, federal bir sisteme sahip olup, Sind, Belûcistan, Serhad ve Pencap olmak üzere dört ana eyalete sahiptir.¹¹ Bununla birlikte 1936 yılında müstakil eyalet statüsü verilen Sind ise 1959'a kadar Pakistan'ın başşehri olarak kalmıştır.¹²

⁵ Recep Uslu, "Sind'de İslâm Fetihleri" (Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990), s. 13, 118.

⁶ Azmi Özcan, "Hindistan", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII, 76.

⁷ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 19.

⁸ Özcan, "Sind", s. 243.

⁹ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 20-21.

¹⁰ İbrahim, *İslâm Dünyası Çin ve Hindistan'da İslâmiyet*, II, s. 291.

¹¹ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 22.

¹² Özcan, "Sind", s. 243.

Hindistan ve Pakistan'ın bölünmesi sırasında yaşanan göç hareketleri Hindistan'ın kuzey ve batı bölgelerinden milyonlarca insanın Sind'e gelmesine yol açmıştır. Bu nüfus yoğunluğunun yanı sıra birçok kültüre ev sahipliği yapan Sind'de diğer kültürlerle oranla İslâm kültürü daha belirgin bir etkiye sahip olmuştur. İslâm'ın bu coğrafyaya girişine ve bununla birlikte yaşanan gelişmelere Şah Veliyullâh'dan bugüne Pakistan ve Hindistan'daki hadis kültürü ile ilgili çalışmasında dikkat çeken Zaferullâh Daudî'nin¹³ de vurguladığı gibi bu durum, Hint Alt kıtası açısından çok önemli bir gelişmedir. Daudî, İslâm'ın gelişinden önce dahi Arapların bu bölgeyle geniş ölçüde ilişkilerinin olduğunu ve bu ilişkinin kurulmasına öncülük eden başlıca üç etkenin bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar; Hint yarımadasındaki çeşitli grupların Arabistan'a yerleşmesi, ticaret ilişkisi ve dinî benzerlik şeklinde tanımlanan üç unsurdur.¹⁴ Sonrasında Müslümanlar tarafından inşa edilen Mahfûza, Mansûra Beyzâ ve Cündrura gibi pek çok yeni şehrin zamanla kültür merkezi haline gelmesi, Abbasîler devrinde ise matematik, astronomi, astroloji, tıp, Hint edebiyatı gibi çeşitli alanlardaki kitapların Sanskritçe'den Arapça'ya tercümesi bu medeniyetin gelişimine katkı sağlamıştır. Bunun yanında Sindli hekimlerin İslâm coğrafyalarında tanınması ve Bağdat sarayına davet edilmeleri bölgenin ilmî ve kültürel seviyesi hakkında bilgi vermektedir.¹⁵ İslâm'ın ilk asırlarında ilim merkezlerini oluşturan mescitlerde sahâbe, tabiîn ve tebe-i tabiînden olan âlimler tefsir, hadis ve fıkıh gibi konularda dersler vererek halkın problemlerini çözmekteydiler. Nitekim Sind bölgesini fetheden Emevî kumandanı Muhammed b. Kâsım'ın (ö. 96/715) fethettiği yerlerde mescitler inşa ettirmesi bu türden faaliyetlere zemin hazırlayarak oraya gelen ulemânın İslâmî ilimlerin ve hadis rivayetinin gelişmesine katkısını mümkün kılmıştır. Netice olarak Sind bölgesi, II./VIII. asırdan IV./X. asrın yarısına kadar Emevî ve Abbâsî hâkimiyetinde ilmî açıdan gelişme göstermiş, Deybül, Mansura, Kandâbil, Kusdar, Multan, Rur ve Kaykan (Kalat) gibi şehirler birer ilim ve kültür merkezi hüviyeti kazanmıştır. Gerek bu bölgeye gelen muhaddisler ve gerekse bölgeden yetişen âlimler hadisin ve rivayet ilimlerinin yayılmasına katkıda bulunmuşlardır.¹⁶ Nitekim sahâbe-i kirâmın Hint alt kıtasına gelerek halkı hadisle tanıştırmaları Hulefâ-i Râşidîn devrinde başlamış ve hicrî 93 senesinde Muhammed b. Kâsım'ın Sind bölgesini fethiyle hadis eğitimi resmiyet kazanmıştır. İlim merkezi haline gelen Sind'e nispet edilen muhaddislerin önemli bir bölümünü de bölgeyle aslen ilişkisi bulunan veya Arap asıllı olan âlimlerin teşkil ettiğini dile getiren Mehmet Özşenel, Sind bölgesi muhaddislerini dört ayrı gruba ayırmak suretiyle zikretmiştir.¹⁷

Bu sınıflandırmadan ilkinin *Sind'de doğan ve Arap dünyasında yetişip büyüyen muhaddisler* oluşturmaktadır. Özşenel bu grupta Şam bölgesi fakihleri olarak tanınan Mekhûl (ö.

¹³ Halid Zaferullah Daudî, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, İstanbul: İnsan yayınları, 1995, s. 21-22.

¹⁴ Daudî, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 22.

¹⁵ Özcan, "Sind", s. 243; K. A. Nizami, "Hindistan (Din)", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII, 85.

¹⁶ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 27.

¹⁷ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 31.

112/730)¹⁸ ve Evzâî'ye (ö. 157/773) yer vermişse de¹⁹ Evzâî'nin Arap asıllı²⁰ olduğu görüşü, aslen Sind esirlerinden olduğu şeklinde zikredilen bilgiye göre daha isabetli görülmüştür.²¹ İkinci grupta ise *aslen Arap olmakla birlikte Arap dünyasında doğup yetişenler fakat fetih, irşad, tedris gibi faaliyetler nedeniyle Sind'e gelen muhaddislerin en meşhurlarından Rabi' b. Sabîh (ö. 160/776)²² zikredilebilir.²³ Rabi' b. Sabîh Basra'da hadisi ilk tasnif eden ve Mehdî Abbâsî'nin (158-168/775-785) devrinde Sind'e yerleşmiş muhaddislerdendir. Halîfe Mehdî tarafından Hindistan tarafına gönderilen orduya katılan Rabi' b. Sabîh, Sind bölgesinde sefer esnasında vefat etmiş ve bir adaya defnedilmiştir.²⁴*

Sind'e eğitim için gelenler olduğu gibi bu bölgenin bazı şehirlerinden hadis tahsili için Arabistan'a ilim yolcuğu (rihle) yapanlar da olmuştur. Bu şehirlerden günümüzde Karaçi ismi ile anılan o dönemde büyük hadis merkezi Deybul'da hadis eğitimine başlayan talebeler de gruplar halinde Arabistan'a gitmişlerdir. Bir kısmı diğer ülkelere yerleşirken bazıları da orada kalmışlardır. Bu sebeple üçüncü grupta *Sind'de doğup yetişen ve ilim tahsili için Arap âlemine hicret ederek orada vefat eden* muhaddisler yer almaktadır.²⁵ Bu âlimlerin en meşhurlarından biri Hz. Peygamber'in sahâbî Amr b. Hazm (ö. 53/673) tarafından muhafaza edilen mektuplarını ilk defa cem ve tedvin ederek bize kadar ulaşmasını sağlayan Sindli muhaddis Ebû Ca'fer Muhammed b. İbrâhîm b. Abdullâh Deybulî'dir. Ebû Ca'fer (ö. 322/934)²⁶ aynı zamanda hadis tahsili için bölge dışına çıkan ilk muhaddis olarak da bilinir. Hadis tahsili için Mekke'ye gitmiş, vefat edene kadar orada ilmî faaliyetler ile meşgul olmayı tercih etmiştir.²⁷ Görüldüğü üzere, Arap yarımadasından Hint alt kıtasına gelen ve bu bölgede Hz. Peygamber'in hadislerine hizmet eden muhaddisler gibi Hint-Pakistan yarımadasındaki âlimlerden birçoğu da Arap yarımadasına, özellikle Mekke ve Medine'ye hicret ederek bu çalışmalara ortak olmuşlardır. Nitekim *Meşâriku'l-envârî'n-nebeviyye* adlı eserin sahibi muhaddis Sâgânî (ö. 650/1252), *Kenzü'l-ummâl*'in müellifi Aliyyü'l-Muttakî (ö. 975/1567), Muhammed Hayât Sindî (ö. 1163/1750), Murtaza ez-Zebîdî (ö. 1205/1791) ve nihayet çalışmamızın konusunu teşkil eden Muhammed Âbid es-Sindî bunlardan bazılarıdır.²⁸ Dördüncü grupta ise *Sind'de*

¹⁸ Zehebî, Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (nşr. Şu'ayb el-Arnaût-Sâlih es-Semer), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1403/1983, V, 160-163.

¹⁹ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 26.

²⁰ Bk. İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebir*, Beyrut: Dâru's-Sadîr, ts. VII, 488; Buhârî, *Kitâbü't-Târîhi'l-kebir*, Haydarâbâd: Mektebetü'l-İslâmiyye, 1364, V, 326.

²¹ Evzâî'nin aslen Sindli esir olduğu Zehebî (ö. 748/1348) tarafından Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'ye (ö. 281/894) nispet edilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XII, 109. Fakat Ebû Zür'a'nın eserinde böyle bir bilgi yer almamaktadır. Bk. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî *et-Târîh*, (nşr. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kucânî), yy.,ts., II, 720-727. Evzâî'nin aslen Sind ve Yemen esirlerinden olduğu yönündeki görüşlerin zayıf olduğu ifade edilmiştir. Krş. Ertuğrul Boynukalın, "Evzâî ve Fikhî Mezhebî", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/23 (2011): 2.

²² Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, VII, 287-288.

²³ Daudî, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 43.

²⁴ Belâzurî, *Fütûhu'l-Büldân*, s. 533-534.

²⁵ Half b. Muhammed Deybulî ve İbrâhîm b. Muhammed Deybulî hakkında bilgi için bk. Daudî, *Şah Veliyyullah Dehlevî'den Günümüze Pakistan ve Hindistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 44-45.

²⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XV, 9-10.

²⁷ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 29-30.

²⁸ Eminullah Vaseer, "Hind-Pakistan Yarımadası Âlimlerinin İmam Buhârî'ye ve Onun el-Câmi'u's-Sahih'ine Gösterdikleri İtina", *Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî (811-869) Uluslararası Sempozyum*

*doğup yetişen ve yine aynı yerde vefat eden âlimler zikredilmiştir. Özşenel bunlar içinde Sind’de yetişen ve Sind asıllı muhaddislerin sayısının oldukça sınırlı olduğunu belirtmektedir.*²⁹

X./XVI. yüzyılda Sind bölgesinde hadis konusunda görülen canlanma, XI./XVII ve XII./XVIII. asırlarda da devam etmiştir. Özellikle XII. asırdan itibaren gerek bir ilim merkezi haline gelen Sind bölgesine bağlı Tette’den ve gerekse bölgenin diğer beldelerinden Muhammed Âbid Sindî’nin de aralarında bulunduğu Muhammed Muîn Tettevî, Ebu’l-Hasen Sindî, Ebu’t- Tayyib Sindî, Ebu’l-Hasen Sindî Sağır, Muhammed Hâşim Tettevî, Abdüllatif Tettevî, Ebû Hayât Sindî gibi meşhur muhaddisler yetişmiştir. Bu muhaddisler aynı zamanda Hicaz’a giderek orada Sind hadis ekolünün³⁰ kurulmasına öncülük etmişlerdir.

Sind’e bir dönem başkentlik yapan bölgenin bilinen tarihî şehri Tette seçkin âlimlerin bir arada toplandığı, her alanda müreffeh bir hayatın hüküm sürdüğü, ilmî bakımdan şöhret kazanmış bir yerdir. Cem Nizâmüddîn Nanda’nın (ö. 923) 900’lü yılların sonlarına doğru inşa ettirdiği Tette şehri, kültür ve medeniyet açısından Bağdat ve Kurtuba ile eş görülen bir seviyeye yükselmiştir. Öyle ki 1011 senesinde burada inşa edilen okullarda binlerce öğrenci eğitim görmektedir. İlim ve kültür şehri Tette, günümüzde ise Pakistan sınırları içerisinde kalan küçük bir bölgeyi teşkil etmektedir. Pakistan’ın eski başkenti Karaçi’den yaklaşık altmış mil uzaklıkta yer almaktadır. Tette şehrinin yöneticilerinden sonra Sind’in emirliğini Tâlpûr alarak 1198/1784 senesinde yönetime geçmiştir. En parlak zamanların yaşandığı bu yılda göreve gelen Tâlpûr, 1259/1844 yılında İngilizlerin Sind’i işgaline kadar iktidarda kalmıştır. Böylece XIII./XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren Hint Yarımadasında İngilizler hâkimiyeti ele geçirmişlerdir. Bölgeden ayrılırken de Hint alt kıtasının bölünmesine sebebiyet vermişlerdir.³¹ Sindî’nin doğum yeri olan Siyven³² ise o dönemlerde Tette şehri emirlerinin hâkimiyet alanı içindedir.

1.1.2. Sindî’nin yaşadığı dönemin siyasî, ilmî, sosyal ve kültürel durumu

Muhammed Âbid es-Sindî’nin ilmî şahsiyetinin şekillenmesinde doğup büyüdüğü yerin yanı sıra uzun yıllar ikâmet ettiği Hicaz bölgesinin de şüphesiz büyük etkisi olmuştur. Bu sebeple yaşadığı bölgenin dinî, içtimaî, siyasî yapısının kısaca ele alınması uygun olacaktır.

a. Siyasî Durum

Sindî (1190/1776-1257/1841) zamanındaki siyasî ortamdan bahsetmek, yaşadığı asrın ilk yarısını incelemeyi gerektirmektedir. Bu asırda İslâm beldelerinin çoğunluğu Osmanlı hilâfetine bağlıdır. Sindî, Osmanlı hilâfeti zamanında 1187/1774 yılında halîfe unvanı alan I. Abdülhamîd Han (ö. 1203/1789), hicrî 1203 yılında halîfe tayin edilen III. Selim Han (ö.

Buhârî Kongresi Tebliğleri, (Kayseri, 18-20 Haziran 1987), ed. Ahmet Hulusî Köker, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Matbaası, 1996, s. 67.

²⁹ Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, s. 31.

³⁰ Sind Hadis Ekolü, Sind’de yetişip hadis tahsili için Hicaz’a giden âlimleri ifade eder. Bk. Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, s. 74.

³¹ Ahsen Ahmed Abdüşşekûr, *Mecmû‘ Resâil ve İcâzâtü’l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî*, Dımaşk: Dârü’l-Hadisi’l-Kettaniyye/ Mektebetü’n-Nizamü’l-Yakubi, 1435/2014, I, 43.

³² Siyven, Tette şehrinde bir kasabadır.

1223/1808), hicrî 1222’de tahta geçen IV. Mustafa Han (ö. 1223), II. Mahmûd Han (ö. 1255) ve Abdülmecîd Han (ö. 1277) olmak üzere beş halîfe ile muasır yaşamıştır.³³

Sindî, Mekke’de bulunduğu dönemde ise Şerîf Sürûr b. Mûsâid (ö. 1202), Şerîf Abdülmûîn b. Mûsâid, Şerîf Gâlib b. Mûsâid olmak üzere üç emirin yönetimine şahit olmuştur. Söz konusu emirlerin dönemi Muhammed b. Abdülvehhâb’ın³⁴ (ö. 1206/1792) başlattığı Vehhâbî hareketinin ortaya çıkması açısından önemlidir. Bunun yanı sıra Yemen’de uzun süre kalan Sindî, Yemen yöneticisi İmam Mansûr tarafından San’a’ya davet edilmiştir.³⁵ Burada İmam Mansûr Ali b. Mehdî Abbâs (1189-1224/1775-1809), İmam Mütevekkil Ahmed (1124-1231/1809-1816) ve İmam Mehdî Abdullah (1231-1251/1816-1835) olmak üzere üç Yemen yöneticisinin dönemlerini görmüştür. Sindî, Mansûr-Billâh ve onun ardından Mütevekkil ile Mehdî dönemlerinde birçok defa San’a’ya gidip gelmiştir. Yoğunlaşan ilişkilerin ardından burada doktorluk yapan Sindî aynı zamanda tedris faaliyetlerinde de bulunmuştur. Ayrıca doktorluk vazifesi dolayısıyla İmam Mansûr tarafından kendisine maaş bağlanmıştır.³⁶

Bütün bunların yanı sıra bu bölgelerde Vehhâbiliğin yayılması önlenemeyince süreç içinde kabileler İmâm Mansûr’un yönetiminden çıkmaya başlamışlardır. 1223/1809 yılında ise San’a kuşatılmış İmâm Mansûr’un 1224/1810 tarihinde vefatıyla yerine oğlu Mütevekkil Ahmed b. Mansûr b. Ali geçmiştir. Mütevekkil Ahmed 1255/1839 yılında mevcut durumu bir yazı ile Osmanlı Devleti’ne bildirmiş bunun üzerine Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa, Mütevekkil’den Vehhâbîler ile savaşacak askerlerin taşınması için gemi göndermesini istemiştir. 1228/1813 yılında Mehmed Ali Paşa’nın oğlu İbrahim Paşa’nın Vehhâbîlerin merkezi Dir’iyye’yi ele geçirmesi hem Osmanlı hem Yemen yönetimi için sevindirici ve rahatlatıcı bir gelişme olmuş, Osmanlı Devleti bir türlü önleyemediği Vehhâbî hareketini bir süreliğine de olsa engellerken Yemen’de Vehhâbî işgalinden kurtulmuştur.³⁷

Söz konusu siyasî olaylar içerisinde Vehhâbî hâkimiyetine tanık olan Sindî ilimle bağıni hiç koparmamış ve bu tür kargaşalardan uzaklaşarak kendisini daima ilme adamıştır.³⁸ Fakat Yemen’in Hudeyde bölgesinin kadısı 1224 yılında Zeydiyye’ye mensup Seyyid Hüseyin b. Ali el-Hâzimi’nin, ezana Zeydiyye ve İmâmiyye’nin şiarı olan “Hayye ‘alâ hayri’l-amel” ibaresini ilâve etmiş ve bu konuyu tartışmayı yasaklaması üzerine Hudeyde Hanefîlerinden karşı çıkan kırk kişiyi hapsedirmiştir. Hapsedilen kişilerden Sindî’yi, kendisine muhalefet etmesinden ötürü cellatlarına kanının ve malının mübah olduğunu söyleyerek tek başına yaşayacağı bir vadiye sürmüştür. Hayatı boyunca sünnetin ihyası,

³³ Saîd b. Muhammed Yahya Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî el-Ensârî*, Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 1423, s. 26-28.

³⁴ Michael Cook, “Muhammed b. Abdülvehhâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXX, 491-492.

³⁵ İrfan İnce, “Sindî, Muhammed Âbid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, 246.

³⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 35-39.

³⁷ İsmail Hâmi Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1975, IV, 73-75, 80, 102; Muhammed b. Ali Şevkânî, *el-Bedrü’t-tâli’ bi-mehâsini men ba’de’l-karni’s-sâbi’*, Kahire: Darü’l Kütübi’l İslâmiyye, ts., I, s. 77-78, 336-337; Adil Yavuz, “eş-Şevkânî ve Hadisçiliği” (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi Enstitüsü, 2002), s. 23-24.

³⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 39.

ilmî hizmetlerin yayılması için gittiği yerlerde türlü sıkıntılar yaşayan Sindî gördüğü her türlü cefaya sabretmiştir.³⁹

Sindî'nin yaşadığı dönemde Yemen coğrafyasında durum böyleyken, sürekli bu bölgeyle çatışma halinde olan Vehhâbîler Necid bölgesinden başlayarak hâkimiyet kurma girişimlerini sürdürmüştür. Nitekim öteden beri Mekke şeriflerinin nüfuzu altındaki Necid'de kabile-devlet ilişkileri XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren bölgede meydana gelen yeni akımlarla sarsılmıştır. Çoğunluğun Hanbelî mezhebini benimsediği Necid'de yeni bir dinî hareket başlatan Vehhâbiliğin kurucusu Muhammed b. Abdülvehhâb, 1744'te Dir'îye Emîri Muhammed b. Suûd ile birlikte yeni mezhebî yaymak için faaliyete geçmiştir.⁴⁰ 1766'da hanedanın başına geçen Abdülazîz, babasının siyasetini takip ederek Vehhâbiliği yaymak için otuz yıl Orta Arabistan'daki muhtelif kabilelerle mücadele ederek hâkimiyetini Basra, Bahreyn, Uman taraflarına kadar yaymış ve 4 Kasım 1803'te Dir'îyye'de öldürülmüştür.⁴¹

Suûd b. Abdülazîz ise babasının öldürülmesi üzerine liderliği alarak askeri faaliyetlerini sürdürmüş ve Arabistan yarımadasında etkili olmuştur. Bu sırada Osmanlı Devleti, Vehhâbî meselesini çözüme konusunu Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'ya havale etmiş ve 1228/1813 yılında Mehmed Ali Paşa'nın oğlu Tosun Paşa, ordusuyla Mekke'ye girmiştir. Bir yıl sonra da Suûd ölmüş, yerine oğlu Abdullah geçmiştir. Bu arada Vehhâbîler, Osmanlı-Mısır güçleri karşısında bozguna uğramışlardır.⁴² Babasının ölümü üzerine 1814'te Suûdîler'in başına geçen Abdullah b. Suûd, kardeşiyle olan anlaşmazlığını çözdükten sonra, Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'nın Hicaz bölgesine asayişî sağlamak için gönderdiği kuvvetlerle mücadele etmiş ancak mağlup olarak Vehhâbîler'in merkezi olan Dir'îyye'ye çekilmiştir. Önce Medine'ye sonra da Mısır'a götürülen Abdullah, kâtibi ve hazinedarı ile birlikte deniz yoluyla gönderildiği İstanbul'da üç gün kadar sorguya çekilmiş ardından da idam edilmiştir.⁴³ Vehhâbîler'in bölgeyi ele geçirme mücadelesi verdiği zamanlarda Yemen'de bulunan Sindî, Hicaz'a giderek öğretim ve irşad faaliyetlerinde bulunmak istediye de büyük bir mukavemetle karşılaşılarak geri dönmek zorunda kalmıştır.⁴⁴

İlmî yönüyle ön planda olan Sindî, yoğun siyasî çalkantıların yaşandığı süreçte dönemin idarecilerinin saygı duyduğu bir isim olmuştur. Yemen'in Zebîd şehrinde kısa bir dönem kadılık da yapmış, uhdesindeki işleri ilmî ve irfânî inceliklerle yürütmüştür.⁴⁵

b. Sosyal ve Kültürel Durum

³⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 63.

⁴⁰ Zekeriya Kurşun, "Necid", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, 492.

⁴¹ Feridun Emecen, "Abdülazîz b. Muhammed b. Suûd", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, I, 193-194.

⁴² Mustafa L. Bilge, "Suûd b. Abdülazîz", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, 578.

⁴³ Feridun Emecen, "Abdullah b. Suûd", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, I, 36.

⁴⁴ İnce, "Sindî, Muhammed Âbid", s. 246.

⁴⁵ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 43.

Sindî'nin yaşadığı asırda İslâm beldelerinin Osmanlı hâkimiyetine girmesi ile yaşanan gelişmeler, ticarî faaliyetlerin ve ilmî çalışmaların önünü açarken ilim talebi için yapılan seyahatler Osmanlı İslâm kültürünün farklı kültürlerle tanışmasını sağlamıştır.⁴⁶

Sindî, Abbâsî emirlerinin son devrinde ilimle tanınan bir ailede dünyaya gelmiştir. Abbâsîler zamanında Sind toprakları üzerinde sağlanan istikrar, daha sonra İran ve Afgan saldırıları sonucu bozulmuştur. Abbâsîler bölgede kurdukları on bir hükümet merkezi ve inşa ettikleri birçok şehir ile halkın refahını arttıracak planlamalar yapmışlardır. Abbâsî yöneticileri, ilme ve âlime saygı göstermişler ve ilmî çalışmalara destek vermişlerdir.⁴⁷ Bu dönemde Ebû'l-Hasen es-Sindî, Ziyâüddîn es-Sindî, Abdullah Türkî, Muhammed Hâşim es-Sindî gibi âlimler halkın dinî, ilmî, kültürel alandaki gelişimine katkıda bulunmak amacıyla tedris ve telif faaliyetleri ile meşgul olmuşlardır. Ayrıca dönemin Abbâsî hükümdarlarının emriyle meşhur muhaddis Muhammed Hâşim et-Tettevî es-Sindî, dinî alanda bazı kararları uygulamaya koymuş, bu çerçevede içki ve uyuşturucu nev'inden olan her şeyin satışı yasaklanmış, erkekler, sakallarını kısaltıp bıyıklarını uzatmaktan menedilmiş, Hinduların kendilerine has ibadet günlerini izhar etmeleri ve açıktan putlara secde etmeleri yasaklanmıştır. Bu kararların uygulanması sonucunda cami ve dinî eğitim veren kurumların sayısında artış yaşanırken toplumun dindarlık düzeyinde de yükselme olmuştur.⁴⁸

Bu dönemde eğitim ortamı siyasî çalkantılardan uzak tutulmaya ve ilmî seyahatler için yol güvenliği temin edilmeye çalışılmıştır. Öte yandan Hint Alt kıtasında hadis ilminin gelişimiyle ilgili önemli bir husus ise hadis tahsilinde Hicaz'ın ağırlık kazanmaya başlamasıyla Hint alt kıtası âlimleri, Hicaz'a yönelmiştir. Abbâsî devrinde Ebû Cafer Deybulî ile başlayan ilmî seyahatler, Delhi Sultanlıkları döneminde Sağânî ile devam etmiş, daha sonraki dönemlerde Aliyyü'l-Müttakî, Abdülhak Dihlevî ve Şah Veliyyullâh Dihlevî ile zirveye ulaşmıştır. Hadis tahsili için Hicaz'a yapılan seyahatler hadisın Hint Yarımadası'nda yayılmasında önemli katkı sağlamıştır.⁴⁹

Sind'e 401/1010 yılında hâkim olan Gaznelilerin yönetimi 603/1206 senesinde Delhi Sultanlığına geçmiştir. Hanefî mezhebine bağlı Delhî Sultanları, Hint alt kıtasında Hanefîliğin yayılmasına etki etmişlerdir. Fıkıh ilminin ağırlık kazandığı Delhi Sultanlıkları devrinde hadis ilminin gelişimiyle ilgili dikkat çeken husus yukarıda belirtildiği üzere hadis tahsili için Hicaz'a yapılan seyahatlerdir.⁵⁰ 618-620/1221-1223 yılları arasında Moğollardan kaçan Celâleddin Harizmşâh'ın işgaline uğrayan Sind, miladî XVI. yüzyılda Türk asıllı Argun hânedânının eline geçmiş hânedânın ikiye ayrılmasının ardından Ekber Şah tarafından önce 981/1573'de merkezi Bakkar olan yukarı Sind ve 999/1591 yılında ise merkezi Tatta (Thatta) olan aşağı Sind alınarak Bâbürlü topraklarına katılmıştır.⁵¹

⁴⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 50.

⁴⁷ Abdürreşid Muhammed Mûsâ Lahorî Sindî, "*Tavâli 'u'l-envâr' ale'd-Dürri'l-muhtâr*", (Doktora tezi, Sind Üniversitesi İslâmî Araştırmalar Fakültesi, ts.), s. 20-21

⁴⁸ Sindî, *Tavâli 'u'l-envâr*, s. 21-22.

⁴⁹ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 40.

⁵⁰ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 34-35.

⁵¹ Özcan, "Sind", s. 243.

Bâbürlü devleti ile birlikte Hindistan'daki İslâm hâkimiyetinin tarihinde yeni bir sayfa açılmıştır. Diğer devirlerde olduğu gibi Bâbürlüler devrinde de ilme ve ilmî faaliyetlere önem verilerek ilmî meclisler tertip etme geleneği sürdürülmüştür. Özellikle Ekber ve onun Alemgir döneminde saray ilmi açısından en faal dönem yaşanmıştır. Açılan medreselerde aklî ilimler ve fıkıh ağırlıklı bir tedrisat yürütülmüş, hadis adına okutulan tek kitap ise *Meşârik* ve *Mesâbih*'in yerini alan *Mişkâtü'l Mesâbih* olmuştur. Medreselerde *Kütüb-i Sitte* ve temel kaynakları okutma geleneği ise Şah Veliyullâh ve oğullarının çabaları sonucu XIII./XIX. asırdan sonra gelişmeye başlamıştır. Öte yandan X./XVI asır ile XII./XVIII. asır arasındaki bu dönemde birçok muhaddisin yetişmesi ve hadis alanında teliflerin yapılması dolayısıyla bu devir “Hindistan’ın hadiste uyanış dönemi”, “hadis ilminin canlanma çağı” gibi isimlerle anılmıştır.⁵² Fakat 1772’de İngiliz Doğu Hindistan Şirketi’nin Sind’de ilk fabrikasını kurmasının ardından bölge giderek İngilizler’in nüfuzu altına girmiş⁵³ XIII./XIX. yüzyılın ilk yarısından itibaren de İngilizlerin Bâbürlüler devrine son verip kendi hâkimiyetlerini ilân etmeleriyle birlikte binlerce âlimin öldürülmesi ilim meclislerinde büyük bir boşluk meydana getirmiştir. Bu boşluğu İngilizler eğitim ve kültür alanında Batı tarzını temel alarak doldurmuş ve böylece bu işgal sonrasında yaşanan gelişmeler bölgede İslâm modernizminin baş gösterip gelişmesinde en etkili sebep olarak görülmüştür.⁵⁴

Muhammed Âbid’in yaşadığı asırda başta Sind olmak üzere çeşitli vesilelerle bulunduğu Yemen, Mısır gibi İslâm coğrafyasının hemen her bölgesi ilim ve kültür bakımından gelişmekteydi. Bölge özelinde XII./XIII. asır, yaşanan ilmî gelişmeler ve yetişen âlimler cihetinden İslâm ilim ve kültür tarihinde önemli bir zaman dilimidir. Nitekim bu dönemde Sind’de birçok ünlü sûfî, âlim ve şâir yetişmiştir. Ebû Ma’ser Necîh b. Abdurrahmân es-Sindî, Mevlânâ Ebû Meâsir es-Sindî, Ebû Muhammed Halef b. Sâlim es-Sindî, Bahâeddin Zekeriyâ, Muhammed Abdülhâdî es-Sindî, Rahmetullah b. Abdullah es-Sindî, Muhammed Hayât es-Sindî, Ubeydullah es-Sindî bunlardan bazılarıdır.⁵⁵

1.2. Sindî’nin Hayatı

Hindistan’daki İslâm hâkimiyetinin son yarım asrında yaşamış olan Sindî’nin tam adı Muhammed Âbid b. Ahmed Âli b. Muhammed Murâd el-Eyyûbî el-Ensârî es-Sindî’dir. Soyuna Ebû Eyyûb el-Ensârî’ye ulaşan Muhammed Âbid’i “Ensârî” nisbesiyle vasfedenler olduğu gibi⁵⁶ Sind bölgesinde dünyaya gelmesi sebebiyle “Sindî” nisbesiyle ananlar da vardır. Kaynakların çoğunda Sindî nisbesi yer almakla birlikte⁵⁷ ikinci nisbesi farklılık

⁵² Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, s. 51.

⁵³ Sindî, *Tavâli’u’l-envâr*, s. 22; Özcan, “Sind”, s. 243.

⁵⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Hatiboğlu, *İslâm Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*, İstanbul: Hadisevi Yayınları, 2004, s.81.

⁵⁵ Özcan, “Sind”, s.243.

⁵⁶ Muhammed Muhsin et-Terhettî, *el-Yâni’u’l-cenî min esânîdi’s-Şeyh Abdu’l-Ganî*, (nşr. Veliyyüddîn Takıyyüddîn en-Nedvî), Amman: Ervika li’d-dirâsât ve’n-neşr, 1437/2016, s. 134; Sıddîk Hasan Hân el-Kinnevcî, *Ebcedü’l-’ulûm*, Beyrut: Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, 1978, III, 171.

⁵⁷ Abdullah Muhammed Habeşî, *Câmi’u’s-şürûh ve’l-havâşî: Mu’cemun şamilün li-esmâi’l-kütübî’l-meşrûha fi’t-türâsi’l-İslâmî ve beyâni şürühîhâ*, Ebûzabî: el-Mecmaü’s-Sekafî, 1425/2004, III, 1704; Ahmed Atıyyetullâh, *Kamûsu’l-İslâmî*, Kahire: Mektebetü’n-Nehdati’l-Mısriyye, 1390/1970, III, 522.

arzdebilmektedir. Nitekim *el-Yâni 'u'l-cenî* sahibi⁵⁸ Muhammed Âbid'i önce Sindî sonra Hazrecî⁵⁹ olarak vasfetmiştir. Sind bölgesinde doğmuş olmasına rağmen orada fazla kalmayıp ailesi ile birlikte Mekke'ye göç ettiğinden ötürü Mekki,⁶⁰ ömrünün sonlarına doğru Medine'ye yerleştiğinden dolayı Medenî,⁶¹ otuz seneden fazla Yemen'de ikâmet etmesi sebebiyle Yemenî,⁶² yine kadılık görevini yürüttüğü Yemen'in bir bölgesi olan Zebîd'e nispetle Zebîdî nisbesiyle de anılmıştır. Yemenî nisbesi almasında yukarıda belirtildiği üzere orada uzun süre yaşaması, ders halkalarında bulunması ve bazı âlimlerin kendisini Yemenli hocalar arasında zikretmesi etkili olmuştur.⁶³

Hindistan alt kıtasında bulunan ve günümüzde Pakistan sınırları içinde bir eyalet olan Sind bölgesinin şehirlerinden Haydarâbâd'ın kuzeyinde yer alan Siyven⁶⁴ kasabasında 1190/1776 yılında dünyaya gelen Muhammed Âbid es-Sindî'nin yetişmesinde etkili olan ilk etken ailesidir. İlimle ameli kendisinde toplayarak birçok güzel hasleti ihtivâ eden ve ilim geleneğini uzun nesiller boyu sürdürmüş bir ailede dünyaya gelen Sindî'nin ders aldığı ilk hocası şeyhülislâm unvanı ile anılan dedesi Muhammed Murâd el-Ensârî'dir. Dedesinden sonra ise babası Şeyh Ahmed Alî ve amcası Şeyh Muhammed Hüseyin'den dersler almıştır.⁶⁵

⁵⁸ Terhettî, *el-Yâni 'u'l-cenî*, s.134.

⁵⁹ Evs ve Hazrec kabilelerine mensup Medineli müslümanlara ensar denilmektedir. Sindî'nin soyu ensara ulaşmaktadır. Buradan hareketle Sindî, Hazrecî nisbesi ile anılmaktadır. Bk. Ahmet Önkal, "Hazrec (Benî Hazrec)", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVII, 143.

⁶⁰ Muhammed b. Muhammed Zebâre, *Neylü'l-vatâr min terâcimi ricâli'l-Yemen fi'l-karni's-sâlis 'aşer*, Kahire: el-Matbaatü's-Selefiyye, 1350, II, 279.

⁶¹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 23.

⁶² Terhettî, *el-Yâni 'u'l-cenî*, s. 135; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 23.

⁶³ Ensar'ın mensup olduğu, Kahtânîler'in Ezd kolundan gelen Evs ve Hazrec kabileleri, Yemen'deki arim selinden sonra Medine'ye göç etmişlerdir. Bk. Hüseyin Algül, "Ensar", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XI, 251.

⁶⁴ Sevan veya Sivistân da denilmektedir. Nitekim dedesi Muhammed Murad el-Ensârî'nin isminde Sivistânî nisbesi mevcuttur. Bk. Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 32.

⁶⁵ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 28; İnce, "Sindî, Muhammed Âbid", s. 246.

Sindî'nin soy şeceresi ise şu şekildedir:

Muhammed Âbid es-Sindî'nin Soy Şeceresi

Muhammed Ya'kûb el-Ensârî es-Sindî
(büyük dede)

Muhammed Murâd el-Ensârî es-Sindî
(dede)
(1085-1198/1675-1784)

Definetü'l-metâlib li't-tâlib ve'r-râğıb isimli eser sahibidir.

Muhammed Hüseyin el-Ensârî es-Sindî
(amca) (ö. 1211/1797)

Tibyân li'z-zecr an şurbi'd-duhân ve
Mühezzebü'l-Hidâye isimli eserlerin sahibidir.

Ahmed Âli el-Ensârî es-Sindî
(baba) (1168-1202/1754-1788)

Muhammed Âbid es-Sindî
(1190-1257/1776-1841)

Zamanının ilmî şahsiyetlerinden olan dedesi Şeyh Muhammed Murâd el-Ensârî, meşhur kâri Hâfız Muhammed Ya‘kûb el-Ensârî’nin oğludur. Soyuları Ebû Eyyüb el-Ensârî’ye⁶⁶ ulaşan bu ailenin büyük dedelerinden biri Medine’den Sind’e göç etmiş ve bu bölgede önemli konularda kendilerine danışılan, seçkin görevlere getirilen, fetvalarına başvurulanan, dinî vazifelerinin babadan oğula tevârüs ettiği ilim ve kemâl sahibi bir aile olarak tanınmışlardır. 1085 yılında⁶⁷ Sind’de dünyaya gelen Muhammed Murâd el-Ensârî, babası Muhammed Ya‘kûb el-Ensârî ve dedesi ünlü hâfız Şeyh Mahmud’un rahle-i tedrisinden geçmiştir. Küçüklüğünden itibaren özel bir terbiye ile büyütülmüş olan Muhammed Murâd el-Ensârî, erken yaşta Kur’ân-ı Kerîm’i hifzetmiştir. Çevresi tarafından çocukluğundan beri “hâfız” lakabıyla anılmış, kendi yaşlılarından zekâ, anlayış gibi birçok konuda fark edilen birisi olmuştur. Şer‘î ilimlerin her alanında dersler alan ve ömrünü ilme adanmış âlim ve âbid Muhammed Murâd Ensârî henüz yirmi yaşın altında iken ilim halkasına katıldığı hocası Şeyh Abdülhalîm b. Yûsuf Sivistânî tarafından “tüm faziletleri kendisinde toplayan, öğrencileri arasındaki en seçkin hâfız” şeklinde tavsif edilmiş ve dönemin ulemâsının övgülerine mazhar olmuştur.⁶⁸

Muhammed Murâd el-Ensârî, 1194/1780 yılında çocukları ve torunları ile birlikte Sind’den Hicaz’a göç ederek Cidde’ye yerleşmiştir. Hicaz’a geldiğinde ilmî birikimi ile kısa sürede tanınmış ve ders halkaları kurarak ilim taliplerine katkıda bulunmuştur. Daha sonra Mekke Emîri Şerîf Sürûr b. Mûsâid, Cidde şehrinde derslerin yapılması için *Reyhân* adında bir mescid inşa ettirmiş kendisi de burada hem Muhammed Murâd Ensârî’ye hem de oğlu Muhammed Hüseyin’e öğrencilik yapmıştır. Uzun yıllar ders halkalarında talebe okutan ve Hanefî mezhebinde otorite kabul edilen Muhammed Murâd Ensârî, “muhakkik, kadı, fakih, imam” unvanları ile tavsif edilmiştir. Kendisi zâhirî ilimlerdeki derinliği yanı sıra zühd ve hikmet sahibi bir ilim insanı olarak da temayüz etmiştir.⁶⁹ Birçok ilme vâkıf olan Muhammed Murâd Ensârî’nin Hanefî fihri üzerine kaleme aldığı *Definetü’l-metâlib li’t-tâlib ve’r-râğib*⁷⁰ isminde dört ciltlik yazma bir eseri bulunmaktadır. Sindî, dedesinin telif ettiği bu kitaba mukaddime ve istifadeyi kolay kılmak için bir de fihrist yazmıştır. Eser, Medine Mahmûdiye Kütüphanesi’ne bağışlanmıştır.⁷¹ Muhammed Murâd Ensârî, 1198/1784’de Cidde’de vefat etmiştir.⁷²

Muhammed Âbid’in babası Şeyh Ahmed Âli b. Muhammed Murad b. Muhammed Ya‘kûb el-Ensârî es-Sindî’dir. Sind’de dünyaya gelen Ahmed Âli, babası ile birlikte Hicaz topraklarına hicret etmiş ve vefat edene kadar Cidde’de ikâmet etmiştir. Vefat ettiğinde geride Muhammed Âbid ve Abdullah adında iki evladını bırakmıştır. İlmî derinliğinin yanı

⁶⁶ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 23-25; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 57.

⁶⁷ Hocası Şeyh Abdülhalîm b. Yûsuf Sivistânî’nin onu vasfederken 1103 senesi diye icâzet diplomasına not düşmesinden doğum tarihi yaklaşık 1085 olarak hesap edilmiştir. Bk. Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 32. Öğrenci olduğu yaşı on sekiz olarak takdir eden Saîd Bekdâş da doğum tarihini 1085 olarak vermiştir. Bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 85.

⁶⁸ Bk. Sıddîk Hasan Han, *Ebcedü’l-‘ulûm*, III, 171; Şevkânî, *el-Bedrü’t-tâli’*, II, 227.

⁶⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 29.

⁷⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 31.

⁷¹ Sindî’nin soyunun Ebû Eyyüb el-Ensârî’ye ulaştığı dedesi Muhammed Murâd el-Ensârî tarafından *Definetü’l-metâlib* isimli eserde belirtilmiştir. Bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 60.

⁷² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 87.

sıra sâlih ve faziletli bir şahsiyet olan Ahmed Âli,⁷³ Muhammed Âbid'in eğitim hayatında dedesi ve amcası gibi etkili olmuştur. Herhangi bir telifine rastlamadığımız Ahmed Âli Ensârî, 1202/1788 yılında vefat etmiştir. Muhammed Âbid, otuz dört yaşında vefat eden babasının ardından amcası Muhammed Hüseyin'le birlikte Yemen'e hicret etmiştir.⁷⁴

Amcası Muhammed Hüseyin b. Muhammed Murâd b. Ya'kûb el-Ensârî es-Sindî, 1161/1748 senesinde Sind'de doğmuş, ilköğrenim sürecinde babasından ilim tahsil etmiştir. Sarf, nahiv, Hanefî fikhî ve usûlünde babası gibi meşhur olan Muhammed Hüseyin, tıp ilminde de söz sahibi âlimlerdendir. Pek çok ilim dalında yetkin olan Muhammed Hüseyin, babası ile birlikte Hicaz topraklarına göç ettikten sonra da sahip olduğu ilmî birikimi sebebiyle itibar görmüştür. Birlikte ilim tahsil ettiği kardeşi Ahmed Alî b. Muhammed Murâd'ın 1202/1788 yılında vefatından birkaç yıl sonra yeğeni Muhammed Âbid es-Sindî'yi de yanına alarak Cidde'den Yemen'e hicret etmiştir. Muhammed Âbid, özellikle fıkıh ile diğer İslâmî ilimler yanında tıp ilmindeki bilgisiyle de şöhret kazanan amcasından Hicaz ve Yemen'de geniş ölçüde faydalanmıştır.⁷⁵

Muhammed Hüseyin el-Ensârî iki eser kaleme almıştır. İkisi de yazma olan bu eserlerden *et-Tibyân li'z-zecr an şurbi'd-duhân* isimli kitabında seleflerinden ve çağdaşlarından tütün kullanımına cevaz verilmediğine dair pek çok görüş nakletmiştir. Diğer bir çalışması ise *Mühezzebü'l-Hidâye* isimli risâlesidir. Bu eserini Hanefî fakihî Mergînânî'nin *el-Hidâye* adlı eserinde üzerinde durduğu kuralları ve hükümleri dikkate alarak telif etmiştir.⁷⁶ Sindî amcasının vefat tarihini, dedesinin *Definetü'l-metâlib* adlı eserine 1211/1797 olarak kaydetmiştir.⁷⁷

Amcası Muhammed Hüseyin ile birlikte 1208/1794 yılı civarında Hicaz'dan Yemen'e giderek Hudeyde'ye yerleşen Muhammed Âbid, burada Yemenli âlimlerden dersler aldı. İslâmî ilimler yanında amcasının tıp ilmindeki tecrübesinden de istifade eden Muhammed Âbid es-Sindî, *Tuhfetü'l-mü'minîn* adlı tıp eserini Yemen'e getiren ilk kişi olması hasebiyle 1213/1798 yılında Yemen hâkimi Mansûr Ali b. Mehdî Abbâs tarafından San'a'ya davet edilmiştir. Burada tıp ilmindeki şöhreti sayesinde İmâm Mansûr'un özel doktoru olarak görev yapmış⁷⁸ ve Mansûr'un vezirlerinden birinin kızıyla evlenmiştir.⁷⁹ Vezir ve kızına dair bilgileri Sindî'nin biyografisinde Saîd Bekdâş şu şekilde zikretmektedir:

“Heysemî'nin (ö.807/1405) *Mecma'u'z-zevâ'id ve menba'u'l fevâ'id* adlı eserinin 1154/1742 tarihli bir nüshasını San'a'da 1217/1803 yılında Sindî satın almıştır. Birinci cildin ilk dört sayfasına kendi hattıyla Süyûtî'nin *Matla'u'l-bedrayn fî men yu'te ecruhû merrateyn* isimli risâlesini istinsah etmiştir. Bu risâlenin yanında farklı bir hat ile yine Süyûtî'ye ait *Buzûğu'l-hilâl fî'l-hilâli'l- mevcibeti li'z-zılâl* isimli risâle yer almıştır.

⁷³ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 227.

⁷⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 40-41.

⁷⁵ İnce, “Sindî, Muhammed Âbid”, s. 246.

⁷⁶ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 36-37.

⁷⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 38.

⁷⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 43.

⁷⁹ Sıddîk Hasan Han, *Ebcedü'l- ulûm*, III, 171; Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s. 136.

Mezkûr risâlenin müstensihinin ise Sindî'nin eşi Dahme bint Ali b. Sâlih Ammârî olduğunu Sindî haber vermiştir.⁸⁰

Eşinin babası Ali b. Sâlih Ammârî (ö. 1213) ise bir dönem Mansur'un vezirliğini üstlenmiştir. Ahmed, Hüseyin, İsmâil, Muhammed, Kasım ve Dahme adında dört erkek bir kız çocuğuna sahip Ammârî, ilmî yetkinliği ile de temayüz etmiştir. Damadı Sindî, ilmî derinliğiyle anılan bir ailede dünyaya gelmiş olmasına ilâveten, yaptığı bu evlilikle de yine benzer bir ortama dâhil olmuştur.⁸¹ Bazı kaynaklarda Muhammed Âbid'in çocuk sahibi olmadığı ile ilgili bilgiler yer almakla birlikte⁸² başka kaynaklarda biri kız, biri erkek olmak üzere iki çocuğunun dünyaya geldiği, fakat her ikisinin de çok küçük yaşlarda vefat ettiği iddia edilmektedir.⁸³

Sindî'ye ait birçok vakfiye metni bulunmaktadır. Nitekim kendisinin 1239/1824 yılında kaleme almış olduğu Mahmûdiye Kütüphanesi'nde bulunan vakfiyesinin birini Sind bölgesinin Matarî beldesindeki emirlere, hemen hemen ona benzeyen diğer bir vakfiyenin de girişine Nevevî'nin *Sahîh-i Müslim* şerhini ekleyerek dedesi şeyhülişlâm Muhammed Murad el-Ensârî'nin zürriyetine vakfettiği kayıtlıdır. Bu vakfiyelerde kendi soyundan kimsenin bulunmadığını belirtmesi ise muhtemelen o tarihlerde çocuklarının ikisinin de vefat etmesinden ötürüdür.⁸⁴

Ancak Said Bekdâş, Nevevî'nin *Sahîh-i Müslim* şerhinin yazılı olduğu vakfiye nüshasını incelerken Sindî'nin oğlu hakkında bilgilere rastladığını ifade etmiştir. Bekdâş, şerh nüshasının 1230/1815 yılında Muhammed Âbid'in mülkiyetine geçtiğini, onun da bu nüshayı yakın arkadaşı İbrâhim el-Hûsî'ye sattığını, İbrâhim el-Hûsî'nin de Sindî'nin oğlu Abdurrahmân'a hibe ettiğini kaydetmektedir. Sindî, kitabın kapak kısmına kendi hattıyla nüshanın ilk yazmaları ve tetimmesini İbrâhim Hûsî'ye sattığını tarih düşerek kaydederken İbrâhim el-Hûsî de bunları Sindî'nin oğlu Abdurrahman'a hibe ettiğini zikretmiştir.⁸⁵ Bu ayrıntı, Sindî'nin küçük yaşta vefat etmiş Abdurrahmân isminde bir oğlu olduğu bilgisini sağlamaktadır.

Kettânî'nin, Sindî'yi *er-Risâletü'l-müstetrafe*'de "Ebû Abdullâh" künyesiyle zikretmesine karşın⁸⁶ Bekdâş, Sindî'nin Abdullâh isminde bir oğlu olduğu bilgisine rastlamadığını ve Kettânî'nin bu künyeyi neye istinâden zikrettiğini bilmediğini söylemekte, bununla birlikte ismi Muhammed olanların genellikle yaptığı gibi Muhammed Âbid'in de kendisini,

⁸⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 109-110.

⁸¹ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, I, 446-456.

⁸² Sıddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ulûm*, III, 172; Hasan b. Ahmed Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr fî zikri'l-eşyâhi a'yani'd-dehr*, (nşr. İsmâil b. Muhammed el-Beşrî), Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1413/1992, s.154; Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s. 140.

⁸³ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 121.

⁸⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 47-48.

⁸⁵ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 122-123.

⁸⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ca'fer b. İdrîs Hasenî Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe li-beyâni meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe*, (nşr. Muhammed Müntasır b. Muhammed ez-Zemzemî el-Kettânî), Dimaşk: Dârü'l-Fikr 1383/1964, s. 85.

Abdullah isimli bir oğlu olmadığı halde Ebû Abdullah şeklinde künyelemiştir. Olabileceğine dikkat çekmiştir.⁸⁷

Kaynaklarda Sindî'nin eşi Dahme dışında, evlilikleri olduğuna dair bilgiler yer alsa da 88 konuyla ilgili herhangi bir ilâve bilgiye ulaşılamamıştır. Sadece bu evliliklerinden bir kız bir de erkek çocuğu olduğu, onların da küçük yaşta vefat ettiği bilgisi kaynaklarda yer almaktadır. Muhammed Âbid'in, *Tertibü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* adlı eserini 1232/1817 yılında tamamladığı, çocuklarını da *el-Mevâhibü'l-Latîfe* isimli şerhin telifi sürerken kaybettiği nakledilmektedir. Kaynaklarda çocuklarının ölüm tarihi tam olarak verilmemekle birlikte yukarıda zikri geçen şerhin sonlarında müellifin sâlih zürriyet duasını arttırması o sıralarda vefat etmiş olabileceklerini düşündürmektedir.⁸⁹

Ömrünün sonlarına doğru ise Medine'ye yerleşen Sindî, burada "reîsululemâ" unvanıyla tanınmış ve vefatına kadar ilmî çalışmalarına devam etmiştir. 17 Rebülevvel 1257 (9 Mayıs 1841) tarihinde Medine'de vefat eden Sindî, Cennetü'l-Bakî'a Hz. Osmân'ın (r.a.) kabrinin karşısına defnedilmiştir. Öğrencisi Âkiş, hocasının, "Medine şehrinde öleyim diye oraya yerleştim" dediğini nakletmiştir.⁹⁰

1.3. Kişilik Özellikleri

Âbid, zâhid, fakih ve muhaddis bir şahsiyet olan Muhammed Âbid es-Sindî, zâhiri ilimlerdeki derinliğinin yanı sıra zühdü, tevazuu ve verâ sahibi oluşuyla da temayüz etmiş bir âlimdir.⁹¹ Doktorluk vazifesi sebebiyle bir dönem kendisine maaş bağlanan Sindî, dünya nimetlerine itibar ve iltifat etmemiştir. Öyle ki gelirinin çoğunu ilim talebi için ömrü boyunca sürdürdüğü rıhlelere, istinsâh etmek istediği kitapları satın almaya ve ihtiyaç sahiplerine harcamıştır.⁹²

Sindî, alçak gönüllü ve cömert bir kişiliğe sahiptir. Kendisi ile görüşmeye gelenlere ikramda bulunduğu, konaklamaları için ısrar ettiği bu vesile ile gittiği yerlerde birçok dost kazandığı zikredilmektedir. Aynı şekilde, Medine'den onu ziyarete gelen kişileri evinde misafir etmiş ve hediyeler ile yolcu etmiştir. Meclisine gelen hiç kimseyi geri çevirmeyip Allah'ın kendisine bahsettiği tüm imkânları kullanan Sindî, bu sayede içerisinde yaşadığı toplumda saygı duyulan bir şahsiyet olmuştur.⁹³

Bu özelliklerinin yanı sıra mütevazı kişiliği ile temayüz eden Sindî, 1235/1820 yılında Medine'de iki kez icâzet verdiği Ârif Hikmet'in⁹⁴ kendisinden icâzet talep etmesi üzerine, "onun bu isteğini yerine getirmek boynumun borcudur" diyerek hadis rivayet icâzeti vermiştir.⁹⁵ Devrin âlimleri nezdinde gerek ilmî gerekse ahlâkî özellikleri ile temayüz eden

⁸⁷ Bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 122.

⁸⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 51.

⁸⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 122.

⁹⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 53; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 125; Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s. 139.

⁹¹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 54; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 129-130.

⁹² Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s. 134; Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr*, s. 154; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 55.

⁹³ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 56.

⁹⁴ Sindî, Şeyhülislâm Ârif Hikmet'e Medine'de iki kez icâzet vermiştir. Bk. Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 85; III, 187, 208.

⁹⁵ Sindî'ye ait *Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbnü Abbâs müşâfeheden an Seyyidi'n-Nâs* isimli risâlenin yazma nüshasında Ârif Hikmet'e verdiği icâzetin yer aldığı nakledilmektedir. Bk. Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 247.

Sindî, yaşadığı toplum ile iletişimini kesmemeye özen göstermiş, davet edildiği yerlere mutlaka gitmiştir. Yoğun meşguliyetleri arasında dahi aktif bir şekilde çevresindekilerin yardımına koşmuştur. *Kütüb-i Sitte* ve temel hadis kaynaklarından birkaç kitabın güvenilir nüshalarını temin edip yanına küçük notlar aldığı altı kitabı mukâbele ederek tek nüshada cem eden⁹⁶ Sindî'ye hem gayret ve azminden ötürü hem de tebrik etme vesilesi ile devrin önde gelen âlimlerinin katıldığı bir kutlama meclisi düzenlenmiştir. Bekdâş bu durumu kendi zamanlarında ilim talebeleri için düzenlenen mezuniyet cemiyetlerine benzetmiştir.⁹⁷

Sindî'nin kimi konularda farklı düşündüğü âlimlerden ders alma noktasında hiçbir çekincesi olmamıştır. Nitekim hocalarını zikrederken belirteceğimiz üzere, kişinin ilmî yetkinliği onun için görüşünden önce gelmiştir. Çevresindeki ilim erbâbının hatalı bir davranışını gördüğünde doğru bildiğini övünmeden edeple söylediği, eğer hüküm zarûrât-ı dîniyyeden değilse karşıdaki kişiden özür dileyerek fikrini ifade ettiği belirtilmektedir.⁹⁸

İlmî hizmetlerin yayılması için gittiği yerlerde birtakım sıkıntılar yaşayan Sindî, karşılaştığı her türlü cefaya sabretmiştir. Nitekim Yemen'in Hudeyde bölgesinin kadısı Zeydiyye'ye mensup Seyyid Hüseyin b. Ali el-Hâzîmî'nin, ezana Zeydiyye ve İmâmiyye'nin şîârı "Hayye 'alâ hayri'l-amel" ibaresini ilâve etmesi ve bu konuyu tartışmayı yasaklaması üzerine Hudeyde Hanefilerinden bu uygulamaya karşı çıkan kırk kişiyi hapsedtiği ve bunların başında Sindî'nin geldiği nakledilmektedir. Ayrıca Sindî'nin kendisine muhâlefet etmesinden ötürü cellâtlarına onun kanının ve malının mübah olduğunu söyleyerek tek başına yaşayacağı bir vâdiye sürmüştür. Sindî ise bu sıkıntılı süreçte kendisini ibadete ve ilmî faaliyetlere vermiştir. Eser telifi için belli bir zaman ve ortam aramamış, her şart altında telif faaliyetini sürdürmüştür. Öyle ki evde, sokakta, hac yolculuğunda kitap telif ettiğini, çalışmalarının sonunda kendisi de belirtmektedir. Bu durum hiç şüphesiz bir yandan ilme ne kadar ehemmiyet verdiğini gösterirken, diğer yandan da zorluklar karşısındaki sabrını ve dirayetini gösterir.⁹⁹

Sindî'nin içerisindeki Mekke ve Medine sevgisi birçok kere hac yapmasına vesile olmuştur. Yemen'den hac ve umre ibadeti için geldiği Medine'de Mescid-i Nebevî'nin yanında *Kütüb-i Sitte*'yi bir ayda serden okuyarak, altı ayda da tetkik ederek bitirdiği nakledilmektedir.¹⁰⁰ İbadetlerine düşkünlüğü, zikirlerine devamı, cömertliği, mürüvveti ve tevazuu ile öğrencilerinin ve hocalarının övgüsüne mazhar olmuştur.¹⁰¹

⁹⁶ Sindî'nin eserleri bölümünde "temel hadis kaynakları mukabelesi" başlığında bu çalışması incelenmiştir.

⁹⁷ Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 280; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 135.

⁹⁸ Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed Hasenî el-İdrîsî el-Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meşyahât ve'l-müselselât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1402/1982, I, 364; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 61.

⁹⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 62-64; Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s. 136-137.

¹⁰⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 105.

¹⁰¹ Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s.138; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 65.

1.4. İlmî Kişiliği

Muhammed Âbid es-Sindî'nin yetişmesinde, ilmî şahsiyetine önem veren bir ailenin çocuğu olmasının çok büyük katkısı olmuş; henüz çocukken içinde doğup büyüdüğü ortamın teşvikiyle tahsil hayatına başlamıştır. Yaşadığı devrin ilmî şahsiyetlerinden babası, dedesi ve amcası Sindî'nin ilk hocalarıdır.¹⁰² Özellikle de amcası Muhammed Hüseyin el-Ensârî, Sindî'nin eğitim hayatında önemli bir yer teşkil etmektedir. Amcasından kıraat ilmi konusunda destek alan Sindî, Şâtibiyye tarikiyle kırâat-i seb'â tahsil etmiştir. Kıraat eğitimiyle birlikte tecvîd, tefsir, nahiv, sarf, hadis, fıkıh, fıkıh usûlü, fen bilimleri ve benzeri diğer alanlarda eğitim almıştır. Ayrıca Sindî bu dönemde kendisini hadis ilmi ile ilgili yazılan kitapları derlemeye, okumaya, istinsah ve mütâlaa etmeye hasretmiştir.¹⁰³ Bu eğitim merhalesinden sonra –daha önce de ifade edildiği gibi– ailesi ile birlikte Sind'den ayrılmış ve Hicaz'a giderek bölge âlimlerinden dersler almıştır. Tahsil hayatının bu aşamasına geldiğinde yirmili yaşlarda olan Sindî sarf, nahiv, Hanefî fikhî ve tıp ilminde ilerlemiştir.¹⁰⁴

Eğitim hayatının üçüncü merhalesinde ise Yemen'e giderek bölgenin âlimlerinden dersler alan Sindî, orada birçok ilim halkasına katıldığını özellikle San'a bölgesi âlimlerinin ilmî derinliğini başka kimsede görmediğini vurgulamıştır. Tıp ilminde erken yaşta uzmanlaşan Sindî¹⁰⁵ 1213/1799 yılında San'a'da İmam Mansûr'un tabibi iken aynı zamanda Şevkânî'nin yanına gidip gelerek Esîrüddîn Ebherî'nin (ö.663/1265[?])¹⁰⁶ Klasik İslâm felsefesinin problemlerine dair kaleme aldığı *Hidâyetü'l-hikme* adlı eseri ve ona *Kâdî Mir Meybüdü* (ö. 880/1475) tarafından yazılan şerh üzerine Şevkânî'nin verdiği derslere katılmıştır. Nitekim Şevkânî'de (ö. 1250/1834) sahip olduğu ilmî birikim konusunda kendisine övgüde bulunmuştur.¹⁰⁷

Sindî, eğitim döneminin son merhalesinde seyahatleri esnasında ders okuyamadığı âlimlerin halkalarına katılmaya özen göstermiştir. En son yerleştiği Yemen'den defalarca Hicaz, Sind, Mısır ve Hindistan'a ilim almak için yolculuklar yapmıştır.¹⁰⁸ Daha tahsil hayatının ilk evresindeyken Mekke, Medine, Tâif ve Cidde'ye sürekli yolculuklar yaparak ders halkalarına katılan Sindî'nin eğitim hayatında, rihleleri önemli bir yer teşkil etmektedir.

Sindî'nin yaptığı yolculuklar ise babası 1202/1788 yılında vefat etmesiyle başlamıştır. Bundan sonra amcası ile birlikte 1208/1794 yılına kadar Hicaz'da yaşamıştır. Akabinde amcası ile Yemen'in Hudeyde şehrine giderek ve bir süre orada kalmış daha sonra da Yemen'in Zebid şehrine seyahat etmiştir. Bu esnada Sindî, Zebîd şehrinde uzun bir müddet kadılık görevini yürütmüştür.¹⁰⁹ Yemen'de ikâmet ettiği sürede hac ve umre ibadetini

¹⁰² Sıddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-'ulûm*, III, 171.

¹⁰³ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 172.

¹⁰⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 78.

¹⁰⁵ Bk. Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 279; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 77-79; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 171-174.

¹⁰⁶ Abdülkuddûs Bingöl, "Ebherî", *TDV İslâm Ansiklopesi (DİA)*, X, 75-76.

¹⁰⁷ Şevkânî, *el-Bedrî't-tâli'*, II, 227.

¹⁰⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 80.

¹⁰⁹ Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s. 135; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 720; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 81.

yapmayı çok arzulaması sebebiyle amcasının vefat ettiği 1211/1797 yılında hac ibadeti için yola çıkıp önce Tâif şehrine uğramış, burada Muhammed Tâhir Sünbül'ün (ö. 1218/1803) ders halkasına iştirak etmiştir. Sindî, hac ibadeti için birkaç kez daha Mekke'ye geldiğinde hocasını ziyaret etmiş ve kendisinden umumî icâzet¹¹⁰ almıştır.¹¹¹ Ayrıca bu yıldan sonra altı defa hacetmek üzere Yemen'den yola çıktığı ve oradaki âlimlerden icâzet aldığı belirtilmektedir.¹¹² Hatta hac yolculuklarından birini 1216/1802 yılında öğrencisi Şeyh Lütfullah Cehhâf ile birlikte gerçekleştirmiş ve aynı yıl Mekke'de hocası Şeyh Sâlih b. Muhammed el-Füllânî'den ders okuyarak icâzet almış, sonrasında Yemen'e dönmüştür.¹¹³ Yine 1229-1230/1814-1815 yılında hacca gittiğini 1230'da tamamladığı *Tertibü Müsnedi'l-İmâmi's-Şâfiî* isimli eserinin sonunda beyan etmiştir.¹¹⁴

Mezkûr hac yolculuklarından sonra her defasında Yemen'e dönen Sindî, 1211/1797 yılında yaptığı hacdan sonra aynı yıl Hudeyde'ye gitmeye niyetlenmişse de, İmam Mansûr'un daveti ile San'a'ya yerleşmiştir. Burada bir yandan onun ilim meclislerine iştirak ederken diğer taraftan doktorluk vazifesini yürüten Sindî'nin hizmetleri halk tarafından da övgü ile karşılanmıştır. Bu süreçten sonra tekrar Hudeyde'ye dönen Sindî dönemin meşhur âlimlerinden Şevkânî'ye kayıtsız kalmamış San'a'ya gidip gelerek irtibatını devam ettirmiştir.¹¹⁵ Yemen'de kaldığı süre boyunca hem hoca hem öğrenci olarak geniş ilişkiler kuran Sindî'nin özellikle San'a âlimlerini, hadislere yaklaşımlarında ve sahîh nasla amel konusundaki tutumları sebebiyle ilmî derinlikleri bakımından diğerlerine nispetle üstün görmüştür.¹¹⁶ Hocası, talebeliği ve verilen görevlerdeki başarısının yanında, Yemenli yöneticilere yakınlığı ile de bilinen Sindî'yi 1232/1817 yılında İmam Mehdî, Mısır vâlisi Mehmed Ali Paşa'ya hediyeler sunmak üzere elçi olarak Kahire'ye göndermiştir.¹¹⁷

Ertesi sene Yemen'in Hudeyde bölgesinden Hicaz'a doğru yola çıkan Sindî, Medine'ye uğramış, önceki gelişlerinde olduğu gibi doğrudan Yemen'e dönmeyip bir müddet Medine'de ikâmet etmiştir.¹¹⁸ Bu sırada Medine'den memleketi Sind'e kısa bir ziyaret yapan Sindî, ilmî faaliyetlerine ara vermeyip talebesi Ebu'l-Fadl Abdü'l-Hak Osmânî el-Mekkî'ye (ö. 1286/1870) umûmî icazet vermiştir. Daha sonra Yemen'e geri dönmüş ve hocası Muhammed Zemân es-Sindî'yi ziyaret etmiş, hocasından 1238-1239/1823-1824 yıllarında iki kez icâzet almıştır.¹¹⁹ Sindî bu süreçte Medine'yi arzularak bundan sonra orada karar kılmayı istemiştir. Mehmet Ali Paşa tarafından reîsülulemâ unvanıyla

¹¹⁰ Rivayet etme izni verilecek kimseleri genel bir nitelikte anarak verilen icazettir. Bk. Abdullah Aydınlı, *Hadis İstilahları Sözlüğü*, İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Yayınları 2015, s. 125.

¹¹¹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 82.

¹¹² Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 279.

¹¹³ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 81-83.

¹¹⁴ Muhammed Âbid Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-imâmî'l-muazzam ve'l-müctehidi'l-mukaddem Ebî Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfiî*, (Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin önsözüyle), (nşr. Yûsuf Ali Zevâvî-İzzet el-Attâr), Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İslâmiyye, 1370/1951, II, 200.

¹¹⁵ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 227; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 82.

¹¹⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 203.

¹¹⁷ Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr*, s. 154; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 82-83; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 178.

¹¹⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 85.

¹¹⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 86.

Medine'ye 1243/1827 yılında tayini yapılmış ve 1208/1794 yılında başlayıp 1243/1828'e kadar devam eden yolculukları Medine'de nihâyet bulmuştur. Medine'de geçirdiği zaman boyunca ilmî çalışmalarına aralıksız devam eden Sindî, zamanını özellikle Mescid-i Nebevî'de hadis tedris ve telifine tahsis etmiştir.¹²⁰

Birçok sahada otorite olacak nitelikte ilmî müktesebâta sahip bulunan Sindî, özellikle hadis ilmindeki bilgi ve birikimi ile yaşadığı dönemde adından bahsettiren önemli şahsiyetlerden biridir. Nitekim memleketi Sind'den ziyade yaşamının büyük kısmını Hicaz'da geçiren Sindî, Medine'de yürüttüğü hadis faaliyetleriyle Hindistan dâhil İslam dünyasının farklı bölgelerinden gelen çok sayıda öğrenciye hadis okutmuştur. Bu sebeple de Hint alt kıtasındaki birçok hadis isnadı kendisine ulaşmaktadır.¹²¹

Birçok âlimden ders görüp icâzet alan Sindî'nin yetişmesinde büyük katkılar sağlayan meşhur hocalarına yer verilecektir. Hocalarının vefat tarihleri esas alınarak yapılan kronolojik sıralaması şu şekildedir:

1.4.1. Hocaları

1. Yûsuf b. Muhammed el-Mezcâcî (ö. 1213/1799)

Yûsuf b. Muhammed b. Alâeddîn el Mezcâcî es-Zebîdî el Hanefî, Sindî'nin Yemenli hocalarındandır. Hocası, Sindî'nin “akranları arasında ilmî ile temayüz eden muhakkik bir âlim” olduğunu ifade etmiştir. Sindî 1213/1799 yılında müselsel hadisin bir çeşidi olan, ıstılahta *el-müselsel bi'l-evveliyye* diye adlandırılan ve “hocadan dinlenen ilk hadis” anlamına gelen Rahmet hadisini¹²² ilk kez Yûsuf b. Muhammed el-Mezcâcî'den işittiğini haber vermektedir.¹²³ Hanefî mezhebinde otorite kabul edilen Yûsuf Mezcâcî, mezhebe dair fetvalarda fikri sorulan şahsiyetlerdendir. Mezhebe bağlılık düşünceleri bakımından hoca ve talebesinin aynı zeminde yer aldığını söylemek mümkündür. Ayrıca Sindî *Terâcimü meşâyih Muhammed Âbid ve meşâyihim ve ahvâlihîm* adlı muhtasar eserinde büyük değer atfettiği hocasının biyografisine ilk sırada yer verdikten sonra hocasının hocalarını zikrederek devam etmiştir.¹²⁴ Bir bakıma hocasına dair yazılmış eser konumundadır.

2. Muhammed Tâhir Sünbül (ö. 1218/1803)

Muhammed Tâhir b. Şeyh Muhaddis Muhammed Saîd b. Muhammed Sünbül el-Mekkî¹²⁵, Sindî'nin Mekkeli hocalarındandır. Kendisi, Hanefî fakihlerindedir. Muhammed Tâhir, *el-Evâilü's-Sünbüliyye fî evâilî kütübi'l-hadîs*¹²⁶ adlı eserin sahibi Muhammed Saîd b.

¹²⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 87.

¹²¹ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 81.

¹²² Rahmet hadisi diye marûf olan “الراحمون يرهمهم الرحمن، ارحموا من في الأرض يرهمكم من في السماء” şeklindeki hadistir ve Allah Resûlü'ne günümüzde yirmi beş râvî vasıtasıyla muttasil isnad ile ulaşmaktadır. Bk. Ebû Dâvûd, “Edeb”, 67, (hadis nr. 4902); Tirmizî, “Birr ve Silâ”, 16, (hadis nr. 1924); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 33, (hadis nr. 6494).

¹²³ Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 530.

¹²⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 96; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 205-206; Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 51-52.

¹²⁵ Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 172.

¹²⁶ Evâil kelimesi birçok hadis kitabının ilk hadislerini bir araya toplayarak meydana getirilen kitaplar için de kullanılmıştır. Bk. Aydınlı, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 74. Zikrettiğimiz eser de bu türdendir. Bk.

Muhammed Sünbül el-Mekkî'nin (ö. 1175/1761)¹²⁷ oğludur. Sindî 1211/1797 yılında Yemen'den Mekke'ye hac vazifesi için yola çıktığında Muhammed Tâhir Sünbül'ün Tâif'deki ders halkasına iştirak etmiştir. Mekke'ye hac zamanı döndüğünde de kendisine talebelik etmiştir. Sindî, *Sahîh-i Buhârî* icazetinde hocasından *Kitâbü'l-Cihâd* ve *Kitâbü'l-Hac* bölümlerini semâ'an bir kısmını da icâzeten aldığını belirtmiştir. Muhammed Tâhir Sünbül'ün fakih ve muhaddis kişiliğinin, öğrencisinin yetişmesinde önemli etkisi olmuştur.¹²⁸

3. Sâlih b. Muhammed Füllânî (ö. 1218/1803)

Sâlih b. Muhammed b. Nûh b. Abdullâh b. Ömer el-Ömerî, 1166'da Gine Cumhuriyeti sınırları içinde dünyaya gelmiştir. Soyundan bazılarının yaşadığı Sudan'da bir kabile olan Füllan'a nisbetle "Füllânî" diye anılmaktadır. On iki yaşında tahsil maksadıyla memleketinden ayrılarak birçok yerde ilim almıştır.¹²⁹ En son Hicaz'a giderek Medine'ye yerleşen Füllânî'nin yaşamı bu yönüyle talebesi Sindî'nin hayatıyla benzerlik arz etmektedir. Fıkıh ve diğer İslâmî ilimlerde müctehid derecesinde bir âlim olmakla birlikte özellikle hadis alanında devrin önde gelen âlimlerinden kabul edilmiştir. Mâlikî fakîhi ve muhaddis olarak şöhret yapmış olan Füllânî 1187/1773 yılında Hicaz'a yolculuk yapmış ve vefatına kadar burada kalarak çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir. Öğrencilerinden Sindî de kendisinden Mekke'de ders almıştır.¹³⁰ Şevkânî'de müşahede edilen "taklid karşıtlığı" anlayışına sahip olan Füllânî ictihada büyük önem vermiştir. Mâlikî mezhebine mensup olduğu halde mezhebin sınırları içerisinde bağlı kalmamış ve hadislerle aykırı olduğunu düşündüğü mezhep görüşleri karşısında hadislerle amel etmenin gerekliliğini savunmuştur. "Kitap ve Sünnet'e dönüş" çağrısı yapan Füllânî, sünnete bağlılık düşüncesini vurgularken bu amacı doğrultusunda hadis tahsiline önem vermiştir. Daha önce de zikredildiği üzere Sindî, öğrencisi ile birlikte 1216/1802 yılında yani Füllânî'nin vefatından iki yıl önce, hac için çıktığı yolculukta Mekke'de kendisinden ders okuyarak icâzet almıştır.¹³¹

Abdullâh Merdâd Ebül-Hayr, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehar fî terâcîmi efâzili Mekke min karnî'l-âşir ile'l-karnî'r-râbi' aşer*, (nşr. Muhammed Saîd el-Âmudî-Ahmed Ali), Cidde: Alemü'l-Ma'rife, 1406/1986), s. 442.

¹²⁷ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, III, 323; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 100.

¹²⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 204-205; Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 52-53.

¹²⁹ Salim Ögüt, "Füllânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIII, 248.

¹³⁰ Abdürrezzâk b. Hasen b. İbrâhim el-Meydânî ed-Dımaşkı el-Baytar, *Hilyetü'l-beşer fî târihi'l-karnî's-sâlis aşer*, (nşr. Muhammed Behcet el-Baytâr), Beyrut: Dâru Sadır, 1413/1993, II, 722; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 901-906; Sıddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ulûm*, III, 170; Babanzâde Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifîn esmâ'ü'l-müellifîn ve asârü'l-musannifîn*, (nşr. Kilisli Rifat Bilge, İbnülemîn Mahmûd Kemal İnal), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951, I, 424-425; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn: terâcîmu musannifi'l-kütübi'l-'Arabîyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993, I, 834; Muhammed Âbid es-Sindî, *Hasrû's-şârid min (fî) esânîdi Muhammed Âbid*, (nşr. Halil b.Osmân el-Cebûr es-Sebî'î), Riyad: Mektebetü'r- Rüşd, 1424/2003 s. 530.

¹³¹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, s. 278-279; Ögüt, "Füllânî", 248 249; Hayrettin Ziriklî, *el-A'lâm: kamûsu terâcîmi li-eşheri'r-ricâl ve'n-nisâ min'el-'Arab ve'l-müsta'rebin ve'l-müsteşrikîn*, Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-melayin, 2002, III, 195.

4. Hüseyin b. Ali Mağribî (ö. 1228/1813)

Şeyh Hüseyin b. Ali el-Mağribî, Mâlikî fıkında otorite kabul edilen bir âlimdir. Kaynaklarda fakih ve zâhid yönüne de vurgu yapılan Hüseyin b. Ali, Sindî'nin Mekkeli hocalarındandır.¹³² Kendisi Şam'a yolculuk yaparak bölgedeki muhaddis fakihlerden ders almış daha sonra Mekke'ye yerleşmiştir. Vefatına kadar ilmî çalışmalarını burada yürütmüştür.¹³³

5. Sıddık b. Ali el-Mezcâcî (ö. 1229/1814)

Sıddık b. Ali el-Mezcâcî ez-Zebîdî el-Hanefî, Yemenli âlimlerdendir. 1150/1738 yılında Yemen'de dünyaya gelmiştir. Özellikle muhaddis ve fakih kimliği ile temayüz etmiştir. Sıddık b. Ali el-Mezcâcî, Sindî'nin *Hasrû's-şârid* isimli eserinde müselsel hadislerdeki isnadlar kısmında yer verdiği Abdü'l-Hâlık b. Ali el-Mezcâcî'nin kardeşidir. Vefat tarihi kaynakların bazısında 1209/1795 iken bazısında 1229/1814 olarak kaydedilmiştir. Vefat tarihinin 1229/1814 yılı olması kuvvetle muhtemeldir. Zira Sindî'ye Yemen'de hocalık yapmış olması için Sindî'nin o tarihlerde Yemen'de bulunması veya oraya yolculuk yapmış olması gerekir. Daha önce de ifade edildiği gibi Sindî 1208/1794'e kadar Hicâz bölgesinde yaşamış, daha sonra Yemen'in Hudeyde bölgesine geçerek burada bir müddet ikamet ettikten sonra kadılık vazifesini yürüttüğü Zebîd şehrine yerleşmiştir. Bunun yanı sıra Şevkânî'nin *el-Bedrû't-tâli'* isimli eserinde Sıddık b. Ali el-Mezcâcî'nin vefat tarihi rakamla 1209 olarak zikredilmişken, hemen ardından yazıyla 1229 ifadesine yer verilmektedir. Bu sebeple 1209 rakamının hatalı olması muhtemeldir.¹³⁴ Nitekim bu zat, kaynaklarda verilen bilgiye göre Yemen sınırları dışına çıkmamıştır. Bu sebeple Sindî'nin Yemen'e geldiği tarihte hoca-talebe ilişkilerinin başlamış olduğu anlaşılmaktadır. Mezcâcî eğitim için bir süre Yemen'in Benderülmehâ bölgesinde ikâmet etmiş, 1203/1789 yılında San'a'ya geçtiğinde Şevkânî ile tanışmışlar ve birbirlerine karşılıklı icâzet vermişlerdir.¹³⁵

6. Muhammed Zemân es-Sindî (ö. 1248/1833)

Şeyh Muhammed Zemân es-Sânî b. Mahbûb Samed b. Muhammed Zemân el-Evvel es-Sindî, 1199/1785 yılında Sind'de doğmuştur. İlim tahsilini Sind'de alarak bölgenin meşhur âlimlerine talebelik yapmıştır. Kendisi zühd ve vera yönüyle temayüz etmiş bir âlimdir. İlim ve amel ehli bir şahsiyet olan Muhammed Zemân, memleketi Sind'den Mekke ve Medine'ye 1228/1813 ve 1238/1823 yıllarında iki kez yolculuk yapmıştır. Sindî'nin doğduğu yeri ziyaret maksadıyla Sind'e seyahati ile Muhammed Zemân Sindî'nin Hicaz'dan memleketi Sind'e dönüş tarihleri aynı döneme denk gelmiş ve bu vesileyle karşılaşmışlardır. Sindî daha önce zikredildiği üzere 1238-1239/1823-1824 tarihlerinde Sind'de Muhammed Zemân Sindî'yi ziyaret ederek kendisinden icâzet almıştır. Bununla birlikte Sindî de Muhammed Zemân'a ve oğullarına icâzet vermiştir. Ayrıca

¹³² Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 364; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 195.

¹³³ Abdürrezzâk el-Baytar, *Hilyetü'l-beşer*, I, 550

¹³⁴ Bk. Şevkânî, *el-Bedrû't-tâli'*, I, 292.

¹³⁵ Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 14-15; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 198; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 92.

Nakşibendiyye tarikatına mensup Sindî'nin zühd yönünü Muhammed Zemân Sindî'den almıştır. Muhammed Zemân 1248/1833 yılında vefat etmiştir.¹³⁶

7. Abdurrahman b. Süleymân İbnü'l-Ehdel (ö. 1250/1835)

İbnü'l-Ehdel Abdurrahman b. Süleymân b. Yahyâ el-Hüseynî, Yemenli tarihçi ve Şâfiî âlimidir. Doğum yeri dolayısıyla “Yemenî” ve “Zebîdî” nisbeleri ile de anılmıştır.¹³⁷ Zebîd bölgesinde kadılık görevinde bulunmuştur. Dönemin önde gelen âlimlerinden olan İbnü'l-Ehdel'i, Sindî *Hasrû's-şârid* adlı eserinde “fakih, muhaddis, muhakkik” gibi vasıflarla zikretmiştir.¹³⁸ Sindî'nin üzerinde önemli etkisi olan İbnü'l-Ehdel aynı zamanda Yemenli âlimlerin en meşhurlarındandır. Kaynaklarda İbnü'l-Ehdel'in Şâfiî mezhebine mensubiyeti zikredilirken kendisinin meseleler karşısında rivayetlerin delil alınması gerektiğine dair görüşü de nakledilmiştir. Kıymetli birçok eseri bulunan İbnü'l-Ehdel, *en-Nefsü'l-yemânî ve'r-rûhü'r-rûhânî fi icâzeti'l-kudâti beni's-Şevkânî* adlı kitabın rivayet hakkını Şevkânî'nin üç oğluna icâzeten vermiştir.¹³⁹

8. Muhammed b. Ali eş-Şevkânî (ö. 1250/1834)

Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî es-San'ânî el-Yemenî, San'a'da doğmuş ve öğrenimine burada devam etmiştir. Zamanla Sünnî kaynak ve usul anlayışının kabul edilmesini ve ehl-i hadîsin bazı ilkelerinin benimsenmesini hedefleyen eğitim müfredatının Şevkânî üzerindeki etkisi de kaçınılmaz olmuştur.¹⁴⁰

Sindî ile 1213/1799 yılında San'a'da karşılaşmalarının ardından birlikte ders yapmışlardır. Sindî'nin kendisinden fen ilimleri alanında birçok eser okuduğu nakledilmektedir.¹⁴¹ Sindî, San'a âlimlerini hadislerle önem atfetmeleri ve sahih nasla amel konusundaki tutumları sebebiyle ilmî bakımdan üstün gördüğünü ifade ederken bu çevrede yetişen Sünnî hadis kaynaklarının benimsenmesini hedefleyen Şevkânî'yi de övgüyle zikreder.¹⁴² Şevkânî birçok alanda eser telif etmiştir. Bu eserlerden VIII./XIV. yüzyıldan kendi zamanına kadar müctehid olduğunu söylediği âlimlerin biyografisine tahsis ettiği *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'* isimli eserinde Şevkânî, Sindî'ye de yer vermiştir.¹⁴³

9. Ahmed b. İdrîs (ö. 1253/1837)

Ebü'l-Abbâs Ahmed b. İdrîs el-Hasenî el-Arâişi el-Fâsî, Sindî'nin Mekke ve Yemen'de karşılaşarak ders aldığı Faslı bir âlimdir. Ahmed b. İdris, eğitimini Fas'ta almıştır. Yaşadığı ve eğitim gördüğü coğrafyanın ilim ve kültür hayatında etkili olduğu nakledilmektedir. Ayrıca tefsir ve hadise önem veren, şer'î ilimlerle tasavvufu kaynaştıran hocalardan ders alması ilmî şahsiyetini şekillendirmiş ve talebelerine her daim dinin ana kaynakları Kitap ve Sünnet çerçevesinde bir yol benimsemelerini tavsiye etmiştir. Kendisi 1214/1799 yılı başlarında Mekke'ye yerleşmiş ve 1243/1827-1828 yılında Yemen'e yaptığı seyahate

¹³⁶ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 369; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 203-204.

¹³⁷ Bk. Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 30-31.

¹³⁸ Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 54; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 364.

¹³⁹ Eser hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 695-698; Ziriklî, *el-A'lâm*, III, 307.

¹⁴⁰ Eyyüp Said Kaya- Nail Okuyucu, “Şevkânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 22-24.

¹⁴¹ Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr*, s. 153.

¹⁴² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 203.

¹⁴³ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 227.

kadar yaklaşık otuz yıl Mekke’de ikâmet etmiştir. Sindî’nin “el-Ârifü’l-kebîr” tabiriyle andığı Ahmed b. İdrîs hadis alanında birçok icâzet almıştır. Kendisi fikhî mezheplere taklidi kabul etmeyip Kur’ân, sünnet ve icmâya dönüşü, tasavvufta ise “Tarikat-i Muhammedîye” görüşünü savunmaktadır. Sindî kendisinden hem Mekke’de hem Yemen’de ders alma imkânı bulmuştur.¹⁴⁴

10. Muhammed b. Ali b. Hüseyin b. Salih b. Şâfiî el-İmrânî (ö. 1263/1848)

Şeyh Muhammed b. Ali el-İmrânî, hadis hâfızı, tarihçi ve şâirdir. Sindî’nin kendisinden hadis okuduğu San‘alı hocalarındandır. Muhammed b. Ali el-İmrânî’nin *Sünen-i İbn Mâce* üzerine *Aceletü zevî’l-hâce* adlı bir hâşiyesi mevcuttur. San‘a’da Şevkânî’den ders almıştır. Zebîd şehrinde Bâtınilerin saldırısı sonucu 1263/1848 yılında vefat etmiştir.¹⁴⁵

Sindî’nin diğer hocaları arasında Yemenli âlimlerden Abdullâh b. Muhammed b. İsmâil es-San‘ânî,¹⁴⁶ Ahmed b. Süleymân b. Heccâm,¹⁴⁷ kardeşi Ebû Kasım Süleymân b. Heccâm,¹⁴⁸ Hamd b. Abdullâh el-Makbûl¹⁴⁹ ve Şeyh Abdürrezzâk el-Bekkârî¹⁵⁰ bulunmaktadır. İsmâil el-Medenî¹⁵¹ ile Mekkelî âlimlerden Şeyh Abdülmelik el-Kılî¹⁵² de hadis okuyarak icâzet aldığı hocaları arasındadır. Bununla birlikte Sindî, Necid ya da Yemen’de Vehhâbilîğin kurucusu Muhammed b. Abdülvehhâb’ın (ö. 1206/1792) oğlu Abdullâh b. Muhammed (ö. 1242/1827) ile görüşmüş ve kendisinden Şâfiî fakihî Muhibbüddin et-Taberî’nin (ö. 694/1295) *el-Kırâ li-kâsîdi Ümmi’l-kurâ* adlı eserini rivayet etmiştir.¹⁵³

Sindî’nin hocalarının biyografilerine ve onlarla olan ilişkilerine bakıldığında her birinin çok yönlü ilmî tecrübelerine sahip oldukları görülmektedir. Bu sebeple Sindî de hocalarından aldığı ilmî birikimle döneminin temayüz eden âlimleri arasına dâhil olmuştur.¹⁵⁴ Sindî ilim için ömrü boyunca farklı yerlere yolculuk yapmış olsa da hayatının büyük kısmını Yemen ve Hicaz’da geçirmesi sebebiyle bu bölgelerdeki hocalardan daha çok istifade etmiştir. Sindî’nin Nakşibendiyye tarikatına mensubiyeti, hadis ilimleri konusundaki derin birikimi,

¹⁴⁴ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 193-194; Kettânî, *Fihrisü’l-fehâris*, II, 721; Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 90; Nihat Azamat, “Ahmed b. İdrîs”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, II, 92-93.

¹⁴⁵ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 96; Kehhâle, *Mu‘cemü’l-müellifîn*, III, 505; Zebâre, *Neylü’l-vatar*, II, 289-293.

¹⁴⁶ Abdullah b. Muhammed es-San‘ânî (ö. 1242/1827) *Sübülü’s-selâm şerhu Bulûgi’l-merâm* isimli eserini sahibi Emîr es-San‘ânî’nin (ö. 1182/1768) oğludur. Sindî, Emîr es-San‘ânî’nin kaleme aldığı *el-Udde hâşiyeye ‘alâ İhkâmî’l-ahkâm*’ı hocasından rivayet etmiştir. (Hakkında bilgi için bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 200; Şevkânî, *el-Bedrü’t-tâli’*, I, 396; Zebâre, *Neylü’l-vatar*, II, 97-100; Ziriklî, *el-A‘lâm*, IV, 131.)

¹⁴⁷ Ahmed b. Süleymân b. Ebî Bekir el-Heccâm, Yemen’in Zebid bölgesindedir. (Hakkında bilgi için bk. Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 90.)

¹⁴⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 202; Kettânî, *Fihrisü’l-fehâris*, I, 364.

¹⁴⁹ Sindî’nin icâzet aldığı hocalarındandır. İcâzet nüshasının sonunda talebesine hayırlı zürriyet duasında bulunmuştur. (Hakkında bilgi için bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 195-196; Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 91.)

¹⁵⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 93.

¹⁵¹ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 91; Ebü’l-Feyz Abdüsettar el-Bekrî ed-Dihlevî, *Feyzü’l-meliki’l-vehhâbi’l-müte‘âlî bi-enbâi evâili’l-karni’s-sâlis aşer ve’t-tevâlî*, (nşr. Abdülmelik b. Abdullâh b. Dehîş), Mekke: Mektebetü’l-Esedi, 1429/2008, II, 1205.

¹⁵² Sindî, Abdülmelik el-Kılî’nin (ö. 1228/1813) babasının kaleme aldığı *Hallu’r-remz an metni’l-kenz* adlı kitabı hocasından rivayet etmiştir. (Hakkında bilgi için bk. Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri’n-nevr ve’z-zehar*, s. 329-330; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 201-202.)

¹⁵³ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 200-201; Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 93.

¹⁵⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 97.

fikhî konulardaki tecrübesi özellikle de Hanefî fikhındaki uzmanlığı hocalarından aldığı ilmî birikimi mükemmel şekilde mezcetmesinin neticesidir.

1.4.2. Talebeleri

Sindî seyahat ettiği bölgelerin âlimlerinden icâzet alırken kendisi de talebe yetiştirerek icâzet vermiştir. Yaklaşık otuz yıl ikâmet ettiği Yemen’de ve sık sık gittiği sonrasında da vefatına kadar ikamet ettiği Hicaz bölgesinde uzun süre ders okutmuştur. Özellikle ilim meclislerinde *Kütüb-i Sitte* derslerini yürüten Sindî, okuttuğu hadis rivayetlerini ayda bir bitirirken altı ayda ise metinleri dirâyet yönünden tamamlama şeklinde bir yöntem izlemiştir. Yemen ve Hicaz dışında Hindistan, Sind ve Mısır’a da yolculuk yaptığı zamanlarda ders verdiği kişilerden ders almıştır. Çeşitli yerlerde talebe yetiştiren Sindî’nin en fazla talebesi Mekke ve Medine’de olmuştur. Öyle ki buraya ilim talep etmek için gelen herkesin Sindî’nin rahle-i tedrisinden geçtiği nakledilmiştir.¹⁵⁵ Sindî’nin ilmî birikiminden ve ahlâkından istifade eden öğrencileri de gittikleri yerde tecrübelerini aktarmışlardır. Sindî’nin icâzet verdiği ve kendisine yakınlıklarıyla bilinen talebelerinden bazılarının biyografilerine yer verilecektir. Bunların dışında geri kalan altmış dokuz talebesi ise alfabetik bir şekilde EK-1’de zikredilmiştir.

Talebelerinin vefat tarihleri esas alınarak yapılan kronolojik sıralaması şu şekildedir:

1. Ahmed Ârif Hikmet (1786-1859)

Seyyid Hacı Ahmed Ârif Hikmet, 1200/1786 yılında İstanbul’da doğmuştur. Osmanlı şeyhülislâmı, şâir ve tezkire yazarıdır. Müderris olarak 1796’da ilmî ve edebî çalışmalara başlayan Ârif Hikmet, aynı zamanda Kudüs (1816), Mısır (1820) ve Medine (1823) kadısı olarak görev yapmış 1846’da ise şeyhülislâm makamına getirilmiştir. Son devir Osmanlı âlimlerinden Arif Hikmet, nâdir eserlerden meydana gelen on iki bin ciltlik kütüphanesinden beş bin kadar eseri Mescidi Nebevî’de inşa ettirdiği kendi adıyla anılan kütüphaneye vakfetmiştir. Sindî, 1235/1819-20 yılında Ârif Hikmet’e iki kez icâzet vermiştir.¹⁵⁶ Sindî, devrin önemli âlimlerinden biri olduğunu ifade ederek kendisini methetmiştir.¹⁵⁷

2. Ebü'l-Fadl Abdülhak el-Osmânî (ö. 1286/1870)

Hindistanlı bir âlimdir. İlk eğitimini babasından ve bölgenin hocalarından alan Abdülhak el-Osmânî (ö. 1286/1870) ardından biri hac vesilesi ile olmak üzere iki kez Hicaz bölgesine yolculuk yapmıştır. Daha sonra 1238/1823 yılında San’a’ya gelen Osmanî, burada birçok hocadan ders alma imkânı bulmuştur. Bunlardan ikisi Şevkânî ve Sindî’dir. Ders okuduğu âlimlerin her birinden icâzet almıştır. Sindî ise ona ilki Hindistan’da diğeri Yemen’de olmak üzere iki icâzet vermiştir. Yemen’de tedrisatını tamamladıktan sonra tekrar Hindistan’a dönünce Osmânî, sonraları da sık sık Hicaz yolculuk yapmıştır. Bu yolculukların

¹⁵⁵ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 238.

¹⁵⁶ Neşredilen icâzet metni için bk. Abdüşşekûr, *Mecmû’*, III, 189-222.

¹⁵⁷ Mustafa L. Bilge, “Ârif Hikmet Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, III, 365-366; Sindî, *Hasrî’ş-şârid*, s. 56; Kettânî, *Fihristü’l-fehâris*, I, 366; Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 125.

sonuncusunda Mina'da hayatını kaybetmiş ve orada defnedilmiş, bu sebeple el-Minâvî diye de anılmıştır.¹⁵⁸

3. Hasan b. Ahmed b. Abdullâh el Âkiş (ö. 1290/1874)

Yemenli âlim Ebû Muhammed el-Hasan b. Ahmed ed-Damedî et-Tihâmî (ö. 1290/1874) Damed'de Mihlâfüssüleymânî'nin merkezi Ebûarîş'te dünyaya gelmiştir. Müfessir, fakih, hâfız, şâir olarak çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Âkiş, ilk eğitimini burada aldıktan sonra on yedi yaşından itibaren ilmî seyahatlere çıkmıştır. Mekke, San'a, Zebîd gibi yerlerde önemli âlimlerden ders okumuştur. Bu âlimlerden biri de Sindî'dir. Kendisinden Mekke, Medine ve Yemen'de ilim tahsil etmiştir. Uzun süre Sindî'nin yanında bulunan Âkiş, *Sahîh-i Buhârî* ve *Şemâil-i Tirmizî*'yi hocasından okuyarak icâzet almıştır. Âkiş'in *Ukûdü'd-dürer fi terâcimi a'yâni'l-karni's-sâlis aşer* adlı eseri XIII./XIX. yüzyılda Arabistan'da ve kendi doğduğu bölgede yaşayan iki yüz altmış beş âlimin biyografisini ihtiva eden en hacimli çalışmasıdır. Yine kendilerinden ders okuduğu farklı bölgelerdeki ulemânın biyografilerini zikrettiği *Hadâiku'z-zehr fi zikri'l-eşyâhi a'yâni'd-dehr* adlı eseri, hocası Sindî'nin biyografisinin yer aldığı bir çalışmadır. Bu kitabında yer vermediği bazı âlimleri *Ukûdü'd-dürer*'de zikretmiştir.¹⁵⁹

4. Abdülganî b. Ebû Saîd ed-Dihlevî (ö. 1296/1879)

İmam Rabbânî'nin torunlarından olan Abdülganî el-Müceddidî 1235/1820 yılında Delhi'de doğmuştur. Kendisi 1273/1857 yılında İngilizlerin Hint alt kıtasına girmesiyle başlayan ayaklanmadan sonra hicret ettiği Medine'de kalarak vefatına kadar ilmî faaliyetlerini burada sürdürmüştür. Birçok talebe yetiştiren Abdülganî el-Müceddidî Hindistan'da hadis ilminin gelişimine katkıda bulunan âlimlerdendir. Sindî'nin ders halkasında talebelik yapan Abdülganî el-Müceddidî 1250/1835 yılında *Sahîh-i Buhârî* ile Sindî'nin *Hasrû's-şârid* isimli eserindeki müselsel rivayetlerin icâzetini almıştır.¹⁶⁰ Bugün genelde Hint alt kıtasının hadisteki isnadı Şah Veliyullâh'a onun vasıtasıyla ulaşmaktadır. Hadisteki isnadları ise öğrencisi Muhsin Yahyâ b. Terhettî (ö. 1293/1877) tarafından *el-Yâni'u'l-cenî min esânîdiş-Şeyh Abdu'l-Ganî* adıyla toplanmıştır. Kendisinin *Sünen-i İbn Mâce* üzerine yazdığı *İncâhu'l-hâce* isimli bir hâşiyesi bulunmaktadır. Medine'de 1296/1879 yılında vefat etmiştir.¹⁶¹

5. Muhammed b. Halîl el-Kavukcî (ö. 1305/1888)

Muhaddis, Hanefî fakîhi ve mutasavvıf Ebû'l-Mehâsin Muhammed b. Halîl İbrâhîm et-Trablusî el-Kavukcî (ö. 1305/1888) eğitimini doğduğu yer Trablüşşam'da almıştır. Daha sonra 1239/1824 yılında Mısır'a giden Ebû'l-Mehâsin, Ezher'de fıkıh öğrenimi görmüş yaklaşık yirmi yedi yıl kaldığı Mısır'da aklî ve naklî ilimleri tahsil etmiş özellikle de hadis ilimlerine yoğunlaşmıştır. Ardından tekrar memleketi Trablus'a dönen Ebû'l-Mehâsin'in

¹⁵⁸ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 368, Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 249-250.

¹⁵⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 370; Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Âkiş", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, EK I, 62-63.

¹⁶⁰ Neşredilen icâzet metni için bk. Abdüşşekûr, *Mecmû'*, III, 241-254.

¹⁶¹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 758-763; Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 56; Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 93.

Mısır'da ilim aldığı hocalarından biri de Sindî'dir. Kendisinin çeşitli ilim dallarında büyüklü küçüklü iki yüz kadar eserinin olduğu belirtilmektedir. Haccını edâ etmek üzere gittiği Mekke'de vefat etmiştir.¹⁶²

Kaynaklarda ifade edildiğine göre Sindî'nin yetmiş küsur öğrencisi bulunmaktadır.¹⁶³ Onun talebelerinin çokluğu ve farklı coğrafyalara aidiyetleri kendisinin birden fazla yerde ikamet etmesinden ötürüdür. Hac yolculuğu vesilesiyle gittiği Hicaz'da ders aldığı gibi bölgeye çeşitli yerlerden gelen talebelerin de ziyaret ederek ders halkasına katıldığı Sindî, memleketi Sind'den gelen öğrencilerin de ilgi odağı olmuştur. Uzun süre yaşadığı Yemen'de de birçok talebe okutmuştur. Öğrencilerinden bazıları bizzat Sindî'nin ders halkasına katılarak kendisinden hadis dinlerken bazıları da kısa bir zaman içerisinde ders okuyarak icâzet almıştır. Hasan b. Ahmed el-Âkiş ve Lütfullah Cehhâf gibi âlimler ise Sindî'ye hem yoldaşlık hem de uzun süre talebelik yapmıştır. Sindî'nin hadis meclislerinde birçok eser ile birlikte *Kütüb-i Sitte*'yi ve özellikle *el-Câmi 'u's-Sahîh*'i okutarak icâzet verdiğini söylemek mümkündür.

1.4.3. Eserleri

Tefsir, hadis, fıkıh, kelam, Arap dili ve edebiyatı ile tıp alanında kendini yetiştiren Sindî yukarıda da bahsedildiği üzere fakih, hâfız, muhaddis, müfessir ve kıraat âlimidir. Tefsir ve kıraat ilminde mütehasıs görülmekle birlikte bu sahada hadis ve fıkıhta olduğu kadar ön plana çıkmadığı da ifade edilmektedir. Hadis ve sünnete bağlılığı ile övülen, hadislerin mânasını ve fikhini çok iyi bilen Sindî, memleketi Sind'den ziyade, eğitim gördüğü ve sonrasında hizmet ettiği Hicaz bölgesi muhaddislerinden kabul edilmiştir. Birçok alanda ilmî yetkinliğe sahip olan Sindî'nin muhtelif ilimlere dair pek çok eseri bulunmaktadır.

1.4.3.1. Hadis ilmine dair eserleri

1. *Minhatü'l-Bârî fî cem'î rivâyâti Sahîh-i Buhârî* İsimli Eser

Sindî'nin *Sahîh-i Buhârî*'de aynı konuyla ilgili farklı lafızlarla değişik başlıklar altında zikredilen hadisleri bir araya getirdiği eserdir.¹⁶⁴ Nitekim bir rivayet farklı tariklerden farklı lafızlarla nakledilmişse bu rivayetlerin bir araya getirilmesi hadisleri anlama, yorumlama ve değerlendirmede önemli bir kıstastır.¹⁶⁵ Talebesi Lütfullâh Cehhâf, eseri istinsah ederken hocasının telifi bitirdiği tarihi esere ilâve ettiğini bildirmektedir. Buna göre müellif bu eseri 1220/1806 yılında Yemen'de tamamlamıştır. Eserin mukaddimesinde kitabın isminin müellif nüshasında belirtildiği ifade edilmiştir.¹⁶⁶ Fakat öğrencileri Âkiş¹⁶⁷

¹⁶² Abdülkadir Şenel, "Kavukcî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXV, 72; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 104-106, 367; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 118.

¹⁶³ Ahsen Ahmed Abdüşşekûr, Sindî'nin yetmiş altı talebesine yer vermiştir. Saîd Bekdâş ve Kettânî'ye kıyasla Abdüşşekûr tarafından zikredilen talebe sayısı daha fazladır. (Bk. Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 114-149.)

¹⁶⁴ İnce, "Sindî, Muhammed Âbid", s. 247; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 208; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 284; Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 59.

¹⁶⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Ali Budak, "Bir Rivayetin Tarîklerini Karşılaştırmanın Hadisleri Anlamaya Katkısı", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/1 (2012):167-191.

¹⁶⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 284.

¹⁶⁷ Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr*, s. 153.

ve Lütfullâh Cehhâf ise *Minhatü'l-Bârî bi-mükerreri'ti'l-Buhârî* ismini de zikretmişlerdir.¹⁶⁸

Eserin müellif nüshası Medine'de Mektebetü'l-Mahmûdiyye Kütüphanesinde bulunmaktadır. Eser, Nûreddîn Tâlib tarafından altı cilt halinde neşredilmiştir. Ayrıca Mahmud Hasen es-Sindî doktora tezi olarak çalıştığı eserin ilk üç cilde denk gelen kısmını tahkik etmiştir.

2. *Tertübü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* İsimli Eser

Bu eser İmam Ebû Hanîfe'nin Mûsâ b. Zekeriyâ el-Haskefî (ö. 650/1252) rivayetiyle nakledilen *Müsned*'inin Sindî tarafından fıkıh bablarına göre tertip edilmiş halidir. Muhammed Hasen es-Senbehlî (ö. 1305/1887) *Müsned* üzerine yazdığı *Tensîku'n-nizâm* isimli şerhinde Sindî'nin bu tertibini esas almıştır.¹⁶⁹ Sindî, ilk tertibi Ebû Hanîfe'nin hocalarının isimleri esas alınarak düzenlenmiş olan *Müsned*'de özellikle Ebû Hanîfe'nin şeyhinin adının müphem bırakıldığı rivayetleri tahrîc ettiğini ve araştırmayı kolay kılmak amacıyla rivayetleri fıkıh konularına göre tanzim ettiğini ifade etmektedir.¹⁷⁰

Bu eserin yazma nüshası Riyad Melik Suûd Üniversitesi'nde bulunmaktadır. Kitap 1273/1857 yılında istinsah edilmiştir.¹⁷¹

3. *el-Mevâhibü'l-latîfe 'alâ Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* İsimli Eser

Sindî'nin bir önceki eser üzerine kaleme aldığı hadis ve fıkıh ilmiyle ilgili geniş izahlar ihtiva eden şerhidir. Müellif bu esere Mekke'de başladığından ötürü *el-Mevâhibü'l-latîfe fi'l-Haremi'l-Mekkî 'alâ Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe min rivâyeti Haskefî* ismini vermiştir. Sindî, eserin mukaddimesinde hocası Sâlih Füllânî'den *Müsnedü Ebî Hanîfe* ve onun üzerine Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Harizmî tarafından kaleme alınmış en meşhur cem' türü çalışma olan *Câmi'u'l-mesânîd*'i de hocasından rivayet ettiğini aktarmaktadır. Zikrettiği iki eseri de rivayet ederken bir nüshadaki tahrif ve tashif gibi hatalar dışında sıhhat noktasında problem teşkil edecek bir durumla karşılaşmadığını belirtmektedir. Ayrıca Ali el-Kârî'nin Haskefî rivayetine dayanarak kaleme aldığı *Senedü'l-enâm şerhu Müsnedi'l-İmâm (Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe)* adlı eserini incelediğini ve çokça hata bulunduğunu nakletmektedir. Bu durumun, Ali el-Kârî'nin şerh için hatalı nüshayı temel almasından kaynaklanmış olabileceği üzerinde durmaktadır.¹⁷²

Müellif bu eserin telifine 1232/1817 yılında Yemen'de bulunduğu sırada başlamıştır. Eserin yazımının tamamlandığı tarih ise 1234/1819 yılının sonlarıdır. Aynı yıl talebesi şeyhülislâm Ârif Hikmet, kendisinden *el-Mevâhibü'l-latîfe* icâzeti almıştır. İcâzet nüshasında *Sahîh-i Müslim*'in bir kısmı ile *el-Mevâhibü'l-latîfe*'nin ilk cildini semâ'an

¹⁶⁸ Eseri bu adla zikreden diğer kaynaklar için bk. Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 180; Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 279.

¹⁶⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 163; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 294; Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 80.

¹⁷⁰ Muhammed Âbid es-Sindî, *Tertübü Müsnedi'l-İmâm-ı Âzam (Şerhu Tensîku'n-nizâm)*, Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 1431/2010, s. 5.

¹⁷¹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 295.

¹⁷² Muhammed Âbid es-Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe şerhu Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe*, (nşr. Takıyyüddin Nedvî), Dimaşk: Darü'n-Nevâdir, 1434/2013, I, 3-4; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 296; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 214; Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 59.

aldığı belirtilmiştir. Müellif, eserinin fıkıh ve hadis açısından gereken bilgileri ihtiva ettiğini vurgularken *Müsned* üzerine yazılan nadir ve değerli bir şerh niteliğine sahip olduğunu da zikretmiştir.¹⁷³ Çalışmamızın ikinci bölümünde bu eser üzerinde detaylı olarak durulacaktır.

4. *Tertübü Müsnedi'l-İmâmi's-Şâfi'î* İsimli Eser

İmam Şâfiî'nin *Müsned*'inin fıkıh konularına göre tasnifi olan eser musannifin beyanına göre 1230/1814 yılında tamamlanmıştır.¹⁷⁴

Sindî, *Müsned*'in tasnifine yönelmesinin sebebi olarak, eserin rivayetlerinin cem edilmiş halinin kitap üzerinde araştırmayı zorlaştırdığını bu sebeple de rivayetleri fıkıh bablarına göre tertip ettiğini, tekrar eden rivayetleri ise çıkardığını ifade etmiştir. Kısacası Sindî, eserin tertibi, tehzîbi ve tebvîbini yaptığını haber vermektedir.¹⁷⁵

Eser iki bölümden müteşekkildir. Birinci cildi *Kitâbü'l-Hac* başlığı ile son bulurken ikinci cilt *Kitâbü'n-Nikâh* konusundan başlayarak devam etmektedir. Kitapta toplamda bin yedi yüz yirmi bir hadis mevcuttur. Muhakkikler esas aldıkları yazma nüsha hakkında bilgi vermediklerinden dolayı, neşre esas aldıkları nüshanın müellif nüshası olup olmadığı ve eserin başlığı gibi malumata ulaşamamıştır. Eserin Kahire-1950 ve Beyrut-1951 olmak üzere iki neşri vardır. Kahire'de Darü'l-Kütübî'l-Mısriyye'de muhafaza edilen nüshalardan biri Mekke'de 1289/1872 yılında Mahmud b. Dâvûd Taybe tarafından neşredilmiştir. Burada eserin ismi matbu nüshadaki başlıktan farklı olarak *Müsnedü İmâmi's-Şâfi'îyyi'l-müretteb* olarak zikredilmiştir.¹⁷⁶

5. *Mu'temedü'l-elma'ıyyi'l-mühezzeb*¹⁷⁷ *fî halli Müsnedi'l-İmâmi's-Şâfi'îyyi'l-müretteb* İsimli Eser

Bu eser Sindî'nin *Tertübü Müsnedi'l-İmâmi's-Şâfi'î* isimli eser üzerine kaleme aldığı şerhtir. Fakat Sindî eseri tamamlamayı isterken yarısını şerh etmiştir.¹⁷⁸

Müellif, *el-Müsned*'e şerh yazması için Abdullah b. Seyyid el-Alevî'nin kendisine ısrarda bulunduğunu söylemektedir. Bununla birlikte birçok kişinin bu esere şerh yazdığını fakat Suyûtî'nin telif ettiği *eş-Şâfi'l-ıyyi 'alâ Müsnedi's-Şâfi'î* isimli haşiyenin az bir kısmı hariç diğerlerine ulaşmasının kolay olmadığını belirtmiştir.¹⁷⁹

¹⁷³ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 298.

¹⁷⁴ Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 59; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 319; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 164; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 180.

¹⁷⁵ Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 448.

¹⁷⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 323.

¹⁷⁷ Eserin ismi hakkında iki görüş beyan edilmiş olup; biri *el-Mu'temed* diğeri ise *el-Mes'ad* (*Mis'ad*) ile başlamaktadır. Saîd Bekdâş, Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde incelediği nüshada birinci isme ulaştığını ikinciye de muhakkiklerden birinin naklettiğini aktarır, elde edebildiği bilgi ölçüsünde birincinin daha doğru olduğunu ifade etmiştir. (Bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 324.)

¹⁷⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 324; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 204.

¹⁷⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 332; Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 448.

Bekdâş, 1278/1861 yılında Mekke’de Darü’l-Kütübi’l-Mısriyye’de İbrahim İskenderânî’ye ait nüsha ile Sindî’nin kendi nüshasını mukabele etmiş ve iki nüshayı da mutabık bulmuştur.¹⁸⁰

Bu eserin ilk cildinin müellif nüshası Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde mahfuzdur. İbrahim İskenderânî tarafından istinsah edilmiş olan diğer nüsha ise Kahire’de Darü’l-Kütübi’l-Mısriyye’de mahfuzdur.¹⁸¹

6. *Şerhu Teysîri’l-vüsûl* İsimli Eser

İbnü’l-Esîr Mübârek b. Muhammed’in (ö. 606/1210) *Kütüb-i Sitte*’deki hadisleri bir araya topladığı *Câmi’u’l-usûl li-ehâdîsi’r-Resûl* isimli eseri üzerine yapılan çeşitli ihtisar çalışmalarından biri de İbnü’d-Deyba’nın (ö. 944/1537) kaleme aldığı *Teysîrü’l-vüsûl ilâ Câmi’i’l-usûl min hadîsi’r-Resûl*’dür.¹⁸²

Sindî dört bölüm ve iki ciltten müteşekkil *Teysîri’l-vüsûl*’ün birinci ciltten ikinci cildin *Kitâbü’l-Hudûd* başlığına kadar olan kısmını şerh etmiştir. Sindî’nin telif ettiği bölümde toplam bin beş yüz seksen üç hadis mevcuttur. Sindî tahsil yıllarının başlarında Yemen bölgesi âlimleri tarafından bu işe teşvik edilmiştir. Zira onun erken yaşta ilmî yetkinliğe sahip olduğunu gören hocalarının önerisiyle Sindî, eserin “ha” harfine kadar olan kısmını geniş bir şekilde şerh etmiştir. Şerhin müsvedde nüshasını isteyen bir dostunu kıramamış ve yegâne nüshayı ona hediye vermiştir.¹⁸³ Kendisi 1240/1824 yılında eserin müsveddesinden hiçbir şeyi henüz temize çekmediğini ve bu eseri tamamlamayı temenni ettiğini belirtmiştir.¹⁸⁴

Bu eserinde müellif diğer şerhlerindeki gibi meseleleri detaylı bir şekilde ele almış, hadis ve fıkıh meselelerini ayrıntılı bir şekilde işlemiştir.¹⁸⁵ Fakat şu zamana kadar henüz esere ulaşılabilmemiş değildir. Sindî’yi ve çalışmasını ele alan bir araştırmada bu eserin, Sindî’nin kayıp kitapları arasında yer aldığı bilgisi mevcuttur.¹⁸⁶

7. *Şerhu Bulûgi’l-merâm* İsimli Eser

Bu çalışma, İbn Hacer el-Askalânî’nin (ö. 852/1449) ahkâm hadislerini bir araya getirdiği *Bulûgu’l-merâm* isimli eseri üzerine kaleme alınan tamamlanmamış bir şerhtir. Sindî’nin biyografisini yazan pek çok kişi bu eserden bahsetmektedir.¹⁸⁷ Hatta *el-Yâni’u’l-cenî* sahibi, güvendiği kişiler tarafından kendisine Sindî’nin *Bulûgu’l-merâm* üzerine muhtasar şerh yazdığı fakat tamamlayamadığı bilgisinin nakledildiğini haber vermektedir.¹⁸⁸ Ziriklî ise müellife dair bu eseri zikrettikten sonra Medine’de şerhin eksik bir nüshasının

¹⁸⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 328.

¹⁸¹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 325, 328; Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 204-206.

¹⁸² Habeşi, *Câmi’u’ş-şürûh ve’l-havâşî*, I, 713; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü’l-ârifin*, II, 370.

¹⁸³ Terhettî, *el-Yâni’u’l-cenî*, s. 139.

¹⁸⁴ Sindî, *Hasrî’ş-şârid*, s. 218.

¹⁸⁵ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 340.

¹⁸⁶ Seyyid Abdülmecid el-Gavrî, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi’l-Hadîsi’n-Nebevî” (*el-Mevâhibü’l-latîfe ‘alâ Müsnedi’l-Îmâm Ebî Hanîfe* örneği), *Hadis Dergisi*, 5/10 (2015): 239.

¹⁸⁷ Kettanî, *Fihrisü’l-fehâris*, II, 721; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Îzâhu’l-meknûn fi’z-zeyli ‘alâ Kesfi’z-zunûn an esâmi’l-kütüb ve’l-fünûn*, (nşr. Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rıfat Bilge), Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l Arabî ty., I, 196.

¹⁸⁸ Terhettî, *el-Yâni’u’l-cenî*, s. 139.

bulunduğu bilgisini vermiştir.¹⁸⁹ Bekdâş, Medine’de yazma eserler kütüphanelerinde eseri çok aradığını, fakat şerhe ait herhangi bir nüshaya ulaşamadığını ifade etmiştir. Bekdâş’ın eserin muhtevasına dair herhangi bir bilgi vermeyişi, esere ulaşamamış olması ile ilişkilidir.¹⁹⁰ Tarafımızdan da tespit edilememiş eserler arasında yer almaktadır.

8. *Keşfü’l-be’s ammâ ravâhu İbni Abbâs müşâfekten an Seyyidi’n-nâs* İsimli Risâle

Sindî bu risâlesini, Abdullâh b. Abbas’ın (r.a.) Hz. Peygamber’den (s.a.v.) doğrudan semâ ettiği rivayetlerin sayısı hakkında kaleme almıştır.¹⁹¹ Bu çalışmaya ikinci bölümde ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Risâlenin Teymûriyye Kütüphanesi’nde bir nüshası mevcuttur. Ziriklî, nüshanın ilk sayfasından bir kısmını paylaşmıştır. Bu kısımda müellif hattıyla risâlenin başlığı da yer almaktadır.¹⁹² Ayrıca risâle 2012’de Ahsen Ahmed Abdüşşekûr tarafından neşredilmiştir.¹⁹³

9. *Sülâfetü’l-elfâz fi mesâliki’l-huffâz* İsimli Risâle

Müellifin muhaddislere ait yöntemleri ve onların farklı alanlara dair telifatını zikretmek üzere yazdığı risâlesidir. Başlıkta yer alan ‘sülâfe’ hulâsa kelimesi ile açıklanmıştır.¹⁹⁴

Tespit edilemeyen eserlerden olduğundan kaynaklarda bu risâlesinin muhtevası konusunda tahminî bilgilerin aktarıldığı haber verilmektedir.¹⁹⁵

10. *İcâzü’l-elfâz li i’âneti’l-huffâz* İsimli Risâle

Bekdâş mezkûr risâlenin telif sebebi olarak Sindî’nin şu açıklamasına yer vermektedir:

Gençliğimi hadis ve sünnet hakkında kapsamlı bilgi sahibi olmak için okuma, yazma, mütalaa, sahadaki telifleri toplayıp tasnif etme gibi ilmî meşguliyetlerle geçirdim. Fakat daha sonra elde etmiş olduğum birikimleri unutmakla imtihan oldum. Bu sebeple pek çok hadisi bir araya getirmek için Allah’a dua ettim. Hıfzı kolay isnad açısından muhtasar rivayetleri cem ederek mezkûr isimdeki risâleyi telif ettim.¹⁹⁶

Sindî bu risâlede sırasıyla İmâm Ebû Hanîfe, İmâm Mâlik, İmâm Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Buhârî ve Müslim’e dair isnadlara yer verdiğini belirtmiştir. Hadislerin bablara göre tertibinde senedlerin hıfzı için musanniflerin orijinal tertiplerine bağlı kalmadan her hadisi kendi uygun gördüğü bir bab altında zikredip açıklayarak telif etmiştir. Yazma olan risâlenin bir nüshası Kahire’de Darü’l-Kütübi’l-Mısriyye’dedir.¹⁹⁷

¹⁸⁹ Ziriklî, *el-A’lâm*, VI, 180.

¹⁹⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 341.

¹⁹¹ Sindî, *Keşfü’l-be’s ammâ ravâhu İbni Abbâs müşâfekten an Seyyidi’n-nâs*, (nşr. Ahsen Ahmed Abdüşşekûr), I, 245 (Risâle, *Mecmû’ Resâil ve İcâzâtü’l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

¹⁹² Ziriklî, *el-A’lâm*, VI, 180.

¹⁹³ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 342; Sindî, *Keşfü’l-be’s ammâ ravâhu İbni Abbâs müşâfekten an Seyyidi’n-nâs*, I, 231-315. (Risâle, *Mecmû’ Resâil ve İcâzâtü’l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

¹⁹⁴ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü’l-ârifîn*, II, 370.

¹⁹⁵ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 346.

¹⁹⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 347.

¹⁹⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 346-348.

11. *Mecâlisü'l-ibrâr* İsimli Risâle

Müellifin otuz meclisten müteşekkil bir eseridir. Buradaki ‘meclis’ kelimesinin ‘bab’ olduğu düşünülmektedir. Sindî’nin risâlede yer verdiği hadisleri, İmâm Beğâvî’nin (ö. 516/1122) *Mesâbîhu’s-Sünne* isimli eserinden aldığı, şerh ederken aynı zamanda sorulan sorulara cevap niteliğinde fıkıh, hadis ve belâgat açısından bilgiler aktardığı vurgulanmaktadır. Risâle yazma olup bir nüshası Medine’de Melik Abdülazîz Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.¹⁹⁸

12. *Şerhu Elfiyeti’s-Süyûtî* İsimli Eser

Süyûtî’nin (ö. 911/1505) *Nazmü’d-dürer fi ilmi’l-eser (Elfiyetü’s-Süyûtî fi mustalahi’l-hadîs)* isimli eseri İbnü’s-Salâh’ın (ö. 643/1245) *Mukaddimesi*’nin manzum hale getirilmiş şeklidir. Hadis usûlü alanında telif edilen bu manzume daha sonra müellifi tarafından *el-Bahrü’l-lezî zehar fi şerhi Elfiyyeti’l-eser* adıyla şerhedilmiştir. Hadis usûlüne dair manzum eserlerden diğeri ise Irâkî’nin (ö. 806/1404) *Elfiye* isimli eseridir. Bu teliflerden Süyûtî’nin eseri üzerine çalışma yapanlardan biri de *Şerhu Elfiyeti’s-Suyûtî* isimli şerhiyle Sindî’dir. Bu eserini öğrencisi İbrahim b. Seyyid Hüseyin Muhlis’e verdiği icâzette zikretmiştir. Bu icâzet dışında başka bir yerde şerhini zikretmemiştir. Talebesinin rivayet etmesine izin verdiği eserler arasında bu şerhte geçmektedir. Eserin müellif nüshası Mekke’de Yazma Eserler Kütüphanesi’nde bulunmaktadır.¹⁹⁹

13. *Hasrû’s-şârid min (fi) esânîdi Muhammed Âbid* İsimli Eser

Sindî’nin tahsil ettiği ilimler ve rivayet ettiği kitapların isnadlarını bir araya getirdiği eseridir. Kitabın birinci kısmında kıraat ilimlerindeki isnadları, ikinci kısımda alfabetik olarak muhtelif ilimlere ait isnadları, üçüncü kısımda da müselsel hadislerdeki isnadları yer almaktadır.²⁰⁰ *Hasrû’s-şârid* incelendiğinde görüleceği üzere Sindî icâzetlerinde birçok silsileyi aynı anda zikretmiş, aklî ve naklî ilimlere dair ders aldığı tüm hocalarını ve silsilelerini ortaya koymuştur.

Sindî 1240/1825 yılında Yemen’de tamamladığı eserin başında ilk olarak tahsil ettiği kırâat-i seb‘a silsilesine yer vermiştir. Ardından çeşitli alanlara dair icâzetini aldığı bin yüz doksan iki eseri isnadlı ve alfabetik bir şekilde zikretmiştir. Sadece ‘elif’ harfinde yüz yetmiş bir eserin isnadı bulunmaktadır. Son olarak da yüz yirmi müselsel rivayeti icâzet aldığı hocalarının isnadlarıyla Hz. Peygamber’e kadar nakletmiştir.

Kitabın adının müellif nüshasında *Hasrû’s-şârid* şeklinde zikredildiği haber verilirken Sindî’nin öğrencisi Âkiş, *Kansu’s-şârid* ismini kullanmıştır.²⁰¹ Sindî’nin sebetinde²⁰² İbn Akîle’nin (ö. 1150/1737) Hicaz, Yemen ve Suriye bölgelerinde yaygın olan kırk beş müselsel hadisi ihtiva eden *el-Fevâidü’l-celîle fi müselselâti Muhammed b. Ahmed Akîle*

¹⁹⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 349.

¹⁹⁹ Mezkûr icâzet nüshası için bk. Abdüşşekûr, *Mecmû’*, III, 225; Gavrî, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi’l-Hadîsi’n-Nebevî”, s. 240.

²⁰⁰ Kettanî, *Fihrisü’l-fehâris*, I, 363.

²⁰¹ Âkiş Damedî, *Hadâikü’z-zehr*, s. 153.

²⁰² Âlimlerin hocaları ile onlardan okudukları kitapların adını alfabetik olarak kaydettikleri eserlerin ortak adı. (Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Fehrese”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XII, 297.)

isimli eserinin tesirinin görüldüğü belirtilmektedir.²⁰³ Söz konusu sebet eserinde Sindî'nin hangi âlimden hangi eseri okuduğuna dair ayrıntılı bilgiler yer alırken zikretmiş olduğu silsilelerle kendi icâzetlerinin geriye dönük yeniden yapılandırılmasını sağlamıştır.

Kitap Halîl b. Osmân es-Sebî tarafından neşredilmiştir.

14. *Ravdü'n-nâzirîn fî ahbâri's-sâlihîn* İsimli Eser

Muhaddislerin biyografilerini zikrettiği eserdir. Talebesi İbrâhîm Muhlis'e verdiği icâzet nüshasında da kitap ile ilgili malumat bulunmaktadır.²⁰⁴ Bununla birlikte eserin nüshası hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır.²⁰⁵

15. *Terâcimü meşâyihî's-Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve meşâyihim ve ahvâlihîm icmâlen* İsimli Eser

Müellifin bu esere, hocası Yûsuf b. Muhammed Mezcâcî'nin (ö. 1213/1799) terceme-i hâlini zikrederek başladığı sonrasında ise Mezcâcî'nin hocalarına yer vererek devam ettiği belirtilmektedir. Bekdâş, kitabın besmele takdiminden sonraki kısmında mukaddimenin yer almaması ve kitabın telif sebebine dair giriş yapılmaksızın doğrudan *el-Faslü's-sânî* isimli bir başlıkla yazıldığını haber vermektedir. Ayrıca eserin yazma nüshasında biyografisine yer verilen en son kişinin Abdülhâlık b. Mezcâcî (ö. 1201) olduğunu belirtmektedir.²⁰⁶ Sindî'nin mezkûr eseri hakkında bir diğer bilgi ise Ebü'l-Hayr Abdullâh Merdâd'ın *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve 'z-zehr fî terâcimi efâduli Mekke min karni'l-âşir ile 'l-karni'r-râbi'* 'aşer isimli eserinde Sindî'nin bu çalışmasına atıf yapmasıdır.²⁰⁷ Nitekim mukaddimesinde istifade ettiği kaynaklar arasında söz konusu eserin adını zikretmiştir.²⁰⁸

Bekdâş, Abdülhâlık b. Mezcâcî'nin *Nüzhetü riyâdi'l-icâzâti'l-müstetâbeti bi zikri menâkibi'l-meşâyih ehli'r-rivâye ve 'l-isâbe* isimli eserinin nüshası ile karşılaştığını ve orada Abdülhâlık Mezcâcî'nin hocalarının terceme-i hallerine yer verilen kısım ile Sindî'nin telif ettiği eser arasında benzerlikler bulunduğunu haber vermektedir. Hatta Abdülhâlık Mezcâcî'nin hocası Muhammed Mezcâcî ve oğlu Yûsuf b. Muhammed Mezcâcî'ye dair yazdığı terceme-i hallerin Sindî'de aynı şekilde geçtiği bilgisini zikretmekte, ayrıca eserin iki fasıldan ve sonuç kısmından müteşekkil olduğunu belirtmektedir. Birinci fasılda Mezcâcî'nin müselselât isnadları, ikinci fasılda ise hocalarının biyografileri yer almıştır. Abdülhâlık Mezcâcî, bu bölümde hocası Muhammed Mezcâcî'yi zikretmesinin akabinde onun oğlu olan ve aynı zamanda babasından ders almış Yûsuf Mezcâcî'ye de yer vermiştir.²⁰⁹

Bekdâş, Sindî ve Abdülhâlık Mezcâcî'nin eserlerinin mukâbelesi sonunda Sindî'nin Abdülhâlık Mezcâcî'nin eserini özetlediği ve eklemelerde de bulunduğu kanaatini paylaşmaktadır. Ayrıca eser içerisinde Sindî'nin, müellifinin adını vermeden kitabın ismini

²⁰³ Abdülhamit Birışık, "İbn Akîle", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIX, 305.

²⁰⁴ Gavri, "Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fî'l-Hadîsi'n-Nebevî", s. 241.

²⁰⁵ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 362.

²⁰⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 363.

²⁰⁷ Abdullah Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve 'z-zehr*, s. 202, 290.

²⁰⁸ Abdullah Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve 'z-zehr*, s. 36.

²⁰⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 364-366.

belirtmek ondan nakilde bulunduğunu da ifade etmektedir. Sindî'nin sadece hocası Yûsuf Mezcâcî'ye eserin başında yer verip babası Muhammed Mezcâcî'nin terceme-i hâlini kısa tuttuğu, sonrasını ise özetlemiş olduğu belirtilmektedir. Bekdâş, Sindî'nin bu tür bir eser kaleme alma düşüncesinde olduğunu, Abdülhâlık Mezcâcî'nin çalışması ile karşılaşınca da onu özetlemeyi tercih etmiş olabileceğini söyleyerek meseleyi bu minval üzere takdir etmektedir. Zira Abdülhâlık Mezcâcî'nin eseri Sindî'nin hocalarının bir kısmını ihtiva etmektedir. Sindî'ye ait mezkûr çalışmanın başlığını ise nüshayı istinsah edenlerin koymuş olması muhtemeldir.²¹⁰

Müellifin hadis eserlerini zikrettikten sonra sebet çalışmasıyla ilgili bir noktaya temas etmek yerinde olacaktır. Muhaddis ve biyografi yazarı Abdüsettâr b. Abdülvehhâb Dihlevî (ö. 1355/1936) Sindî'ye iki sebet çalışması atfetmiştir. Bunlardan biri öncesinde zikredilmiş olan müellifin alfabetik bir şekilde tertip ettiği *Hasrû's-şârid min (fi) esânîdi Muhammed Âbid'dir*. Abdüsettâr Dihlevî, bunun dışında başka bir sebetinin olduğunu da ifade etmiş; ikinci sebetin iki fasıldan müteşekkil olduğunu; birinci faslın Sindî'nin okuduğu kitapların isnadlarını, ikincisinin ise hocalarının terceme-i hâllerini ihtiva ettiğini belirtmiştir. Bu arada belirtmek gerekir ki, *Hasrû's-şârid*'de Sindî'nin hocalarının biyografilerine dair bilgi mevcut değildir. İki eserden de övgüyle bahseden Abdüsettâr Dihlevî, kendi zamanlarında bunların misli başka bir çalışma yapılamadığına dikkat çekmiştir.²¹¹

Sindî'nin tek sebeti olduğunu vurgulayan Bekdâş ise ikinci bir sebeti varsa onun nüshalarının nerede mevcut olduğunu sorgulayarak bu iddiayı reddetmiştir. Abdüsettâr Dihlevî'nin ikinci sebet eseri ile Sindî'nin *Terâcimü meşâyihî's-Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve meşâyihim* isimli çalışmasını kastetmiş olabileceğini ifade etmiştir.²¹² Şu halde bu bilgilerden hareketle Sindî'ye ait, sadece bir adet sebetin olduğunu kesin olarak söylemek mümkün görünmektedir.

16. Beyânü sikâti'r-ruvât ellezine tüküllime fihim bi-mâ lâ yücübü reddehüm İsimli Risâle

Sindî telifini 1235/1820 yılında tamamladığı risâlesinde bazı cerh ve ta'dîl âlimlerince tenkit edilen fakat merdûd vasfı ile nitelenmeyen sika râvîleri açıklamıştır. Risâleyi neşreden Ahsen Ahmed Abdüşşekûr ise uzun araştırmalar sonucu Sindî'nin eserinin Zehebî'ye (ö. 748/1348) ait bir risâlenin özeti olduğunu haber vermektedir.²¹³

Sindî, sika râvîlerin beyanı ile ilgili bir bölüme rastladığını ve onlara nispet edilen lafızları hazfedip sadece isimlerini zikretmeyi istediğini bu sebeple de ilgili risâleyi yazdığını ifade etmiştir. Fakat sika râvîlerin yer aldığı bölümü nerede gördüğünü açıklamamıştır. Abdüşşekûr ise buradan yola çıkarak yaptığı araştırmalarda Zehebî'ye ait iki risâle ile

²¹⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 363-367.

²¹¹ Dihlevî, *Feyzû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âlî*, II, 1401.

²¹² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 367-368.

²¹³ Sindî, *Beyânü sikâti'r-ruvât ellezine tüküllime fihim bi-mâ lâ yücübü reddehüm*, (nşr. Ahsen Ahmed Abdüşşekûr), I, 400-407. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve Icâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

karşılaşmıştır. İncelediğinde ikisinin de başlığı ve içeriklerinin Sindî'nin eseri ile uyum arzettiği sonucuna ulaşmıştır.²¹⁴

Zehebî'nin tarih ve terâcime dair söz konusu risâlelerinden biri doksan iki râvî hakkında cerh ve ta'dîl açısından kısa değerlendirmelerin yer aldığı *er-Ruvâtü's-sikât el-mütekellem fihim bi-mâ lâ yücibü reddehüm* isimli çalışmadır. Diğeri ise sika veya sâlihu'l-hadîs oldukları halde bazı cerh ve ta'dîl âlimlerince tenkit edilen *Kütüb-i Sitte* râvîlerinin güvenilirlik açısından kısaca tanıtıldığı risâlesidir. Muhakkik başlık ve içerik yönünden benzer olması sebebiyle Sindî'nin ihtisar ettiği risâlenin *Men tüküllime fihî ve hüve müvessekun ev sâlihu'l-hadîs* olduğunu tespit etmiştir.²¹⁵

Sindî'nin bu risâlesine eserleri içerisinde tek yer veren Ahsen Ahmed Abdüşşekûr'dür. Aynı zamanda risâleyi neşretmiştir. Bekdâş ise bu risâleyi Sindî'nin eserleri içerisinde zikretmemiştir.²¹⁶

17. Temel Hadis Kaynaklarını Mukâbelesi

Müellif zikredilen hadis eserleri dışında *Kütüb-i Sitte* ve temel hadis kaynaklarından birkaç kitabın güvenilir nüshalarını temin edip yanına küçük notlar aldığı altı kitabı tek nüshada mukâbele ederek cem etmiştir.²¹⁷

Sindî'nin öğrencisi Âkiş de hocasının *Kütüb-i Sitte*'yi tek nüshada toplamakla meşgul olduğunu aktarmaktadır.²¹⁸ *Fihrisü'l-fehâris* sahibi Kettânî ise Sindî'den geriye birçok âlimden işittiği en eski yazmaları ihtiva eden, içerisinde nefis yazmaların bulunduğu kütüphanesinin en meşhur yazma nüshasının bu çalışma olduğunu ifade ederken dünyanın dört bir tarafında birçok eser gördüğünü fakat söz konusu nüshanın mislini başka bir yerde görmediğini vurgulamıştır.²¹⁹

Bunun yanı sıra Tirmizî'nin (ö. 279/892) *el-Câmi'u's-sahîh* adlı kitabının ilk iki cildini neşreden Mısırlı muhaddis Ahmed Muhammed Şâkir (1892-1958), kitabın tashihinde elinde mevcut olan nüshalar arasında Sindî'ye ait nüshayı da zikretmektedir. Bu nüshanın 1355 yılında satın aldığı tek ciltlik mecmû' içerisinde yer aldığını haber veren Şâkir diğer kitapları da şöyle sıralamıştır. Beş yüz yetmiş beş varaktan müteşekkil nüshada *el-Muvatta'* (elli varak), *Sahîh-i Buhârî* (yüz elli dört varak), *Sahîh-i Müslim* (yüz yirmi varak), *Sünen-i Ebî Dâvûd* (altmış dört varak), *Tirmizî* (doksan dokuz varak) ve *Sünen-i Nesâî* (seksen sekiz varak). Kettânî, zikredilenlere İbnü's-Salâh'ın *Ulûmü'l-hadîs*'ini de eklemektedir. Sindî yer verdiği eserlerin tümünü asıl nüshaları ile mukâbele ederek tashih etmiştir.²²⁰

²¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Sindî, *Beyânü sikâti'r-ruvât ellezine tüküllime fihim bi-mâ lâ yücibü reddehüm*, I, 399-415. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâtü'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.) I, 399-415.

²¹⁵ Tayyar Altıkulaç, "Zehebî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV, 186-187.

²¹⁶ Risâlenin tahkiki için bk. Sindî, *Beyânü sikâti'r-ruvât ellezine tüküllime fihim bi-mâ lâ yücibü reddehüm*, I, 427-619. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâtü'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²¹⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 105.

²¹⁸ Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr*, s. 153.

²¹⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 722.

²²⁰ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir), Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1398/1978, I 13. (Muhakkikin mukaddimesi).

Ayrıca Şâkir bu nüshanın, Tirmizî nüshaları içinde en az hata ihtivâ eden nüsha olduğunu ve diğer nüshalarda bulunmayan ziyadelerin Sindî'nin nüshasında yer aldığını vurgulamıştır.²²¹ Müstensihler tarafından San'a'da 1221-1222/1806-1807 yılları arasında yaklaşık yedi ay gibi kısa sürede yazılmış olan nüshaları Sindî, başka nüshalarla karşılaştırmış ve tashih etmiştir.²²² Sindî'nin söz konusu tarihte güvenilir nüshalara ulaşması ve mukâbele imkânı bulması övgü ile tavsif edilmiştir.

1.4.3.2. Fıkıh ilmine dair eserleri

1. Tavâli'u'l-envâr ale'd-Dürri'l-muhtâr

Muhammed b. Abdullâh et-Timurtâşî'nin Hanefî fikhına dair telif ettiği *Tenvîrü'l-efsâr'a*, Haskefî *ed-Dürrü'l-muhtâr* adıyla şerh yazmış, Sindî ise Haskefî'nin şerhi üzerine ömrünün son döneminde özellikle de hadis ve fıkıh alanlarında yetkinlik kazandığı bir zamanda daha kapsamlı bir şerh kaleme almıştır. Tüm bu çalışmaların aslı olan Hanefî fakîhi Muhammed b. Abdullâh et-Timurtâşî'nin (ö. 1004/1596) *Tenvîrü'l-efsâr ve câmi'u'l-bihâr* isimli eseri, güvenilir fıkıh kitaplarındaki meselelerin derlenmesi ile oluşturulmuş, özellikle de müftü ve kadılar için el kitabı niteliğinde özlü bir metindir.²²³ Haskefî'nin eseri, Hanefî mezhebindeki sahîh görüşlere yer vermesi ve çeşitli fikhî meseleleri muhtasar bir şekilde ele alması sebebiyle rağbet gören bir kaynaktır. Bu vesileyle de üzerine çeşitli hâşiyeler yazılan şerhin meşhur iki hâşiyesi ise İbn Âbidîn'in (ö. 1252/1836) *Reddü'l-muhtâr ale'd-Dürri'l-muhtâr*'ı ile Mısırlı Ahmed b. Muhammed Tahtâvî'nin (ö. 1231/1816) *Hâşiyeye ale'd-Dürri'l-muhtâr*'ıdır. Bunun yanı sıra Hanefî fikhında esas kabul edilen *Tenvîrü'l-efsâr* ve meşhur şerhi *Dürrü'l-muhtâr* ile hâşiyeleri üzerine yapılan yirmi beş kadar çalışma zikredilmiştir.²²⁴

Sindî, şerh çalışmalarının başında oldukça kısa açıklamalarla yetinirken Medine'ye yerleşmesinin akabinde geniş bir şerh kaleme almaya başlamış ve nihayetinde kapsamlı bir eser telif etmiştir. Müellif çağdaşı Ahmed b. Muhammed et-Tahtâvî, Mustafa er-Rahmetî ve İbn Âbidîn'in aynı eser üzerine yapmış oldukları hâşiyelerinden geniş ölçüde istifade etmiştir. Müellifin şerhin hacmini büyütmesi ise kendisinin 1243/1828 yılında Medine'ye yerleşmesinin ardından bir grup öğrencinin kitabı okutmasını talep etmeleri üzerine kendi şerhini incelemesi ve yetersiz görerek eklemelerde bulunması ile başlamıştır. Bu tarihte başladığı telifi 1251/1836 yılında tamamlamıştır. Bekdâş bu bilgilerin akabinde müellifin şerhe mukaddime yazmadan doğrudan *Kitâbu't-Tahâre* bölümü ile başlayıp başlamadığını bilmediğini ve ulaşabildiği nüshalarda mukaddimeye rastlamadığından ötürü böyle bir düşünce içinde olduğunu ifade etmektedir. Eserin altı yerde müellif nüshası mevcuttur. Bekdâş, nüshalardan birinin sekiz cilt halinde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunduğunu haber vermektedir.²²⁵ Müellif nüshaları dışında şerhi doktora tezi olarak

²²¹ Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, I, 14; Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 42-44; Abdülfettâh Ebû Gudde, *Tahkîku ismeyi's-Sahîhayn ve ismi Câmi'i't-Tirmizî*, Haleb: Mektebü'l-Matbuati'l-İslamiyye, 1414/1993, s. 64.

²²² Bekdâş ise Ahmed Muhammed Şâkir'in bahsettiği Tirmizî nüshasının Kettânî'nin yer verdiği nüshaların içerisindeki mi yoksa Sindî'ye ait başka bir nüsha mı bilmediğini belirtmiştir. (bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 224).

²²³ Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 239-240; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 377.

²²⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 377, 383-398; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 186.

²²⁵ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 407-409; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 194-196.

çalışan Abdürreşîd Muhammed Mûsâ Lagorî es-Sindî, *Kitâbu't-Tahâre* bölümünün bir kısmını tahkik etmiştir.

2. *Risâle fi ihrâci zekâti'l-habbi bi'l-kıyme*

Yemenli Şâfiî fakihi Yûsuf b. Muhammed el-Battâh'ın (ö. 1246/1831) tedaris ve telif faaliyetleri için 1236/1821 yılında kısa süreliğine geldiği Haremeyni'ş-şerîfeyn'de hubûbâtın zekâtının kıymeti üzerinden verilmesi hakkında Sindî'ye görüşünü sormasının ardından Yûsuf Battâh'a cevap mahiyetinde bir risâle kaleme almıştır.²²⁶ Sindî hubûbâtın zekâtının kıymeti üzerinden verilebileceğine dair mezkûr risâleyi yazmıştır. Risâlede ihtiyaç sahibinin faydasına olan söz gelimi eklemek (ürünün kendi nev'inden kıymeti) ise bunun üzerinden zekâtın geçerliliği ve muhtaç kimseye zekât verilecek ürünü kendi cinsinden vermenin şart olup olmadığı şeklindeki soruları üç merhalede açıklamıştır. Müellifin dört sayfadan oluşan risâlesi Ahsen Ahmed Abdüşşekûr tarafından *Cevâzu ihrâci zekâti'l-habbi bi'l-kıyme* ismiyle neşredilmiştir.²²⁷

3. *İlzâmü asâkiri'l-İslâm bi'l-iktisâri ale'l-kalansüve tâaten li'l-imâm*

Sindî'nin Müslüman devlet başkanına itaat etmenin sınırları hakkında sorulan soruya cevap mahiyetinde 1246/1830 yılında yazmış olduğu risâledir. Bu risâlenin konusu siyâset-i şer'îyye açısından önem arz etmektedir. Zira risâlede yöneticinin sarık kullanmayı yasaklayarak yalnızca takke, fes vb. takılmasını emrettiğinde hizmeti altındakilerin kendisine itaat etmesinin gerekli olup olmadığı meselesi ele alınmaktadır. Bu sorunun sorulması ise içinde bulunduğu dönemi de yansıtmaktadır. Çünkü Osmanlı padişahı II. Mahmûd dönemine kadar önemini koruyan sarık ve kavuk 1828 yılında yasaklanmış, yerine fes takılması kararı alınmıştır. Risâlenin yazılmış olduğu dönem de bu tartışmalara denk gelmektedir.

Sindî'ye imama itaate vacip denilirse, namazda sarık kullanmadan sadece fes takmanın kerahet nev'inden sayılıp sayılmayacağı da sorulmuştur. Ayrıca küffâr ehlinden bir grubun simgesi olarak bilinen bu kıyafetin takılmasını devlet başkanının emretmesi halinde onu dinlemenin hükmü konusunda fetva istenmiştir.

On sayfalık bu risâlede müellif diğer eserlerinde olduğu gibi ayet ve hadis rivayetleri ile fikhî hükümleri delil getirerek meseleyi ele almıştır. Ayrıca risâle 1247/1832 yılında Sindî'nin öğrencisi Hacı Ahmed b. Osmân tarafından istinsah edilmiştir. Söz konusu risâleyi Ahsen Ahmed Abdüşşekûr neşretmiştir.²²⁸

²²⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 434-435.

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için bk. Sindî, *Risâle fi ihrâci zekâti'l-habbi bi'l-kıyme*, II, 107-131. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²²⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 435-436; Tahkik edilen risâle için bk. Sindî, *İlzâmü asâkiri'l-İslâm bi'l-iktisâri ale'l-kalansüve tâaten li'l-imâm*, II, 417-467. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

4. *Teğayyürü'r-râğib fî tecdîdi'l-vakfi'l-hârib*

Sindî, vakıf hakkında 1236/1821 yılında sorulan soru üzerine üç sayfalık mezkûr risâleyi kaleme almıştır. Risâlede vakfedilen binanın tahrip olup yıkılması sonucunda aynı vakıf arazisine bazı hayırseverlerin yeniden inşa ettikleri binanın vakfedilmiş olup olmadığı konusu dört aşamada incelenmiştir.

Risâlenin başlığında yer alan tağyir-tagayyür kavramı vakıf hukukundaki değişiklikleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Burada fetva istenen ilk mesele vakfın tahribi sonucu vakfiye ve vakfın mütevellisinin değişmesi ile ilk mütevellinin koyduğu şartlar dışında yeni şart eklenip eklenemeyeceği hakkındadır. Diğer mesele ise eğer yeniden şart koşabilme imkânı mevcutsa ilk mütevellinin yıkılan medreseye vakfettiği akar, yeni medreseye aktarılabilir mi? Aktarılacak olsa eski amaçlarına yakın amaçlar için kullanılabilir mi, yoksa ilk mütevellinin istediği cihette mi kullanılması gerekir? Akarların yeni vakfiyeye geçişine cevaz verme durumunda ikinci mütevellinin lehine vakfettiği başka şahıs, vakfiyenin gelirinden istifade etmeye hak sahibi olabilir mi? şeklinde yöneltilen sorulara verilen fetvalar hakkındadır. Müellifin bu meselelere cevap niteliğinde yazdığı mezkûr risâle Abdurrahmân Nezâr tarafından neşredilmiştir.²²⁹

5. *el-Hazzû'l-evfer li men etâka's-savm fi's-sefer*

Sindî risâlesini ulemâ arasında tartışılan “Ramazan’da yolcunun oruç tutması” meselesi üzerine kaleme almıştır. Tartışma ise yolcunun oruç tutması ya da tutmaması durumlarından hangisinin daha faziletli olduğu sorusudur. Sindî yolculukta oruç tutmanın iyilik olmayacağı hadisinden yola çıkarak soru veya bir hâdisi sonrası gelen lafızlar konusunda fıkıh usûlü âlimlerinin ele aldıkları meseleleri incelemiştir. Sonrasında yolculukta oruç tutmak ile ilgili hadisi dört kategoride tahlil ederek mezheplerin görüşlerine yer vermiştir. Hükümün sebebin husûsuna göre değil lafzın umûmuna göre olduğu kaidesine de bu bağlamda yer vererek konuya açıklık getirmiştir. Risâlenin neşrini Ahsen Ahmed Abdüşşekûr yapmıştır. Muhakkik, kendi nüshasında müellifin risâleyi ne zaman yazdığına dair tarih belirtmediğine dikkat çekmiştir. Bununla birlikte Sindî’nin risâlesini 1249/1834 yılında vakfettiği bilgisinin müellifin kendi nüshasında yer aldığı da zikredilmiştir.²³⁰

6. *el-Kavlü'l-cemûl fî ibâneti'l-fark beyne't-ta'likî't-tezvîc ve ta'likî't-tevkîl*

Müellifin evliliği ve vekil tayin etmeyi bir şarta bağlama (ta'lik) arasındaki farkı beyana dair yazmış olduğu risâledir. Sindî 1236/1821 yılında Medine’de bulunduğu sırada şeyhulharem Kâsım Ağa, akrabaları tarafından evlendirilmek istenen yetişkin bir kızın vekil tayini için annesinin rızasını şart koşması akabinde akrabaların bu şart sağlanmadan evlendirmesi ve sonrasında nikâh akdinin durumu hakkında müftü tarafından verilen fetvâyı Sindî’ye yollamış ve kendisinden de cevap istemiştir. Sindî de bu fetvaya cevap olarak ilgili risâleyi kaleme almıştır. Buna ilâveten bir yıl sonra Sindî, Mekke’ye gelen

²²⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 436-437; Tahkik edilen risâle için bk. Sindî, *Teğayyürü'r-râğib fî tecdîdi'l-vakfi'l-hârib*, II, 393-413. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâtî'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²³⁰ Sindî, *el-Hazzû'l-evfer li men etâka's-savm fi's-sefer*, I, 331-387. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâtî'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

Şeyh Muhammed Sâbir'den söz konusu mesele hakkında tekrar cevap yazmasını istemesi üzerine Muhammed Sâbir *el-Kavlü'-sedîd bi-ta'liki'l-vekâle bi't-takyîd*²³¹ adlı risâleyi yazmıştır. Bu iki çalışma da Abdurrahman Nezir tarafından neşredilmiştir.²³²

7. *Keffü'l-emânî ve an semâ'i'l-eğânî*

Müellifin bu risâleyi yazma sebebi 1235/1820 yılında Mekke'den kendisine şarkı dinlemenin hükmü ile ilgili Hücetü'l-İslâm el-Gazzâlî'ye (ö. 505/1111) ait olduğu söylenen *Bevâriga'l-esmâ' fi tekfiri men yuharrimu's-semâ'* isimli bir risâlenin gönderilmesi olmuştur. Sindî, bu risâlenin Gazzâlî'nin kardeşi Muhammed Gazzâlî'ye aidiyetini tespit etmiştir. Bu tespitinden sonra müzik dinlemenin haram olduğu hükmünü Kur'ân ve Sünnet ile Hanefî fakihlerinin bu konudaki görüşlerinden delil getirerek izah etmiştir. Medine'de tamamlanan risâle, Sindî'nin amcasının oğlu ve talebesi Muhammed Hüseyin el-Ensârî'nin oğlu Abdurrahmân tarafından istinsah edilmiştir. Risâleyi Ahsen Ahmed Abdüşşekûr neşretmiştir.²³³

8. *Menâlü'r-recâ' fi Şurûti'l-istincâ*

Sindî, Medine'de ikâmet ettiği sırada *Şurûti'l-istincâ* isimli bir risâle kaleme almıştır. Müellif istincânın şartları konusunda âlimlere çok soru yöneltildiğine şahit olduğunu bu sebeple ilgili risâleyi yazdığını belirtmiştir. *Menâlü'r-recâ'* isimli risâleyi ise *Şurûti'l-istincâ'*ya şerh olarak yazmıştır.²³⁴ Müellif, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) selamlandığı mukaddes mekân Muvâcehe-i-Şerîfe'de otururken istincânın şartları üzerine yazmak istediği risâle hakkında Allah'ın takdiriyle gelen ilham üzere birkaç satır yazdığını ve talebelerinden bazılarının görüp şerh etmesini talep etmeleri üzerine de *Menâlü'r-recâ'* isimli şerhini telif etmiştir.²³⁵ Risâle ve şerhi Ahsen Ahmed Abdüşşekûr tarafından neşredilmiştir.²³⁶

Sindî'nin yukarıda zikri geçenler dışında diğer fıkıh risâleleri ise şu şekildedir:

Yemek yedirmenin fazileti hakkında *Risâle fi hükmi it'âmü't-ta'âm fi münâsebeti'l-ferâh ev'it-terâh*,²³⁷ banyoya giriş adabı ile ilgili *el-Hayrü'l-âmm fi ahkâmî'l-hammâm*,²³⁸ tüfekle avlanma konusunda *Hilletü'l-mesîd bi'l-bundugati'r-rasâsiyye*,²³⁹ *el-Ebhâs fi'l-mesâili's-*

²³¹ Bk. Sindî, *el-Kavlü'l-cemil fi ibâneti'l-fark beyne't-ta'liki't-tezvîc ve ta'liki't-tevkîl*, II, 381-388. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²³² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 441-442; Risâle hakkında tahkik nüshası için bk. Sindî, *el-Kavlü'l-cemil fi ibâneti'l-fark beyne't-ta'liki't-tezvîc ve ta'liki't-tevkîl*, II, 355-376. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²³³ Sindî, *Keffü'l-emânî ve an semâ'i'l-eğânî*, (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.) II, 163-275; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 445-446.

²³⁴ Sindî, *Menâlü'r-recâ' fi Şurûti'l-istincâ*, II, 55. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²³⁵ Sindî, *Menâlü'r-recâ' fi Şurûti'l-istincâ*, II, 7-95.

²³⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Sindî, *Menâlü'r-recâ' fi Şurûti'l-istincâ*, II, 7-26, 31-95.

²³⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 173; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 439.

²³⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 176; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 439.

²³⁹ Sindî, *Hilletü'l-mesîd bi'l-bundugati'r-rasâsiyye*, II, 135-156. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

selâs,²⁴⁰ *Risâle fi't-tevessül ve envâ'uhu ve ahkâmuh*,²⁴¹ evliyânın kerâmetlerine inanmanın vacip ya da caiz olması hakkında *Risâle fi kerâmeti'l evliyâ ve't-tasdik*,²⁴² sahâbenin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) eli, başı gibi mübarek azalarını öptüklerine dair rivayetler ve bu öpmenin hükmü ile ilgili *Risâle fi takbîli's-sahâbe r.anhûm yede Rasûlillâh ve Ra'sehü's-şerîf ve hükmü't-takbîli âmme*,²⁴³ vasî meselesi hakkında *Buğyetü'z-zekî fi mes'eleti'l-vasî*,²⁴⁴ Hz. Peygamber'e (s.a.v) hürmeten çocuğa abdu'n-nebî ve abdu'r-resûl isimlerini verme konusunda *Şifâü kalbi külli seûl fi cevâzi men tesemmâ bi-abdi'n-Nebî ve abdi'r-Resûl*²⁴⁵ şeklinde Sindî'nin meseleler üzerine kaleme aldığı risâlelerdir.

1.4.3.3. Diğer ilimlere dair eserleri

Sindî tefsir alanında Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* isimli eserinden bir kısmını şerhederek *Hâşiyetün 'alâ selâseti eczâin min Tefsîri'l-Beyzâvî* adlı çalışmayı kaleme almıştır. Mezkûr eserde Mâide, En'âm ve A'râf surelerine yer vermiştir. Tefsirden şerh ettiği kısım üç cüz, sekiz yüz altmış sekiz sayfada yer almıştır. Şerhi bu yönüyle de hacimli bir çalışmadır. Müellif vefatından yaklaşık üç yıl önce 1254/1839 yılında şerhini tamamlamıştır. Tahkiki yapılmamış şerhin müellif hattı nüshası Medine'de Mahmudiye Kütüphanesindedir. Eserin ismi *Şerhun 'alâ Tefsîri'l-Beyzâvî* diye de zikredilmektedir.²⁴⁶

Sindî Arap Dili ve Belâgati alanında *Menâhicu sarfiyyîn* isimli risâleyi telif etmiştir. Sarf ilmi ve kuralları konusundaki bu risâleyi Arapça'ya Farsça ya da Urduca'dan tercüme etmiştir. Fakat risâlenin muhakkiki Ahsen Ahmed Abdüşşekûr, risâlenin farklı dilde telif edilmiş hâline ulaşamadığını haber vermiştir. Sindî, Medine'de tercüme ettiği üç bölümden müteşekkil risâleyi 1254/1839 yılında tamamlamıştır.²⁴⁷

Sindî ilim tahsil ettiği ve uzmanlaştığı tıp alanında ise iki risâlesi kaleme almıştır. Bunlar; iğneyle tedavi yöntemi hakkında bilgi vermek amacıyla San'a'da yazdığı *Fekkü'l-mihne bi mu'âleceti'l-hukne*²⁴⁸ ile Farsça'dan Arapça'ya tercüme ettiği *Nâfi'u'l-halk fi't-tıb* isimli risâledir.²⁴⁹

²⁴⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 434; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, II,370; a.mlf., *Îzâhu'l-meknûn*, I, 10.

²⁴¹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 437; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 169.

²⁴² Sindî, *Risâle fi takbîli's-sahâbe r.anhûm yede Rasûlillâh ve Ra'sehü's-şerîf ve hükmü't-takbîli âmme*, (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.) I, 202; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 443. Risâlenin diğer tahkiki ise Vekâr Ahmed Cellât tarafından Beyrut-1438/2017 yılında yapılmıştır.

²⁴³ Risâlenin tahkiki için bk. Sindî, *Risâle fi takbîli's-sahâbe r.anhûm yede Rasûlillâh ve Ra'sehü's-şerîf ve hükmü't-takbîli âmme*, (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.) II, 293-343; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 443-445.

²⁴⁴ Bk. Sindî, *Buğyetü'z-zekî fi mes'eleti'l-vasî*, II, 387. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²⁴⁵ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 183; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 440.

²⁴⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 272-274; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 179-181.

²⁴⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, III, 7-77.

²⁴⁸ Sindî, *Fekkü'l-mihne bi mu'âleceti'l-hukne*, III, 85-139. (Risâle, *Mecmû' Resâil ve İcâzâti'l-İmâm Muhammed Âbid es-Sindî* isimli eser içerisinde yayınlanmıştır.)

²⁴⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 218.

İKİNCİ BÖLÜM:

SİNDÎ'NİN HADİS İLMİNDEKİ YERİ VE ESERLERİ

2.1. Sindî'nin Hadisçiliği

Sind bölgesinde X./XVI. asırda hadis alanında görülen canlanma, XI./XVII. ve XII./XVIII. yüzyıllarda devam etmekle birlikte bu süreçte çok sayıda meşhur muhaddis yetişmiştir. Bunların birçoğu hadis tahsili için XI./XVII. yüzyılın ikinci yarısından sonra hadis ilminde merkezî konuma yükselen Hicaz'a gitmiş ve oradaki âlimlerden hadis okuyarak icâzet almışlardır. Aynı zamanda Hicaz'da Sind Hadis Ekolünü oluşturmuşlardır.²⁵⁰ *Kütüb-i Sitte* üzerine hâşiyeleri olan "Sindî Kebîr" olarak anılan Ebü'l-Hasen Nûruddîn Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî (ö. 1138/1726)²⁵¹, Muhammed Hayât es-Sindî (ö. 1163/1750)²⁵², Muhammed Hâşim et-Tettevî (ö. 1174/1760)²⁵³, *Behcetü'n-nazar 'alâ şerhi Nuhbeti'l-fiker* müellifi "Sindî Sağîr" olarak bilinen Ebü'l-Hasen Gulâm Hüseyin b. Muhammed Sâdık es-Sindî (ö. 1187/1773)²⁵⁴ bunlardan bazılarıdır. Bu ekole bağlı olanlardan biri de XIII./XIX. yüzyıl âlimlerinden Muhammed Âbid es-Sindî'dir.²⁵⁵

Nakşibendiyye tarikatına mensup olan Sindî, hadis ilimleri konusunda geniş bilgiye sahip olup fikhî konularda genelde Hanefî mezhebinin görüşlerine bağlı kalmıştır.²⁵⁶ Sindî yukarıda zikri geçen ve yakın ilişkide bulunduğu, özellikle mezhep görüşleri karşısında hadis metinlerinin zâhirî anlamlarına öncelik verilmesi gerektiğini savunan âlimlerden bu yönüyle ayrılmaktadır. Hatta tıpkı Şevkânî gibi "mezhebe intisap" ile "hadisle amel"i birbirine zıt iki tavır olarak gören Siddîk Hasan Hân el-Kınnevcî, Sâlih b. Muhammed el-Füllânî'nin (ö. 1218/1803) taklide şiddetle karşı çıktığını, buna karşın talebesi Sindî'nin, mezhebinin görüşlerine bağlı "mutaassıp bir Hanefî" olduğunu zikrederken, bunun "garip ve yadırganan" bir durum olduğunu zikretmektedir.²⁵⁷ Sindî bu yönüyle mezhep görüşlerinin hadisler doğrultusunda eleştirel bir şekilde ele alınması gerektiğini savunan XII./XVIII. yüzyıl âlimlerinden Ebü'l-Hasen Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî el-Kebîr, Muhammed Hayât es-Sindî ve Ebü'l-Hasen Muhammed b. Sâdık es-Sindî es-Sağîr'den belirgin bir şekilde ayrılır.²⁵⁸

Sindî, fikhü'l-hadîse yönelik eserleri, hadis tedris ve telif faaliyetleri ile sünnete bağlılık noktasında Hint alt kıtasında hadis ilminin uyanışına etki eden muhaddisler arasında sayılmaktadır. Sindî'nin eserlerinde izlediği "fikhî hadise tatbik etme" yönteminde Şah Veliyyullah'tan (ö. 1176/1772) ziyade Abdülhak Dihlevî'ye (ö. 1052/1642) yakın durduğu

²⁵⁰ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 74.

²⁵¹ Zübeyd Ahmed, *el-Âdâbü'l-Arabîyye fî Şibhi'l-Kârrati'l-Hindîyye*, (nşr. Abdülmaksûd Şelkamî), yy., ty., II, 296.

²⁵² Ahmed, *el-Âdâbü'l-Arabîyye*, II, 296-297.

²⁵³ Yûnus b. İbrâhim es-Sâmerrâî, *'Ulemâ'ü'l-'Arab fî şibhi'l-kârrati'l-Hindîyye*, Bağdad: Vizâretül-Evkâf ve's-Şuûni'd-Dîniyye, 1986, s. 536.

²⁵⁴ Şerif Abdülhay b. Fahriddîn el-Hasenî, *I'lâm bi-men fî târihi'l-Hind mine'l-a'lâm: Nüzhetü'l-havâtir ve behcetü'l-mesâmi' ve'n-nevâzır*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1420/1999, VI, 685.

²⁵⁵ Özşenel, *Pakistan'da Hadis Çalışmaları*, s. 81.

²⁵⁶ İnce, "Sindî, Muhammed Âbid", s. 247. Bazı fikhî meselelerde Hanefî mezhebi dışında tercih ettiği görüşler olmuştur. (bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 461-462.)

²⁵⁷ Siddîk Hasan Han, *Ebcetü'l-'ulûm*, III, 170-172.

²⁵⁸ İnce, "Sindî, Muhammed Âbid", s. 247.

söylenbilir.²⁵⁹ Nitekim Abdülhak Dihlevî de Hicaz seyahatinden sonra başladığı telif ve tedris faaliyetinde, fıkıh ile hadisi cem etme metodunu takip etmiş, “hadisle amel” ile “mezhebe intisap”ın birbiriyle çelişen tutumlar olmadığını ortaya koymuştur. Hint alt kıtasına fıkıh eğitimi için oldukça önemli bir gelişme olan fikhın kaynaklarını araştırma ve delilleriyle okuma tarzını getiren Abdülhak Dihlevî, kendisinden sonra Hindistan’da gelişen Hanefî Hadis Ekolünün de temelini atmıştır.²⁶⁰ Dihlevî özellikle *Miškâtü’l-Mesâbih*’in Arapça şerhi *Lema ‘âtü ’t-tenkîh fî şerhî Miškâti ’l-Mesâbih*’i ile aynı çalışmanın daha büyük hacimde Farsça şerhi *Eşi ‘atü’l-Lema ‘ât fî şerhi Kitâbi ’l-Miškât* adlı eserlerinde, hadisleri Hanefî mezhebinin tercihlerini ön planda tutarak yorumlamıştır.²⁶¹ Bunun yanında *Miškât* tarzında Arapça olarak telif ettiği *Fethu’l-Mennân fî te’yîd-i mezhebi’n-Nu ‘mân (Fethu’r-Rahmân)*²⁶² isimli eseri, Hanefî mezhebinin esas aldığı ahkâm hadislerinin şerhini ihtiva etmektedir.²⁶³

Çağdaşları ve kendisinden sonra gelen âlimler tarafından rivâyetü’l-hadîs ve dirâyetü’l-hadîs ilmindeki geniş bilgisiyle övülen Sindî, bu alanlarda döneminin öncü şahsiyetlerden kabul edilmiştir.²⁶⁴ Sindî’nin muhaddis kimliğinin oluşmasında yapmış olduğu ilmî yolculukların önemli etkisi olmuştur. O, Sind’den ayrılarak Yemen ve Hicaz’daki âlimlerden ders almış hatta Yemen’de ikamet ettiği sürede sık sık Hicaz’a yolculuk yapmış ve buradaki âlimlerin ilmî birikimini kendisinde toplamıştır. Hayatının büyük kısmını Yemen ve Hicaz’da geçiren Sindî, yolculukları sonunda vefatına kadar yaşadığı Medine’de hadis okutmuş ve Hindistan dâhil İslâm dünyasının farklı bölgelerinden gelen çok sayıda öğrenci kendisinden ders almıştır. Hint Yarımadasındaki birçok hadis isnadının kendisine ulaştığı Sindî²⁶⁵ Hicazlı muhaddisler arasında zikredilmektedir.²⁶⁶ Kendisi hakkında âlimlerin değerlendirmeleri ise şu şekildedir:

İbrâhim el-Hûsî, Sindî’nin *Minhatü’l-Bârî* isimli hadis eserine yazmış olduğu takrizde şöyle demektedir:

Bu eser, müellifinin hıfzına, Sünneti’n-Nebeviyye konusundaki derin bilgisine ve hadisleri kaynağını zikretmede son derece mahir olduğuna delâlet etmektedir. Zira ilim ve fazilet sahibi bir aileden gelmesi sebebiyle bunda şaşılacak bir durum yoktur.²⁶⁷

Talebesi Âkiş Damedî (ö. 1290/1874) hocasını şu şekilde tavsif etmiştir:

Allâme, muhaddis, hâfız, âlî isnâd sahibi, hadislerin kaynağa isnadına hâkim, ricâl, ilel ve cerh-ta’dil ilimlerinde yetkin bir âlimdir. Hıfzının kuvvetli olması sebebiyle bir mesele hakkında konuşurken sanki ezberinden imlâ ederdi.²⁶⁸

²⁵⁹ Bk. Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, s. 81.

²⁶⁰ Ubeydullah es-Sindî, *et-Temhîd li-ta’rifî e’immeti’t-tecdîd*, (nşr. Ebû Saîd Gulâm Mustafa el-Kasımî), Haydarabad: Lecnetü İhyâi’l-Edebi’s-Sindî, 1972, s. 400-401; Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, s. 67.

²⁶¹ Ahmed, *el-Âdâbü’l-Arabîyye*, I, 85-86.

²⁶² Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, s. 70.

²⁶³ İsmail Hakkı Ünal, “Abdülhak b. Seyfeddin Dihlevî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, IX, 291-292.

²⁶⁴ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 279.

²⁶⁵ Özşenel, *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, s. 81.

²⁶⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 279.

²⁶⁷ Muhammed Âbid es-Sindî, *Minhatü’l-Bârî fî cem’i rivâyâti Sahîh-i Buhârî*, (nşr. Nüreddîn Tâlib), Kuveyt: Dârü’n-Nevâdir, 1432/2011, (İbrâhîm el-Hûsî’nin takrizi) I, 22.

²⁶⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 280.

Mekke reisü'l-ulemâsından Sindî'nin talebesi Abdurrahman Serrâc, Sindî'den “hâfız muhaddis” şeklinde bahsetmiştir. Talebesi Abdülganî ed-Dihlevî, hocasının önde gelen muhaddislerden olduğunu zikretmiştir.²⁶⁹ Sindî ile 1216/1801 yılında hacca giden talebesi Lütfullâh Cehhâf, orada birçok âlim ile karşılaştıklarını, Mağribli Sâlih Füllânî'den icâzet aldıklarını ve kendisinin de sadece Sindî'den umûmî icâzet aldığını belirtmiştir. Cehhâf, Sindî'nin hadis kitapları ve özellikle *Sahîh-i Buhârî* ile iştiğal etmesinden dolayı dönemin Haremeyn imamının ona saygı gösterdiğini zikretmiştir.²⁷⁰

Âlimlerin kendisi hakkında “hâfız, hüccet, mütkın, Medineli muhaddis, fakih, muhaddislerin ileri gelenlerinden”²⁷¹ ve “hadis ilminde meşhur hâfız”²⁷² şeklindeki değerlendirmeleri onun hadis ilmindeki yerini ortaya koymaktadır.

Sindî isnad konusundaki titizliği ve âlî isnad sahibi olmasıyla da övgü ile anılmıştır.²⁷³ Tahsil ettiği ilimleri ve rivayet ettiği kitapların isnadlarını konu alan *Hasrû's-şârid* isimli eserinde Buhârî'ye ulaşan tariklerini zikrederken²⁷⁴ kendisi ile Buhârî arasında dokuz râvî bulunduğunu belirtmiştir. Sindî'nin *Sahîh-i Buhârî* icâzetinde dokuz râvî ile Buhârî'ye ulaştığı isnad silsilesi şu şekildedir:

Sâlih Füllânî→Muhammed b. Sinne→Ahmed b. Muhammed el-İcl→Kutbüddîn→Ebü'l-Futûh Ahmed b. Abdullah et-Tâvusî→Bâbâ Yûsuf el-Herevî²⁷⁵→Muhammed b. Şâzbaht el-Fergânî el-Muammer→Ebû Lokman el-Hutlânî el-Muammer²⁷⁶→Firebrî→Buhârî.²⁷⁷

Abdülhay el-Kettânî (1886-1962) ise Sindî'nin talebelerinden icâzet alarak Sindî'ye yirmi altı tarikle ulaştığını belirtmektedir:

Muhammed Âbid, sebetinin (*Hasrû's-şârid* isimli eseri) sonunda, döneminde yaşayanların tamamına umûmî icâzet verdi. 1240/1824 tarihli bu icâzet özellikle Sindî'den semâsi bulunan kişileri ve muttasıl rivayetlerini kapsar. Hocamız Ebü'l-Berekât Sâfi el-Cifri el-Medenî, Sindî'den el-müsel el-bi'l-evveliyye hadisini semâ'an almıştır. Sindî'nin talebesi ve mülâzımı hocamız Abdülcelîl Berrâde el-Medenî, ondan hadis, fıkıh ve diğer ilimleri semâ'an almıştır. Dolayısıyla icâzeti hadis ve fıkıh içerir. Sindî'den icâzet alan söz konusu bu iki kişi bize icâzet veren kimseler arasındadır. Bu durum bizim, Sindî'ye yirmi altı tarikle ulaştığımızı gösterir. Bu durumun, asrımızda başka biri için vaki olduğunu zannetmiyorum.²⁷⁸

Kettânî, Sindî'nin isnad konusundaki titizliğine dikkat çekerek âlî isnada sahip olması hakkında şu açıklamayı yapmıştır:

Âlî İsnad: Bilindiği üzere Sindî, hocaları Sâlih Füllânî (ö. 1218/1803) ve Abdurrahman Ehdel (ö. 1250/1835) rivayetinde “medâr” râvidir. Bu ikisinden Sindî tarikiyle gelen senedin en âlî şekli üç râviden oluşmaktadır. Biz onun tarikinden başka bir tarikle Füllânî ve Ehdel'e iki râvî

²⁶⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 280; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 146-147.

²⁷⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 280.

²⁷¹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 280-281.

²⁷² Sıddık Hasan Han, *Ebcedü'l-'ulûm*, III, 171.

²⁷³ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 208-210; Tirmizî, *el-Câmi'u's-sahîh*, (Ahmed Muhammed Şakir'in mukaddimesi) I, 13-14; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 722.

²⁷⁴ Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 334-353.

²⁷⁵ Üç yüz sene yaşadığı söylenmektedir. Senedin “âli” vasfını kazanması bu zat dolayısıyladır. Kettânî bu senedin sıhhati ve Bâbâ Yûsuf el-Herevî'nin kimliği hakkında tevakkuf etmektedir. (Bk. Kettânî, *Fihrisü'l-Fehâris*, II, 954.)

²⁷⁶ Yüz kırk üç sene yaşadığı kaydedilmektedir. (Bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 959.)

²⁷⁷ Sindî, *Hasrû's-şârid*, s. 349.

²⁷⁸ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 370.

üzerinden (daha âli bir isnadla) ulaşıyoruz. Füllânî'ye iki öğrencisi Abdurrahmân el-Kuzberî (ö. 1262/1845) ve İsmâil el-Berzencî (ö. 1337/1918) üzerinden; Abdurrahmân Ehdel'e ise Muhammed b. Nâsır el-Hâzîmî (ö. 1283/1867) ve Muhammed b. Hüseyin el-Habeşî (ö. ?) üzerinden âli olarak, ayrıca o ikisinin öğrencilerinden nakilde bulunanlar vasıtasıyla nâzil olarak ulaşıyoruz. Aynı şekilde Sindî, hocaları Muhammed Tâhir Sünbül (ö. 1218/1803), Abdülmelik el-Kıl'î (ö. 1228/1813) ve Füllânî'den rivayette bulunuyor. Sindî, bu hocalarından nakilde Muhammed Haydar el-Ensârî ve çocuklarına icâzet veren Mekke kadısı Abdülhafız b. el-Uceymî ile müşterektir. Bize icâzet verenlerden Şeyh Muhammed Haseneyn'dir. Bize de Sindî'nin bu üç hocasından aldığı rivayet iki râvi ile nakledilmiştir. Neticede âli isnaddır. Muhammed Âbid es-Sindî, başlangıçta rivayete özen göstermedi. Bu sebeple rivayetlerinin çoğunluğu nâzil isnada sahiptir. Dikkat edin ki hocası Abdurrahmân Ehdel'den sonra yaklaşık yedi yıl yaşamıştır. Bugün ise kendisi bu alanda bir medârdır. Ayrıca *Hasrû's-şârid* eseri gibi bir çalışmanın onun neslinde yapılmadığını söylemek gerekir.²⁷⁹

Kettânî'nin, Sindî'ye ulaşan sened silsilesinde yukarıda zikredilenler dışında kalan yirmi dört râvi daha vardır:

Abdülganî b. Ebû Saîd ed-Dihlevî, Ahmed Ârif Hikmet, Hâşim b. Şeyh el-Habeşî el-Bâ'alevî el-Medenî, Hasen b. Ahmed el-Hulvânî el-Medenî, Muhammed b. Nâsır el-Hâzîmî, Cemâl b. Ömer el-Mekkî, İbrahim b. Abdülkadir er-Riyâhî, Abdullah Emkene el-Buhârî, Dâvûd b. Süleymân el-Bağdâdî el-Hâlidî, Muhammed b. Halîl el-Kavukcî, Muhammed Burhânü'l Hak el-Ensârî, Alîmüddîn b. Ömerî el-Kandehâri, Muhammed Haydar el-Ensârî, Eşref Alî b. Sultan Alî el-Hüseyinî, Süleyman b. Muhammed eş-Şevberî, Ebü'l-Fadl Abdülhak el-Osmânî, Muhammed Zemân es-Sindî, Muhammed Hüseyin b. Muhammed Sâlih el-Mekkî, Muhammed İrtizâ Alî Han el-Ömerî, Mustafa İlyas el-Hanefî el-Medenî, Dâvûd b. Abdurrahmân Hacer Makbûl el-Ehdel, Muhammed Emîn b. Ömer el-Bâlîzâde, Muhammed Emîn el-Hüseyinî, Hasan b. Ahmed b. Abdullah Âkiş.²⁸⁰

Kettânî'nin zikrettiği bu râviler Sindî'nin talebelerindedir. Kettânî bu yirmi dört râviden âli ve nâzil olmak üzere rivayette bulunmuştur. Sindî Medine'de kaldığı süre boyunca hadis okutmuş, hatta altı ayda *Kütüb-i Sitte*'yi tamamlatarak öğrencilerine icâzet vermiştir. Talebesi Hasen el-Hulvânî el-Medenî, hocasından *Kütüb-i Sitte*'yi bir ayda semâ edip icâzetini almış, altı ay içerisinde de mütalaasını tamamlamıştır.²⁸¹

Sindî'nin talebesi Âkiş (ö. 1290/1874) Suudi Arabistan ile Yemen arasında sınır teşkil eden liman şehri Cîzân'da hocası ile karşılaşmış, bu bölgeden deniz yolu ile Mekke'ye birlikte seyahat etmişlerdir. Bu yolculuk süresince Sindî, talebesine *Sahîh-i Buhârî*'nin büyük bir bölümünü imlâ etmiştir. Ayrıca Sindî, Ravza-i Mutahhara'da talebesine Tirmizî'nin *eş-Şemâ'ilü'n-nebeviyye*'sini de imlâ etmiştir. Âkiş, hocasının *Sahîh-i Buhârî*'ye ayrı bir önem atfettiğini, hadis kitaplarına vâkıf olduğunu, özellikle de hadislerin mânasını ve fikhını çok iyi bildiğini ve hadis şârihlerinin görüşlerine hâkim olduğunu belirtmiştir.²⁸²

Sindî'nin bir diğer hususiyeti de zengin kütüphanesidir.²⁸³ Ailesinden miras yoluyla intikal eden bu kütüphaneyi kendisi daha da zengin hale getirmiştir. Kütüphane, Sindî'nin istinsah ettiği ve satın aldığı çok sayıda matbu ve yazma eserleri ihtiva etmektedir. Bu kütüphanede

²⁷⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 370-371.

²⁸⁰ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 365-370.

²⁸¹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, II, 722.

²⁸² Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr*, s. 152.

²⁸³ Terhettî, *el-Yâni'u'l-cenî*, s. 139; Dihlevî, *Feyzü'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âlî*, II, 1400.

hadis, tefsir, dört mezhebe dair fıkıh külliyyatı, özellikle de Hanefî fikhî kaynakları, fıkıh usûlü, Arap dili ve belâgatı, tıp ve diğer ilimlere ait kıymetli ve nadir eserler bulunmaktadır. Öğrencisi Âkiş, kütüphanede muhtelif İslâmî ilimlere dair çok sayıda eser mevcut olmakla beraber genelinin hadis ve tefsir alanına ait kitaplar olduğunu zikretmiştir.²⁸⁴ Sindî bu eserleri mukabele ederken istifadeyi kolaylaştırmak için fihrist ve birçok not ilâve etmiştir. Altı yüz civarında yazma eserin bulunduğu zengin kütüphanesini 1249/1834 yılında Medine’de Mektebetü’l-Mahmudiye Kütüphanesi’ne vakfetmiştir.²⁸⁵

2.2. Sindî ve Fikhü’l-hadîs

Dönemin önde gelen Hanefî fakihlerden Sindî, mezhebin delillerine olan vukûfiyeti yanında, delillerden hüküm çıkarma usûl ve yöntemlerinde de önde gelen âlimlerdendir. Özellikle mezhepler arasında ihtilaf konusu olan meselelerde mensubu olduğu Hanefî mezhebinin hadis yönünün diğer mezheplerden daha zayıf olmadığını ve “mezhebe rağmen hadisle amel”²⁸⁶ söylemine iltifat etmediğini fiili olarak ortaya koymuştur.

2.2.1. Saîd Bekdâş’ın tespitleri ve bu tespitlerin tartışması

Sindî’nin biyografisini yazan –bu çalışmada da kendisinden önemli ölçüde istifade edilen– Saîd Bekdâş, Sindî hakkında şu açıklamada bulunur: “O, Hanefî mezhebinin büyük fakihlerinden olup, mezhebin delillerinin araştırılmasına ve mezhep hükümlerinin delillerden istinbat vecihlerinin tetkikine tam vukûfiyeti bulunmasına rağmen herhangi bir meselede Hanefî mezhebinin delillerinden daha güçlü delillere vakıf olduğunda ve tercihe şayan kavlin, mezhebinin dışında bulunduğu kanaat getirdiğinde, mezhebine muhalif olsa dahi güçlü olan delili tercih ettiğini açıkça belirtmiştir.”²⁸⁷

Karşılaştığı meselelerde delilleri tahlil etmesi ve hüküm verirken incelikle çalışması birçok âlim tarafından vurgulanmıştır.²⁸⁸ Bekdâş ise Sindî’nin mezhep dışında tercihte bulunduğunu yer verdiği şu iddialarla desteklemiştir.

1. Bekdâş söz konusu tespitinin delilleri bağlamında, Sindî’nin talebesi Lütfullâh Cehhâf’tan naklen Sindî’nin, İmam Ebû Hanîfe’yi taklidi iftihar vesilesi saymasına rağmen hadis kitaplarına özel ilgisi ve mezhebinin delillerini araştırmasıyla hocası Füllânî tarafından özel ve ayrıcalıklı bir muameleye tabi tutulmuş olmasını zikretmektedir.²⁸⁹

²⁸⁴ Âkiş Damedî, *Hadâikü’z-zehr*, s. 152-153.

²⁸⁵ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 104-108; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 229.

²⁸⁶ Hanefî mezhebinin görüşlerini hadisler ışığında savunan Sindî, taklide karşı çıkan ve mezhebe rağmen hadisle amel eden XVIII. yüzyıl Sindli âlimlerinden ayrılmaktadır. Bununla birlikte ictihad ve taklid kavramları hakkında Şah Veliyyullah Dihlevî’nin yanı sıra XVIII. yüzyıl ulemasının dile getirdiği görüşler, “fıkıh ilmi sınırları” içerisinde klasik literatürün konu edindiği meseleler etrafında şekillenmiştir. Modernist söylemle birlikte ictihad ve taklid kavramlarının fıkıh içi sahası genişletilerek klasik anlayıştan farklılaşmış ve mezkûr kavramlar bütünüyle “fıkıh ilmi dışında” bir bağlamda değerlendirilmiştir. (Ayrıntılı bilgi için bk. Özgür Kavak, “Tecdîd mi, Yeniden İnşa mı? Şah Veliyyullah Dihlevî’den Muhammed İkbâl’e Hint Alt-Kıtasında İctihad ve Taklid’e Farklı Yaklaşımlar”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 17 (2011): 196-203.)

²⁸⁷ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 450.

²⁸⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû’*, I, 67-71; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 452-453.

²⁸⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 452.

Fakat Füllânî'nin, hadise önem vermesi dolayısıyla Sindî'ye ayrıcalıklı muamele etmesinin, Sindî'nin hadisle amel adına mezhebin dışında tercihte bulunduğunu söylemede yeterli değildir.

2. Şevkânî'nin talebesi Şicnî, Sindî hakkında şöyle demiştir: “Hadis ilminde yed-i tûlâ sahibiydi. Ancak dinin amelî konularında Hanefî mezhebini, sahih olduğu kanaatini taşıdığı delillere tercih ederdi.”²⁹⁰

Bu tespit, Sindî'nin “mezhebe bağlılık ve hadisle amel” meselesi konusundaki tavrını kesin bir şekilde ortaya koymaktadır.

3. Öğrencisi Âkiş ise hocasının delile ittiba noktasında araştırma yapan biri olduğunu belirtmiştir.²⁹¹

Ancak burada “delile tabi olma adına mezhebin dışına çıkma” tavrının Sindî'ye izafesi, yetersiz kalmaktadır. Zira “delile ittiba” konusu sadece mezhep dışına çıkılmasını ifade etmemektedir. Mezhep içi delillerin araştırılmasını da ihtiva etmektedir.

4. *el-Yâni‘u‘l-cenî* sahibi, Sindî'nin *Tavâli‘u‘l-envâr* isimli eseri hakkında şunları zikretmiştir: “Müellif, bu eserde mezhebinin fûrûatını, yeni meydana gelmiş olaylar hakkındaki fetâvâ ve mesâili kuşatıcı bir şekilde toplamıştır. Öyle ki müellif hakkında “çok cüz’î bir miktar dışında kendisi fetva vermemiştir” denilse yanlış olmaz. O, ele aldığı meselelerin genelinde mezhebine muvafakat etmiştir. Çok az mesele bunun istisnasıdır.”²⁹²

Sindî, çok az meselede mezhep fukahâsının fetvasından farklı bir görüş benimsemiş ve o doğrultuda fetva vermiştir. Bununsa mezhep içi ihtilaflarda son derece tabii bir durum olduğu açıktır. Nitekim aşağıda bu meselelere yer verilecektir.

5. Öğrencisi Âkiş’in naklettiğine göre Sindî, San‘a ulemasına şu şekilde övgüde bulunmaktadır: “Âfâkı dolaştım; ilimlerin tahkiki ve hadisle iştilal, ibadet ve muamelelerinde sahih nassla amelî araştırma konusunda San‘a ulemasının benzerini görmedim.”²⁹³

Nitekim Sindî burada sahih hadisle amel konusunda hassasiyet sahibi olmaları yönünden San‘a ulemasına övgüde bulunmuştur. Fakat bu durumu övgü ile anlatmak onu mezhebinin dışına çıkarmamaktadır.

6. Sindî'nin mezhepler arası ihtilaflı meselelerde zaruret olmasa dahi Hanefî mezhebi dışında başka mezhepleri taklide cevaz vermesidir. Sindî, Haskefî'nin, “Zaruret durumunda, başka mezhebi taklid etmekte bir beis yoktur” şeklindeki sözünü naklettikten sonra şu açıklamayı yapar: “Bu sözün zahiri, zaruretin olmadığı durumlarda başka mezhebi taklidin caiz olmadığını ifade etmektedir. Bu, mezhep içindeki iki kavilden birisidir. Muhtâr olansa, bunun caiz olduğu görüşüdür. Hatta zarurettten kaynaklanmış olmasa dahi

²⁹⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 453.

²⁹¹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 453.

²⁹² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 453.

²⁹³ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 453.

ve amel işlendikten sonra başka mezhebin içtihadıyla amele niyet edilmiş olsa bile bu şekildedir.”²⁹⁴

Burada Sindî'nin yaptığı, mezhep içindeki iki kavilden birisini öne çıkarmaktır. Bekdâş'ın iddia ettiği gibi “delile tabi olma” tavrı kişinin mensubu olduğu mezhebi terk etmesini gerektirmemektedir. Bir âlim mezhep içinde kalarak da delille amel edebilir.

Bekdâş'ın iddialarının bir kısmından sonra Sindî'nin hadislerden hüküm istinbatını ortaya koyan şu hadislerin incelenmesi meseleye örnek teşkil etmektedir:

2.2.1.1. Medine'nin harem bölge olup olmadığı meselesine yaklaşımı

Medîne-i Münevvere'nin özel hükümler gerektiren “harem bölgesi” olup olmadığı konusunda Hanefî âlimi Tahtâvî (ö. 1231/1816) *Hâşiyetü 'ale 'd-Dürri'l-muhtâr*'da şu açıklamayı yapar: “Mekke gibi Medine'nin de harem bölge olduğu konusunda birçok sarih rivayet gelmiştir. Fakat Hanefî ulemâ, bu rivayetlerdeki “harem” kelimesini “ta‘zim” şeklinde tevîl etmiştir. Bu meselede Enes b. Mâlik'in (r.a.) rivayet ettiği hadis ile istidlal edilir.²⁹⁵ Buna göre Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'de Enes b. Mâlik'in kardeşi Ebû Umeyr'i bir kuş yavrusuyla oynarken gördüğü halde onu bundan menetmemiştir. Eğer Medine de Mekke gibi harem bölgesi olsaydı bu harem sınırları içinde avlanmak yasaklanırdı, Hz. Peygamber de o kuşun alıkonulmasına izin vermezdi.”²⁹⁶

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezheplerine göre ise Medine de Mekke gibi belli sınırları ve özel hükümleri olan harem bölgesidir. Onlar görüşlerini şu rivayete dayandırır: “Hz. Peygamber (s.a.v.), “*İbrâhim Mekke'yi harem kıldığı gibi ben de Medine'yi harem kıldım,*” buyurmuştur.”²⁹⁷ Başka bir rivayette de Medine Harem'inde ağaçların kesilmesi ve av hayvanlarını avlamanın haram olduğu geçmektedir.²⁹⁸

Sindî mezkûr mesele ile ilgili şu açıklamayı yapar: “İhtiyaç olmaksızın Medine sınırları içinde avlanmanın ve ağaç kesmenin mekruh olduğu, hadis ilmine vakıf kimselere gizli değildir. Hz. Peygamber'in bir yasağını çiğnemekten korunmak ve ulemanın ihtilafını çözüme kavuşturmak için bu durum, yerinde bir hükümdür. Bu doğrultuda Medine'yi teşrif edene ikram ve edep gereği bu şehri ta‘zim, bu şehre ve içinde bulunanlara hürmet göstermek vaciptir”²⁹⁹

Hanefî ulemâdan bazısı Medine'nin Harem bölge olduğuna işaret eden hadislerdeki (ما بين (ما بين جبلية), (لا يبيها حرام) gibi ibareleri tartışmış ve rivayetlerdeki bu ifadeler sebebiyle hadislerin muzdarip olduğunu söylemişlerdir. Sindî ise sahîh olan bu rivayetler arasında cem'in mümkün olduğunu, mümkün olmasa dahi nehiy hakkında gelen rivayetler arasında tercih

²⁹⁴ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 454.

²⁹⁵ Buhârî, “Edeb”, 112, (hadis nr. 6203); Müslim, “Edeb”; (hadis nr. 2150).

²⁹⁶ Ahmed b. Muhammed Tahtâvî, *Hâşiyetü 't-Tahtâvî 'ale 'd-Dürri'l-muhtâr*, Beyrut: Dârü'l-Ma‘rife, 1395/1975, I, 561.

²⁹⁷ Müslim, “Hac”, (hadis nr. 1360).

²⁹⁸ Müslim, “Hac”, (hadis nr. 1361).

²⁹⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 433.

yapılabileceğini belirtmiştir. Sindî bu konu ile ilgili açıklamayı *Tavâli‘u‘l-envâr şerhu Dürri‘l-muhtâr* isimli fıkıh eserinde zikretmiştir.³⁰⁰

2.2.1.2. İmama uyan kişinin kıraati meselesi

İmama uyan kimsenin kıraat yükümlülüğü fakihler arasında tartışılmıştır. Hanefîler’e göre kıraatin açıktan ve gizliden yapıldığı namazlarda imamın kıraati yeterli olup, muktedinin kıraati mekruhtur.³⁰¹ Hanefî âlimlerin bu meselede kullandıkları en önemli delil ise şu ayettir: “*Kur‘ân okunduğu zaman, hemen susup onu dinleyin, umulur ki rahmete nâil olursunuz.*”³⁰² İmâm Şâfi‘î’ye göre ise imama uyan kimsenin cehrî ve gizli olan namazlarda Fâtiha sûresini okuması farzdır. Mâlikî ulemâ ise şu görüşü savunmuştur: “Kıraati cehrî olan namazda imama uyan kişinin Fâtiha’yı okuması mekruh, kıraati gizli olan namazda kıraati ise menduptur.” Ahmed b. Hanbel, “kıraati gizli olan namazda Fâtiha’yı okumak müstehap, cehrî kıraatte ise imam ara verdiğinde Fâtiha’yı okumak müstehap, diğer zamanlarda mekruh hükmündedir.”³⁰³

Sindî ise söz konuş meselede şu açıklamayı yapar: “İmamın cehrî okuması halinde muktedinin dinlemesi vaciptir. İmamın kıraati gizli olduğunda ise muktedinin Fâtiha’yı okumasına engel herhangi bir delil yoktur. Hanefî ulemânın bu konuda delil aldıkları (و اذا قُرئ) âyeti umûm ifade etse de imamın cehrî okuduğu namazlar dışında “dinleme” yoktur. Âyette hem dinlemek hem susmak emredilmiştir. İkisinden birini tercih edemeyiz.”³⁰⁴

2.2.1.3. İntikal tekbirlerinde elleri kaldırmak meselesi

İntikal tekbirleri, rükûa ve secdeye giderken, secdeden ve ikinci rek‘atta tahiyyattan sonra kıyama kalkarken okunur. Hanefîler’e göre namazda iftitah tekbiri dışında eller kaldırılmaz.³⁰⁵ Mâlikî mezhebinin genel görüşü de ellerin iftitah tekbiri dışında kaldırılmayacağı şeklindedir.³⁰⁶ Şâfi‘îler’e göre ise rükûa giderken ve rükûdan doğrulurken iftitah tekbirinde olduğu gibi ellerin omuz hizasına kadar kaldırılması sünnettir.³⁰⁷ Hanbelîler’e göre de hüküm böyledir.³⁰⁸

Sindî ise bu görüşler arasında herhangi bir tercihte bulunmayıp şu açıklamayı yapar: “Abdullah b. Mes‘ûd, Hz. Peygamber’den gördüğünü rivayet etti. Abdullah b. Mes‘ûd’un

³⁰⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 430-433.

³⁰¹ Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti‘l-mübtedî meâ şerhi allâme Abdülhayy el-Leknevî*, (nşr. Nu‘aym Eşref Nûr Ahmed), Pakistan: İdâretü‘l-Kurân ve‘l-ulûmi‘l-İslâmiyye, 1417, I, 359.

³⁰² A‘râf, 7/204.

³⁰³ Bk. Sindî, *el-Mevâhibü‘l-latîfe*, II, 377-386; Ebubekir Sifil, “Kıraat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXV, 434.

³⁰⁴ Ayrıntılı bilgi için bk. Sindî, *el-Mevâhibü‘l-latîfe*, II, 386.

³⁰⁵ Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî, *el-Mebsût*, Beyrut: Dârü‘l-Ma‘rife, ts., I, 14.

³⁰⁶ Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü‘l-kübrâ*, (nşr. Zekeriyya Umeyrat), Beyrut: Dârü‘l-Kütübü‘l-İlmiyye, 1415/1994, I, 165.

³⁰⁷ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû‘ şerhu‘l-Mühezzeb*, (nşr. Muhammed Necib el-Mutî‘î), Cidde: Mektebetü‘l-İrşâd, ts. III, 367-371.

³⁰⁸ Muvaffakuddin İbn Kudâme, *el-Muğni*, (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv), Riyad: Dârü‘l-Âlemi‘l-Kütüb, 1417/1997, II, 171, 184.

aksine rivayet edenler de Hz. Peygamber'den gördüğünü aktardı. Delil getirilen her iki hadiste sahihtir. Bu sebeple müctehid dilediğini tercih edebilir.”³⁰⁹

Bu örneklerden hareketle Sindî mezhepler arası ihtilaflı meselelerde, şayet mümkünse ihtilaflı hükümlere yol açan delillerin arasını cem etmekte ve birini diğerine tercih etmektense, tercihini hepsiyle amel etme yönünde kullanmaktadır.

2.3. Sindî'nin Hadis Eserlerinin İncelenmesi

2.3.1. *Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbn Abbâs* isimli risâlesi

Sindî, *Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbn Abbâs müşâhefeten an Seyyidi'n-nâs* isimli risâlesinde Abdullah b. Abbâs'ın (ö. 68/687-88) aracısız Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisleri bir araya getirmiştir. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen müksirûn arasında yer alan Abdullah b. Abbâs'ın hadisleri rivayet şekilleri şu başlıklar altında toplanabilir:

Bizzat Hz. Peygamber'den işittikleri veya gördükleri, Hz. Peygamber'den işitmediği ancak hangi sahâbîden aldığını belirttikleri, Hz. Peygamber'den işitmediği ancak O'na nispet ettikleri ve Hz. Peygamber'den işittiğine de işitmediğine de muhtemel olanlar.³¹⁰

Risâlenin konusu gereği bu başlıklar içerisinde üzerinde durulması gereken, İbn Abbâs'ın aracısız Hz. Peygamber'den işiterek veya görerek rivayet ettiği hadislerin tespiti meselesidir. Onun Hz. Peygamber'den bu şekilde rivayet ettiği hadislerin sayısı hakkında farklı rakamlar verilmiştir. Nitekim İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de Abdullah b. Abbâs'ı “sığar-ı sahâbe” arasında zikredip onun hadis rivayetinde müksirûndan olan yedi sahâbî arasında yer aldığını fakat Hz. Peygamber'den bizzat işittiği hadislerin sayısının az olduğunu belirtmektedir.³¹¹ Ulemâdan bir kısmı İbn Abbâs'ın bizzat Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadislerin sayısının yirmiye geçmediğini iddia etmiştir. Basralı hadis hâfızı Gunder b. Muhammed'e (ö. 193/809) göre İbn Abbâs Hz. Peygamber'den dokuzdan fazla hadis işitmemiştir. Ricâl âlimi Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813), bu sayıyı on olarak zikretmiştir. İmâm Gazzâlî (ö. 505/1111) ise dört hadis rivayet ettiği kanaatindedir.³¹²

İbn Hacer öncelikle yer verdiği mezkûr iddiaların tartışmalı olduğunu belirtmiştir. Daha sonra kendisi sadece *Sahîhayn*'da İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'den aldığını açıkladığı ondan fazla ve Hz. Peygamber'in fiillerini müşahede ettiğine dair yine ondan fazla rivayetinin bulunduğu, ayrıca *Sahîhayn* dışındakilerin bu rakamlara dâhil olmadığını zikretmiştir.³¹³ Nihâî olarak İbn Hacer bu konuda şunları aktarmıştır:

Hadislerin tümünü toplamaya özen gösterdim. Zayıf hadisler dışında sahîh ve hasen olmak üzere hadis sayısı artarak kırka kadar ulaştı. Böylece semâ hükmünde olan rivayetlerin sayısı

³⁰⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 312, 324.

³¹⁰ Nihat Yatkın, “Abdullah İbn Abbâs ve Rivâyet Bağlamında Hz. Peygamber'le İlişkisi”, *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe II -Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler Tartışmalı İlmî Toplantı (Sakarya, 25-26 Nisan 2015)*, ed. Hayati Yılmaz, (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016), s. 402-403.

³¹¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî- Muhibbüddîn el-Hatîb, Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts., XI, 383.

³¹² İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarâbâd: Matba'atü Meclisi Dâireti'l-meârifî'n-nizâmiyye, 1325-1328/1908-1911, V, 279.

³¹³ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 279.

da arttı. Nitekim Hz. Peygamber'in huzurunda yapılan bir şeyin rivayet edilmesi de semâ hükmündedir.³¹⁴

İbn Hacer'in tespitlerine rağmen müsteşrik Juynboll (1935-2010) İbn Abbâs'ın rivayetleri hakkında şu şekilde görüş beyan etmiştir:

En azından ikisi de h. II. yüzyılın sonlarına doğru ölen iki büyük muhaddisin (Gunder ve Yahyâ b. Saîd), İbn Abbâs'ın hadisleri hakkında bu fikirlere sahip olduklarının söylenmesi kayda değerdir. Bu sayı yaklaşık yarım yüzyıl sonra ortaya çıkan İbn Hanbel'in *Müsned*'inde 1710 sayısına ulaşmıştır.³¹⁵

Juynboll burada sadece dokuz ya da on hadisin İbn Abbâs'a isnad edilebileceğini İbn Abbâsın rivayet ettiği diğer hadislerin asılsız olduğu veya ondan sonra gelen müşterek râviler³¹⁶ tarafından İbn Abbâs'a nispet edildiğini iddia etmiştir.

Muhammed Âbid es-Sindî ise İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb*'inde yer alan Abdullah b. Abbâs hakkındaki mezkûr görüşleri inceledikten sonra *Sahihayn*'da yer alan hadisleri ve bununla birlikte diğer hadis eserlerindeki rivayetleri araştırmıştır. Araştırmasının sonucunda oldukça fazla hadise ulaştığını belirten Sindî, bu rivayetleri bir araya getirerek söz konusu risâleyi kaleme almıştır.³¹⁷ Sindî bu gayeyle telif ettiği risâlede 78 hadise yer vermiştir. Risâlesinin sonuna herhangi bir hâtîme yazmayan Sindî hadis bulduğunu ekleyecekmiş şeklinde bırakmıştır. Risâleyi neşreden Ahsen Ahmed Abdüşşekûr, risâledeki hadis sayısının 77 olduğu yönündeki iddiaların hatalı numaralandırmadan kaynaklandığını belirtmektedir. Bununla birlikte Abdüşşekûr, risâlenin mukaddime kısmında bu konu ile ilgili kendisi 14 hadise daha yer vermiştir. Bu şekilde risâlede toplam 92 hadis zikredilmiştir.³¹⁸

Ahsen Ahmed Abdüşşekûr tarafından 2012 yılında tahkik edilen risâlenin yazma nüshası Kahire'de el-Hizânetü't-Teymûriyye Kütüphanesi'nde mahfuzdur. Muhakkik risâlenin baş kısmında Sindî'nin Osmanlı şeyhülislâmı Ârif Hikmet'e 1235/1819 tarihinde verdiği hadis icâzetinin kaydedilmiş olduğunu bildirmektedir. Risâlenin hangi tarihte yazıldığı ile ilgili bilgiye ulaşamadığını söyleyen Abdüşşekûr, mezkûr icâzetin verildiği tarihten yani 1235 yılından önce yazılmasının muhtemel olduğunu belirtmektedir.³¹⁹ Muhakkik, zikrettiği rivayetlerle bu konudaki ihtilaflara cevap veren Sindî'nin söz konusu meselede İbn Hacer'den sonra çalışma yapan ikinci kişi olduğunu belirtmiştir.³²⁰

Nihâî olarak ise Abdullah b. Abbâs, bin ve daha fazla hadis rivayet eden müksirûn grubundaki yedi sahâbî arasında yer almaktadır.³²¹ İbn Abbâs, müksirûndan biri olarak

³¹⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî* XI, 383.

³¹⁵ G. H. A. Juynboll, *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, (çev. Salih Özer), Ankara: Ankara Okulu Yay., 2002, s. 51.

³¹⁶ Schacht'ın (1902-1969) vazettiği müşterek râvi teorisi, bir râvinin, uydurduğu bir hadise Hz. Peygamber'e ulaşan sahte bir isnad eklemesi ve daha sonra bu hadisi kendisinden birçok kişinin rivayet etmesi şeklinde tanımlanabilir. (bk. Fatma Kızıl, *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*, İstanbul: İSAM Yay., 2013, s. 17).

³¹⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 244. (*Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbnü Abbâs müşâfekten an Seyyidi'n-Nâs* adlı risâle bu kısımda yer almaktadır.)

³¹⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 245.

³¹⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 246-247.

³²⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 234-235.

³²¹ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, XI, 383.

1660 hadisin³²² bir kısmını Hz. Peygamber'den bir kısmını da sahâbîlerden nakletmiştir. Nitekim sahâbe mürselinde isnaddan düşen kişinin sahâbî olması ve sahâbenin de âdil kabul edilmesi neticesinde sahâbe mürselleri ihtilafsız kabul edilmiştir.³²³ Bu sebeple İbn Abbâs'ın söz konusu 78 rivayeti doğrudan Hz. Peygamber'den işitmesi diğer hadislerin zafiyetini gerektirmemektedir. Nitekim bir başka sahâbîden işitip Hz. Peygamber'e isnad ettiği hadisler, sahâbe mürseli kabilinden olduğu için bu rivayetlerle aynı kıymette değerlendirilmelidir.

2.3.2. *Minhatü'l-Bârî fî cem'i rivâyâti Sahîhi'l-Buhârî* adlı eseri

Sindî'nin *Sahîh-i Buhârî*'de aynı konu etrafında fakat farklı bâblar altında zikredilen hadisleri fikhî hüküm çıkarmada kolaylık sağlamak amacıyla bir araya topladığı eseridir.³²⁴ Bu çalışma gerek *Sahîh-i Buhârî*'ye hizmet etmesi gerekse aynı manayı farklı lafızlarla anlatan hadis metinlerini bir arada toplaması açısından önemli eserler arasındadır.³²⁵

Minhatü'l-Bârî, rivayetlerin birbiri ile tefsiri, mutlakını takyîd, mücmelini beyân, müşkilini tavnîh, umûmunu tahsîs ve müphemini beyân gibi birçok fayda ihtiva etmektedir. Nitekim aynı konudaki muhtelif rivayetlerin toplanması, delilleri bir arada görme ve onlardan hüküm çıkarma hususunda kolaylık sağlarken rivayetleri bütüncül bir şekilde anlama imkânı da sunmuş olmaktadır. Buhârî'nin *Sahîh*'te sıkça başvurduğu yöntem, birden fazla hüküm ihtiva eden bir hadisi ilgili olduğu konuların her birinde değişik isnadlarla rivayet etmektir.³²⁶

Sindî'nin 1220/1806 yılında kaleme aldığı eserine döneminin önde gelen ulemâsı Muhammed b. Emîr es-Senbâvî el-Ezherî ile talebeleri İbrâhîm b. Abdillâh b. İsmâîl el-Hûsî el-Hüseynî ve Lütfullah Cehhâf tarafından takdim yazısı kaleme alınmıştır. Eserin bitiş tarihini, talebesi Lütfullah Cehhâf, Sindî'nin müsvedde nüshasından 1220 olarak kaydetmiştir.³²⁷ Söz konusu eser 1432 tarihinde Dârü'n-Nevâdir tarafından Dımaşk'te Nûreddîn Tâlib'in tahkikiyle altı cilt olarak yayımlanmıştır. Esere ait diğer bir çalışmada Mahmûd Hasen es-Sindî tarafından yapılmıştır. Kendisi Karaçi Üniversitesi'nde eserin *Kitâbü'l-İmân*'dan *Kitâbü'd-De'âvât*'a kadar olan bölümünü doktora tezi olarak çalışmıştır.

2.3.2.1. *Eserin ön plâna çıkan özellikleri*

Minhatü'l-Bârî'ye dair bazı özelliklerin zikredileceği bu kısımda maksat etrâf çalışmalarını cihetinden esere bakmaktır. Zira müellifin bu eserine takriz yazan ulemânın da söz konusu mesele bağlamında kısa da olsa değerlendirmeleri mevcuttur. Sindî'nin kitabı her ne kadar

³²² Abdullah b. Abbâs'ın rivayet ettiği hadislerin toplam sayısı hakkında farklı rakamlar ifade edilmiştir. Bunlar; Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'ine göre 2195, Bakî b. Mahledin *Müsned*'ine göre 1660, Ahmed Muhammed Şâkir'in Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki sayımına göre 1692'dir. (Bk. Mustafa Karataş, *Rivayet Tekniği Açısından Hadislerin Artması ve Sayısı*, İstanbul: İşaret Yayınları, 2006, s. 150.)

³²³ İsmail Lütî Çakan, *Hadis Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2008, s. 115-116; Ahmet Yücel, *Hadis Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2018, s. 192.

³²⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 210; İnce, "Sindî, Muhammed Âbid", s. 247.

³²⁵ Gavrî, "Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi'l-Hadîsi'n-Nebevî", s. 235.

³²⁶ Muhammed Âbid es-Sindî, *Minhatü'l-Bârî fî cem'i rivâyâti Sahîh-i Buhârî*, (nşr. Nûreddîn Tâlib), Kuveyt: Dârü'n-Nevâdir, 1432/2011, (Sindî'nin önsözü) I, 5.

³²⁷ Sindî, *Minhatü'l-Bârî*, (Neşredenin mukaddimesi), I, 8.

etrâf ve ihtisar türü eserler ile benzerlik gösterse de bu türlerin hiçbirine girmemektedir. Nitekim etrâf kitaplarında rivayetler, yer aldıkları eserlerin orijinalindeki sistematığe bağlı kalınmaksızın ilk kelimelerinin harflerinin alfabetik sırasına göre dizilmektedir.³²⁸ İhtisar çalışmalarında ise, aynı manayı ifade eden rivayetler tekrarları atılarak belli başlıklar altında toplanır.³²⁹

Minhatü'l-Bârî adlı eserin yanı sıra *Sahîh-i Buhârî* üzerine birçok türde çalışma telif edilmiştir. Burada ilgili çalışmaların zikredilmesinden ziyade *Minhatü'l-Bârî*'nin söz konusu literatürdeki yeri tespit edilmeye çalışılacaktır. Nitekim Buhârî'nin eserini hem ders halkalarında okutma hem de hakkında eser kaleme alma yönünden özel ihtimam gösterenler arasında Hindistanlı ulemâ da yer almıştır. Bu ulemâ, hadis alanına hizmetleri çerçevesinde *Sahîh-i Buhârî* üzerine farklı türlerde çalışmalar yapmıştır. Şah Veliyyullâh Dihlevî (ö. 1176/1762) de bunlar arasındadır. Kendisi Buhârî'nin bâb başlıkları hakkında *Şerhu terâcimi ebvâbi Sahîhi'l-Buhârî* isimli risâleyi kaleme almıştır.³³⁰ Sindî de seleflerini takip ederek genelde hadis sahasına özelde *Sahîh-i Buhârî*'ye hizmet amacıyla mezkûr çalışmayı kaleme almıştır.

Sindî eserden istifadeyi kolaylaştırmak adına isnadları hafzetmiştir. Bu eser tertip bakımından etrâf kitapları ile kısmî ölçüde aynı kategoride değerlendirilebilir. Zira etrâf kitapları *Sahîhayn* ve *Kütüb-i Sitte* gibi belli başlı eserlerdeki hadislerin baş tarafından bir kısmı zikredilmek suretiyle sahâbî râvi adına veya hadis metinlerine göre alfabetik olarak düzenlenmektedir.³³¹ *Minhatü'l-Bârî* ise aynı rivayetlerin tek bir yerde toplanması ve isnadların hafzedilip metinlerin zikredilmesi gibi rivayetlere kolaylıkla ulaşmayı sağlaması açısından etrâf kitapları ile benzerlik arz etmektedir. Etrâf kitapları “ale'r-ricâl” tasnif sistemine sahip olması dolayısıyla bir bakıma müsned özelliği arz etse de rivayetlerin sadece belli bir bölümünü zikretmesi dolayısıyla müsned türünden ayrılır.³³² *Minhatü'l-Bârî*'nin etrâf kitaplarından farklılığı da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Çünkü Sindî söz konusu eserinde böyle bir yöntem izlememiştir. Bazı durumlarda ihtisar yaptığına dair açıklamaları bulunmakla birlikte, eserini baştan sona bu şekilde yazmamıştır.

Sindî'nin talebesi İbrâhîm el-Hûsî, etrâf kitapları ile *Minhatü'l-Bârî* arasında yaptığı mukayese sonucu, etrâf türü eserlerde hadisler genellikle ilk kelimesine göre nakledildiğinden, bu kaynaklardan hadislerin tam metinlerine vukufiyet konusunda istifadenin zor olması sebebiyle yalnızca hadis hâfizlarının kolaylıkla faydalanabileceğini vurgulamıştır. Ayrıca Hûsî, sahâbî râvisine göre tertip edilen etraf türü eserlerden gereği gibi yararlanabilmek için bazı inceliklerin bilinmesi gerektiğinin altını çizmiş, bu çerçevede sahâbî râvi bilinmediği takdirde bu eserlerden istifade etmenin zorluğunu dile getirmiştir. Bunun dışında bir de eserlerin orijinal tasnif sistemlerinin bilinmesi gerektiğini belirtmiştir.³³³ Etrâf türü eserler senedler dikkate alınarak tasnif edilmiştir. Aynı zamanda

³²⁸ M. Yaşar Kandemir, “Etrâf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XI, 498-499.

³²⁹ Mehmet Efendioğlu, “Muhtasar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 60-61

³³⁰ Bk. Vaseer, “Hind-Pakistan Yarımadası Âlimlerinin İmam Buhârî'ye ve Onun *el-Câmi'u's-Sahîh*'ine Gösterdikleri İtina”, s. 68-69.

³³¹ Kandemir, “Etrâf”, 498-499.

³³² Kandemir, “Etrâf”, s. 498.

³³³ Sindî, *Minhatü'l-Bârî*, (İbrâhîm el-Hûsî'nin takdimi), I, 19-20.

hadisin bir bölümünün zikredilmesi sırasında orijinal kaynaklardaki senedler de bu eserlere dâhil edilmiştir. Etrâf kitaplarında hadisin belli bir kısmının zikredilmesinden ötürü tasnif sistemlerinden bahsedilirken hakkında “ale’l etrâf”³³⁴ kavramı da kullanılmaktadır. Bu eserler, aynı senedle aktarılan hadisleri bir araya getirmeyi de amaçlamaktadır. Sindî’nin *Minhatü’l-Bârî* isimli eseri ise senedlerden ziyade metinlerin ön planda olduğu bir çalışmadır ve “ale’l-ebvâb” tertip üzere tasnif edilmiştir. Çoğunlukla müellif hadisin tamamını zikretmeye özen göstermiştir. Nitekim “ale’l-ebvâb” türünde tertip edilen eserler, sened ya da râvilerden ziyade, aynı konudaki rivayetlerin bir başlık altında toplanmasını hedeflemektedir.³³⁵

Öte yandan etrâf eserlerinde, bir arada zikredilen senedler arasındaki ihtilafların tespiti kolaylaşmaktadır.³³⁶ Bu tür eserler sayesinde hadislerin hangi kaynaklarda geçtiğini tespit etmek, bütün tariklerini görmek, rivayet kusurlarını fark etmek, sahâbî râvilerine göre tertibi vesilesiyle sahâbînin müksîrûn ya da mukillûndan olduğunu öğrenmek ve bir râvinin bütün rivayetlerini görmek mümkün olmaktadır.³³⁷ Bu sebeple Sindî’nin, etrâf türüne dâhil olmayan eserini etrâf çalışmaları ile mukayese etmek, bu eserlerin *Minhatü’l-Bârî*’ye göre daha az istifade imkânı sunduğunu söylemek kanaatimizce iki farklı çalışmayı dar çerçevede değerlendirmeye sebep olabilir. Sonuç itibarıyla hadislerin tariklerini bir araya getiren etrâf çalışmaları ile senedlerin hazfedilip hadis rivayetlerinin zikredildiği *Sahîh-i Buhârî*’den muhtasar bir çalışma denilmesi mümkün olan *Minhatü’l-Bârî*’nin ortak yönleri yanında birbirlerinden farklı oldukları görülmektedir.

2.3.2.2. Telif metodu ve tertibi

Buhârî rivayetlerini, 52 kitâb ve 134 bâb olmak üzere toplam 186 başlık altında ele alan müellifin zikrettiği bölüm başlıkları şu şekildedir:

*Kitâbü’l-Îmân ve İslâm, Kitâbü’l-İlim, Kitâbü’l-İ’tisâm bi’l-Kitâbi ve’s-Sünneti, Kitâbü’l-İktisâd fi’l-a’mâl, Kitâbü’t-Tahâre, Kitâbü’s-Salât, Kitâbü’z-Zekât, Kitâbü’l-Hac, Kitâbü’s-Savm, Kitâbü Tefsîri’l-Kur’ân,*³³⁸ *Kitâbü Te’lîfi’l-Kur’ân ve Fezâilîhi, Kitâbü’d-De’avât, Kitâbü’t-Tıb, Kitâbü’l-Libâs ve Ziyet, Kitâbü’l-Et’ime, Kitâbü’s-Sayd ve’z-Zebâih, Kitâbü’l-Edeb, Kitâbü’t-Ta’bîr, Kitâbü’l-Büyû’, Kitâbü’l-İcârât, Kitâbü’l-Havâle ve’l-Kefâle, Kitâbü’l-Vekâle, Kitâbü’s-Şerike, Kitâbü’l-Hars ve Müzâraa, Kitâbü’s-Şirb ve’l-Katâi’, Kitâbü’r-Rehn, Kitâbü’l-İstikrâz ve edâi’d-duyûn ve’l-hacri ve’t-teflîs, Kitâbü’l-Lukata, Kitâbü’l-İmârât ve’l-kazâ’, Kitâbü’s-Şehâdât, Kitâbü’l-Eymân ve’n-Nüzûr, Kitâbü’s-Sulh, Kitâbü’n-Nikâh, Kitâbü’t-Talâk, Kitâbü’l-Vakf, Kitâbü’l-Hediyye,*

³³⁴ Mücteba Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1992), s. 20.

³³⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbüri, *el-Medhal ilâ Kitâbi’l-İklîl*, (nşr. Fuâd Abdülmün’im Ahmed), İskenderiye: Dârü’d-Da’ve, 1983, s. 30-31.

³³⁶ Ebû’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebû Bekr b. Muhammed es-Süyûtî, *Tedribü’r-râvî fi şerhi Takrîbi’n-Nevevî*, (nşr. Ebû Kuteybe Nazar b. Muhammed el-Fâryâbî), Riyad: Mektebetü’l-Kevser, 1415/1995, I, 251.

³³⁷ Muhammed Abdurrahmân Tavâlibe, *el-Hâfizü’l-Mizzî ve’t-tahrîc fi kitâbihî Tuhfetü’l-esrâf bi-ma’rifeti’l-etrâf*, Amman: Dâru Ammâr, 1418/1998, s. 206; Halit Özkan, “Tuhfetü’l-esrâf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLI, 358.

³³⁸ Müellif bu konuları bâblara taksim ederken, *Kitâbü Tefsîri’l-Kur’ân* bölümünde 112 sureyi *tefsir* kelimesi kullanarak, meselâ *Tefsîru Sûreti’l-Enfâl* şeklinde zikretmiştir.

Kitâbü'l-İ'tâk, Kitâbü'l-Kitâbe ve'l-Velâ', Kitâbü'l-Vesâyâ, Kitâbü'l-Ferâiz, Kitâbü'l-Hudûd, Kitâbü'l-Cinâyât ve'd-diyât, Kitâbü'l-Mezâlim, Kitâbü'l-Cihâd, Kitâbü Megâzî Resûlillâh (s.a.v.) ve serâyât ve zikri'l-vufûd, Kitâbü'l-Fiten, Kitâbu Eşrâti's-Sâ'at, Kitâbu Bed'i'l-Halk ve'l-Kader, Kitâbü'r-Rikâk, Kitâbu Ehâdîsi'l-Enbiyâ ve Ehâdîsi Benî İsrâil, Kitâbu Nübüvveti Nebiyyinâ Muhammed (s.a.v.) ve Kitâbü'l-Menâkıb.

Sindî, *Sahîh-i Buhârî*'deki rivayetleri cem' eden bir eser telif etme niyeti ile söz konusu çalışmasını kaleme almıştır. Bununla birlikte Buhârî'nin hadislerin tariklerini farklı ve birbirinden uzak bâblarda zikretmesinin yanında birçoğunu da özellikle en uygun yer diye muhatabının aklına ilk gelen bâba koymaması rivayetlerin tespitini zorlaştırdığından³³⁹ Sindî, bu eserden herkesin rahatlıkla istifade etmesi için rivayetleri bir yerde topladığını belirtmektedir. Eserinin başında tasnif metodu ile ilgili bilgi veren Sindî, öncelikle bir rivayetin mana yönünden başka rivayetin lafzına muvafık olması halinde her iki rivayeti de zikretmiştir. İkinci olarak, lafzı ve manası aynı olan bir rivayet Buhârî tarafından tekrarlanıp tek bâb içinde yer almışsa, Sindî rivayetlerden sadece birine yer vermiştir. Rivayetlerin iki farklı bâbda geçmesi durumunda ise Sindî, rivayeti bir bâbda zikrettikten sonra, başka bir yerde de geçtiğini anlatmak için ذلك الباب وكذلك و كذا ifadesini kullanmaktadır. Rivayetlerin baş kısımları, lafız ve mana açısından muvafık olup sonlarının farklı olması halinde, Sindî ilk rivayeti zikrettikten sonra ikinci rivayetin baş kısmını hazfederek geri kalan tarafına yer vermektedir. Muhtasar rivayet, mutavvel rivayetler arasında bulunduğu ve وفي رواية عنه bu rivayetin mükerreri hakkında ise وفي رواية ifadesini kullanmıştır. Böylece müellif mükerrerin muhtasar tarîkine işaret etmiş olmaktadır.³⁴⁰

Sindî ilk kısımları muhtelif, son tarafları mükerrer olan rivayetler söz konusu olduğunda, rivayetlerin bir kısmını zikredip ardından الخ فيها ifadesini kullanmaktadır. Rivayetlerin sonunda yer alan نحوه ve مثله ile hadisin devamını getirmek manasında الحديث gibi ifadelerin ise kendisine değil, Buhârî'ye ait olduğu uyarısını yapmaktadır. Bunun yanı sıra Sindî rivayetlerin bir veya iki lafız dışında lafzen ve mânen birbiri ile örtüşmesi durumunda وكذلك وفي رواية في الباب الفلاني، إلا أن فيها كذا بدل كذا (falanca bâbdaki rivayette de böyledir; ancak orada şu lafız yerine bu lafız geçmektedir) ya da لم يكن كذا (falan bâbda böyle değildir) ifadelerini kullanarak meseleye işaret etmiştir. Sindî, –Buhârî tarafından eserin orijinalinde ilgili babın ilk hadisi olarak zikredilmiş olması durumu hariç– her bir rivayeti kendi bâbına nispet etmeye özen göstermiştir. Bazen de rivayetin *Sahîh-i Buhârî*'de geçtiği babın başlığına işaret etmemiş, bunun sebebini de hemen öncesinde yer alan rivayet ile aynı bâbda geçmiş olması şeklinde açıklamıştır. Sindî, sahâbî râvi tarafından kullanılan قال رسول الله أو سمعت رسول الله أو عن النبي أو عنه (ص) gibi edâ sîgalarını aynen muhafaza ederken sahâbî râvisi ortak olan rivayetlerde ise ilk geçtiği yerde sahâbî râviyi belirtmiştir. Muallak rivayetleri de –Buhârî tarafından ayrıca müsned olarak zikredilmemişse muallak olduklarını belirterek– zikretmeye özen göstermiştir. Sindî eserinde *Sahîh-i Buhârî*'de geçen hadisleri, Buhârî'nin izlediği yöntem

³³⁹ İbnü's-Salâh eş-Şehrezûrî, *Siyânetu Sahîh-i Müslim mine'l-ihlâl ve'l-galat ve himâyetuhu mine'l-iskât ve's-sakat*, (nşr. Muvaffâk b. Abdullah b. Abdülkadir), Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslâmî, 1404/1984, s. 70.

³⁴⁰ Sindî, *Minhatü'l-Bârî*, I, 4-5. (Sindî'nin mukaddimesi)

ile “ale’l-ebvâb” tarzda tasnif etmiştir. Müellif Buhârî’nin nakline itimat ederek ve telifi uzatmış olmamak için hadislerin senedlerini sahâbî râvi dışında terk etmiştir.³⁴¹

Sindî’nin eserdeki tasnifine dair bazı rivayetler aşağıda verilmiştir:

عنه: أَنَّ رَجُلًا قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا يَلْبَسُ الْمُحْرِمُ مِنَ الثِّيَابِ؟، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: لَا يَلْبَسُ الْقُمُصَ، وَلَا الْعِمَامَةَ، وَلَا السَّرَاوِيْلَاتِ، وَلَا الْبِرَانِسَ، وَلَا الْحِفَافَ، إِلَّا أَحَدًا لَا يَجِدُ نَعْلَيْنِ فَلْيَلْبَسْ خُفَيْنِ وَلْيَقْطَعْهُمَا أَسْفَلَ مِنَ الْكَعْبَيْنِ، وَلَا تَلْبَسُوا مِنَ الثِّيَابِ شَيْئًا مَسَّهُ الرَّعْفَرَانُ أَوْ وَرْسٌ

342

Sindî, ihramlı kimsenin giymemesi gereken elbiseler ile ilgili gelen rivayetleri *Kitâbü’l-Hac* bölümünde zikretmiştir. Rivayetin sahâbî râvisi ise bir önceki rivayet ile ortak Abdullah b. Ömer olunca “عنه” diyerek işaret etmiştir. Sindî aynı konudaki diğer rivayete ise şu şekilde yer vermiştir:

و كذلك في اللباس، إلا أن فيه:

" لا تلبسوا القمص، و فيه: " لا يجد النعلين " و فيه " مسه زعفران و لا الورس " ³⁴³

İkinci rivayetin tamamını değil de ilk rivayetten farklı olan lafızlarını zikretmekle yetinmiştir. Neticede müellif, *Sahîh-i Buhârî*’de *Kitâbü’l-Hac* ve *Kitâbü’l-Libâs* başlıklarında ihramlı kimse ile ilgili aynı konuda benzer lafızlarla gelen iki rivayeti çalışmasının “hac” bölümünde³⁴⁴ bir araya getirmiştir. İkinci rivayeti zikretmeden önce yer verdiği “عنه” cümlesiyle “libâs” bahsindeki rivayetin de birincisiyle birkaç lafız dışında aynı olduğuna işaret etmiştir.

Sindî *Kitâbü’s-Savm*³⁴⁵ bölümünde zikrettiği şu rivayetlerde de aynı metodu uygulamıştır:

عن أنس قال: أَلَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ نِسَائِهِ شَهْرًا، وَكَانَتْ انْفَكَّتْ قَدَمُهُ فَجَلَسَ فِي عُلْيَةٍ لَهُ، فَجَاءَ عُمَرُ، فَقَالَ: أَطَلَقْتَ نِسَاءَكَ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنِّي آتَيْتُ مِنْهُنَّ شَهْرًا، فَمَكَتُ تِسْعًا وَعِشْرِينَ، ثُمَّ نَزَلَ فَدَخَلَ عَلَيَّ نِسَائِهِ. ³⁴⁶

Bu rivayette îlâ hadisesi ile ilgili olarak Hz. Peygamber ayların genelde yirmi dokuz gün çektğine vurgu yapmıştır. Mezkûr rivayet, *Sahîh-i Buhârî*’de *Kitâbü’s-Savm* bölümünde zikredilmiştir. Nitekim Sindî’de rivayete aynı bölümde yer verdiği için tekrar kitab adına işaret etmemiştir. Aynı konudaki diğer rivayet ise şu şekildedir:

و في رواية في الايمان، إلا أن فيها:

و كانت انفكت، و فيه: تِسْعًا وَعِشْرِينَ لَيْلَةً ³⁴⁷

Sonuç olarak “savm ile eymân” bölümlerinde aynı konu ve lafızdaki iki rivayet bir yerde zikreden Sindî, ikinci rivayette farklı olan lafza işaret etmekle yetinmiş, metnin tamamına yer vermemiştir.

عن أنس: أَنَّ قَيْسَ بْنَ سَعْدٍ كَانَ يَكُونُ بَيْنَ يَدَيْ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، بِمَنْزِلَةِ صَاحِبِ الشَّرْطِ مِنَ الْأَمِيرِ ³⁴⁸

³⁴¹ Sindî, *Minhatü’l-Bârî*, I, 5-7.

³⁴² Buhârî, “Hac”, 21, (hadis nr. 1542).

³⁴³ Buhârî, “Libâs”, 13, (hadis nr. 5803).

³⁴⁴ Sindî, *Minhatü’l-Bârî*, II, 328-329.

³⁴⁵ Sindî, *Minhatü’l-Bârî*, III, 13.

³⁴⁶ Buhârî, “Savm”, 11, (hadis nr. 1911).

³⁴⁷ Buhârî, “Eymân ve’n-Nüzûr”, 20, (hadis nr. 6684).

³⁴⁸ Buhârî, “Ahkâm”, 12, (hadis nr. 7155).

Sindî, *Kitâbü'l-Îmârât ve'l-kazâ'* bölümünde zikretmiştir.

عن مُحَمَّدِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: قَالَ أَنَسُ بْنُ عُمَرَ: إِنَّا نَدْخُلُ عَلَى سُلْطَانِنَا، فَتَقُولُ لَهُمْ خِلَافَ مَا نَتَكَلَّمُ إِذَا خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِمْ، قَالَ: كُنَّا نَعُدُّهَا نِفَاقًا³⁴⁹

كذلك في الأحكام

Sindî, Kays b. Sa'd'ın Hz. Peygamber'in sancaktarlığını yapmasıyla ilgili olan ilk rivayeti ve bir kimsenin, sultanı yüzüne karşı överken dışarı çıktığında bunun aksini konuşmasının münafıklık sayılması hakkındaki söz konusu ikinci hadisi *Kitâbü'l-Îmârât ve'l-kazâ'* başlığında zikretmiştir.³⁵⁰ Sindî'nin yer verdiği iki hadiste *Sahîh-i Buhârî*'de ahkâm bölümünde farklı bablar altında geçmektedir. Sindî yöneticilik ile ilgili mezkûr iki hadis rivayetini bir bâbda zikretmiştir. Bununla birlikte iki rivayette aynı konuda fakat farklı lafız ve muhtevada olduğundan Sindî, ikinci rivayette tekrar *كذلك في الأحكام* ibaresini kullanmıştır. Rivayetlerin lafız ve muhteva cihetinden benzer olması halinde ise Sindî, birkaç ibareye ya da sadece farklı lafızlara işaret etmektedir. Nitekim şu rivayetler bu duruma misal teşkil etmektedir:

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: "كُنَّا مُحَاصِرِينَ قَصْرَ خَيْبَرَ فَرَمَى إِنْسَانٌ بِجِرَابٍ فِيهِ شَحْمٌ فَتَزَوْتُ لِأَخْذِهِ فَأَلْتَفْتُ، فَإِذَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ"³⁵¹

Sindî, mücâhidin harb sahasında ele geçireceği yiyeceklerin hükmü ile ilgili gelen bu hadisin ardından farklı bölümde bulunan fakat lafzen ve mânen tam olarak örtüşen ikinci hadisi zikretmeyip sadece *كذلك*³⁵² şeklinde bölüm adını belirtmiştir. Sindî'nin aynı konuda yer verdiği bir kaç lafzın farklı oolduğu üçüncü rivayet ise şu şekildedir:

و في رواية في المغازي كذلك أيضًا، إلا أن فيها:

قال: كُنَّا مُحَاصِرِينَ قَصْرَ خَيْبَرَ... الخ. و لم يكن فيها لفظ: منه في قوله: فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ³⁵³

Neticede Sindî farklı bölümlerde zikredilen aynı mâna ve lafızdaki üç rivayeti *Kitâbü'l-Cihâd* başlığında bir araya getirmiştir.³⁵⁴ Ayrıca diğer rivayetlerdeki *فَاسْتَحْيَيْتُ مِنْهُ* ibaresi son rivayette *فَاسْتَحْيَيْتُ* şeklinde geldiğinden yukarıda altı çizili lafızla müellif bu duruma işaret etmiştir.

و في رواية في التعبير

قَالَ: بَيْنَمَا نَحْنُ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِذْ قَالَ: "بَيْنَمَا أَنَا نَائِمٌ رَأَيْتُنِي فِي الْجَنَّةِ فَإِذَا امْرَأَةٌ تَتَوَضَّأُ إِلَيَّ جَانِبِ قَصْرِ، فَقُلْتُ: لِمَنْ هَذَا الْقَصْرُ، قَالُوا: لِعُمَرَ فَذَكَرْتُ غَيْرَتَهُ فَوَلَّيْتُ مُدْبِرًا" قال ابو هريرة: فَبَكَى عُمَرُ، وَقَالَ: أَعَلَيْكَ، يَا أُمَّتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَعَارَ؟³⁵⁵

و في رواية أيضًا كذلك، إلا أن فيها

³⁴⁹ Buhârî, "Ahkâm", 27, (hadis nr. 7178).

³⁵⁰ Sindî, *Minhatü'l-Bârî*, IV, 517.

³⁵¹ Buhârî, "Fardü'l-humus", 20, (hadis nr. 3153).

³⁵² Buhârî, "Zebâih ve's-sayd", 22, (hadis nr. 5508).

³⁵³ Buhârî, "Megazî", 38, (hadis nr. 4214).

³⁵⁴ Sindî, *Minhatü'l-Bârî*, V, 388-389.

³⁵⁵ Buhârî, "Ta'bîr", 31, (hadis nr. 7023).

"فَقُلْتُ: لِمَنْ هَذَا الْقَصْرِ، قَالُوا: لِعُمَرَ فَذَكَرْتُ غَيْرَهُ فَوَيْتُ مُدْبِرًا". فَبَكَى عُمَرُ... الخ³⁵⁶

Sindî, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) rüyada Hz. Ömer'in (r.a.) köşkünü görmesi ile ilgili gelen ve iki farklı bölümde yer alan hadisleri *Kitâbü'l-Menâkıb*'da "dört halifenin menkıbeleri" isimli bâbın altında bir araya getirmiştir.³⁵⁷ Sindî ibaresiyle ikinci rivayetin, ilk rivayet ile aynı olduğuna işaret etmiş fakat ikinci rivayetin yer aldığı kitâb başlığı farklı olmasına rağmen burada belirtmemiştir. İki rivayette lafzen ve mânen benzer olduğundan ikinci hadisin bir kısmını zikretmiştir.

Minhatü'l-Bârî'nin daha önce adı geçen Nureddîn Talîb ve Mahmûd Hasen es-Sindî tahkiki karşılaştırıldığında şu rivayette farklılık tespit edilmiştir:

قال: جاء رجلٌ إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، فإذا هو يسأله عن الإسلام، فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "خمس صلواتٍ في اليوم و الليلة." فقال: هل عليَّ غيرها؟ قال: "لا، إلا أن تطوعَ". فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "و صيام رمضان". قال: هل عليَّ غيره؟ قال: "لا، إلا أن تطوعَ". قال: و ذكر الحج، إلا أن فيها: "فأدبر" من غير "قال"

Sindî yukarıdaki hadisle aynı manada başka rivayetleri zikretmesi sebebiyle rivayetin tamamına yer vermemiş ardından öncesinde zikrettiği rivayetten farklı olarak burada "edbera" lafzının "kale" olmadan geldiğini belirtmiştir. Bununla birlikte "haccı zikretti" şeklinde rivayette geçen ibare hadisin aslında mevcut değildir.³⁵⁸ Mezkûr eserin, Mahmud Hasen es-Sindî tahkikinde ise söz konusu lafız yerine "ilâ-âhir" ibaresi bulunmaktadır.³⁵⁹ Buradan hareketle çalışmada esas alınan neşrin muhakkiki Nûreddîn Tâlîb'in yanılma ihtimali göz önünde bulundurularak "ilâ-âhir" ifadesi tercih edilmiştir. Muhtemelen muhakkikin kullandığı 'ذكر الحج' ifadesi 'ذكر الخ' ifadesinin yanlış okunuşundan ibarettir.³⁶⁰

2.3.3. Tertîbü Müsnedi's-Şâfî

Sindî'nin hadis ilmiyle ilgili çalışmalarında dikkat çeken en önemli hususlardan biri müsned tarzı bazı eserleri tertip etmesidir. Buradaki "müsned" kavramı yaygın kullanım alanından farklı bir türü ihtiva eder. Nitekim hadis edebiyatında "sahâbe müsnedleri" dışında bazı meşhur imam ve muhaddislerin rivayet ettikleri hadislerin cem' edildiği kitaplar vardır. Bu tür müsnedlerin "sahâbe müsnedlerinden" ayrı bir grup olduğuna ilk kez İbn Hayr el-İşbîlî (ö. 575/1179) *Fehrese* isimli eserinde dikkat çekmiştir. İşbîlî "sahâbe isimlerine göre tahrir edilen müsnedler" başlığının altında "imamların hadislerine göre tahrir edilen müsnedler" şeklinde ayrı bir bölüm açmıştır.³⁶¹ İsnadında belirli bir muhaddis, fakih veya âlimin yer aldığı bu tür müsnedler içerisinde mezhep imamlarına isnad edilen müsnedlerde vardır. *Müsnedü Ebî Hanîfe*, *Müsnedü's-Şâfî*, *Müsnedü Mâlik*, *Müsnedü'l-İmâm Zeyd* gibi eserler söz konusu âlimler adına telif edilmiştir.³⁶²

³⁵⁶ Buhârî, "Fezâilü Ashâbi'n-Nebî", 6, (hadis nr. 3680).

³⁵⁷ Sindî, *Minhatü'l-Bârî*, VI, 357-358.

³⁵⁸ Buhârî, *Şehâdat*, 26, (hadis nr. 2678).

³⁵⁹ Mahmûd Hasen es-Sindî, "Minhatü'l-Bârî fî cem'i rivâyâti Sahîh-i Buhârî", (Doktora tezi, Karaçi Üniversitesi, 1432/2011), s. 240.

³⁶⁰ Sindî, *Minhatü'l-Bârî*, I, 15.

³⁶¹ İbn Hayr el-İşbîlî, *Fehrese*, (nşr. Muhammed Fuâd Mansûr), Beyrut: Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419/1998, s. 121.

³⁶² İbrahim Hatiboğlu, "el-Müsned", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, 100.

Bu müsnedlerin müellifleri, ya kendilerine kadar gelen isnadlarla veya önceki eserlerden araştırarak mezhep imamlarının naklettikleri hadisleri cem' etmişler ve onlara isnad ederek eserlerine "müsned" ismini vermişlerdir. Bu tür kitapların hadis tarihinde görülmeye başladığı dönem sahâbe müsnedlerinin ortaya çıkışından sonradır.³⁶³ Söz konusu eserlerin imamlara nisbeti, sahâbe müsnedlerindeki bir sahâbinin hadislerinin ona nisbeti gibidir.³⁶⁴ Nitekim kendileri müellif olmayıp rivayet ettikleri hadisler kendilerinden sonraki kişiler tarafından derlenerek onlar adına kaleme alınmıştır.³⁶⁵ Söz konusu müsnedlerin muhtevasını oluşturan ahkâm hadislerinin anlaşılması ve onlardan hüküm istinbâtı ise hadis ve fikhın bir arada sergilenmesini gerektirmektedir. Nitekim bu müsnedlerin müellifleri hadisçilikleri yanında fakihlerdir.³⁶⁶ Sindî ise mezkûr eserlerden *Müsnedü Ebî Hanîfe* ve *Müsnedü Şâfiî*'yi fikh konularına göre tertip etmiş ve daha sonra şerh etmiştir. Sindî'nin *Tertibü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* ve şerhine dair metoduna geçmeden önce *Müsnedü Şâfiî*'ye dair tertibi ve şerhine yer verilecektir.

İmam Şâfiî'nin *el-Müsned*'ini, Ebû İsmâ'îl Tirmizî (ö. 279/892) onun tarîkiyle aldığını belirtirken *Müsned*'in müstakil bir eser olarak bizzat Şâfiî tarafından telif edilmediği Ebû'l-Abbâs el-Esam'ın (ö. 346/957) *el-Ümm* isimli eserde Şâfiî'nin yer aldığı rivayetleri cem' ettiği zikredilmektedir.³⁶⁷ *Müsned*'in müdevvininin Esam veya talebesi Ebû Amr Muhammed b. Ca'fer b. Matar en-Nîsâbü'rî'den (ö. 360) hangisi olduğu konusunda ihtilaflar mevcut olmakla birlikte³⁶⁸ Muhammed Zâhid Kevserî, söz konusu rivayetleri Nîsâbü'rî'nin hocasından semâ yoluyla aldığına işaret etmiştir.³⁶⁹

Müsned'de merfû ve mevkuf hadisler mevcut olmakla birlikte ilk ciltteki dört hadis hariç bütün hadisleri İmâm Şâfiî'nin talebesi Rebî' b. Süleyman el-Murâdî (ö. 270/884) hocasından semâ yoluyla alırken kalan dört hadisi, İmâm Şâfiî'nin önde gelen talebelerinden Yûsuf b. Yahyâ el-Büveytî (ö. 231/846) vasıtasıyla nakletmiştir.³⁷⁰ İmâm Şâfiî'ye nispet edilen eserlerden kavli-i cedîd dönemine ait olanların tamamının râvisi Rebî' b. Süleymân,³⁷¹ hocasından semâ ettiği hadisleri Ebû'l-Abbâs el-Esam'a rivayet etmiştir.³⁷² *Müsnedü's-Şâfiî*'deki hadisler herhangi bir tertibe göre cem' edilmediğinden mükerrer rivayetleri ihtiva etmektedir. Sindî ise bu durumun eser üzerinde araştırmayı zorlaştırdığı gerekçesiyle rivayetleri fikh bablarına göre düzenleyip şerh etmiş ve tekrarları

³⁶³ Zekeriya Tüfekçioğlu, *Hadis Edebiyatında Müsnedler (Hicrî İlk Üç Asır)*, (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s. 21.

³⁶⁴ Abdülazîz b. Şah Veliyyullâh ed-Dihlevî, *Bustânü'l-muhaddisîn*, (çev. Ali Osman Koçkuzu), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997, s. 67.

³⁶⁵ Tüfekçioğlu, *Hadis Edebiyatında Müsnedler(Hicrî İlk Üç Asır)*, s. 21.

³⁶⁶ İbrahim Tozlu, "Tedvin Dönemi Müsned Hadis Çalışmalarına Bir Bakış ve Hârizmî'nin Câmi'ü'l-Mesânid Müsnedlerinin Tenkidi", *Turkish Studies*, 12/2 (2017): 205, 211.

³⁶⁷ Mecdüddîn İbnü'l-Esir el-Cezerî, *eş-Şâfiî fi şerhi Müsnedi's-Şâfiî*, (nşr. Ahmed b. Süleymân-Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhîm), Kahire: Mektebetü'r-Rüşd, 1426/2005, I, 28; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, XII, 589.

³⁶⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 319.

³⁶⁹ Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-imami's-Şâfiî*, (Takriz: Muhammed Zâhid el-Kevserî) I, 6.

³⁷⁰ Dihlevî, *Bustânü'l-muhaddisîn*, s. 67.

³⁷¹ Bilal Aybakan, "Şâfiî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVIII, 230.

³⁷² Bilal Aybakan, "Rebî b. Süleyman el-Murâdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV, 497.

çıkarmıştır.³⁷³ Sindî'nin tertibi ettiği eser³⁷⁴ “ibâdât” ve “muâmelât” şeklinde iki bölümden oluşmaktadır. “İbâdât” bölümüne ayrılan birinci ciltte sekiz kitab ve bin on iki hadis bulunmaktadır. Burada yer alan kitab isimleri ise şu şekildedir:

Kitâbü'l-Îmân, Kitâbü'l-İlim, Kitâbü'l-İ'tisâm bi'l-Kitâbi ve's-Sünneti, Kitâbü't-Tahâre Kitâbü's-Salât, Kitâbü'z-Zekât, Kitâbü's-Savm, Kitâbü'l-Hac.

“Muâmelât” bölümüne ayrılan ikinci ciltte ise otuz iki kitâb ve yedi yüz dokuz hadis bulunmaktadır. Muamelat bölümündeki kitab isimleri şu şekildedir:

Kitâbü'n-Nikâh, Kitâbü't-Talâk, Kitâbü'l-İ'tâk, Kitâbü'l-Eymân ve'n-Nüzûr, Kitâbü'l-Hudûd, Kitâbü'l-Eşribe, Kitâbü'd-Diyât, Kitâbü'l-Kasâme, Kitâbü'l-Cihâd, Kitâbü'l-Müzâra'a, Kitâbü'l-Lukata, Kitâbü'l-Vakf, Kitâbü'l-Büyû', Kitâbü't-Teflîs, Kitâbü'r-Rehn, Kitâbü's-Şüf'a, Kitâbü'l-İcârât, Kitâbü'l-Hibe ve'l-Umra, Kitâbü'l-Kırâz, Kitâbü'l-İstikrâz, Kitâbü'l-Menâkıb. Kitâbü's-Sayd ve'z-Zebâih, Kitâbü't-Tıb, Kitâbü'l-Ahkâm fi'l-Akdiye, Kitâbü's-Şehâdât, Kitâbü'l-Fiten, Kitâbü't-Ta'bîr, Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü'l-Alâmâtî'n-Nübüvve, Kitâbü'l-Edeb, Kitâbü'l-Vesâyâ, Kitâbü'l-Ferâiz.

Sindî çalışmasını kaleme alırken kendisinden önceki âlimlerin üzerinde defalarca görüş beyan ettiği, birçok farklı mecliste bulunan ve birkaç hata dışında çoğunluğun sıhhati üzerine ittifak ettiği nüshadan faydalanmıştır.³⁷⁵ Sindî hicrî 1229 yılında hac yolculuğuna çıktığı sırada eserin tertibine başlamış, 1230/1814 yılında hac dönüşünde tamamlamıştır.³⁷⁶ Esere önsöz yazan Muhammed Zâhid el-Kevserî de kendisini bu hizmetinden dolayı övgü dolu ifadelerle tavsif etmektedir.³⁷⁷

2.3.4. Mu'temedü'l-elma'iyi'l-mühezzeb

Sindî, fıkıh konularına tertip ettiği İmam Şâfiî *Müsned*'ini 1231/1815 yılında şerh etmeye başlamıştır. Şerhin tam adı ise *Mu'temedü'l-elma'iyi'l-mühezzeb fi halli Müsnedi'l-İmâmi's-Şâfi'iyi'l-müretteb*'dir. Sindî, *Müsned*'in ilk cildini Mekke'de 1234/1818 yılında şerh etmiş, ikinci ciltte yer alan *Kitâbü'n-Nikâh, Kitâbü'l-Hudûd, Kitâbü'l-Cihâd* ve *Kitâbü'l-Büyû'*nun bir kısmını ise 1255/1839 yılında şerh etmiştir. *Kitâbü'l-Büyû'* bölümünün yarısına ulaştığında Medine'de bulunan Sindî, geçirdiği ağır rahatsızlık sonucu şerhini tamamlayamamıştır. Daha sonra yarım kalan şerhi tamamlayan Yûsuf b. Abdurrahman Sünbülâvînî'nin (ö. 1285) Sindî'ye talebelik yapmış olabileceği belirtilmiştir.³⁷⁸ Yazma olan şerhin ilk cildi müellif nüshasıyla Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde yer almaktadır.³⁷⁹

Sindî şerhinde hadis ve fıkıh alanındaki meselelerin çözümü ile ilgilenmiş, hadislerin tahririni yapmış, râvilerin cerh-ta'dil ilmi yönünden durumunu açıklamış, fukahânın fikhî

³⁷³ Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-İmami's-Şâfiî*, I, 7-8.

³⁷⁴ Sindî'nin tertibini Ezher şeyhlerin Yûsuf Ali ez-Zevâvî el-Hasenî ile İzzet el-Attâr el-Hüseynî tahkik etmiş, Muhammed Zâhid el-Kevserî de bir takdim yazısı yazmıştır. 1951 yılında Beyrut'ta iki cilt halinde basılmıştır.

³⁷⁵ Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-imami's-Şâfiî*, II, 200.

³⁷⁶ Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-imami's-Şâfiî*, II, 200; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 321.

³⁷⁷ Muhammed Zâhid el-Kevserî'nin kitabı tanıtımı için bk. Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-İmami's-Şâfiî*, s. 6-7.

³⁷⁸ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 325, 327.

³⁷⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 324, 326.

mesele karşısındaki hükümlerini ve delillerini zikretmiştir. Söz konusu şerh, takip edilen metot yönünden müellifin *Müsnedü İmâm Ebî Hanîfe* şerhi *el-Mevâhibü'l-latîfe*'ye benzetilmiştir. Nitekim her ikisi de belli mezhep imamlarının delil aldığı hadisleri ihtivâ etmektedir. Bununla birlikte ahkâm hadislerinin özellikle fikhî açıdan genişçe ele alındığı eserlerdir.³⁸⁰

Sindî'nin *Tavâli 'u'l-envâr ale'd-Dürri'l-muhtâr* isimli şerhte fikhî meseleleri tartışırken *Mu'temedü'l-elma'iyi'l-mühezzeb fî halli Müsnedi'l-İmâmi's-Şâfi'iyi'l-müretteb* adlı eserde de aynı konulara ayrıntılı bir şekilde işaret ettiği belirtilmektedir. Nitekim “nafile namazların istivâ vaktinde (mekruh vakitler) kılınmasının hükmü” konusuna *Tavâli 'u'l-envâr*'da yer veren Sindî, Ebû Yûsuf'un bu konudaki cuma günü kılındığı takdirde mübahtır şeklindeki fetvasını, İmâm Şâfiî'nin rivayet ettiği şu hadis ile ilişkilendirmiştir:

“Hz. Peygamber (s.a.v.) Cuma günü hariç, gün ortasında namaz kılmaktan nehyetti.”³⁸¹

Sindî'nin bu konuyu, *Tavâli 'u'l-envâr* dışında zikrettiği hadis bağlamında mezkûr şerhte ayrıntılı olarak ele aldığı belirtilmiştir.³⁸²

2.3.5. Tertîbü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe

Müsnedü Ebî Hanîfe, Ebû Hanîfe'nin rivayet ettiği ve hüküm istinbatında kullandığı hadislerin kendisinden sonra derlenerek ona nisbet edilmesi ile oluşturulmuştur.³⁸³ Nitekim Ebû Hanîfe'nin üç talebesi Ebû Yûsuf (ö. 182), Muhammed b. Hasen eş-Şeybânî (ö. 189), Hasan b. Ziyâd (ö. 204) ve diğer talebesi Abdullah b. Mübârek'in (ö. 181) kitapları, Veki b. el-Cerrâh'ın (ö. 197) *el-Müsned*'i, Abdürrezzâk es-San'ânî (ö. 211) ve Ebû Bekr b. Ebû Şeybe'nin (ö. 235) *el-Musannef* leri, Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin (ö. 405) *el-Müstedrek*'i, İbn Hibbân'ın (ö. 354) *Sahîh*'i ve Beyhakî'nin (ö. 458) eserleriyle diğer erken dönem hadis kitaplarında Ebû Hanîfe'nin bulunduğu rivayetlerin bir araya getirilmesiyle hacimli bir eserin ortaya çıkacağına mümkün olması bir bakıma Ebû Hanîfe'nin hadis rivayetinde önem vermediği konusundaki iddialara cevap mahiyetindedir.³⁸⁴

Ebû Hanîfe'nin telifi olmayıp, onun hadislerini ihtiva eden müsnedler, Ebû Hanîfe'ye ait rivayetleri toplayanların isimleriyle anılmaktadır.³⁸⁵ Nitekim Muhammed b. Hasan Şeybânî (ö. 189/805) ve Ebû Yûsuf'a (ö. 182/798) nisbetle anılan *Âsâr*lar,³⁸⁶ Ebû Hanîfe'den nakledilen merfû, mevkuf ve maktu rivayetleri ihtiva etmektedir. Bunların Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen *Müsned* ile aynı olup olmadığı tartışmalıdır. *Âsâr*'ın Ebû Hanîfe'den ziyade

³⁸⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 331.

³⁸¹ Ebû Dâvûd, “Salât”, 222, (hadis nr. 1076)

³⁸² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 331-332.

³⁸³ İbrahim Hatiboğlu, “el-Müsned”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, 101; İsmail Hakkı Ünal, *İmam Ebu Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara: DİB Yayınları, 2018, s. 69.

³⁸⁴ Hatiboğlu, “el-Müsned”, 102.

³⁸⁵ Tozlu, “Tedvin Dönemi Müsned Hadis Çalışmalarına Bir Bakış ve Hârizmî'nin Câmî'u'l-Mesânid Müsnidlerinin Tenkidi”, 213; Ahmed Muhtâr Remzî, *Siyeru A'lâmi'l-Muhaddisîn*, Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2005, s. 684; Gavri, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fî'l-Hadîsi'n-Nebevî”, s. 242

³⁸⁶ Ebû Hanîfe'nin diğer bir talebesi Züfer b. Hüzeyl'in (ö.157) de *Kitâbü'l-Âsâr*'ı olduğu bildirilmektedir. (bk. Muhammed Zâhid Kevserî, *Te'nîbü'l-Hatîb 'alâ mâ sâkahû fî tercemeti Ebî Hanîfe mine'l-ekâzîb*, yy., 1410/1990, s. 306.)

Muhammed Hasan Şeybânî ve Ebû Yûsuf'a nispetle anılması ise dönemin rivayet tekniği ve imlâ usûlü ile ilişkilidir.³⁸⁷ Bununla birlikte Ebû Hanîfe'nin fikhî kaynağını teşkil eden hadislerin toplandığı müsnedlerden on beşini Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî (ö. 665/1267) tekrarları hazfederek *Mesânîdü(Müsnedü) Ebî Hanîfe (Câmi'u'l-mesânîd)* adıyla bir araya getirmiştir.³⁸⁸ Hârizmî, Ebû Hanîfe'nin hadis ilmindeki yerini ortaya koymak için ulemânın ileri gelenlerinden on beşinin derlemiş oldukları müsnedlerden eserini telif etmiştir.³⁸⁹ *el-Âsâr, el-Müsned* veya *es-Sünen* adıyla Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen kitapların toplandığı bu eserde, Ebû Hanîfe adına müsned telif eden müellifler şunlardır:

Abdullah el-Üstâz diye meşhûr Abdullah b. Muhammed b. Ya'kûb el-Hârisî (ö. 340/951), Ebû'l-Kâsım Talha b. Muhammed b. Ca'fer eş-Şâhid (ö. 380/990), Muhammed b. Muzaffer el-Bezzâz (ö. 379/989), Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038), Muhammed b. Abdûbakî b. Muhammed el-Ensârî (ö. 535/1140), İbn Adî olarak bilinen Abdullah b. Adî el-Cürcânî (ö. 365/976),³⁹⁰ Hasan b. Ziyâd (ö. 204/819), Ömer b. Hasan el-Üşnânî (ö. 339/950), Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Hâlid el-Kilâî (ö. 432/1040), Ebû Abdullah Muhammed b. el-Hüseyin b. Muhammed el-Belhî (ö. 522/1128), Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm el-Ensârî (ö. 182/798), Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805),³⁹¹ Hammâd b. Ebû Hanîfe (ö. 170/786), Abdullah b. Muhammed b. Ebû'l-Avvâm es-Sa'dî (ö. 335/946).³⁹²

Hârizmî eserinde burada zikredilen isimlerin derlediği on beş müsnedi esas almışsa da Ebû Hanîfe'ye nisbet edilen müsnedlerin sayısı konusunda farklı rakamlar verilmiş, on beş, on yedi,³⁹³ yirmi bir veya daha fazla olduğunu söyleyenler olmuştur.³⁹⁴ Hârizmî'nin zikretmediği diğer müsned sahipleri şunlardır:

Züfer b. Hüzeyl'in (ö. 158/775) *el-Âsâr, es-Sünen, en-Nüşa'sı*, Muhammed b. Mahled b. Hafs ed-Dûrî (ö. 331/943), İbn Ukde (ö. 332/944), İbnü'l-Mukrî el-İsfahânî (ö. 381/991), Dârekutnî (ö. 385/995), İbn Şâhin (ö. 385),³⁹⁵ Ebû Abdullah İbn Mende (ö. 395/1005), Abdullah b. Muhammed b. Alî el-Ensârî el-Herevî (ö. 481/1089), Muhammed b. Tâhir el-Makdisî (ö. 507/1113), İbn Asâkir (ö. 571/1176), Ali b. Ahmed el-Mekkî er-Râzî (ö. 598/1201), Şemseddin Sehâvî (ö. 902/1497), İsâ b. Muhammed es-Seâlibî (ö. 1020/1611),

³⁸⁷ Mehmet Özşenel, "Hadiste İlk Musannifler ve Ebû Hanîfe'nin Tasnifteki Rolü", *EKEV Akademi Dergisi*, 12/34 (2008): 199; Tozlu, "Tedvin Dönemi Müsned Hadis Çalışmalarına Bir Bakış ve Hârizmî'nin Câmi'u'l-Mesânid Müsnedlerinin Tenkidi", s. 214.

³⁸⁸ İki baskısı mevcuttur. Haydarâbat, 1332/1913; Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1987.

³⁸⁹ Bk. Ebû'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, *Câmi'u'l-mesânîd*, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ty., I, 4.

³⁹⁰ İbn Adî'nin Ebû Hanîfe'ye karşı tavrının Tahavî ile buluştuktan sonra yumuşadığı ve *Müsned*'i ondan sonra cem ettiği belirtilmektedir. (Ayrıntılı bilgi için bk. Kevserî, *Te'nîbü'l-Hatîb*, s. 329.)

³⁹¹ Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin Âsâr'ını da Ebû Hanîfe Müsnedleri arasında sayanlar olmuştur. (Bk. Özşenel, "Hadiste İlk Musannifler ve Ebû Hanîfe'nin Tasnifteki Rolü", s. 200.)

³⁹² Ünal, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Haneî Mezhebinin Hadis Metodu*, s. 70-71; Hatiboğlu, "el-Müsned", 102.

³⁹³ Bu sayıyı Ebû's-Sabr Eyyûb el-Halvetî, *Sebet*'inde on yediye çıkarmıştır. (Bk. Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 16.)

³⁹⁴ Hatiboğlu, "el-Müsned", 102; Ünal, *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Haneî Mezhebinin Hadis Metodu*, s. 70.

³⁹⁵ Dârekutnî ve İbn Şâhin'in Ebû Hanîfe müsnedleri için bk. Kevserî, *Te'nîbü'l-Hatîb 'alâ mâ sâkahû fi tercemeti Ebî Hanife mine'l-ekâzib*, s. 306.

Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Mâverdî (ö. 450/1058), Mûsâ b. Zekeriyâ el-Haskefî (ö. 650/1252), Necmeddîn-i Kübrâ Ahmed b. Ömer Zâhid (ö. 618/1221), Kâsım b. Kutluboğa el-Mısrî (ö. 879/1474).³⁹⁶

Ebü Hanîfe rivayetleri ve bunlar üzerine yapılan çalışmalar yoğun bir külliyat oluşturmaktadır. Nitekim Ebü Hanîfe'nin *Müsned*'i birçok defa toplanmış ve fıkıh bâblarına göre düzenlenmiştir. Hâfız Ebü Muhammed el-Hârisî (ö. 340/951) eserin Hasan b. Ziyâd rivayetlerini bir cilt halinde Ebü Hanîfe'nin hocalarına göre, Kâsım b. Kutluboğa da fıkıh bâblarına göre tertip etmiş ve *Emâli* adıyla iki cilt halinde şerh etmiştir.³⁹⁷ *Müsned* üzerine yapılan çalışmalardan en meşhur cem' yukarıda da zikri geçen Ebü'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî'nin (ö. 665/1267) *Mesânîdü(Müsnedü) Ebî Hanîfe (Câmi'u'l-mesânîd)* adlı eseridir. *Âsâr*, *Müsned* veya *Sünen* adıyla Ebü Hanîfe'ye nisbet edilen kitapların toplandığı bu eserde on beş müsneden elli farklı senedle altı yüz civarındaki hadis fıkıh bâblarına göre sıralanmıştır.³⁹⁸ Bunun yanı sıra müsnedler pek çok defa ihtisar edilmiştir. Abdullah b. Muhammed el-Hârisî es-Sebezmûnî'nin *Müsnedü Ebî Hanîfe*'sini Cemâleddîn el-Konevî *el-Mu'temed fi ehâdîsi'l-Müsned* adıyla ihtisar etmiş, ardından *el-Müstened şerhu'l-Mu'temed* ismiyle şerh etmiştir. Hârisî'nin eserini diğer ihtisar eden kişi de Mûsâ b. Zekeriyâ el-Haskefî'dir.³⁹⁹

Söz konusu eserlerin ortaya çıkmasında Ebü Hanîfe'nin hadis bilmediği, bilse de rivayet etmediği veya hadis rivayetine karşı olduğu gibi iddialar etkili olmuştur. Ayrıca diğer mezhep imamlarından İmam Mâlik (ö. 179/795) ve Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) hadise dair teliflerinin bulunması, Hanefî ve Şâfiî mezhep mensuplarını imamlarının rivayetlerini bir araya getirmeye sevk etmiştir.⁴⁰⁰ Ayrıca *Müsnedü Ebî Hanîfe* de dâhil olmak üzere isnadında belirli bir muhaddis, fakih veya âlimin yer aldığı hadislerin o zata nisbetle müsned kategorisine dâhil edilmesi daha çok itikadî veya amelî mezhep imamlarıyla ilgili çalışmalarda görülmektedir. Örneğin; Zeyd b. Ali'ye (ö. 122/739) nisbet edilen ve Ehl-i beyt rivayetlerine önem verenlerce tertip edilmiş *Müsnedü'l-İmâm Zeyd* ve yukarıda zikri geçen *Müsnedü's-Şâfiî* bunlardandır.⁴⁰¹

Müsned üzerine eser telif edenlerden biri de Sindî'dir. Sindî tarafından Ebü Hanîfe'nin (ö. 150/767) Mûsâ b. Zekeriyâ el-Haskefî (ö. 650/1252) rivayetiyle ulaşan *Müsned*'i fıkıh bâblarına göre tertip edilmiştir. Eserin Pakistan, Hindistan ve Kahire'de farklı baskıları yapılmıştır.⁴⁰²

³⁹⁶ Ünal, *İmam Ebu Hanîfe'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, s. 71-72; Halis Demir, "Ebü Hanîfe'ye Nispet Edilen Hadis Kitapları *Kitâbu'l-Âsâr ve Müsned*", *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 10/20 (2017): 133-135.

³⁹⁷ Hacı Halîfe Mustafa b. Abdullâh Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l Arabî ty., II, 1680; Muhammed Ebü Zehra, *Ebü Hanîfe*, (çev. Osman Keskioglu), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1962, s. 182.

³⁹⁸ Hatiboğlu, "el-Müsned", s. 102.

³⁹⁹ Demir, "Ebü Hanîfe'ye Nispet Edilen Hadis Kitapları *Kitâbu'l-Âsâr ve Müsned*", s. 135-139.

⁴⁰⁰ Hatiboğlu, "el-Müsned", s. 102; Tozlu, "Tedvin Dönemi Müsned Hadis Çalışmalarına Bir Bakış ve Hârizmî'nin Câmi'u'l-Mesânîd Müsnidlerinin Tenkidi", s. 213.

⁴⁰¹ İbrahim Hatiboğlu, "Müsned", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, 100.

⁴⁰² Muhammed Âbid es-Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-İmâmi'l-Â'zam*, Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 1431/2010; Sindî, *Tertibü Müsnedi'l-İmâmi'l-Â'zam*, (nşr. Ebü'l-Berekât Hakkunnebî es-Sindî el-Ezherî), Kahire:

Tertübü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe isimli eserde beş yüz yirmi bir hadis yer almaktadır.⁴⁰³ Sindî *Müsned*'in Ebû Hanîfe'nin hadis rivayet ettiği hocalarının isimlerine göre tertip edildiğini dolayısıyla Ebû Hanîfe'nin hocalarının bilinmemesi durumunda hadis tahriri yapmanın ve hadislerden istifade etmenin zor olacağına dikkat çekmiştir. Kendisi bu sebeple *Müsned*'i fıkıh konularına göre yeniden tasnif ettiğini bildirmektedir.⁴⁰⁴ Ebû Hanîfe→Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî→Alkame b. Vakkâs el-Leysî→Ömer b. el-Hattâb→Hz. Peygamber isnadıyla gelen “*Ameller, niyetlere göredir*”⁴⁰⁵ hadisi ile başlayan *Tertübü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe*'de otuz iki bölüm yer almaktadır. Kitâb isimleri şu şekildedir:

Kitâbü'l-Îmân ve İslâm, Kitâbü'l-İlim, Kitâbü't-Tahâre, Kitâbü's-Salât, Kitâbü'z-Zekât, Kitâbü's-Savm, Kitâbü'l-Hac, Kitâbü'n-Nikâh, Kitâbü'l-İstibrâ', Kitâbü'r-Radâ', Kitâbü't-Talâk, Kitâbü'n-Nafaka, Kitâbü't-Tedbîr, Kitâbü'l-Eymân, Kitâbü'l-Hudûd, Kitâbü'l-Cihâd, Kitâbü'l-Büyû', Kitâbü'r-Rehn, Kitâbü's-Şüf'a, Kitâbü'l-Müzâra'a, Kitâbü'l-Fezâil, Kitâbü'l-Et'ime ve'l-Eşribe ve'd-Dahâyâ, Kitâbü'l-Libâs ve Ziyet, Kitâbü't-Tıb ve fazlı'l-maraz, Kitâbü'l-Edeb, Kitâbü'r-Rikâk, Kitâbü'l-Cinâyât, Kitâbü'l-Ahkâm, Kitâbü'l-Fiten, Kitâbü't-Tefsîr, Kitâbü'l-Vesâyâ ve'l-Ferâiz, Kitâbü'l-Kıyâme ve sıfati'l-Cenne.

Netice itibarıyla Sindî'de Ebû Hanîfe'ye nispet edilen *Müsned*'i merkeze alarak bu eseri önce fıkıh konularına göre düzenlemiştir. Ardından *Müsned*'deki rivayetleri hadis ve fıkıh zemininde geniş izahlara yer vererek şerh etmiştir.

2.3.6. el-Mevâhibü'l-latîfe şerhu Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe

Muhammed Âbid es-Sindî tertip ettiği *Müsned*'i kaleme aldığı yeni bir çalışma ile şerh etmiştir.

2.3.6.1. Eserin tanıtımı

Sindî et-*Tertübü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* adlı eseri üzerine hadis ve fıkıh ilmiyle ilgili geniş izahlara yer verdiği *el-Mevâhibü'l-latîfe şerhu Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* isimli şerhi kaleme almıştır. Gerek çalışmada esas aldığımız nüsha⁴⁰⁶ ve gerekse Sindî'nin biyografisine yer veren kaynaklarda⁴⁰⁷ eserin adı *el-Mevâhibü'l-latîfe fî şerhi/şerhu/alâ Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* şeklinde verilmekle birlikte Sindî'nin kendisi tarafından *el-Mevâhibü'l-latîfe fî'l-Haremi'l-Mekkî 'alâ Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe min rivâyâti'l-*

Dârü'l-İhsân, 2016; Sindî, *Müsnedi'l-İmâmi'l-A'zam*, Leknev: Esahhu'l-Metâbi', 1309. Son neşir için bk. Metin Yiğit, *İlk Dönem Hanefî Kaynaklarına Göre Ebû Hanîfe'nin Usûl Anlayışında Sünnet*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009, s. 72.

⁴⁰³ Sindî, *Tertübü Müsnedi'l-İmâmi'l-A'zam (Şerhu Tensiku'n-nizâm)* Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 1431/2010. *Tertübü Müsnedi'l-İmâmi'l-A'zam*'ın *Tensiku'n-nizâm fî Müsnedi'l-İmâm* adlı şerh ile birlikte neşredilen nüsha.

⁴⁰⁴ Sindî, *Tertübü Müsnedi'l-İmâmi'l-A'zam*, s. 5.

⁴⁰⁵ Buhârî de *Sahîh*'ine bu hadis ile başlamıştır. Rivayetinin isnadı ise şu şekildedir: Buhârî→Abdullâh b. Zübeyr→Süfyân b. Uyeyne→Yahyâ b. Saîd el-Ensârî→Muhammed b. İbrâhîm et-Teymî→Alkame b. Vakkâs el-Leysî→Ömer b. el-Hattâb. (Bk. Buhârî, “Bed'ü'l-Vahy”, I). Görüldüğü üzere üç râvi de iki isnad da ortaktır.

⁴⁰⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, (nşr. Takiyüddîn Nedvî), I-VII.

⁴⁰⁷ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 296; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 214.

Haskefi olarak kaydedilmiştir. Fakat eserin basımı sırasında ismi uzun görülerek kısaltılmıştır.⁴⁰⁸

Müsned üzerine yapılan cem‘, tertip ve ihtisâr türü çalışmaların yanında *Müsned*’in Haskefi rivayeti üzerine Sindî dışında şerh yazan bazı Hanefî âlimleri şunlardır:

Ebü’l-Hasen Nûrûddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Karî el-Herevî’nin (ö. 1014/1605) *Senedü’l-enâm şerhu Müsnedi’l-İmâm*’ı,⁴⁰⁹ Muhammed Hasen es-Senbehlî’nin (ö. 1305) *Tensîku’n-nizâm fi Müsnedi’l-İmâm*’ı, Osmân b. Ya‘kûb el-Kûfî (ö. 1166), Muhammed b. Ubeyd b. Ahmed Alî es-Sindî ve Ahmed b. Abdîrahmân b. Muhammed el-Bennâ es-Sââtî’nin (ö. 1377/1958) *Hidâyetü’l-Müktefi bi Tertibi Ehâdîsi’l-Haskefi*’sidir.⁴¹⁰

Mevâhibü’l-latîfe, Sindî’nin hadis şerhi alanındaki yegâne çalışması aynı zamanda fıkıh ilmine dair konuların ayrıntılı bir şekilde incelendiği ve özellikle de Hanefî fıkıh ile ilgili meselelerde zikretmiş olduğu bilgiler cihetinden güvenilir fıkıh eserlerindedir. *Müsnedü Ebî Hanîfe* üzerine yazılan en geniş ve en önemli şerhlerden biri sayılmaktadır.⁴¹¹ Sindî’yi *Müsned* üzerinde eser kaleme almaya sevk eden, hocası Şeyh Sâlih Füllânî’den *Müsned*’in Haskefi rivayeti ile Hârizmî’nin *Câmi’u’l-Mesânîd* eserinin rivayet icâzetini almasıyla birlikte iki nüshada da istinsah noktasında hatalar bulmasıdır. Sindî tashîf ve tahrîf yanlışlıklarının fazla olduğu bu nüshalardan sonra Alî el-Karî’nin Haskefi rivayeti üzerine kaleme aldığı şerhi incelediğini haber vermektedir. Bu şerhin de tashif ve tahrîf yönünden çok fazla hata ihtivâ ettiğini ve bu durumun Ali el-Karî’nin şerhi için seçtiği nüshadan kaynaklanmış olabileceğini, dolayısıyla hata içeren bir şerhin ortaya çıktığını ifade etmektedir.⁴¹²

Bu sebeplerden Sindî, *Müsned*’i fıkıh bâblarına göre yeniden tertip etmeye yönelmiştir. Ardından tertip ettiği *Müsned* üzerine Mekke’de *el-Mevâhibü’l-latîfe* isimli şerhi kaleme almıştır. Sindî *el-Mevâhibü’l-latîfe*’de eseri kaleme alma sebebi ve takip edeceği yönteme dair iki sayfalık bir giriş yapmıştır. Bu girişten sonra “*Ameller niyetlere göredir*”⁴¹³ hadis ile ilgili şunları kaydetmiştir:

Birçok musannif, eserlerine bu hadisle başlamayı müstehap görmüşlerdir. Çünkü bu hadis, talebelere ve müelliflere niyetlerini hâlis tutmak ve güzelleştirmek için uyarı niteliğindedir. Ayrıca bu hadis, hadis ilmi ile meşguliyetin ve bu alanda eser telif etmenin “hicret” hükmünde olduğu konusunda bilinçlendirmektedir. Nitekim hadis tahsilinde niyet, sadece Allah ve resûlünün rızası gözetilirse makbul olur. Ulemâdan bazıları bu hadisin yazımını, her işin başı olarak isimlendirmişlerdir.⁴¹⁴

Sindî söz konusu hadisin hükmünün her işe ve herkese şâmil olduğuna işaret etmesinin ardından hadisin önemi hakkında ulemânın değerlendirmelerini aktarmış ve akabinde

⁴⁰⁸ Gavrî, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi’l-Hadîsi’n-Nebevî”, s. 247; Kettânî, *Fihrisü’l-fehâris*, s. 721.

⁴⁰⁹ Ebü’l-Hasen Nûrûddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Karî el-Herevî, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*, (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys) Beyrut: Darü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1405/1985.

⁴¹⁰ Gavrî, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi’l-Hadîsi’n-Nebevî”, s. 245-246.

⁴¹¹ Gavrî, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi’l-Hadîsi’n-Nebevî”, s. 247.

⁴¹² Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, (Sindî’nin mukaddimesi), I, 3-4.

⁴¹³ Buhârî, “Bedü’l-Vahiy”, 1, (hadis nr. 1); “İman”, 41, (hadis nr. 53).

⁴¹⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 5.

hadisi şerh etmiştir.⁴¹⁵ *Mevâhibü'l-latîfe*, Takıyyüddîn Nedvî tarafından yedi cilt halinde neşredilirken,⁴¹⁶ eseri Muhammed Abdüşşehîd Nu'mânî danışmanlığında doktora tezi olarak çalışan Serdâr Ahmed belli bir bölümünün tahkikini yapmıştır.⁴¹⁷

2.3.6.2. *Sindî'nin şerhte kullandığı kaynaklar*

Sindî şerhinde birçok kaynağı kullanmıştır. *Kütüb-i Tis'a* başta olmak üzere birçok hadis kaynağından istifade etmiştir. Hadis ilmi dışında çeşitli alanlarda meydana getirilen eserlerden de faydalanmıştır. Sindî'nin bazen sadece müellif ya da eserinin ismini bazen de hem müellif ismini hem de eserini referans gösterdiği kaynakların tasnifi şu şekildedir:

2.3.6.2.1. *Hadis kaynakları*

a. Sünenler

Sindî'nin *Kütüb-i Erba'a* dışında kullandığı diğer sünen kaynakları şunlardır:

1. Dârekutnî (ö. 385/995) *es-Sünen*⁴¹⁸

2. Beyhakî (ö. 458) *es-Sünenü'l-kübrâ*⁴¹⁹

b. Mu'cemler

Taberânî (ö. 360/971) *Mu'cemü'l-kebir*,⁴²⁰ *Mu'cemü'l-evsat*⁴²¹ ve *Mu'cemü's-sağîr*⁴²²

c. Müsnedler

1. Tayâlisî (ö. 204/819) *el-Müsned*⁴²³

2. İbn Râhûye (ö. 238/853) *el-Müsned*⁴²⁴

3. Bezzâr (ö. 292/905) *el-Müsned*⁴²⁵

4. Taberî (ö. 310) *Tehzîbü'l-âsâr*⁴²⁶

5. Ebû Ya'lâ el-Mevsîlî (ö. 307/919) *el-Müsned*⁴²⁷

6. Taberânî (ö. 360/971) *Müsnedü's-Şâmiyyîn*⁴²⁸

⁴¹⁵ Bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 5-38.

⁴¹⁶ Tez de incelediğimiz nüsha budur. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe şerhu Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe*, (nşr. Takıyyüddîn Nedvî), Dımaşk: Dârü'n-Nevâdir, 1435/2014.

⁴¹⁷ *Savm, Nikâh, İstibrâ', Radâ', Talâk, Nafaka, Tedbîr, Velâ, Eymân, Hudûd, Cihâd* bölümleri tahkik edilmiştir. Serdâr Ahmed, *el-Mevâhibü'l-latîfe 'alâ Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe*, (Doktora Tezi, Karaçi Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1428/2007.)

⁴¹⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 466.

⁴¹⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 7.

⁴²⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV,20.

⁴²¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV,13.

⁴²² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 476.

⁴²³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 204.

⁴²⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 13.

⁴²⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 432.

⁴²⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 28.

⁴²⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 478.

⁴²⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 111.

7. Şehredâr b. Şîrûye ed-Deylemî (ö. 558/1163) *Müsnedü'l-Firdevs*⁴²⁹

8. Ebü'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî (ö. 665/1267) *Mesânîdü(Müsnedü) Ebî Hanîfe (Câmi'u'l-mesânîd)*⁴³⁰

d. Musannefler

1. Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî (ö. 211/826-27) *Musannef*⁴³¹

2. İbn Ebû Şeybe (ö. 235/849) *el-Musannef*⁴³²

e. Sahihler

Sindî'nin şerhinde *Sahihayn* dışında atıfta bulunduğu diğer sahihler şunlardır:

1. İbn Huzeyme (ö. 311/924) *es-Sahih*⁴³³

2. İbn Hibbân (ö. 354/965) *es-Sahih*⁴³⁴

f. Zevâid ve Müstedrekler

1. Hâkim en-Nîsâbü'rî (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*⁴³⁵

2. Heysemî (ö. 807/1405) *Mecma'u'z-zevâid*⁴³⁶ ve *Keşfü'l-estâr 'an zevâ'idi'l-Bezzâr*⁴³⁷

3. Ahmed b. Ebû Bekir Bûsîrî (ö. 840/1436) *İthâfû'l-hiyere bi-zevâ'idi'l-mesânîdi'l-âşere*⁴³⁸

g. Tahrîc Eserleri

1. Ebû Avâne el-İsferâyînî (ö. 316/929) *Müstahrecü Ebî Avâne*⁴³⁹

2. İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401) *Bedrü'l-münîr fî ehâdîsi's-Şerhi'l-kebîr*⁴⁴⁰

3. İbn Hacer *Telhîsü'l-habîr fî tahrîci ehâdîsi'-Râfi'iyi'l-kebîr*⁴⁴¹ ve *ed-Dirâye fî tahrîci ehâdîsi'l-Hidâye*⁴⁴²

h. Ensâb Eserleri

Abdülkerim b. Muhammed Sem'ânî (ö. 562/1166) *el-Ensâb*⁴⁴³

⁴²⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 327.

⁴³⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 190.

⁴³¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 490.

⁴³² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 178.

⁴³³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 402.

⁴³⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 8.

⁴³⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 152.

⁴³⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 305.

⁴³⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 413.

⁴³⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 432.

⁴³⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 205.

⁴⁴⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 8.

⁴⁴¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 7.

⁴⁴² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 111; VI, 207.

⁴⁴³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 157.

1. Emâlî

Muhammed b. Mansûr Sem‘ânî (ö. 510/1166) *el-Emâlî*⁴⁴⁴

i. Hadis Lugatleri

1. Mecdüddin İbnü'l-Esîr el-Cezerî (ö. 606/1210) *en-Nihâye fî garîbi 'l-hadîs ve 'l-eser*⁴⁴⁵

2. Fettenî (ö. 986/1578) *Mecma 'u bihâri 'l-envâr fî garâ 'ibi 't-tenzîl ve letâ 'ifi 'l-ahbâr*⁴⁴⁶

j. Hadis Diye Bilinen Sözlerle İlgili Kitaplar

Süyûtî (ö. 911/1505) *ed-Dürerü 'l-müntesira fî 'l-ehâdîsi 'l-müştehirâ*⁴⁴⁷

k. Cem‘ (Derleme) Niteliğindeki Hadis Eserleri

1. Süyûtî *Câmi 'u 'l-ehâdîs*⁴⁴⁸

2. Müttakî el-Hindî (ö. 975/1567) *Kenzü 'l-Ummâl*⁴⁴⁹

l. Hadis Usulü

İbn Hacer el-Askalânî *Nüzhetü 'n-nazar fî tavzihi Nuhbeti 'l-Fiker*⁴⁵⁰

m. Ricâl Eserleri

1. İbn Sa‘d (ö. 230/845) *et-Tabakâtü 'l-kübrâ*⁴⁵¹

2. Buhârî *et-Târîhu 'l-Kebîr*⁴⁵²

3. Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038) *Hiyetü 'l-evliyâ*⁴⁵³

4. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) *Sıfatü 's-Safve*⁴⁵⁴

5. Zehebî (ö. 748/1348) *Siyeru A 'lâmi 'n-Nübelâ'sı*⁴⁵⁵

6. Abdülkadîr el-Kureşî (ö. 775/1373) *el-Cevâhirü 'l-Mudiyye*⁴⁵⁶

7. İbn Hacer *Ta 'cîlü 'l-menfa 'a bi-zevâ 'idi ricâli 'l-e 'immeti 'l-erba 'a*⁴⁵⁷

İbn Hacer'in bu eseri Ebü'l-Mehâsin el-Hüseyîn'nin *et-Tezkire fî (bi-ma 'rifeti) ricâli 'l-kütübi 'l-aşere* adlı çalışmasına dayanmaktadır. Hüseyîn, söz konusu eserini Mizzî'nin

⁴⁴⁴ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 27.

⁴⁴⁵ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 47.

⁴⁴⁶ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, V, 174. Hindistanlı hadis âlimi Fettenî'nin en meşhur eseri olup şeyhine atfen hazırladığı büyük bir Kur'ân ve hadis lugatidir. Kitabın hadisle ilgili kısmı *Kütüb-i Sitte* hadislerindeki garîb kelimeleri ihtiva etmektedir. (bk. Khalîq Ahmad Nızamî, "Fettenî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XII, 486.)

⁴⁴⁷ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 358.

⁴⁴⁸ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 235.

⁴⁴⁹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 404.

⁴⁵⁰ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 9, 348, 358.

⁴⁵¹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 13; VII, 144.

⁴⁵² Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 156.

⁴⁵³ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe* VII, 148.

⁴⁵⁴ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 22.

⁴⁵⁵ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 322.

⁴⁵⁶ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, IV, 417.

⁴⁵⁷ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 398.

Tehzîbü'l-Kemâl'ini ihtisar edip İmam Malik'in el-Muvatta'ı ile Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Ebû Hanîfe'nin *el-Müsned*'lerindeki râvileri de ekleyerek meydana getirmiştir. İbn Hacer de *Ta'cîlü'l-menfa'a*'da *et-Tezkire*'deki râvilerden *Tehzîbü't-Tehzîb*'de bulunanları inceleme dışı bırakarak dört mezhep imamının eserlerindeki râvileri bir araya getirip bunlar hakkında Hüseyinî'nin verdiği bilgileri de düzelterek eklemiştir.⁴⁵⁸

n. *Kütüb-i Sitte*'ye Ait Ricâl Kitapları

1. Yûsuf b. Abdurrahman Mizzî (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*⁴⁵⁹
2. İbn Hacer *Tehzîbü't-Tehzîb*⁴⁶⁰
3. İbn Hacer *Takrîbü't-Tehzîb*⁴⁶¹

o. Belli Râvi Tabakalarına Ait Ricâl Kitapları

1. Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/1038) *Ma'rifetü's-Sahâbe*⁴⁶²
2. İbn Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071) *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-ashâb*⁴⁶³
3. İzzeddin İbnü'l-Esîr el-Cezerî (ö. 630/1233) *Üsdü'l-ğâbe*⁴⁶⁴
4. İbn Hacer *el-İsâbe*⁴⁶⁵

ö. Belli Vasıflara Sahip Ricâl İlgili Eserler

1. Ukaylî (ö. 322/934) *ed-Dua'fâ'ü'l-kebîr*⁴⁶⁶
2. Ebû Hâtim b. Hibbân el-Büstî (ö. 354/965) *Kitâbü'l-Mecrûhîn*'i (*Kitâbü'd-Dua'fâ*)⁴⁶⁷
3. Ebû Hâtim b. Hibbân el-Büstî *Kitâbü's-Sikât*⁴⁶⁸
4. İbn Adî (ö. 365/976) *el-Kâmil*⁴⁶⁹
5. Zehebî (ö. 748/1348) *Mîzânü'l-İ'tidâl*⁴⁷⁰
6. İbn Hacer *Lisânü'l-Mîzân*⁴⁷¹

p. Belli Bölge Ricâli İle İlgili Eserler

1. Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) *Târîhu Bağdâd*⁴⁷²

⁴⁵⁸ Bk. M. Yaşar Kandemir "İbn Hacer el-Askalânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIX, 524.

⁴⁵⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 485.

⁴⁶⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 11.

⁴⁶¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 434; VI, 25.

⁴⁶² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 402.

⁴⁶³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 12; VI, 12.

⁴⁶⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 50.

⁴⁶⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 179.

⁴⁶⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 365.

⁴⁶⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 365.

⁴⁶⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 469.

⁴⁶⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 169.

⁴⁷⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 189.

⁴⁷¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 236.

⁴⁷² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 388.

2. İbn Asakîr (ö. 571/1176) *Târîhu Medîneti Dimaşk*⁴⁷³

r. Muhtelifü'l-Hadîs

1. Tahâvî (ö. 321/933) *Şerhu Meâni'l-Âsâr*⁴⁷⁴ ve *Şerhu Müşkili'l-Âsâr*⁴⁷⁵

2. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) *et-Tahkîk fî ehâdîsi'l-hilâf*⁴⁷⁶

s. İlelü'l-Hadîs

1. İbn Ebû Hâtîm (ö. 327/938) *İlelü'l-hadîs*⁴⁷⁷

2. Dârekutnî (ö. 385/995) *İlelü'l-hadîs*⁴⁷⁸

3. İbnü'l-Cevzî (ö. 597/1201) *el-İlelü'l-mütenâhiye fî'l-ehâdîsi'l-vâhiye*⁴⁷⁹

ş. Nâsîh ve Mensuh

İbn Şâhin (ö. 385/996) *en-Nâsîh ve'l-mensûh mine'l-hadîs*⁴⁸⁰

t. Garîbü'l-Hadîs

1. İbnü'l-Esîr (ö. 606/1210) *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*⁴⁸¹

2. Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415) *el-Kâmûsü'l-Muhîr*⁴⁸²

u. Diğer Hadis Kaynakları

Beyhakî (ö. 458) *Şu'abü'l-îmân*⁴⁸³ ve *ed-Delâ'ilü'n-nübüvve*⁴⁸⁴

ü. Hadis Şerhleri

Sindî'nin en çok istifade ettiği şerh *Fethu'l-Bârî*² dir. Bu şerhin yanında daha birçok şerhten faydalanmıştır. Bu şerhler şunlardır:

1. Hakîm et-Tirmizî (ö. 320/932) *Nevâdirü'l-usûl fî ma'rifeti ahbâri'r-Resûl*⁴⁸⁵

2. Hattâbî (ö. 388/998) *A'lâmü'l-hadîs fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*⁴⁸⁶

3. Hattâbî *Me'âlimü's-Sünen*⁴⁸⁷

4. İbn Battâl el-Kurtubî (ö. 449/1057) *Şerhu İbn Battâl 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*⁴⁸⁸

⁴⁷³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 418.

⁴⁷⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 121; VII, 7.

⁴⁷⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 110.

⁴⁷⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 445.

⁴⁷⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 127.

⁴⁷⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 378.

⁴⁷⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 326.

⁴⁸⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 387.

⁴⁸¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 177.

⁴⁸² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 177; VII, 140.

⁴⁸³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 358.

⁴⁸⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 147.

⁴⁸⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 236.

⁴⁸⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 17.

⁴⁸⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 52.

⁴⁸⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 34.

5. İbn Abdülber en-Nemerî (ö. 463/1071) *et-Temhîd limâ fi 'l-Muvatta' mine 'l-me'ânî ve 'l-esânîd*⁴⁸⁹
6. Ferrâ el-Begavî (ö. 516/1122) *Şerhu 's-Sünne*⁴⁹⁰
7. Teymî (ö. 535/1141) *Şerhu 'l-Câmi 'i 's-Sahîh li 'l-Buhârî ve Şerhu 'l-Câmi 'i 's-Sahîh li 'l-Müslim*⁴⁹¹
8. Kâdî İyâz (ö. 544/1149) *İkmâlü 'l-Mu 'lim bi-fevâ 'idi 'l-Müslim*⁴⁹²
9. Ahmed b. Ömer Kurtubî (ö. 656/1258) *el-Müfhim fî şerhi Sahîh-i Müslim*⁴⁹³
10. Nevevî (ö. 676/1277) *el-Minhâc fî şerhi Sahîh-i Müslim b. Haccâc*⁴⁹⁴
11. İbn Ebû Cemre (ö. 699/1300(?)) *Behcetü 'n-nüfûs ve tehallîhâ bi-ma 'rifeti mâ lehâ ve mâ 'aleyhâ*⁴⁹⁵
12. İbn Dakîkul'îd (ö. 702/1302) *İhkâmü 'l-ahkâm şerhu Umdeti 'l-ahkâm*⁴⁹⁶
13. Tîbî (ö. 743/1343) *el-Kâşif 'an hakâ'iki 's-sünen (Şerhu 't-Tîbî 'alâ Mişkâtî 'l-Mesâbih)*⁴⁹⁷
14. Kirmânî (ö. 786/1384) *el-Kevâkibü 'd-derârî fî şerhi Sahîh 'i 'l-Buhârî*⁴⁹⁸
15. Ebû Zür'a (İbnü'l Irâkî) (ö. 826/1423) *Tarhu 't-tesrîb fî şerhi 't-Takrîb*⁴⁹⁹
16. İbn Hacer *Fethu 'l-Bârî bi-şerhi Sahîhi 'l-Buhârî*⁵⁰⁰
17. Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451) *Umdetü 'l-Kârî*⁵⁰¹
18. Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) *Mirkâtü 'l-Mefâtîh*⁵⁰² ve *Senedü 'l-enâm şerhu Müsnedi 'l-İmâm*⁵⁰³
19. Muhammed Abdürraûf Münâvî (ö. 1031/1622) *Feyzü 'l-kadîr şerhu 'l-Câmi 'i 's-sağîr*⁵⁰⁴
20. Abdülhak b. Seyfeddin Dihlevî'nin (ö. 1052/1642) *Leme 'âtü 't-tenkîh fî şerhi Mişkâtî 'l-Mesâbih*⁵⁰⁵

⁴⁸⁹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 410

⁴⁹⁰ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 25.

⁴⁹¹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 32. Bu iki eserin günümüze gelip gelmediği bilinmemektedir. (bk. M. Yaşar Kandemir, "Teymî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLI, 55.)

⁴⁹² Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 223.

⁴⁹³ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, II, 143.

⁴⁹⁴ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 47.

⁴⁹⁵ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 235.

⁴⁹⁶ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 15-16; V, 115.

⁴⁹⁷ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 31.

⁴⁹⁸ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 19, 357.

⁴⁹⁹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 141.

⁵⁰⁰ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, II, 478; III, 115.

⁵⁰¹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 157.

⁵⁰² Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, II, 479.

⁵⁰³ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 143.

⁵⁰⁴ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 155.

⁵⁰⁵ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 28.

21. Zürcânî (ö. 1122/1710) *Şerhu'l-Muvatta*⁵⁰⁶
22. Ebü'l-Hasen es-Sindî (ö. 1138/1726) *Hâşiyetü's-Sindî 'alâ Sahîhi'l-Buhârî*⁵⁰⁷
23. Şevkânî (ö. 1250/1834) *Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr*⁵⁰⁸
24. Abdülhay Leknevî (1848-1886) *et-Ta'liku'l-mümecced 'alâ Muvatta'i'l- İmâm Muhammed*⁵⁰⁹
25. Azîmâbâdî (1857-1911) *Avnü'l-ma'bûd*⁵¹⁰

2.3.6.2.2. Tefsir ve Kur'an ilimleri ile ilgili kaynakları

1. İbn Cerîr et-Taberî (ö. 310/923) *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*⁵¹¹
2. İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938) *Tefsîrû'l-Kur'ânî'l-'azîm*⁵¹²
3. Sa'lebî (ö. 427/1035) *el-Keşf ve'l-Beyân*⁵¹³
4. Zemahşerî (ö. 538/1144) *el-Keşşâf*⁵¹⁴
5. Kurtubî (ö. 671/1273) *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*⁵¹⁵
6. Beyzâvî (ö. 685/1286) *Envârü't-Tenzîl ve Esrârü't-Te'vil*⁵¹⁶
7. Ali b. Muhammed el-Hâzin (ö. 741/1341) *Tefsîrû'l-Hâzin*⁵¹⁷
8. Süyûtî *ed-Dürrü'l-Mensûr*⁵¹⁸
9. Âlûsî (ö. 1270/1854) *Rûhu'l-Meânî*⁵¹⁹

2.3.6.2.3. Fıkıh ve fıkıh usûlü kaynakları

Sindî, Hanefî mezhebi başta olmak üzere diğer mezheplerin de fıkıh kaynaklarından istifade etmiştir. Bu kaynaklar şunlardır:

1. Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî (ö. 189/805) *el-Âsâr*⁵²⁰
2. İmam Şâfî (ö. 204/820) *el-Üm*⁵²¹
3. İmam Şâfî *er-Risâle*⁵²²

⁵⁰⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 418.

⁵⁰⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 35.

⁵⁰⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 273.

⁵⁰⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 188.

⁵¹⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 172.

⁵¹¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 353.

⁵¹² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 335.

⁵¹³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 403.

⁵¹⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 48.

⁵¹⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 337.

⁵¹⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 177.

⁵¹⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 343.

⁵¹⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 338.

⁵¹⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 418.

⁵²⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 129.

⁵²¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 494.

⁵²² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 7.

4. İmam Şâfiî *el-Müsned*⁵²³
5. İbn Hazm (ö. 456/1064) *el-Muhallâ*⁵²⁴
6. Beyhakî (ö. 458/1066) *Ma 'rifetü 's-sünen ve 'l-âsâr*⁵²⁵
7. Kâsânî (ö. 587/1191) *Bedâ 'i 'u 's-sanâ 'i*⁵²⁶
8. Burhâneddin el-Mergînânî (ö. 593/1197) *el-Hidâye*⁵²⁷ ve şerhi İbnü'l-Hümâm'ın (ö. 861/1457) *Fethu 'l-kadîr*'i (Şerhu Fethi 'l-kadîr)⁵²⁸
9. İbn Kudâme (ö. 620/1223) *el-Mukni*⁵²⁹
10. Nevevî (ö. 676) *el-Mecmû ' Şerhu 'l-Mühezzeb*⁵³⁰
11. İbn Ferah (ö. 699/1300) *Muhtasaru Hilâfiyyâti 'l-Beyhaki*⁵³¹
12. Ebü'l-Berekât en-Nesefî (ö. 710/1310) *Kenzü 'd-Dekâik*⁵³² ve şerhi İbn Nuceym (ö. 970/1563) *el-Bahrü 'r-Râik*⁵³³
13. Zeylaî (ö. 762/1360) *Nasbü 'r-râye li-tahrîci ehâdîsi 'l-Hidâye*⁵³⁴ (Hanefî Mezhebinin yanı sıra diğer üç mezhebin delillerini ihtiva ediyor.)
14. Zeynüddin İbn Nuceym (ö. 970/1563) *el-Eşbâh ve 'n-Nezâir*⁵³⁵
15. Haskefî (ö. 1088/1677) *ed-Dürrü 'l-muhtâr*⁵³⁶ ve şerhi İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) *Reddü 'l-muhtâr 'ale 'd-Dürri 'l-muhtâr (Haşiyetü Reddü 'l-muhtâr)*⁵³⁷
16. Muhammed Murtazâ Zebidî (ö. 1205/1791) *Ukûdü 'l-cevâhiri 'l-münîfe fî edilleti mezhebi 'l-İmâm Ebî Hanîfe*⁵³⁸

2.3.6.2.4. Zühd ve tasavvuf kaynakları

1. Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) *ez-Zühd ve 'r-Rekâik*⁵³⁹
2. Hennâd b. es-Serî (ö. 243/857) *Kitâbü 'z-Zühd*⁵⁴⁰
3. Beyhakî (ö. 458/1066) *ez-Zühdü 'l-kebîr*⁵⁴¹

⁵²³ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 422; VII, 7.

⁵²⁴ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, II, 206.

⁵²⁵ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 8.

⁵²⁶ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 115.

⁵²⁷ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 202.

⁵²⁸ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 417.

⁵²⁹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 199.

⁵³⁰ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 405.

⁵³¹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 445.

⁵³² Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 188.

⁵³³ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, V, 192.

⁵³⁴ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 124.

⁵³⁵ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 21.

⁵³⁶ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 112; VI, 188.

⁵³⁷ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 405.

⁵³⁸ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 189.

⁵³⁹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 353.

⁵⁴⁰ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 353.

⁵⁴¹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 358.

4. Gazzâlî (ö. 505/1111) *İhyâü Ulûmi 'd-Din*⁵⁴²

2.3.6.2.5. *Tarih ve siyer kaynakları*

1. İbn Hişâm (ö. 218/833) *es-Sîretü 'n-nebeviyye*⁵⁴³
2. Tirmizî (ö. 279/892) *eş-Şemâ 'ilü 'n-nebeviyye*⁵⁴⁴
3. Taberî (ö. 310/923) *Târîhu 'l-Ümem ve 'l-Mülûk*⁵⁴⁵
4. İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) *Zâdü 'l-Meâd*⁵⁴⁶
5. Şemseddin Sâmî (ö. 942/1536) *Sübülü 'l-hüdâ ve 'r-reşâd*⁵⁴⁷

2.3.6.2.6. *Diğer kaynaklar*

Sindî rivayetlerin muhtevaların en iyi şekilde açıklayabilmek için ansiklopedi mahiyetinde ya da belli konuda yazılan eserlerden de faydalanmıştır. Bu eserler şunlardır:

1. İbn Ebü'Dünyâ (ö. 281/894) *el-Maraz ve 'l-keffârât*⁵⁴⁸
2. Demîrî (ö. 808/1405) *Hayâtü 'l-Hayevân*⁵⁴⁹
3. Antere b. Şeddâd'ın (ö. m. 614 [?]) *Dîvân*⁵⁵⁰
4. Bûsîrî (ö. 695/1296(?)) *Dîvânü 'l-Arab*⁵⁵¹

Sindî söz konusu kaynakları şerh içerisinde her zaman aynı tarzda kullanmamaktadır. Çoğunlukla kullandığı kaynağı ilk geçtiği yerde müellifine isnad ederek zikretmiştir. Daha sonra aynı kaynağa tekrar yer verdiğinde şu yöntemi izlemiştir: Kimi zaman sözü sahibine nisbet etmiş,⁵⁵² kaynağını ise nadiren belirtmiştir.⁵⁵³ Kimi zaman da nakilleri (قيل) veya (قالوا) şeklinde zikretmiştir.⁵⁵⁴ Sindî yer verdiği kaynaktaki ifadeleri ise bazen isnadıyla olduğu gibi aktarırken bazen de ihtisar ederek nakletmiştir. Bunun yanı sıra Sindî, kaynaklardan bazen doğrudan bazen de dolaylı alıntılar yapmıştır. Örneğin; İbn Hacer *Fethu 'l-Bârî*'sinde bir mesele hakkında Hattâbî'den nakilde bulunmuştur. Sindî ise söz konusu ifadeyi doğrudan Hattâbî'nin ismini vererek aktarırken *Fethu 'l-Bârî*'yi zikretmemektedir.⁵⁵⁵ Başka bir hadiste ise قال بعض الشراح diye nakilde bulunduğu kaynak Ali el-Karî'nin *Mirkâtü 'l-mefâtih*'inden yaptığı nakildir. Fakat Sindî ne müellife ne esere herhangi bir isnadda

⁵⁴² Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, V, 174.

⁵⁴³ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 163.

⁵⁴⁴ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 149.

⁵⁴⁵ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 19.

⁵⁴⁶ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 236.

⁵⁴⁷ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 19.

⁵⁴⁸ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 152.

⁵⁴⁹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VI, 169.

⁵⁵⁰ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 421.

⁵⁵¹ Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, VII, 187.

⁵⁵² Misâller için bk. Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 137; VI, 208.

⁵⁵³ Misâller için bk. Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, III, 105, 448; V, 412; VI, 162, 172.

⁵⁵⁴ Misâller için bk. Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, I, 430; II, 179, 190.

⁵⁵⁵ Misâller için bk. Sindî, *el-Mevâhibü 'l-latîfe*, V, 129, 246; VI, 126, 180; VII, 184.

bulunmamıştır.⁵⁵⁶ Sindî kendi görüşlerini zikrederken ise genellikle (قلت) ya da (لعله يريد) bu ibarelerle başlamaktadır.

2.3.6.3. Sindî'nin şerhte takip ettiği metot

Sindî, hadisleri şerh etmeye başlamadan önce metin ve senedini verdiği hadisin tahririni yaparken rivayetlerin varsa mütâbî ve şâhidlerini zikretmektedir. Hadisin isnadı ile ilgili illetli yönleri ve ihtilafları açıklar ayrıca sıhhat-zaaf değerlendirmelerine yer vermektedir. Hadisin isnadında geçen râvilerin isimleri, nesepleri, nisbeleri, ilmî şahsiyetleri, kişilikleri ve vefat tarihleri hakkında açıklamalar yapmaktadır. Ardından râvilerin cerh ve ta'dili hakkında bilgi verirken râviler ile ilgili cerh ve ta'dil değerlendirmelerini zikretmektedir.

Senedle ilgili bu titiz çalışmasından sonra metin kısmında rivayetlerin lafzî mânalarını ve hadislerin muhtevâlarını açıklamıştır. Hadislerdeki her kelimeyi değil bazı kelimelerin vezinleri ve buna bağlı olarak meydana gelen mâna farkları gibi çeşitli sebeplerle gerekli gördüğü kelimeleri tahlil etmiştir. Bunun yanında garîb lafızları sarf ve nahiv açısından inceleyip bu lafızların hangi anlamda kullanıldığına iâşret etmektedir. Hadislerin lafızlarından sonra muhtevaların izahında bir hadisin açıklamasına diğer hadisleri delil getirmektedir. Ardından hadis hakkında mezheplerin farklı görüşlerine, fakihlerin ihtilaflarına ve cumhûrun görüşüne yer verir. Farklı kanaatleri açıkladıktan sonra Hanefî usulündeki esaslara atıfta bulunur. Meseleyi zikrettiği görüşler etrafında detaylandırdıktan sonra kendi tercihi de yer vermektedir.

Sindî'nin birkaç konuda rivâyetlerin şerhinden önce toplu ve sistematik açıklamalarına rastlamak mümkündür. Örneğin; *Kitâbü'l-Hac* bölümünde hadislerin şerhinden önce haccın sözlük ve ıstılahî mânası, hac yapmanın sebebi, haccın vücûb, edâ ve sıhhat şartları hakkında Sindî tarafından genel bilgi verilmiştir. Bunun yanında eserin ilk başlığı olan *Kitâbü'l-Îmân ve İslâm*⁵⁵⁷ bahsinde de Sindî hadislerin şerhinden önce bu tür bir girişe yer vermiştir. *Kitâbü'r-Rikâk*'da⁵⁵⁸ ise verdiği bilgiyi oldukça kısa tutmuştur. Sindî'ye ait özetle verilen bu hadis şerh metodunu şu başlıklar halinde ele alıp açıklamak mümkündür:

2.3.6.3.1. Hadislerin sened tahlili

Sindî sened tahlilinde diğer hadis âlimlerinin eserlerine müracaat ederek, hadisin senedine dair şu hususlara dikkat çekmektedir.

2.3.6.3.1.1. Hadislerin tahririni yapması

Muhammed Âbid es-Sindî, hadisleri şerh etmeye başlamadan önce metin ve senedini verdiği hadisin tahririni yapar. Tahrir esnasında şu şekilde bir metot izlemektedir:

a.) Kimi zaman *Kütüb-i Tis 'a*⁵⁵⁹ kimi zaman da *Kütüb-i Tis 'a* dışındaki eserlere atıf yapar. *Kütüb-i Tis 'a* dışında Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebîr*'i,⁵⁶⁰ *Mu'cemü'l-evsat*⁵⁶¹ ve

⁵⁵⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 400.

⁵⁵⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 41-45.

⁵⁵⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 139.

⁵⁵⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 393; II, 197; III, 212; IV, 119; V, 121; VI, 217.

⁵⁶⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 195.

⁵⁶¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 237.

Mu‘cemü’s-sagîr’i,⁵⁶² Hâkim en-Nîsâbûrî’nin *el-Müstedrek*’i,⁵⁶³ İbn Huzeyme’nin *Sahîh*’i,⁵⁶⁴ İbn Hibbân’ın *Sahîh*’i,⁵⁶⁵ Abdürrezzâk b. Hemmâm’ın *Musannef*’i,⁵⁶⁶ İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’i,⁵⁶⁷ Bezzâr’ın *Müsned*’i,⁵⁶⁸ Dârekutnî’nin *Sünen*’i⁵⁶⁹ gibi eserlere sıklıkla atıf yaparken Müttakî el-Hindî’nin *Kenzü’l-Ummâl*’i,⁵⁷⁰ Sa‘lebî’nin *el-Keşf ve’l-Beyân*’i⁵⁷¹ gibi diğer alanlara ait eserlerden de istifade etmiştir. Söz konusu eserlere atıf yaparken bazen müellifinin adını bazen de eserin adını zikrettiği gibi eser ve müellife birlikte işaret ettiği de görülmektedir. Sindî genellikle yer verdiği kaynaklardaki rivayetleri zikrederken sahâbi râvilerini belirtir bazen elindeki mevcut hadis eserlerinde ilgili senede ulaşamadığını da belirtir.⁵⁷²

b.) Hadisin mütâbi‘ ve şâhid rivayetleri varsa zikreder.

c.) Hadisin sıhhat-zaaf değerlendirmelerine de yer vermektedir.⁵⁷³

d.) Hadisin *Müsned*’in farklı nüshalarında ve başka eserlerde hangi senedlerle ele alındığını karşılaştırmak, Sindî’nin sened tahlilinde takip ettiği bir metottur.⁵⁷⁴

Zikredilen maddelerle ilgili örnekler şu şekildedir:

Örnek

Sindî orucun fazileti hakkında gelen ⁵⁷⁵ *أنا أجزي به* hadisinin tamamını naklettikten sonra Buhârî’nin *Sahîh*’i, Müslim’in *Sahîh*’i, Nesâî’nin *Sünen*’i, Taberânî’nin *el-Mu‘cemü’l-kebîr*’i, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i, Bezzâr’ın *Müsned*’inde geçen muhtelif rivayetleri sıralamıştır:

و أخرج النسائي من حديث علي رضي الله عنه مرفوعا: " ان الله تبارك و تعالی يقول: الصوم لي و أنا أجزي به" الحديث. و أخرجه أيضا من قول عبد الله بن مسعود رضي الله عنه موقوفا عليه: " قال الله: الصوم لي و أنا أجزي به " الحديث.⁵⁷⁶

Sindî yukarıda zikredildiği gibi Nesâî’nin *Sünen*’inden sahâbi râvileri değişen iki rivayetin tahririni yapmıştır. Senedin müntehası açısından hadisin türünü de zikreden şârih rivayetin belirli bir kısmını nakletmiştir.

Örnek

Abdestte topukları yıkamanın vucubu hakkında *Müsned*’de zikredilen hadis: “*Veyl o topukların ateşteki haline*” şeklindedir. Sindî bu hadisin yer adığı diğer kaynakları şöyle

⁵⁶² Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 236.

⁵⁶³ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 8.

⁵⁶⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 197.

⁵⁶⁵ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 8.

⁵⁶⁶ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 224.

⁵⁶⁷ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 191.

⁵⁶⁸ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 236.

⁵⁶⁹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 191.

⁵⁷⁰ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 184.

⁵⁷¹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 284.

⁵⁷² Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 195.

⁵⁷³ Misâller için bk. Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 398-399, 413; II, 153-154, 332; III, 426; IV, 412; V, 20, 30, 144, 180; VI, 329-330, 378-379; VII, 162, 212, 277.

⁵⁷⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 197; IV, 69; VII, 190.

⁵⁷⁵ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 441.

⁵⁷⁶ Nesâî, “Siyâm”, 41, (hadis nr. 2211); Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 440.

sıralamıştır: Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebîr*'inde Muaykab rivayetiyle, *Sahîh-i Buhârî*'de Ebû Hüreyre rivayetiyle, Tirmizî'de Şürahbîl b. Hasene tarikiyle zikredilmiştir.⁵⁷⁷

Örnek

Kişinin ehlinin nafakasını temin etmesindeki fazilet hakkında gelen hadis şöyledir:

” إذا بات أحدكم مغموما مهموما من سبب العيال... ”

“Sizden birinin, ailesinin geçimini düşünerek geçirdiği bir gece, Allah katında O'nun yolunda bin kılıç vurmaktan efdaldır.” Sindî söz konusu *Müsned* hadisini elindeki mevcut kaynaklardan araştırdığını fakat ilk aşamada herhangi bir rivayete ulaşamadığını zikreder. Daha sonra çalışmalarını yoğunlaştırdığını belirten Sindî, uzun uğraşlar neticesinde *Sahîhayn*'da Ebû Hüreyre (r.a.) tarikiyle gelen şâhid rivayete ulaşmıştır.⁵⁷⁸

شاهدا من حديث ابي هريرة عند الشيخين مرفوعا: { السَّاعِي عَلَى الْأُرْمَلَةِ وَالْمِسْكِينِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، أَوْ الْقَائِمِ اللَّيْلِ الصَّائِمِ النَّهَارِ }⁵⁷⁹

“Dul kadınların ve miskinlerin yardımına koşan Müslüman, Allah yolunda harp eden mücâhid yahut gece namaz kılan ve gündüz oruç tutan âbid kimse gibidir.”

Sindî *Müsned*'de zikredilen hadis ile şâhid olarak yer verdiği hadis hakkında şu açıklamada bulunmaktadır:

Ailesinin geçimini düşünerek geceleyen (البائت) tıpkı ihtiyaç sahibi (dul ve miskinlerin) kimselerin yardımına koşan kimse gibidir. (كالساعي)

Örnek

Sindî *Kitâbü'l-Fezâil ve's-Şemâil*'de Ali b. Ebî Tâlib'in (r.a.) fazileti konusunda gelen aşağıdaki hadisi zikrettikten sonra birçok şâhid rivayeti olduğuna işaret etmektedir. Şâhid rivayetleri kaydederken sıhhati ile değerlendirmelere de yer verir.⁵⁸⁰

أبو حنيفة عن سلمة عن حبة العرنبي و هو الهمداني من أصحاب علي كرم الله وجهه، قال سمعت عليا يقول: " أنا أول من أسلم "

Şâhid rivayetler:

ما أخرجه الطبراني بإسناد رجاله ثقات عن سلمان قال: أول هذه الامة ورودًا على نبيها (ص) و أولها إسلامًا علي بن أبي طالب.⁵⁸¹

Hiz. Ali'nin (r.a.) ilk Müslüman olanın kendisi olduğuna söylemesi ile ilgili şâhid rivayetleri tespit eden Sindî, Taberânî'nin *Mu'cemü'l-kebîr*'indeki rivayetlere yer vermiştir. *Mu'cem*'deki rivayetin senedi için Heysemî'nin *Mecma'u'z-zevâid*'inden naklettiği ho مرسل صحيح الاسناد ibaresini zikretmiştir

و عنده أيضا عن أبي إسحاق: " أن عليًا لما تزوج فاطمة رضي الله عنها قالت للنبي (ص): زوجتني أعيمش عظيم البطن، فقال النبي (ص): لقد زوجتك، و إنه لأول أصحابي مسلمًا... " قال الهيثمي و هو مرسل صحيح الاسناد.⁵⁸²

⁵⁷⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 461.

⁵⁷⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 114.

⁵⁷⁹ Buhârî, "Nafâkât", I, (hadis nr. 5353).

⁵⁸⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 17-18.

⁵⁸¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VI, 265, (hadis nr. 6174).

⁵⁸² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 18.

Sindî'nin şâhid ve mütâbi' rivayetleri nakletmesinde büyük bir fayda gören Gavrî şu değerlendirmede bulunmuştur:

Müellif hadisi kavî ve sağlam kılacak şekilde mütâbi' ve şâhidlerle o rivayeti destekler. Böylece İmâm Ebû Hanîfe'nin bu hadislerin rivayetinde sadece hocasından naklederek teferrüd ettiği şeklinde zihinlerde oluşan vehim ortadan kalkar Şayet müellif rivayetlerin mütâbi' ve şâhidini getirmese ilk olarak hadise bakan kimse zayıf hükmü verir ve başka delillerle hadisin muâraza edilmesinin rivayeti sahîh kılmadığını görür.⁵⁸³

Örnek

أبو حنيفة (رضي الله عنه)، عن الحسن بن عبيد الله، عن حبيب بن ثابت، عن أبيه قال: قال رسول الله (ص): القضاة ثلاثة: قاضيان في النار.⁵⁸⁴

Sindî “hâkimlerin nev’ileri” ile ilgili yukarıdaki hadisin senedi için Hârizmî'nin *Câmi 'u' l-mesânîd'* ine başvurmuş ve farklı bir isnad ile karşılaştığını belirtmiştir. Ardından *Câmi 'u' l-mesânîd'* deki isnadı şu şekilde zikretmiştir:

أبو حنيفة عن الحسن بن عبيد الله عن حبيب أبي ثابت عن أبي هريرة.⁵⁸⁵

Sindî bu hadisin ikinci farklı isnadını ise Ebû Hanîfe'nin ictheadlarının *Kütüb-i Sitte'* de yer alan hadislerdeki delillerinin fıkıh bablarına göre ele alındığı bir eser olan Zebidî'nin *Ukûdü'l-cevâhiri'l-münife fî edilleti mezhebi'l-İmâm Ebî Hanîfe'* sinden zikretmiştir. Söz konusu isnad şu şekildedir:

أبو حنيفة عن الحسن بن عبيد الله عن حبيب أبي ثابت عن أبي بريدة عن أبيه قال: قال رسول الله (ص).⁵⁸⁶

Sindî bu isnadın doğru olmaya daha yakın olduğunu belirtmiştir.

Sindî yukarıda olduğu gibi hadisin kendince hangi nüshada doğru olarak kaydedildiğini bildirerek doğru isnadı da tespit etmeye çalışır.

Örnek

Dişleri temiz tutmaya ve her namaz öncesinde misvak kullanma ile ilgili hadisin isnadı şöyledir:

“أبو حنيفة عن علي بن الحسين الزراد عن تَمَّام عن جعفر بن أبي طالب...”

Sindî senedin aslının Hârisî'nin *Müsnedü Ebî Hanîfe'* sinde şu şekilde geçtiğini zikretmiştir:

“أبو حنيفة عن منصور عن أبي علي الحسن الزراد”

Birçok yerde (الرداد) geçtiğini fakat doğrusunun (الزاد) olduğunu ifade etmiştir.⁵⁸⁷

Örnek

Sindî, küsûf namazı hakkındaki “*Ebû Hanîfe*→*Hammâd b. Ebû Süleymân*→*İbrâhîm en-Nehâî*→*Alkame b. Kays*→*Abdullah b. Mes 'ûd*” tarihiyle gelen hadisin bu isnadına elindeki mevcut hadis eserlerinden ulaşamadığını belirtmiştir. Ardından Taberânî'nin *Mu 'cemü 'l-*

⁵⁸³ Gavrî, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cuhûduhu fi'l-Hadîsi'n-Nebevî”, s. 248.

⁵⁸⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 188-190.

⁵⁸⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 190.

⁵⁸⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 190.

⁵⁸⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 400.

kebîr'i ile *Bezzâr*'ın *Müsned*'inde aynı konudaki hadisin farklı lafızlarla yer aldığını zikretmiştir.⁵⁸⁸

Sindî'nin şerh metodunda, hadislerin senedleri ile ilgili değerlendirmelerinin özellikle tafsilatlı bir şekilde ele alındığı söylenebilir. Farklı eserlerdeki rivayetleri tespit etmesi ve yeri geldiği zaman bu isnadlarla alakalı düşüncelerini zikretmesi, Sindî'nin bu konuya önem atfettiğini gösterir niteliktedir.

2.3.6.3.1.2. Râvi isimleri ile ilgili açıklamalar yapması

Sindî *Müsned*'deki hadislerin isnadlarında yer alan bazı râvilerin isimleri, künyeleri, nisbeleri, beldeleri, tabakaları, hocaları, talebeleri, görevleri ve rihlelerini tespit etmiştir. Nitekim Sindî bu tür bilgileri sunmakla *Müsned*'de adı geçen râvilerin tanınmasını amaçlamıştır. Sindî'nin bu konudaki açıklamaları şunlardır:

a. Râvilerin isim, künye, lâkap ve nisbesi hakkında bilgi verir.

Sindî, *Kitâbü'l-Libâs ve'z-Ziynet*'de kına ve ketem kullanarak saçları ve sakalları renklendirmek ile ilgili hadisin senedinde yer alan Yahyâ b. Abdillâh el-Kindî hakkında bilgi verir. Künyesi Ebû Hucey, lâkabı Eclah, Kûfeli ve Şîî bir râvidir.⁵⁸⁹ Aynı senede geçen Ebü'l-Esved için şunları zikretmektedir:

İsmi Zâlim b. Amr b. Süfyân, Amr b. Zâlim, (ism-i tasgir) Uveymir b. Zuveylim, Amr b. Osman veya Osman b. Amr'dır. Kabilesinden gelen nisbesi ed-Dîlî ya da ed-Düelî olup Basralıdır.⁵⁹⁰

Sindî, Cibrîl hadisinde Ebû Hanîfe'nin kendisinden rivayette bulunduğu Hammâd hakkında bilgi verir. İsmi Hammâd b. Ebû Süleymân'dır. Eş'arî nisbesiyle de anılır. Hatta onu مسلم الأشعري şeklinde zikretmiştir. Künyesi Ebû İsmâîl'dir. Kûfeli fakihtir.⁵⁹¹ Sindî isnaddaki diğer râvi İbrâhîm en-Nehâî'nin ismini İbrâhîm b. Yezîd b. Kays b. Esved b. Ömer b. Rebîa b. Zühel en-Nehâî şeklinde zikretmiştir. Künyesi ise Ebû İmrân el-Kûfî'dir.⁵⁹² Alkame b. Kays'ın tam adı Alkame b. Kays b. Abdillâh (b. Mâlik) Alkame b. Selmân b. Küheyl b. Bekir b. Avf b. Nehâ' b. Nehâî, künyesi ise Ebû Şibl el-Kûfî olarak Sindî tarafından aktarılmıştır. Alkame b. Kays, Esved b. Yezîd'in amcası İbrâhîm en-Nehâî'nin ise dayısıdır. Kendisinin hiç çocuğunun olmamıştır. Bunların yanı sıra Sindî, davranışları ve duruşu ile insanlar içerisinde Abdullah b. Mes'ûd'a en çok benzeyenin Alkame b. Kays olduğunu da zikretmiştir.⁵⁹³

Sindî râvi isimlerinin zabtını yaparken âlimlerin görüşlerine de başvurmuştur. Meselâ: Habib b. Sâbit isimli râvinin yer aldığı isnad silsilesinde “عن أبيه” babasından rivayeti mevcuttur. Sindî ismi hakkında ihtilaf bulunan râvinin babasının isminin Ali el-Karî

⁵⁸⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 195.

⁵⁸⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 373.

⁵⁹⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 373-374.

⁵⁹¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 90; Diğer örnekler için bk. II, 333, 373; III, 156-157, 212; IV, 31, 69; V, 91; VI, 5, 17; VII, 93. 321.

⁵⁹² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 92.

⁵⁹³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 93.

tarafından “Sâbit” olarak açıklandığını zikreder. Bunun yanında râvinin isminin Habib b. Sâbit değil de tercih edilen görüşe göre Habib b. Ebî Sâbit olduğuna yer vermiştir.⁵⁹⁴

Sindî, Ebû Hanîfe'nin Alkame'den rivayet ettiği “*Hac edenin ve hakkında dua ettiği kimsenin günahları muharrem ayı bitinceye kadar affolunur.*” hadisin isnadındaki Alkame'nin Ali el-Karî tarafından Alkame b. Mersed şeklinde belirtildiğine yer vermiştir.⁵⁹⁵

b. Bazen râvilerin tabakalarını, görevlerini ve vefat tarihlerini belirtir.

Sindî, mut'a nikâhının yasaklanması hakkında gelen hadisin senedindeki Rebî b. Sebre el-Cühenî'nin tâbiînden olduğunu ifade eder. Ayrıca isnadda Rebî b. Sebre'nin babasından rivayette bulunduğu şekilde *عن أبيه* ibaresi yer almaktadır. Sindî, Rebî b. Sebre'nin babasının sahâbîden olup isminin Sebre b. Ma'bed el-Cühenî olduğunu haber vermiştir.⁵⁹⁶

Sindî, Resûlullâh'ın (s.a.v.) hem kendine hem de ümmeti adına kurban kesmesinin meşru oluşu hakkındaki rivayetin senedinde yer alan Abdurrahmân b. Sâbit'in tâbiînden olduğunu belirtirken İbn Hibbân'ın *es-Sikât* adlı eserinde etbâut-tâbiînden saydığını ifade etmiştir.⁵⁹⁷

Sindî, Ebû Hanîfe'nin ashâba ulaşan hocaları zincirinde önemli bir halkayı teşkil eden Alkame b. Kays'ın muhadramûn arasında yer aldığını belirtirken kendisinin her beş günde bir Kur'ân-ı Kerîm'i hatmettiğini de eklemiştir. Sindî Alkame b. Kays'ın vefat tarihi olarak elli, altmış bir, altmış iki, altmış üç ve doksan yıllarının zikredildiğine dair görüşleri de aktarmıştır.⁵⁹⁸

Ebû Hanîfe'nin güneş tutulduğunda kılınan namaz ile ilgili Atâ b. Sâib'den nakilde bulunduğu rivayette Sindî, Ebû Muhammed el-Kûfî künyesiyle de anılan Atâ b. Saîb hakkında bilgi verirken vefat tarihini yüz otuz altı olarak kaydetmiştir.⁵⁹⁹

Bazı rivayetlerde ise Sindî, râvinin herhangi bir alanda meslek sahibi olduğu ile ilgili bilgi vermiştir. Örneğin; Nâsıh b. Abdullâh'ın dokumacı olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁰

c. Bazı râvilerin hoca ve talebelerini zikreder.

Sindî, kedinin artığının temiz olması hakkındaki rivayetin senedinde “Mesrûk” isimli râvinin fakih Mesrûk b. Ecda' b. Mâlik el-Hemdânî el-Vâdî el-Kûfî olduğunu belirtmiştir. Âbid ve zâhid bir kişi olup ayakları şişinceye kadar namaz kılan Mesrûk b. Ecda' küçüklüğünde çalınıp daha sonra bulunduğu için bu isim ile anılmıştır. Mesrûk Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali ve Mûaz b. Cebel gibi birçok sahâbîden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ebû Vâil Şakîk b. Seleme, Şa'bî ve halefleri olan başka âlimler hadis rivayet etmiştir.⁶⁰¹

⁵⁹⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 190.

⁵⁹⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 69.

⁵⁹⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 459.

⁵⁹⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 209.

⁵⁹⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 94.

⁵⁹⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 212.

⁶⁰⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 325.

⁶⁰¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 386.

Sindî bir diğer rivayette “İbn Amr” hakkında şu bilgileri verir: “O, Abdullah b. Amr b. Âs’dır. Ebû Muhammed veya Ebû Abdurrahmân künyeleri ile de anılmaktadır. Ebû Hüreyre, Abdullah’ın Hz. Peygamber’den (s.a.v.) duyduğu hadisleri yazması sebebiyle en çok hadis bilen sahâbî olduğuna şahitlik etmiştir. Babası Amr b. el-Âs’dan önce Müslüman olan Abdullah, Hz. Peygamber (s.a.v.), babası Amr b. Âs, Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Muâz b. Cebel, Ebû’d-Derdâ gibi sahâbîlerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden ise torunu Şu‘ayb b. Muhammed, Ebû Ümâme b. Sehl, Saîd b. Müseyyeb gibi şahsiyetler rivayette bulunmuştur.”⁶⁰²

İhram için izar ve nalin bulamayanın ne giyeceği ile ilgili gelen hadisin isnadındaki Amr b. Dînâr isimli râvi, Mekke fukahâsından olup Câbir b. Zeyd, Câbir b. Abdullah, Sâlim b. Abdullah, abâdile unvanıyla tanınan dört sahâbî Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer b. Hattâb, Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm ve Abdullah b. Amr b. Âs gibi âlimlerden ders almıştır. Kendisinden rivayette bulunan talebeleri ise Süfyâneyn (Süfyân es-Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne), Şu‘be, İbn Cüreyc, Müs‘ir ve Ebû Avâne gibi âlimlerdir.⁶⁰³

Sindî râvi hakkında bilgi verirken bazen rıhleleri ve görevlerini de zikretmektedir. Örneğin; *Kitâbü’s-Salât* bahsinde namazı ve secdeleri çoğaltmanın fazileti ile ilgili yer alan hadiste Ebû Zer el-Gifârî’yi tanıtan Sindî, onun yaptığı yolculukları şu şekilde kaydetmiştir: “Ebû Zer Mekke’ye gelerek İslâmiyet’i kabul etti. Hz. Peygamber (s.a.v.), Ebu Zer’i kabilesine geri gönderdi. Daha sonra da Medine’ye hicret etti.”⁶⁰⁴

2.3.6.3.1.3. Râvilerin cerh ve ta’dili ile ilgili açıklamalar yapması

Sindî, râvilerin cerh ve ta’dil yönünden durumlarını belirtmiştir. Hadisin isnadındaki râvi hakkında bazen sadece cerh ve ta’dil lafızlarını zikretmekle yetinirken bazen geniş bir şekilde bilgi vermiştir.

Örnek

Ebû Hanîfe→Şeybân→Yahyâ→İbni Büreyde→Hz. Peygamber (s.a.v.) isnadıyla gelen “İkindi namazını vakti girer girmez kalınız”⁶⁰⁵ mealindeki hadisin sıhhati hakkında bilgi veren Sindî, söz konusu hadisin râvilerinden Şeybân hakkında şunları aktarmaktadır: “Bu kişi Şeybân b. Abdurrahmân en-Nahvî’dir. Ebû’l-Velîd el-Bâcî: “Şeybân “sadûk” bir râvidir ve ona atfedilen pek çok münker hadis vardır.” Zehebî ise İbn Ebû Hâtîm’in Şeybân “lâ yuhteccu bih’dir” dediğini nakletmiştir. İbn Hacer el-Askalânî’nin torunu Sıbt İbn Hacer *Revnâkü’l-elfâz* adlı eserinde İbn Ebû Hâtîm’in eserinde Zehebî’nin naklettiği söz konusu lafzı bulamadığını ve hadisinin yazılabileceği yönünde görüş beyân etmiştir. Ebû’l-Kâsım Begavî ise Şeybân’ın Yahyâ b. Ebû Kesîr’den rivayetlerinde Evzâî’den daha sağlam olduğunu ifade etmiştir. Sâlih b. Ahmed ise babası Ahmed b. Hanbel’in “Şeybân, hocalarının tümünden aldığı rivayetlerde sağlamdır.” dediğini nakletmiştir. Yahyâ b. Maîn’den Şeybân’ın Katâde’den rivayet konusunda Ma’mer’den daha iyi olduğunu

⁶⁰² Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 213.

⁶⁰³ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, IV, 120.

⁶⁰⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 111.

⁶⁰⁵ Sindî, *Tertîbü Müsnedü İmâm Ebî Hanîfe*, (nşr. Ebû’l-Berekât Hakkunnebî es-Sindî el-Ezherî), 66, (hadis nr. 8).

aktarmıştır. İbn Ebû Hayseme de Yahyâ b. Maîn'in: "Şeybân kitap sahibi olup sika bir râvidir." şeklindeki görüşünü belirtmiştir. Sindî söz konusu râvi hakkında sika lafzını kullanan diğer âlimlerin Nesâî, İclî, İbn Sa'd ve Yahyâ b. Maîn olduğuna haber vermiştir. Yâkup b. Şeybe ise "Şeybân hem yazılı hem sözlü rivayet eder." demiştir. Ebû Hâtim, Şeybân hakkında "hasenü'l-hadîs, sâlih" lafızlarını kullanmış ve hadislerinin yazılabileceğini İbn Hırâş ise "sadûk" râvi olduğunu belirtmiştir.⁶⁰⁶

Sindî, Şeybân'dan sonra Yahyâ b. Kesîr'in cerh ve ta'dili ile ilgili bilgi vermektedir. Nitekim İbnü'l-Mülakkın, Yahyâ b. Kesîr hakkında "sika, âlim, âbid, imâm" gibi lafızlar kullanmıştır. Eyyûb es-Sahtiyânî ise yeryüzünde onun gibi birinin kalmadığını ifade etmiştir. Bunların yanı sıra görüşmediği kimselerden hadis rivayet ettiği ve tedlîs yaptığı şeklindeki ifadeleri de Sindî kaydetmiştir. Bunun yanı sıra Yahyâ b. Kesîr'in semâ olmaksızın mükâtebe yoluyla aldığı hadisleri rivayet ederken "belağanî" lafzını kullandığına dair kendi açıklamasına da yer verilmiştir. Nitekim Yahyâ b. Saîd el-Kattân ise onun mürsellerine itibar edilmemesi mânasında مثل الريح tabirini kullanmıştır.⁶⁰⁷

Örnek

Niyet hadisinin senedindeki râvi Muhammed b. İbrâhîm ile ilgili Sindî şöyle demektedir: Hakkında Yahyâ b. Maîn (ö.233/848) ve diğer ricâl âlimleri onu sika kabul ettiler. Ahmed b. Hanbel ise "fi hadîsîhî şey'un" (hadisinde hafif bir kusur vardır), "münker hadisleri rivayet eder" veya "münkerü'l-hadîs" şeklinde değerlendirmiştir.⁶⁰⁸

Örnek

Ebû Hüreyre (r.a.) naklettiği "Allah'a isyan edilen şeyler içerisinde cezası en çabuk verilen bağy'dir. Allah'a itaat edilen şeyler içerisinde sevabı en süratli verilen ise siladır" hadisinin senedindeki râvi Nasûh b. Abdullah ile ilgili Sindî şunları aktarmaktadır: Nesâî (ö.303/915) ve başka ricâl âlimleri tarafından "zayıf" görülmüştür. Buhârî (ö.256/870) "münkerü'l-hadîs" demiştir. Fellâs (ö.249/8649) ise "metruk" olarak kabul etmiştir. Yahyâ b. Maîn ise "leyse bi-şey'in" demiştir. Amr b. Mürre (ö.116/734(?)) "leyse bi sika" şeklinde değerlendirmiştir.⁶⁰⁹

Örnek

Hiz. Peygamber (s.a.v.) Hiz. Ali'nin (r.a.) yüzüne bakıp aç olduğunu anlaması ve aralarında geçen diyalog sonunda Hiz. Ali'yi cennetle müjdelemesi ile ilgili hadisin senedindeki râvi İsmâil b. Abdümelik hakkında Sindî şunları nakletmektedir: Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö.198/813) Süfyan'ın ondan rivayetini yazdıktan sonra terkettim, demiştir. Ebû Hâtim ve Yahyâ b. Maîn ise "leyse bi'l-kaviy" şeklinde değerlendirmişlerdir. Abdurrahman b. Mehdî (ö.198/813-14) "vâhî" (zayıf) kabul etmiştir. İbn Hacer ise *Takrîbü't-Tehzîb* eserinde "sadûk" ve "vehmi Ebû Sâlih'den fazladır" demiştir.⁶¹⁰

⁶⁰⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 183-184.

⁶⁰⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 184.

⁶⁰⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 11.

⁶⁰⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 143.

⁶¹⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 24-25.

Örnek

“*Kıyamet gününde insanların en üstünü âdil imamdır*” hadisinin senedindeki râvi Atiyye el-Ûfi ile ilgili olarak Sindî “zayıf” değerlendirmesini yapmıştır.⁶¹¹

Örnek

Cibrîl hadisinin senedinde geçen Ebû Hanîfe’nin hocası Hammâd b. Ebû Süleyman (ö.120/738) hakkında Sindî şu nakilleri aktarmaktadır: Şu’be “sadûku lisân” değerlendirmesini yaparken Ebû Hanîfe, Hammâd’dan daha fakih birini görmedim” demiştir.⁶¹²

Sindî râvilerin ilk geçtiği yerde detaylı bilgi verdikten sonra tekrar geçtiği rivayetlerde genellikle ilgili kısma atıfta bulunmuştur.

2.3.6.3.2. Hadislerin metin tahlili

Sindî hadisleri açıklarken sened bilgisine önem verdiği kadar metin tahliline de önem vermiştir. Bazı kelimelerin lafzî mânalarını izah etmiş, garip kelimeleri incelemiş, bazı fiillerin hadislerdeki mânasını vermiştir. Bunun yanında hadislerin ihtiva ettiği cümleleri veya kelimeleri nahiv açısından incelemiştir. Sindî hadislerdeki her kelimeyi değil de anlaşılması zor ya da birçok mânaya gelebilecek kelimeleri tahlil etmiştir. Ulemâ ve fukahânın mesele hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Sindî’nin metin tahlilinde izlediği yöntem başlıklar altında incelenecektir.

2.3.6.3.2.1. Lugavî ve istilahî tahliller

Hadislerin anlaşılması için lafzî mânaların tespiti gereklidir. Sindî’de hadislerde geçen kelimeleri çeşitli şekillerde incelemeye çalışmıştır.

a. Tahlile genellikle gerekli gördüğü bazı kelimeleri okunuşunu tespitle başlamaktadır. Sindî bu sayede kelimelerin kolaylıkla okunması ve anlaşılmasını sağlamaktadır.

Örnek

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) bir orduyu harbe gönderirken onların komutanına tavsiyede bulunması ile ilgili hadiste geçen (لا تغلو) lafzı غ harfinin zammesi, ل harfinin şeddesiyle okunur. Rivayetlerin çoğunda (اغزوا ولا تغلوا) şeklinde gelmektedir. Lafız, “ganimetler mücahidler arasında bölüştürülmeden mallara ihanet etmeyin” mânasına gelmektedir. Sindî, bu açıklamaların ardından gulûl (الغلول) lafzının anlamı ile ilgili ulemânın görüşlerini zikretmiştir. Meselâ: Nevevî ganimet malına hıyanet etmenin büyük günahlardan sayıldığını ve bu hükmün icmâ ile sabit olduğunu nakletmiştir.⁶¹³

Örnek

Yine yukarıda muhtevastan bahsedilen hadisteki (لا تغدروا) lafzı د harfinin kesrasıyla okunur. “Ahitlerinizi hile yaparak bozmayın” mânasına gelmektedir. Nevevî: “Savaş

⁶¹¹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 183.

⁶¹² Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 91.

⁶¹³ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, V, 245.

sırasında güvenliği ve ahdi bozmadıkça düşmana karşı hile yapılmasına ulemânın cevaz verdiğini aksi olduğunda olursa caiz olmadığını belirtmiştir.”⁶¹⁴

Örnek

İftitah tekbirinden başka yerde eller kaldırılır diyenlerin reddi ile ilgili gelen hadiste (الأعرابي) A‘râbî kelimesini Sindî, (ساكن بادي) çölde yaşayan Arap şeklinde açıklamıştır. Ardından (الأعرابي) ile (العربي) lafzı arasında fark olduğunu belirtmiştir. Çölleri yurt edinen bedeviler, cehaletin ve anlayışsızlığın hâkim olduğu şahsiyetlerken arabîler köy ve şehirlere yerleşmiş ve şeriatın hükümlerini bilen kişilerdir.⁶¹⁵

Örnek

Mut‘a nikâhının yasaklanması ile ilgili rivayetteki (نهى عن المتعة عام الحج) ibaresindeki “hac yılı” lafzından maksadın (عام حجة الوداع) “veda haccı” olduğu Sindî tarafından açıklanmıştır. Bu hususun başka rivayetlerde tasrih edildiğini de zikretmiştir.⁶¹⁶

b. Sindî sadece kelimelerin lugat mânalarını değil bu kelimelerin geniş açıklamasını da yapar. Bu açıklamalardan sonra bazen kendi görüşünü de söylemektedir.

c. Sindî bazen açıkladığı tek kelime ile ilgili ulemânın ve mezhep imamlarının görüş ve ihtilaflarına yer verir. Bu durum Sindî’nin hadisleri şerh ederken fakih tarafında ağır bastığını göstermektedir.

Örnek

“Hiç biriniz durgun suya bevletmesin, sonra onunla abdest alır”⁶¹⁷ hadisinde geçen “bevletmesin” ifadesiyle ilgili açıklaması şu şekildedir:

لا يبول: “Kelimenin zahirî mânası bevlîni nehyini gerektirir. Fakat bu nehiy, necâset ve necâsetin karıştığı şeyler sebebiyle Allah’a yakınlaşmama mânasındadır. Bu bağlamda nehiy hükmü tüm necis şeyler için geçerlidir. Söz konusu lafızda ise diğer türlerin bevlî ve necâsetler olmaksızın insan bevlî tahsîs edilmiştir. Necisler içerisinde pisliği fazla olandan kaçınmak daha uygundur. Nitekim insan bevlî, köpeğin, hınzırın bevlînden ve diğer necislerden daha pis değildir. Bilakis eşit derecede necistir veya onlara tercih edilir. Rivayetteki lafız insan bevlîne tahsîs edilse de mâna açısından diğer necâsetlerden farkı yoktur. Sadece bevlîni zikredilmesi pislik yönünden onunla ortak olan diğer necisleri hatırlatmak içindir. Hanbeliler ise durgun suyun miktarının hususî olarak iki kulle olduğu görüşündedirler. Bu miktardan az olursa herhangi bir necâset kirletebilir. Burada necâset değil, miktar zikredilmiştir. Üzerinde açıklama yapılan hadiste ise miktar değil, necâset zikredilmiştir. Burada zikredilen necâset ise herhangi bir necâsete değil sadece insan necâsetine has kılınmıştır. Her ne kadar kulleteynin kirletilmesi konusunda insan bevlî dışında-vakıada insan bevlî dışında diğer necislerde suyu kirletebilir- başka necisler söz konusu olsa da insan bevlî zikredilmiştir. Durgun suya bevletmeyin hadisi bağlamında iki

⁶¹⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, V, 246.

⁶¹⁵ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 306.

⁶¹⁶ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, IV, 460.

⁶¹⁷ Sindî, *Tertîbü Müsnedü İmâm Ebî Hanîfe*, (nşr. Ebü’l-Berekât Hakkunnebî es-Sindî el-Ezherî), 57, (hadis nr.1).

kulle miktarından fazla olan suya necâset girdiğinde onun temiz olduğuna hükmedilir. Daha sonra Hanbeliler kıyas ile amel ederek akıcı pislikleri insan bevlene katmışlardır. İstikzar kelimesinin mânası hakkında yukarıda söylenenler dikkate alındığında Hanbeliler'in hükmü için cevaz yoktur.”⁶¹⁸

Sindî söz konusu lafzın hadis içerisindeki muhtemel mânalarını zikretmekle birlikte hadisten çıkarılan hükümle ilgili muhalif mezheplerin görüşlerinin kritiğini yapmıştır. Nitekim Hanbeli mezhebinin görüşüne yer vermiş ve sonunda kendi tercihini açıklamıştır.

Örnek

Hz. Peygamber'in (s.a.v) oğlu İbrahim öldüğü gün, güneş tutuldu. Bu nedenle Hz. Peygamber topluma karşı şu şekilde hitap etti: “*Güneş ve ay, Allah'ın âyetlerindedir, bir kimsenin ne ölmesi, ne de yaşaması nedeniyle tutulmazlar. Bu ikisinden hangisinin tutulduğunu görürseniz tekrar ortaya çıkana kadar namaz kılınız, Allah'a hamd ediniz, O'nu yüceltiniz, O'na tesbih ediniz*”⁶¹⁹ hadisinde geçen ان الشمس و القمر آيات الله ibaresini alâmet, mûcize şeklinde ifade ederken من آيات الله kaydını Allah'ın birliğine, kudret ve azâmetine delalet eden hâdiseler şeklinde açıklamıştır. Hadiste geçen âyet kelimesi umûmi mânada olup sadece güneş tutulmasına işaret etmez. Bilakis duaya, zikire ve istiğfara yönelen her şeyi ihtiva eder. Nitekim İbn Abbâs'a Hz. Peygamber'in eşlerinden birinin vefat haberi ulaşınca hemen secdeye kapandı. Ona niçin bu vakitte secde yapıyorsun diye sorulduğunda o da hangi alâmet Hz. Peygamber'in eşlerinin vefatından daha büyüktür, diyerek cevap verdi.⁶²⁰

Söz konusu kavramların tahlilinde görüldüğü üzere Sindî tespitlerini zikrettiği delillerle örneklendirmiştir.

Örnek

Ebû Hüreyre'nin (r.a.) Resûlullah'dan (s.a.v.) rivayet ettiği, “*Kendileriyle Allah'a isyan edilen şeyler içerisinde cezası en çabuk verilen bağy'dir. Kendileriyle Allah'a itaat edilen şeyler içerisinde en süratli sevabı verilen ise sıldır. Yalan yere edilen yemin de yuvaları harap ve ıssız çöl haline koyar*”⁶²¹ hadisi ile ilgili olarak Sindî şu açıklamaları yapmaktadır: ليس مما عصي (isyan edilen şeyler) ibaresini nahiv açısından inceleyerek mef'ul kabul edildiğini zikretmiştir. Sonrasında gelen الله تعالى به شيء ibaresinin ise leyse'nin ismi olması dolayısıyla merfû olduğunu izah etmiştir. من البغي lafzının lugat mânasını ise başkasının malına ve canına haksızlıkla saldırmak şeklinde zikretmiştir.⁶²²

⁶¹⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 372.

⁶¹⁹ Sindî, *Tertîbü Müsnedü İmâm Ebî Hanîfe*, (nşr. Ebû'l-Berekât Hakkunnebî es-Sindî el-Ezherî), 279, (hadis nr. 166).

⁶²⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 200.

⁶²¹ Sindî, *Tertîbü Müsnedü İmâm Ebî Hanîfe*, (nşr. Ebû'l-Berekât Hakkunnebî es-Sindî el-Ezherî), 444, (hadis nr. 304).

⁶²² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 144.

Örnek

“Bir gün aç kalıp, haramlardan ve haksız yere Müslümanların malını yemekten sakınan bir mü'mine, Allah ancak cennet meyvelerinden yedirecektir.” hadisi ile ilgili şu açıklamayı yapmaktadır.

Hadis metnindeki “mü'minin bir gün aç kalması ما من مؤمن جاع يوماً” ibaresi mutlak bir ifade olup hem oruca hem de açlığa hamlolunabilir. Fakat açlık يوم kelimesi ile sınırlandırıldığı için oruç mânası daha yakındır. Bu yüzden de hadis oruç bölümünde zikredilmiştir. “Haramlardan ve haksız yere Müslümanların malını yemekten korunmak” ifadesi de oruç esnasında ihtiyaç duyulan ve orucu tamamlayan durumlardandır. Nitekim Resûlullah'ın (s.a.v.) şu rivayeti bu konuya işaret etmektedir. “Kim yalan söylemeyi, yalanla iş görmeyi ve cehâleti terk etmezse, Allah'ın, onun yemesini ve içmesini bırakmasına ihtiyacı yoktur.”⁶²³

d. Sindî lafızları izah ederken sözlük mânasının yanında ıstilahî anlamını da zikretmeye özen göstermektedir.

Örnek

Niyet hadisinde geçen “hicret” kelimesi ile ilgili açıklaması şu şekildedir: “Bir yerden diğer bir yere intikal etme” mânasındadır. Sözlük anlamı “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek”, ıstilahî anlamı ise Allah'ın yasakladığı şeyleri terk etmektir. Bu da İslâm dini içerisinde iki türlü vuku bulmuştur. Birincisi, dârü'l-havf yurdundan dârü'l-emin'e göç etmektir. Nitekim Habeşistan'a yapılan hicret böyledir. Hicretin başlangıcı ise Mekke'den Medine'ye yapılan göçtür. İkincisi, dârü'l-küfür'den dârü'l-îmân'a gerçekleştirilen hicrettir. Bu hicrette Hz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye yerleştikten sonra Müslümanlardan imkân bulan kimseler oraya göç ettiler. Hicret lafzı beş durumu kapsamaktadır. Birincisi: Habeşistan'a yapılan hicrettir. İkincisi: Tarihçilerin de zikrettiği Mekke'den Medine'ye gerçekleştirilen hicrettir. Üçüncü hicret ise kabilelerin İslamiyet'i öğrenmek için Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelmeleridir. Sonra tekrar kendi vatanlarına dönüp öğrendiklerini yakınlarına tebliğ ederler. Dördüncüsü, Mekke halkından İslamiyet'i seçenlerin hicretidir. Onlar Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanına gelip tekrar Mekke'ye dönerler. Beşincisi de Allah'ın yasakladığı her şeyden yüz çevirmek mânasındaki hicrettir.⁶²⁴

Örnek

“صلي برجل فصلي خلفه، وامرأة خلف ذلك ، صلي بهم جماعة”

“Hz. Peygamber (s.a.v.) bir erkek ve bir kadına namaz kıldırıldı. Erkek, Hz. Peygamber'in arkasında kadında erkeğin arkasında namaza durdu” hadiste yer alan (صلي بهم جماعة) ibaresini Sindî, “nâfile namazın cemaatle edası” şeklinde açıklamıştır.⁶²⁵

⁶²³ Buhârî, “Savm”, 8, (hadis nr. 1903); Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 448.

⁶²⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 30.

⁶²⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 7.

Örnek

Haccın fazileti ile ilgili gelen hadiste (الحج مغفور له) “hac edenin günahları affolunur” ibaresini Sindî, şu şekilde açıklar: Buradaki bağışlanma, büyük ve küçük bütün günahları kapsar. Kurtubî (ö.330/941), Kadî İyâz (ö.544/1149) ve İbn Hacer’de bu görüşe sahiptir. Ali el-Karî ise “hacının büyük ve küçük günahlarının bağışlanacağına” dair müstakil bir risale kaleme almıştır.⁶²⁶

Örnek

“*Haccın en efdali yüksek sesle haykırmak ve kan akıtmaktır*” hadisinde geçen (العجاج) kelimesi telbiyede sesi aşırı bir şekilde yükseltmek anlamında Sindî tarafından açıklanmıştır. Âlimler, rahatsız etmeyecek bir şekilde telbiye esnasında sesin yükseltilmesini müstehap görmüşlerdir. Telbiyede ses tonunun en alt sınırı arkadan gelen kişinin duyabileceği şekilde olmalıdır. Ulemânın sesin yükseltilmesini istisna ettiği durum ise namaz kılanların rahatsız olması halindedir. Nitekim bu sebeple onlar namazlarında yanılabilir ve hata edebilirler. Telbiyeyi yüksek sesle yapmak erkeklerin hakkı iken kadınların her ne olursa olsun seslerini yükseltmemeleri gerekir. Çünkü kadının sesi mahremdir.⁶²⁷

2.3.6.3.2.2. Gramer tahlilleri

Sindî bazı hadislerde geçen kelimelerin gramer açısından tahlillerini yapmaktadır.

Örnek

“biriniz” ibaresinin izahında zahirî anlamından hareketle sadece müzekker hitap içerdiğini fakat hadisteki bağlamından yola çıkarak hitap noktasında herhangi bir ayırım gözetilmediğini bilakis nehiy ifadesinin umûma delâlet ettiği Sindî tarafından belirtilmiştir.⁶²⁸

Örnek

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) vefat etmeden önce Hiz. Ebûbekir’in (r.a.) müezzinliğinde kıldığı son namaz ile ilgili hadiste Hiz. Peygamber’in mescide çıktığı vakit zor ayakta durduğundan ayaklarının yürürken yerde sürünmesini ifade eden قدماه تحدان الارض cümlesini Sindî “hâl cümlesi” olarak açıklamıştır. İki kişinin arasında mescide çıktığında ayakları yürürken yere çapraz bir durumdaydı. الخد kelimesi يخذ-يخد fiilinin masdarıdır. Mânası ise “uzun yarık” demektir. *Kâmûsü’l-Muhît*: Bu ibareden maksat, Hiz. Peygamber’in kadem-i şerifinin yere teması mümkün olmadı.⁶²⁹

Örnek

Yukarıdaki hadiste geçen رفعت عائشة: فقلت ibaresindeki رفعت fiilinin meçhul sîga üzere bina edildiğini Sindî açıklamıştır. “Hiz. Peygamber’in iki kişi arasında

⁶²⁶ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latife*, IV, 70.

⁶²⁷ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latife*, IV, 76.

⁶²⁸ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latife*, I, 372.

⁶²⁹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latife*, II, 499.

kaldırılması” anlamındadır. Sindî, Hz. Peygamber’i kaldıran kişilerin *Sahîh-i Buhârî*’de Hz. Abbas ve Hz. Ali (r.anhuma) olarak geçtiklerini de zikretmiştir.⁶³⁰

2.3.6.3.2.3. Garîb kelimeleri açıklaması

Sindî garîb ve kapalı kelimelerin anlamını açıklarken her zaman olduğu gibi gerek kendi görüşünü aktarmış gerek bu alanda yazılan eserlerden nakiller yapmıştır.

Örnek

“محارم” ifadesi ise yalan, gıybet, koğuculuk, yalancı şahitlik ve haram her türlü sözü, fiili kapsar. Harama sevk edecek bakışlarda buna dâhildir. Allah ve Resûlünün razı olmayacağı şeyleri dinlemek de haramdır. Nitekim yalana kulak veren ile haram yiyen kimse birlikte zikredilmiştir. Şu âyette bu duruma işaret edilmektedir: “Onlar, hep yalana kulak veren ve durmadan haram yiyen kimselerdir.”⁶³¹ Bu sebeple oruçlu kişinin göz, kulak, el, ayak ve diğer tüm uzuvlarını haramlardan koruması gerekir. “محارم” lafzı *Kâmûsü’l-Muhîr*’de: “Allah’ın haram kıldığı şeyler” olarak açıklanmıştır. “لم يأكل مال المسلمين باطلا” “Müslümanların malını bâtil bir şekilde yemeyin” ibaresi gasp, hile, hırsızlık, dolandırıcılık gibi benzer bütün kötü amelleri içerir. Orucun faydası tüm bu kötü işlerle hâsıl olmaz.⁶³²

Örnek

“Veyl o topukların ateşteki haline” hadisindeki (ويل) lafzını izah ederken Sindî şu açıklamaları yapar: Dilcilerin çoğunluğu “veyl” kelimesine “azap” mânasını vermişlerdir. Bunun zıddı (ويح) lafzının ise rahmet anlamına geldiğini zikretmişlerdir. Bunun yanı sıra Diğer taraftan Devâdî isimli âlim Arapların kınama durumunda ويل-ويس-ويح (veyl, veys, veyh) kelimelerini kullandıklarını açıklamış akabinde ويح lafzının الحزن hüzünden türediğini ويس kelimesinin de hüzn ile aynı mânadaki الاسبى lafzından müştak olduğunu açıklamıştır.⁶³³

Örnek

“Hayber savaşı günü Hz. Peygamber (s.a.v.) tırnaklı kuşların etini yemeyi yasaklamıştır” hadisinde “مخلب” kelimesini şu şekilde açıklamıştır: Kuşların pençelerine verilen isimdir. Özellikle yırtıcı kuşların pençeleri için kullanılmaktadır. İnsanın tırnağı gibidir. *Kâmûsü’l-Muhîr*’de ise şöyle açıklanır: “Mihleb”, yırtıcı kuş ve hayvanların pençesi ya da kuşun avını yakalamasını sağlayan pençenin ismidir. Avlanmayan kuşların pençesi için de kullanılır.⁶³⁴

Örnek

Cennetin vasfı ve alacağını müsamaha ile isteyen kimsenin cennetteki makamı ile ilgili gelen hadiste “ذؤابة” kelimesinin açıklaması şu şekildedir: O perçem ya da başta bulunan kâküldür. *Kâmûsü’l-Muhîr* ve Ali el-Karî’nin *Şerhu Müsnedü Ebî Hanîfe* isimli eserlerde

⁶³⁰ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, IV, 498.

⁶³¹ Mâide 5/42.

⁶³² Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, III, 448.

⁶³³ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 462.

⁶³⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VI, 162.

de kelimenin izahı şöyledir: Saçı süsleyen ya da göz alıcı hale çeviren bir tutam saçtır. Örgülü ya da örgüsüz olabilir.⁶³⁵

Sindî hadislerde geçen kapalı kelimeleri izah ederken üzerinde durulmasını gerekli gördüğü lafızlarda diltelerin değerlendirmelerine başvurmuştur veya kelime ile ilgili kendi görüşünü zikretmiştir.

2.3.6.3.2.4. Muhtevanın izahı

Sindî hadislerdeki kelime izahının yanı sıra hadislerin bütün olarak anlaşılması noktasında muhtevaları ile ilgili de görüş ve değerlendirmelere yer vermiştir. Sindî'nin muhteva açısından hadisleri şerh ederken başvurduğu yöntemler şunlardır:

a. Âyetlerle İzah

Sindî hadis muhtevasının açıklanmasında âyetlere yer vermektedir. Hadisleri âyetlerle şerh etmesine yönelik örnekler şu şekildedir:

Örnek

Sindî, “*Kim hac yapmayı isterse, acele etsin*” hadisindeki “من اراد” ibaresini “hacca gitmeye gücü yetmek” şeklinde açıklar. Hadisin mânasını teyit edici ve açıklayıcı mahiyette şu âyeti delil getirir: { *و لله على الناس حج البيت من استطاع اليه سبيلا* } “*Gitmeye gücü yetenin o evi ziyaret etmesi, Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır.*”⁶³⁶ Ardından âyetteki maksadı “hacca gidip gelmek için yetecek kadar para ve yol güvenliğinin bulunması ile zikredilen diğer koşulların sağlanması” olduğunu açıklar.⁶³⁷

Örnek

“*Hz. Peygamber (s.a.v.) harbe gönderdiği orduya iyi ve güzel işlerde bulunmalarını tavsiyede bulunur ve şunları söylerdi: Allah yolunda ve Allah'ın adıyla savaşın.*” Sindî ise hadisi gizli ve açık Allah'tan yardım istemek şeklinde açıklar ve hadisin mânasını teyit edici şu âyetleri delil getirir: { *فَاتْلُوهُمْ يُعَذِّبَهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ* } “*Onlarla savaşın ki, Allah onları sizin elinizle cezalandırsın.*”⁶³⁸ Ardından Sindî, düşmanın gerçekte Allah tarafından cezalandırıldığını, mü'minlerin ise vesile olduklarını belirtir ve şu âyeti zikreder: “*Oku attığında da sen atmadın, Allah attı.*”⁶³⁹ Sindî âyette, okun atılmasının gaflet ve nisyandan münezzeh, sürekli gözetilen Allah'a izafesini vurgularken savaşan mü'minlerin de cihad sevabı aldıklarını belirtir.⁶⁴⁰

Örnek

Ahirette, Allah'ın kâfirleri Müslümanlar için fidye kılması hakkında gelen hadiste Muhammed ümmeti secde etmeden, diğer ümmetlerin secde yapmaya güçlerinin yetemeyeceği anlatılmaktadır. Sindî, hadisteki mânayı açıklayıcı mahiyette şu âyeti

⁶³⁵ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 353.

⁶³⁶ Âl-i İmrân 3/97.

⁶³⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 67.

⁶³⁸ Tevbe 9/14.

⁶³⁹ Enfâl 8/17.

⁶⁴⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 243.

zikretmektedir: { يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ }⁶⁴¹ “İş ciddileşip paçalar sıvandığı gün secdeye çağrılırlar, ama bunu yapamazlar.”⁶⁴²

b. Hadislerle İzah

Hadislerin muhtevalarının açıklanmasında yine en çok kullanılan farklı kaynaklardan nakledilen hadisler olmuştur. Sindî'nin farklı tariklerden gelen hadislere yer vermesi, şerh ettiği hadisin muhtevalarını doğru anlama açısından önemlidir. Sindî bu şekilde rivayetleri birbirleriyle sıhhat yönünden desteklerken hadislerdeki kapalı ve anlaşılmayan kısımları da başka hadislerle izah etmektedir.

Örnek

Ebû Zerr (r.a.) Hz.Peygamber'den (s.a.v.) rükû ve secdeleri çoğaltmanın fazileti ile ilgili şu rivayeti nakletmiştir: “Kim Allah'a bir secde yaparsa, bu secde nedeniyle o kimsenin cennette derecesi bir derece daha yükseltilir.” Sindî namazda rükû ile secdeleri çoğaltmanın önemli olduğunu açıklayıcı şu hadisi zikretmektedir: “İnsanların hırsızlıkta en ileri olanı kendi namazından çalan kimsedir. Ey Allah'ın Resûlü, kişi namazından nasıl hırsızlık yapar? diye soruldu. Resûlullah, rükû ve secdesini tam yapmaz. Bu namazdan çalmaktır.”⁶⁴³ Bu mânadaki diğer hadislerin akabinde Sindî şu açıklamayı yapmıştır: “Zikri geçen hadisler, rükû ve secdelerin tam yapılmaması halinde namazın ifsad olduğuna delil teşkil eder. Bu sebeple Ebû Zerr (r.a.) namazını bitirince bir adamın ona sorgusu üzerine hemen rükû ve secdeleri kusursuz yapmadım mı? diye karşılık vermiştir.”⁶⁴⁴

Örnek

“Ehlî eşeklerin etini yemeyi, Hz. Peygamber (s.a.v.) nehy etti.” Sindî, ehlî eşek etinin yasaklanması ile ilgili birçok farklı rivayet zikreder ve yasaklanma illetinin yer aldığı şu hadise yer verir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ehlî eşeğin etini yük taşımada kullanıldığı için yasaklamıştır.”⁶⁴⁵ İlet bağlamında zikrettiği diğer hadis şöyledir: “Hz. Peygamber (s.a.v.) ehlî eşeğin etini, beşte bir vergisi alınmadığı için nehy etti.”⁶⁴⁶ Sindî burada görüldüğü gibi bir hadisin mânasını, birkaç hadisle destekler ve daha iyi anlaşılmasını sağlar.⁶⁴⁷

Örnek

“Katili affedene, cennetten başka sevap yoktur.” Sindî, bu hadisi açıklayıcı mahiyette şu hadisi zikretmiştir:

“Vücudundan bir şey (yani yaralanma veya bir tarafının kesilmesi) ile başına bir musibet gelip de bunu sadaka eden (yani hasmını bağışlayıp misillemeden vazgeçen) hiçbir kimse yoktur ki, bu bağışlamasından dolayı Allah, onu bir derece yükseltmesin veya bundan

⁶⁴¹ Kalem 68/42.

⁶⁴² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 126.

⁶⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXVII, 319, (hadis nr. 22642).

⁶⁴⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 115.

⁶⁴⁵ Taberânî, *Mu'cemü'l-kebir*, X, 235, (hadis nr. 10422).

⁶⁴⁶ Buhârî, “Megazî”, 38, (hadis nr. 4220).

⁶⁴⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 166.

dolayı onun bir günahını bağışlamasın.”⁶⁴⁸ Sindi akabinde “من عفي عن قاتله دخل الجنة” hadisine⁶⁴⁹ yer vererek yukarıda zikri geçen *Müsnedü Ebî Hanîfe* hadisindeki من عفي عن دم ibaresini açıklamıştır.⁶⁵⁰

c. Kendi Görüşleriyle İzah

Sindî hadis metnini kendi görüşleriyle izah ederken kimi zaman hadisin illetli yönlerini ve hakkındaki ihtilafları beyan edip sonunda kanaatini açıklar kimi zamanda rivayetlerde hadis usûlü ile ilgili bilgiler verir.

Örnek

Hâkimin öfkeliyken hüküm vermemesi ile ilgili gelen hadisin isnadı şu şekildedir:

أبو حنيفة عن عبد الملك عن ابن أبي بكرة: أن أباه كتب إلي

İsnadda İbn Ebû Bekre’ye babası, hadisi mükâtebe yoluyla rivayet etmiştir. Bu isnadda Ebû Bekre’nin oğlu Abdurrahman b. Ebî Bekre olarak açıklanmıştır. Fakat Sindî, Mizzî’nin (ö.742/1341) *Tuhfetü’l-Eşrâf*’ında zikredilen rivayetlerde Ubeydullah b. Ebî Bekre şeklinde zikredildiğinden de bahsetmiştir. Sindî bu rivayetler arasında teâruz bulunmadığını şu şekilde açıklamıştır: “Bir rivayette Ubeydullah başka bir rivayette Abdurrahman geçmektedir. Örneğin; rivayetinde de zikredildiği üzere Ebû Bekre’nin oğlu Abdurrahman’a yazdığı bir rivayet ile yine oğluna kardeşi Ubeydullah’a yazmasını zikrettiği başka bir rivayet vardır. İster semâ ister mükâtebe yoluyla olsun bu söz bir şekilde babalarına isnad edilmiştir. Rivayetlerin arasında herhangi bir çelişki yoktur.”⁶⁵¹

Sindî söz konusu izahından sonra hadis tahammül yollarından mükâtebe üzerinde durmuş ve şunları aktarmıştır: “Hadiste mükâtebe rivayetle âmel etme konusunda şeyhten semâ gibi sayılır. Fakat bu şekilde alınan hadislerin rivayet edilmesine gelince, bir grup eğer icâzetli mükâtebe değilse yani kitâbet metodunda hoca mesmûâtının rivayet hakkını gönderdiği kimseye vermezse rivayet edilmesini reddederler. Meşhur olan görüş ise “ahberenâ” dememesi koşuluyla rivayetinin caiz olmasıdır. Râvi “ketebe ileyye”, “kâtebenî” ya da “ahberânî kitâbeten” şeklinde söyleyerek rivayet eder.”⁶⁵²

Örnek

“Hz. Peygamber (s.a.v.) mücessemeden nehyetti.” Bu rivayette gelen “mücesseme” ok atışında kullanılan hayvan manasındadır. Sindî hadisi şu şekilde izah etmiştir: “İnsanlara hayvanları atış hedefi olarak kullanmak ve öldüğünde etini yemek haram kılındı.” Bu açıklamanın ardından Ukaylî’nin şöyle dediğini nakleder: “Hayvanı bağlayarak hedef yapmak suretiyle öldürmeyi yasak eden birçok sahîh hadis rivâyet edilmiş fakat tek bir rivayet dışında o hayvanın yenilmesini yasak eden rivayet yoktur.” Sindî, Ukaylî’nin tutumunu, bu konuda gelen tüm rivayetlere vakıf olmaması ile açıklar ve bu rivayetlerden

⁶⁴⁸ Tirmizî, “Diyât”, 5, (hadis nr. 1393).

⁶⁴⁹ Müttakî el-Hindî, *Kenzü’l-‘ummâl*, XV, 13, (hadis nr. 39855).

⁶⁵⁰ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 162.

⁶⁵¹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 196.

⁶⁵² Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VII, 199.

o ölen hayvanın etinin yenilemeyeceğine dair hüküm çıkarılamaz diyenlere şöyle cevap verir: “Hadiste geçen tahrim, iki duruma muhtemeldir. Hem atış talimi için herhangi bir hayvanı hedef olarak kullanmak hem de bu hal üzere öldüğü takdirde onun etini yemek konusunda yasak vardır.” Sonrasında atış hedefi yapılan hayvanın yenilmesini nehyeden rivayetleri zikreder.⁶⁵³

Örnek

İkindi namazını kılmakta acele etmek ile ilgili gelen hadisin isnadı şu şekildedir: Ebû Hanîfe→Şeybân b. Abdurrahmân et-Teymî→Yahyâ b. Kesir→Büreyde b. Husayb→Hz. Peygamber. Sindî râviler hakkında değerlendirme yaptıktan sonra hadis hakkında şu açıklamayı yapar:

“İmâm Ebû Hanîfe’nin senedinde inkıtâ vardır. Çünkü Yahyâ bu hadisi sadece Ebû Kılâbe’den, Ebû Kılâbe de yalnızca Ebû Melîh’den, o da Büreyde’den nakletmiştir. O halde yukarıdaki hadisin isnadında Şeybân ile Yahyâ arasında peşpeşe iki râvi düşmüştür. Bu tür rivayetler, muhaddisler tarafından mu‘dal hadis olarak adlandırılmıştır. Daha önce mu‘dal hadisin, hadisçilerin ıstılahında peşpeşe iki ya da daha fazla râvi düşmesi ile teşekkül ettiğini açıklamıştık.”⁶⁵⁴

2.3.6.3.2.5. Ulemânın ve fukâhanın ihtilaflarını zikretmesi

Sindî hadisleri şerh ederken cumhûrun görüşünü, fakihlerin ihtilaflarını ve mezheplerin görüşlerini zikreder. Konu ile ilgili farklı kanaatleri açıkladıktan sonra Hanefî mezhebine muhalif görüşleri cevaplandırmaya çalışır ve sonunda kendi değerlendirmelerine yer verir.

Örnek

Hz. Peygamber’in abdestini tarif eden hadiste “elini üç kere yıkadı” ibaresi ile ilgili Sindî, suyun necis olmaması için elleri abdest kabına daldırmadan önce yıkamanın gerekliliği hakkında şüphenin olmadığını zikretmiş sonrasında Hanefîler’in bu meseledeki görüşüne yer vermiştir. *Dürrü’l-muhtâr* sahibi Haskefî şöyle demiştir: “Bir kimsenin iki eli necis olup suyu almak için herhangi bir kap bulamazsa teyemmüm eder. Sonra bu teyemmümle kıldığı namazı iade etmez. Elleri necaset olmasa dahi üç kere yıkamak sünnettir. Uykudan uyanan kişinin ellerini yıkamasının gerekçesi “*Sizden biriniz uykudan uyandığında ellerini abdest kabına sokmadan üç kere yıkasın. Çünkü elinin nerede gecelediğini (yahut nerede dolaştığını) bilemez*”⁶⁵⁵ hadisinde bildirilmiştir. Şu türden durumlarda vuku bulmuş olabilir: Bir sivilceyi patlatabilir, eli avret yerine gitmiş olabilir, taşla istincâ etmiştir ve terleme ile necâset vücudun başka yerlerine gitmiş olabilir.”⁶⁵⁶

Râfî (ö. 623/1226) ise *Şerhu Müsnedi’ş-Şâfî* isimli eserde şunları zikretmektedir: “Gece uykudan uyanan kimsenin, gündüz uykudan uyanan kimseye kıyasla elini yıkamadan abdest kabına daldırması daha şiddetli kerahettir. Çünkü gece uykusu genellikle daha uzundur. Cumhûra göre bu işin vacip olmadığını karinesi şüpheyi gerektiren bir durumla

⁶⁵³ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VI, 194-195.

⁶⁵⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 185.

⁶⁵⁵ Buhârî, “Vudû”, 26, (hadis nr.162).

⁶⁵⁶ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 414-415.

illetlendirilmesidir. Burada temizlik müstehap hükmündedir. Nitekim üç kere yıkamanın necâset olmaksızın sayı ile sınırlanması rivayetlerde olduğu gibi nedbe işaret eder.”⁶⁵⁷

Ahmed b. Hanbel ise “Bir kimse elini yıkamadıkça abdest kabına sokmasın” rivayetindeki nehy ifadesinin, sakındırmak için olduğunu zikretmiştir. Şâfiî ulemâ, uykudan uyanan kimse ile uyanık kişi arasında fark olduğunu belirtir. Uykudan uyanan kimsenin elini üç kere yıkamadan abdest kabına sokması mekruh iken diğer kişinin abdeste başlamadan elini yıkaması müstehap hükmündedir. Yıkamayı terketmesi ise kerih görülmez.⁶⁵⁸

Örnek

Öğle namazını serinliğe bırakmak (ibrâd) konusunda âlimlerden bazıları namazın ilk vaktinde kılınmasına dair rivayetler ile öğle namazını serinliğe bırakmayı konu alan rivayetleri cem‘ ederek ibrâdın ruhsat, ta‘cîlin ise daha faziletli olduğu görüşünü benimsemişlerdir. Bu ise “ibrâd daha faziletlidir” diyen cumhûrun aksine bir görüştür.⁶⁵⁹

Ulemânın çoğunluğuna göre öğle namazını çok şiddetli sıcaklarda tehir ederek serinliğe bırakmak müstehaptır. Mâlikî ulemânın çoğunluğu, bu durumu cemaatle kılınan namaza tahsîs etmiş ve münferit kılınan namazlarda ilk vaktinde kılmanın daha faziletli olduğunu zikretmişlerdir. Şâfiî âlimler ise ibrâdı sıcak beldelerde namazı cemaatle kılmak için mescide gelmeye tahsîs etmişlerdir. Ebû Hanîfe ve Ahmed b. Hanbel’den meşhur olan görüşe göre ibrâd, mutlaktır tahsîs edilemez. İmâm Şâfiî’ye göre ibrâdın illeti sıcak günlerde özellikle öğle sıcağında insanların namaza gelirken sıkıntı yaşamalarıdır. İmâm Ebû Hanîfe ise illeti şu hadisle izah etmiştir: “*Cehennem, Rabbinin şikâyetinde bulundu. Ya Rabbi ben kendi kendimi yedim, dedi. Allah da ona iki defa nefes almak için izin verdi. Bir nefes kışın, bir nefes de yazın alır. İşte en ziyâde maruz kaldığınız sıcakla, hissettiğiniz soğuk bundandır.*”⁶⁶⁰ Burada cehennemin şikâyeti konusunda herhangi bir tahsis veya kayıt zikredilmediğine göre, sıcak havalarda namaza gitmek durumunda kalan kimseler için de aynı durum söz konusudur. Bu kimselerin uzaktan veya yakından gelmesi, münferit veya cemaat halinde olması, örtü altında/gölgeliklerden veya güneş altında yürümleri gibi hususlar durumu değiştirmemektedir. İlet belirtilen hususlardan herhangi biriyle kayıtlanamamaktadır.⁶⁶¹

Örnek

Vâil b. Hucr’un (r.a.) rivayeti olan “*Hz. Peygamber (s.a.v.) secdeye varmak istediğinde yere dizlerini ellerinden önce koyar, kalkarken de ellerini dizlerinden önce kadırırdı*” hadisi hakkında Ali el-Karî *Mirkâtü’l-mefâtih*’inde şu açıklamayı yapmıştır:

“Ebû Hüreyre’nin (r.a.) rivayet ettiği “*Sizden biriniz secde ettiği zaman devenin çöktüğü gibi çökmesin. Dizlerinden önce ellerini koysun*” hadisinin son kısmını bazı râviler tevil etmiştir. Bu konuda dizlerden önce ellerin konulmasını söyleyenler ve bu yöndeki hadisleri delil getirenler hadisin baş kısmının son kısmına muhalif olduğunu söylemişlerdir. Yani

⁶⁵⁷ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 415.

⁶⁵⁸ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 415-416.

⁶⁵⁹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 170-171.

⁶⁶⁰ Müslim, “Mesâcid”, (hadis nr. 617).

⁶⁶¹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 168-169.

hadisin (ولا يضع يديه قبل ركبتيه) olan son kısmı aslında (وليضع يديه قبل ركبتيه) şeklindedir. Nitekim hadiste “dizlerinden önce ellerini koymasın” ibaresi “devenin çöktüğü gibi çökmesin; dizlerinden önce ellerini koysun” şeklinde tevیل edilmiştir. Aslında deve çökerken önce ellerini, sonra dizlerini koymaktadır. Eğer “devenin dizleri, ayaklarında değil de ellerindedir. Dolayısıyla deve çökerken önce dizlerini sonra ellerini koyar. Bu durum hadiste nehyedilmiştir.” Bu görüş iki yönden fâsiddir. Birincisi; deve çöktüğünde önce ön ayaklarını, yani ellerini koyar. Bu sırada arka ayakları kalkmış vaziyettedir. Kalkarken de önce ayaklarını sonra ellerini kaldırır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) nehyettiği de tam olarak budur. İkincisi ise “devenin dizleri ellerindedir” sözü makul değildir. Dilcilerde de böyle bir bilgi yoktur. Diz ayaklarda olur; bu sebeple ellere isnadı zorlama bir yorumdur.⁶⁶² Nitekim *el-Kâmûsü’l-Muhîr*’de de diz kelimesi ayaklarla irtibatlandırılmıştır.” Bununla birlikte Ebû Hureyre’nin rivayet ettiği hadisin mensûh olduğu İbn Huzeyme tarafından bildirilmiştir.⁶⁶³

Söz konusunun hadis bağlamında Ebû Hanîfe ve Şâfiî’ye göre secdeye varırken önce dizler sonra da eller yere konur. Hadisin birinci cümlesi üzerindeki görüşler böyle olmakla beraber hadisin ikinci kısmını teşkil eden “secdeden ayağa kalkılacağı zaman ise dizlerinden önce ellerini kaldırır” cümlesi Ebû Hanîfe tarafından benimsenirken Şâfiî ulemâsı “secdeden kalkarken de önce dizlerin sonra ellerin kaldırılacağını” söylemiştir.⁶⁶⁴

Örnek

Sindî, savaşta kadınların öldürülmesini yasaklayan hadis⁶⁶⁵ bağlamında kadınlarla ilgili bazı hükümlere değinmiştir. Bu çerçevede mürted kadının öldürüp öldürülmeyeceği meselesini ve kısas gerektiren suçlarda kadına farklı bir hüküm uygulanıp uygulanmayacağı konusunu gündeme getirmiştir. Mürted kadın konusunda Ebû Hanîfe hapsedilmesine hüküm verirken diğer ulemâ öldürülmesi gerektiğini söylemiştir. Kısas konusunda ise kadının erkeğe karşılık öldürülmesinde âlimler arasında ihtilaf olmadığını belirtmiştir.⁶⁶⁶

Örnek

Namaz kılan kimsenin önünden kadın, kedi, köpek ve eşeğin geçmesiyle namazın bozulup bozulmayacağı şeklindeki soruya karşılık Hz. Âişe’nin (r.anhâ) rivayet ettiği hadisin⁶⁶⁷ şerhinde namaz kılanın önünden geçen kimsenin engellenmesi ve mukâtelesi konusunda âlimler ihtilaf etmiştir. Namazdaki kişinin önünden geçmenin caiz olup olmaması ve mukâtelenin hangi anlama hamledileceği ile ilgili farklı görüşler zikredilmiştir. Şâfiîlerden bir grup “mukâtele, hakiki mânada öldürmektir” şeklinde izah ederken İbnü’l-Arabî,

⁶⁶² Sindî’nin bu konu hakkındaki görüşü “Hadislerde Görülen İhtilafı Yaklaşımı” başlığında zikredilecektir.

⁶⁶³ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 400-401.

⁶⁶⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 402.

⁶⁶⁵ Bk. Sindî, *Tertîbü Müsnedi’l-İmâmi’l-A’zam*, 570, (hadis no. 405). Hadisin metni ise şu şekildedir:

“عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ عَلْقَمَةَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ أَكَلَ مِنْ دُبِيحَةِ امْرَأَةٍ، وَنَهَى عَنْ قَتْلِ الْمَرْأَةِ.”

⁶⁶⁶ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, VI, 203.

⁶⁶⁷ Bk. Sindî, *Tertîbü Müsnedi’l-İmâmi’l-A’zam*, 278, (hadis no.165). Hadisin metni ise şu şekildedir:

“عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْأَسْوَدِ بْنِ يَزِيدَ، أَنَّهُ سَأَلَ عَائِشَةَ عَمَّا يَنْقَطِعُ الصَّلَاةُ، فَقَالَتْ: يَا أَهْلَ الْعِرَاقِ، تَذُبُّونَ أَنَّ الْحِمَارَ وَالْمَرْأَةَ وَالْكَلْبَ وَالسَّيُّورَ يَنْقَطِعُونَ

الصَّلَاةَ، فَرَنْتُمُونَا بِهِنَّ، إِذْ رَأَى مَا اسْتَنْطَعَتْ، "كَانَ النَّبِيُّ يُصَلِّي وَأَنَا نَائِمَةٌ إِلَى جَنْبِهِ، عَلَيَّ نُؤُوبٌ جَانِبُهُ عَلَيَّ”

“öldürmek” mânasını uzak görmüştür. Mukâtele lafzından maksadın “müdafaa” olduğunu açıklamıştır. Bazıları ise mukâteleyi, şiddetli uyarı, lânet mânasına hamletmişlerdir. Bu konuda cumhûrun görüşü ise şu şekildedir: “Namaz kılan kimse önünden geçen kişiyi engellemediyse, o kişiyi tekrar geri çekmesine gerek yoktur. Çünkü geçiş zaten vuku bulmuştur. Namaz kılan kişi, tutup onu geri çekerse bu sefer ikinci kez geçişe sebebiyet verir.” İbn Hacer ise, bir kimse önünden geçen kimseyi geri çektiyse, o kişi de yüyümeye devam ettiyse namaz kılanın, o kişiyi geri çekmek için namazını kısaltmasına gerek yoktur. Nevevî: “Fukahâdan hiçbir kimse namazda önünden geçen kimsenin tutulup çekilmesine vaciptir, dememiştir.” Aksine ashâbımız bu hareketin mendup olduğunu zikretmiştir. İbn Hacer, vacip hükmünün Zâhirîler tarafından verildiğini izah etmiştir. Sindî ise hadislerden anlaşıldığı üzere önünden geçen kimseyi tutup geri çekmeye ruhsat bulunmakla birlikte çekmemenin Hanefîler açısından daha faziletli olduğunu açıklamıştır.⁶⁶⁸

Görüldüğü üzere Sindî, fikhî meselelerdeki ihtilaflara ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Fikhî meselelerde birçok âlimin görüşünü aktarmıştır. Duruma göre bazen dört mezhebin görüşü,⁶⁶⁹ bazen bir kısmının⁶⁷⁰ veya sadece Hanefî mezhebinin görüşlerini zikretmiştir. Bunun yanı sıra Hanefî mezhebi içerisinde farklı görüş varsa işaret etmiştir.⁶⁷¹

2.3.6.3.2.6. Fikhî meselelere dair görüş beyan etmesi

Sindî şerhinde hadis metniyle alakalı bazı fikhî meselelere dair görüşlerini ortaya koyar.

Örnek

Amellerin en faziletlisinin vaktinde kılınan namaz oluşu ile ilgili gelen hadiste yer alan *الصلاة في مواقيتها* (vaktinde kılınan namaz) cümlesinden hareketle şu açıklamayı yapar: “Hz. Peygamber’in (s.a.v.) “الصلاة في مواقيتها” ve “الصلاة في أول وقتها” rivayetleri birbirlerinden farklılık arz etmektedir. İlk rivayet yani “الصلاة في مواقيتها”⁶⁷² ibaresi vaktin dışına kalan kaza namazlarından sakındırmaktır. İkinci rivayet ise yani “الصلاة في أول وقتها”⁶⁷³ ibaresi ise vaktin sonuna tehir edilen namazlardan sakındırmayı ifade eder. Birinci rivayet vaktin dışını istisna ederken ikinci rivayet vaktin sonunu istisna etmektedir. Her iki rivayet de terhîb ihtiva etmektedir.”⁶⁷⁴

Örnek

Öğle namazını geç vakte bırakma hususunda (ibrâd), namazı ilk vaktinde kılmanın fazileti ile ilgili hadisleri delil getirenler şu açıklamayı yapar: “İlk vaktinde kılmak çok meşakkat gerektirdiğinden daha faziletli görülmüştür.” Sindî bu görüş sahiplerine karşı şöyle cevap verir: “Bu hadisler âmm ya da mutlaktır. İbrâd ise husûs ifade eder. Hâss olan bu durum ise takdim gerektirir. Meşakkatin çokluğu ise hüccet değildir. Çünkü efdaliyet, meşakkat

⁶⁶⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 190-192.

⁶⁶⁹ Bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 162.

⁶⁷⁰ Bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 372.

⁶⁷¹ Bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 426; VII, 170-171.

⁶⁷² Buhârî, “Edeb”, 1, (hadis nr. 5970); “Mevâkîtü's-Salât”, 5, (hadis nr. 527).

⁶⁷³ İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, I, 169, (hadis nr. 327).

⁶⁷⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 164.

ile sınırlandırılmamıştır. Aksine hafif olan daha faziletlidir. Misâl: Yolculukta namazları kısaltmak gibi.”⁶⁷⁵

Örnek

Vaktinde kılınan namaz hadisini şerh ederken Sindî, yatsı namazının geciktirilmesi ile ilgili “Resûlullah (s.a.v.) yatsı namazını bir gece o kadar geç bıraktı ki, mesciddeki insanlar uyudular, uyandılar, tekrar uyuyup uyandılar. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.) ayağa kalkıp yüksek sesle “es-Salât” demesine müteakip Resûlullah (s.a.v.): Eğer ümmetime meşakkat yükleyecek olmasaydım, muhakkak onlara bu namazı böyle kılmalarını emrederdim”⁶⁷⁶ hadisine yer verir ve ulemânın vakitler konusunda ihtilaf ettiğini bildirir. Bazıları yatsıyı geç vakte tehir etmenin kışın ramazan ayına tahsis edildiğini, diğer zamanlarda ise erken vakitte kılmak gerektiğini belirtmişlerdir. İbn Hacer’in İbn Dakîk’den naklettiği görüş ise şu şekildedir: “Bir kişinin bireysel olarak vaktin başında kılması mı tehir ederek cemaatle kılması mı daha faziletlidir? Tehir ederek cemaatle kılmak daha faziletlidir. Nitekim (وَأَدَا رَأَاهُمْ أَبْطَأُوا آخِرَ) “yatsıyı da bazen erken bazen geç kıldırırdı. Cemaati toplanmış gördüğünde erken kıldırır, geciktiklerini gördüğünde ise tehir ederdi”⁶⁷⁷ rivayetinde cemaat söz konusu edilmiştir. Namazı ilk vakti dışına tehir etmekten ziyade cemaatin terki konusunda sakındırıcı rivayettir.”⁶⁷⁸

Sindî ise şu açıklamada bulunur: “Namazın ilk vaktinde kılınması ile ilgili rivayetler yatsı namazı dışındaki namazlara hasredilir. Yatsı namazını özellikle cemaati bekleyerek tehir etmede büyük fazilet olduğu bilinir. Rivayetler arasındaki tearuz ise namazı ilk vaktinde cemaatle birlikte ya da tehir ederek tek başına kılmak arasındadır. Tek başına geç kılmanın fazileti, cemaatin faziletinden aşağıdadır. Bu durumda cemaati beklemek daha kuvvetli görülmüştür.”⁶⁷⁹

Örnek

Orucun fazileti ile ilgili hadiste⁶⁸⁰ “الصوم لي و أنا أجزى به” sözünden maksadın ne olduğu hususunda âlimler tartışmışlar ve bazıları şu şekilde izah etmiştir: “Onunla kastedilen oruçta riyanın olmayacağıdır.” Ebû Ubeyd Kasım b. Sellâm (ö. 224/838) *Garîbü’l-Hadis* isimli eserinde şunları zikretmiştir: “Bütün ameller Allah içindir. Amellerin karşılığını veren Allah’tır. İnsan orucunu fiiliyle başkalarına gösteremediğinden Allah özellikle orucu zikretmiştir. Şüphesiz ki oruç kalpte hâsıl olan bir şeydir.”

Sindî ise öncelikle Ebû Ubeyd’in sözünü izah eder: “Ebû Ubeyd, bütün amellerin hareket gerektirdiğinden, orucun ise insanlardan gizli olan niyet ile yapıldığından bahsetmiştir.” Daha sonra kendi görüşünü bildirir: “Sadece oruç tutulmasına Allah’tan başka kimse

⁶⁷⁵ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 171.

⁶⁷⁶ Buhârî, “Mevâkîtü’s-Salât”, 24, (hadis nr.571).

⁶⁷⁷ Buhârî, “Mevâkîtü’s-Salât”, 18, (hadis nr.560).

⁶⁷⁸ Ayrıntılı bilgi için bk. Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 174.

⁶⁷⁹ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 174.

⁶⁸⁰ *Müsnedü Ebî Hanîfe*’de zikredilen hadisin metni şu şekildedir:

أبو حنيفة عن عطاء عن أبي صالح الزيات، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (ص) "كُلُّ عَمَلٍ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّوْمَ فَهُوَ لِي وَأَنَا أَجْزَى بِهِ

muttali olamaz. Bu nedenle Allah, karşılığını kendisinin vereceğini bildirerek orucu zatına izafe etmiştir.”⁶⁸¹

a.) Sindî'nin fikhî meselelere dair görüş beyanında dikkat çeken hususlardan biri de hadisleri açıklarken Hanefî usulündeki esasları işletmesi ve bunlara atıfta bulunmasıdır. Bunun örneği sarhoşluk veren şeyleri içmenin yasaklanması ile ilgili hadis hakkında söyledikleridir:

Örnek

“Şarabın azı da çoğu da haram edildi. Sarhoşluk verecek her meşrubat da haram kılınmıştır.”⁶⁸²

Sindî bu hadisi, tüzümden başka şeylerden elde edilen ve sarhoş etmeyen az içeceğin hükmü konusunda tafsilatlandırdıktan sonra Hanefîler'in, özellikle de Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf'un bazı içeceklerin sarhoşluk vermeyen miktarının içilmesini haram saymadığını nakletmiştir. İmâm Muhammed'in azının da helal olmadığı yönündeki görüşünü zikrettikten sonra meşhur Hanefî fikhî imâmlarından mezhepte fetva verilen görüşün helal olmadığını aktarmaktadır. Netice olarak da Hanefî mezhebinde müftâ-bih görüşün azının da çoğunun da haram kılınması, bunun da İmâm Muhammed'in ve cumhur ulemânın fetvasıyla muvafık olduğunu zikretmektedir.⁶⁸³

b.) Sindî kendi tercihini açıklamaya başlamadan önce Hanefî mezhebinin görüşlerini esas aldığına işaret etmiştir. Kendi görüşünü zikrederken Hanefî usulündeki esaslara atıfta bulunmuştur. Meselâ “Hayber savaşı günü ganimetlerin pay edilmesinden önce beşte birinin satılmasını Resûlullah (s.a.v.) nehyetti”⁶⁸⁴ hadisini açıklarken şöyle demiştir:

Örnek

“Hanefîler de bu görüştedir. Nitekim *Dürrü'l-muhtâr*'da da taksimattan önce ne imam ne de bir başkasının ganimetten bir şey satamayacağı zikredilmiştir. Fakat yiyecek türünden bir şey satarsa caiz olur. Taksimattan önce satış gerçekleşmiş bile olsa ifsada engel olmak için satılan mal geri iade edilir. Geri iade etmek mümkün olmazsa karşılığında kıymeti ganimete eklenir.”⁶⁸⁵

2.3.6.3.2.7. Hadislerde görülen ihtilaflara yaklaşımı

Sindî hadisleri şerh ederken delillerin tearuzu durumunda daha çok cem‘ ve telif metodunu kullanır. Bunun yanı sıra “hamledilebilir”, “kastolunan şu olmalıdır” gibi kullandığı tabirler de, onun delillerinin tearuzu halinde takip ettiği tevil metodunu yansıtır niteliktedir.

⁶⁸¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, III, 442.

⁶⁸² Hadis için bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 294.

⁶⁸³ Nakilleri fazla uzatmamak için burada detayını vermediğimiz tartışmalar ve görüşler için bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 293-310.

⁶⁸⁴ Bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 288.

⁶⁸⁵ Bk. Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, V, 289.

Örnek

Hz. Âişe'ye (r.anhâ) ne gibi şeylerin namaz kılanın önünden geçerse namazını bozacağına dair sorulduğunda Hz. Âişe şöyle cevap vermiştir: “*Ey Iraklılar! Merkep, kadın, köpek ve kedi sütresiz namaz kılanın namazını kesmekte olduğunu ileri sürerken, biz kadınları, onlarla aynı ayarda tuttunuz. Sen istediğin kadar onları, önünden geçerken, elinle uzaklaştır, Resûlullah (s.a.v.) namaz kılıyordu, ben de yanı başında uyuyordum. Üzerindeki elbisenin bir tarafı üzerimde bulunuyordu.*”⁶⁸⁶

Sindî, bu hadis ile amel konusunda ulemânın ihtilaf ettiğini belirtmiştir. Bunlardan Tahâvî ve diğer başka âlimler, Ebû Zerr'in (r.a.) kadın, merkep ve köpeğin namazı bozduğuna dair rivayetinin, İmâm Ebû Hanîfe ve diğerleri tarafından nakledilen Hz. Âişe hadisi ile mensuh olduğu görüşündedirler. Sindî bu meseledeki âlimlerin ihtilaflarını aktarmış ve neshe, aralarında cem' metodu söz konusu olmadığında bakılacağını ve neshin ancak tarih bilgisi gibi bir delille gerçekleşebileceğini belirtmiştir. Bu hadislerde tarih bilgisinin gerçekleşmediğini fakat cem' metodunun uygulanabileceğini aktarmıştır. Akabinde Sindî, İmâm Şâfî ve ashâbının قطع (kat') kelimesinin teviline gittiklerini ve kelimenin maksadını namazdan çıkmak değil de huşûnun eksilmesi şeklinde değerlendirdiklerini zikretmiştir.⁶⁸⁷

Örnek

Vâil b. Hucr'un rivayet ettiği “Hz. Peygamber (s.a.v.) secdeye varmak istediğinde yere dizlerini ellerinden önce koyar, kalkarken de ellerini dizlerinden önce kadırırdı” hadisi hakkındaki ihtilaflara daha önce yer verilmiştir. Bu konuda dizlerden önce ellerin konulmasını belirtenler, devenin çöküşünden hareketle şu açıklamada bulunmaktadır: “Deve önce ön ayaklarını yere koyar. Hadiste ise devenin çöktüğü şekilde secdeden nehyedilmiştir. Bu durumda devenin ön ayakları dizleridir.” Devenin ön ayaklarının dizlerde bulunduğunu söyleyenlere karşı Sindî şu açıklamayı yapar: “Her ne kadar bu itiraz uygun görülebilirse de hadisin manasında ifsâda sebebiyet vermektedir. Çünkü eller, dizlerden önce yere konmalıdır, diyenler bir taraftan da ellerin dizlerde olduğunu söylemektedir. Fakat devenin dizlerinin ellerinde bulunması halinde eller, dizleri de kapsamaktadır. Bu durumda elin, dizden önce yere konacağı nasıl söylenebilir ki? Çünkü onlara göre diz zaten eldedir. Ancak devenin ön ayakları diz, arka ayakları eldir, denilirse onların bu istidlali anlaşılabilir.”⁶⁸⁸

Sindî, onların itirazına da yerinde bir istidlal ile cevap vererek bir bakıma yaptıkları tevilin zorlama olduğunu açıklar ardından bu konuda gelen rivayetleri sıralayarak şu şekilde değerlendirir: Ebû Hüreyre tarafından rivayet edilen “*Sizden biriniz secdeye gideceğinde ellerinden önce dizlerini yere koysun. Devenin çöküşü gibi çökmesin*”⁶⁸⁹ hadisi ile yine onun rivayet ettiği “*Sizden biriniz secde edeceği zaman devenin çöküşü gibi çökmesin. Dizlerinden önce ellerini yere koysun*”⁶⁹⁰ hadisini zikreder. Sindî, Beyhakî'nin (ö.

⁶⁸⁶ Buhârî, “Salât”, 105, (hadis nr. 514).

⁶⁸⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latife*, III, 177-178.

⁶⁸⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latife*, II, 401-402.

⁶⁸⁹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 143-144, (hadis nr. 2635)

⁶⁹⁰ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 143, (hadis nr. 2634)

458/1066) zikrettiği bu iki hadisten birincisinin “muztarib” olduğunu belirtir. Nâfi dedi ki: “İbn Ömer dizlerinden önce ellerini yere koyardı.”⁶⁹¹ Nâfi'nin bu rivayeti İbn Huzeyme'nin *Sahîh*'inde “Peygamber böyle yapardı”⁶⁹² ziyadesi ile geçmektedir. Sindî bu rivayetlerin ise “şâz” olduğunu belirtmiş ardından yukarıda zikredilen Vâil b. Hucr'un rivayetinin zikri geçen diğer hadislerle takdim edilmesi gerektiğini söylemektedir.⁶⁹³

Örnek

Fitnelerin çoğalmasa sebebiyle insanların ölümü temenni edecekleri ile ilgili gelen hadiste “Hz.Peygamber (s.a.v.) insanların kıyamete yakın zamanda sık sık kabirlere gidip keşke bunun yerinde ben olsaydım, diyerek onun yerine ölmek isteyeceğini, bu isteğin ise bela ve fitnelerden ileri geleceğini haber vermektedir.” Sindî bu hadis ile “Sizden biriniz uğradığı zarardan dolayı ölümü temenni etmesin”⁶⁹⁴ hadisi arasında bir çelişki olmadığını zikreder ve şu açıklamayı yapar: “Bu iki hadis müteâruz gibi görülsede öyle değildir. İlk hadiste insanların fitne anında ölümü temenni etmelerine cevaz verilmemiştir. Sadece o günden ve insanların durumundan “haber verme” söz konusudur. Nitekim “Benî Devs kadınları, Zülhalesa denilen puta tapıp etrafında dönmedikçe kıyamet kopmayacaktır”⁶⁹⁵ hadisinde Devs kadınlarının yaptıklarını onaylamaktan ziyade şirke yönelip küfürde haddi aşmalarına işaret edilmekle birlikte fitnenin nasıl vukû bulacağı ve durumun vehâmetinden haber verilmektedir. İbn Hacer de söz konusu iki hadis arasında teâruz olduğunu iddia edenlere karşı çıkmıştır.”⁶⁹⁶ Sindî, rivayetler arasında cem‘ ve telif yöntemini uygulayarak herhangi bir teâruz olmadığını açıklamıştır.

Örnek

“Resûlullah (s.a.v.) yünü çok ve alaca renkli iki koçu kurban etti. Bunlardan bir tanesi kendi adına, diğeri de ümmeti adınaydı” hadisinde geçen “emlah” (املح) kelimesinin anlamı hakkında birçok görüş mevcuttur. Örneğin; alaca, beyazın yoğunlukta olması, yünleri arasında kat kat siyahlıkların olması, kırmızı rengin galip gelmesi vb. anlamlar verilmiştir. İbn Hacer: “Emlah sıfatının yer aldığı rivayetler arasında cem‘ mümkündür. Nitekim Ebû Saîd el-Hudrî'nin (r.a.) rivayet ettiği “Resûlullah (s.a.v.), ağzı siyah, gözlerinin etrafı siyah, ayakları siyah damızlık iki koçu kurban etti”⁶⁹⁷ hadisi yukarıdaki hadis arasında bir bütünlük vardır. Aralarında cem‘ yapılabilir.” Ardından Sindî şu açıklamayı yapar: “Bu konudaki rivayetlerin çokluğundan dolayı cem‘e gerek olmadığını söylemek mümkündür. Bu hadis, kurbanlığın özellik ve renk açısından güzel olmasının meşruiyetine delalet etmektedir. Örneğin; Şâfiî ulemânın çoğu kurbanlıkta efdal olanın beyaz sonra ise sırayla sarı, gri, alaca ve siyah renk olduğunu belirtmiştir.”⁶⁹⁸

⁶⁹¹ Buhârî, “Ezan”, 128.

⁶⁹² İbn Huzeyme, *es-Sahîh*, I, 319, (hadis nr. 627)

⁶⁹³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, II, 402.

⁶⁹⁴ Buhârî, “Merdâ”, 19, (hadis nr. 5671).

⁶⁹⁵ Buhârî, “Fiten”, 23, (hadis nr. 7116).

⁶⁹⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VII, 246.

⁶⁹⁷ Tirmizî, “Edâhî”, 4, (hadis nr. 1496)

⁶⁹⁸ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, VI, 210-211.

Örnek

Haccın feshinin cevazı ve hac aylarında umreye niyetlenmenin meşruiyeti ile ilgili gelen hadiste Hz. Âişe'nin (r.anhâ), fetih yılı hacca ve umreye niyetlenerek yola çıktığı anlatılmaktadır.⁶⁹⁹ Sindî ise bu hadise muhalif görünen “*Hac için yola çıkınca sadece hacca niyet ederdik*”⁷⁰⁰ şeklinde *Sahîhayn*'da yer alan birçok rivayeti zikreder. Ardından bu rivayetler ile yukarıdaki hadisin cem' edilebileceğini şu şekilde açıklar: “Hz. Âişe sahâbeden bir grupla birlikte hac ayında umrenin yasak olmasına binaen sadece hacca niyetlenmişti. Daha sonra Hz. Peygamber (s.a.v.) onlara haccın çeşitlerini açıkladı ve hac aylarında umreyi caiz kıldı. Nitekim şu rivayet hac aylarında umreye cevaz verildiğini gösterir: “*Umreye niyetlenmek isteyen umreye, hacca niyetlenmek isteyen hacca niyetlensin.*”⁷⁰¹ Başka bir rivayette Hişâm b. Urve'nin (r.a.) “*Ben umreye niyet edenler arasındaydım*”⁷⁰² sözü de umreye hac ile birlikte niyet edilebileceğini göstermektedir.⁷⁰³

Sindî bu açıklamasının ardından rivayetler arasında şu yönden de cem'in mümkün olduğunu açıklar: “Hac aylarında sadece hacca niyet ettikleri manasındaki rivayetlerin yanı sıra Hz. Peygamber'in umreye de niyet edebileceklerini söylediği iki tür rivayet mevcuttur. Sadece hacca niyet edilmesi ile ilgili hadisleri, Urve b. Zübeyr'in rivayetine tercih etmeye sevkeden herhangi bir sebep yoktur. Nitekim bu râviler, sadece hacca niyetin yer aldığı hadisleri Hz. Âişe'den nakletmişler. Hişâm b. Urve ise Hz. Âişe'den rivayetinin akabinde “Ben umreye niyet edenler arasındaydım” diyerek olayın devamını aktarmaktadır. Bütün hadisleri cem' yöntemiyle değerlendirme imkânımız varken tercihe gerek yoktur.”⁷⁰⁴

2.3.6.3.2.8. Hadislerdeki itikada dair meseleleri açıklaması

Sindî'nin hadisleri şerh ederken itikadi konularda birtakım değerlendirmelerde bulunduğu görülmektedir.

Örnek

“Eynallah hadisi” veya “cariye hadisi”⁷⁰⁵ olarak bilinen rivayette Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'nın cariyesine “Allah nerededir?” sorusunu sormuştur. “Eyne” lafzının mekân izafe etmesi ancak Allah'ın mekândan münezze olmasına neticesinde âlimler bu soru lafzını içinden çıkılmaz bir durum olarak görmüşlerdir. Sindî ise meseleyi şu şekilde izah etmiştir: “Hz. Peygamber'in bu soruyu sormasından maksat, Câhiliye devrinde insanların ilah edinip, ibadet ettikleri put ve tâgutları, cariye'nin reddettiğini anlamak içindir. Hz.

⁶⁹⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 143.

⁷⁰⁰ Buhârî, “Hayz”, I, (hadis nr.294); 7, (hadis nr. 305); “Hac”, 34, (hadis nr. 1561); “Umre”, 9, (hadis nr. 1788); Müslim, “Hac”, (hadis nr. 1211).

⁷⁰¹ Buhârî, “Hayz”, 16, (hadis nr. 317).

⁷⁰² Buhârî, “Umre”, 7, (hadis nr. 1786)

⁷⁰³ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 144.

⁷⁰⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, IV, 144-145.

⁷⁰⁵ Bk. Sindî, *Tertîbü Müsnedi'l-İmâmi'l-A'zam*, 19-20, (hadis nr. 4). Hadisin metni ise şu şekildedir:

عَنْ عَطَاءٍ، أَنَّ رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِ النَّبِيِّ حَدَّثَهُ: أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ زَوْاحَةَ كَانَتْ لَهُ رَاعِيَةٌ تَتَعَاهَدُ غَنَمَهُ، وَأَنَّهَا أَمْرِيهَا تَتَعَاهَدُ شَاةً، فَتَتَعَاهَدُهَا حَتَّى يَمِيتَ الشَّاةُ، وَاسْتَعَلَّتِ الرَّاعِيَةَ بِنِعْضِ الْعَنَمِ، فَجَاءَ الدَّذْبُ، فَاخْتَلَسَ الشَّاةُ وَقَتَلَهَا، فَجَاءَ عَبْدُ اللَّهِ، وَقَتَدَ الشَّاةَ، فَأَخْبَرَتْهُ الرَّاعِيَةُ بِأَمْرِيهَا فَلَطَمَهَا، ثُمَّ نَدِمَ عَلَى ذَلِكَ، فَذَكَرَتْ ذَلِكَ لِرَسُولِ اللَّهِ فَعَظَّمَ النَّبِيُّ ذَلِكَ، وَقَالَ: " ضَرَبْتِ وَجْهَ مُؤْمِنَةٍ ! فَقَالَ: إِنَّهَا سَوْدَاءُ لَا عِلْمَ لَهَا، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا النَّبِيُّ فَسَأَلَهَا: أَيْنَ اللَّهُ؟ فَقَالَتْ: فِي السَّمَاءِ، قَالَ: فَمَنْ أَنَا؟ قَالَتْ: رَسُولُ اللَّهِ، قَالَ: إِنَّهَا مُؤْمِنَةٌ، فَأَعْتَقَهَا، فَأَعْتَقَهَا.

Peygamber'in bu sorusu mekân tayin etmekten uzaktır. Bu sorudan maksat cariye'nin Allah'ın varlığını kabul etmesidir. Allah hakkında bir mekân ve yerin varlığını ispat etmek değildir.” Selef ulemâsı bu sorudan Allah'ın gökte olduğu sonucunu çıkarırken Sindî: “Anlaşılr ki câriye muvahhiddir. Putlardan uzaktır” şeklinde değerlendirmede bulunur.⁷⁰⁶

Daha sonra Sindî mezkûr konuda mütekaddimûn ve müeahhirûn ulemâsının görüşlerine de yer vermektedir: “Selef ulemâsının tavrı, müteşabih ayet ve hadisler, iman ve anlamlarını nâzil oldukları şekilde Allah'a havale etmektir. Tevile gitmeden sözü tamamen Allah ve Resûlüne havale edip o böyle söylüyorsa böyledir şeklinde bir tutum sergilemektedirler. Müteahhirûn ulemâ ise bu tür ayet ve hadisleri tevil etmiştir.”⁷⁰⁷ Sindî daha sonra Kadî İyâz'a ait şu görüşleri aktarmıştır: “Göktekinin sizi yerin dibine batırmayacağından emin misiniz?”⁷⁰⁸ ayetinde olduğu üzere Allah'ın semada olduğunu zikretme sadedinde nâzil olan bütün nasslar zahir manası üzere değildir. Bunları, fakih, muhaddis, mütekellim hangi ihtisasa sahip olursa olsun bütün Müslümanlar tevil ederek anlamıştır. Nitekim muhaddis, fakih, mütekellimlerden her kim, tahdid ve keyfiyet beyan etmeksizin fevkiyet cihetinden, varlığından söz etmişse “semanın içinde” السماء في ibaresini, “semanın üstünde”, علي السماء şeklinde tevil etmiştir.”⁷⁰⁹

Sindî “cariye hadisinden” şu sonuca varmaktadır: “Sahâbînin cariyesini azat etmek istemesi üzerine Hz. Peygamber, cariye'nin müslüman olup olmadığı kesinleşmeden “azat et” şeklinde herhangi bir şey söylememiştir. Bunun sebebi ise cariye mümin değilse azat edildiğinde müşriklere gidip onların dinine rağbet etmesini engellemek içindir. Burada iki ihtimal vardır. Birincisi, Hz. Peygamber cariye'nin müslüman olduğu ortaya çıkmadan önce onu azat etmek istemedi. Diğer ihtimal ise Hz. Peygamber, Abdullah b. Revâha'nın tokat attığı cariyesinin faziletini bilmediğini varsayarak onu yanına çağırıp, cariye'nin mümin olduğunu ona da ispat etmiş sonra cariyesini azat etmesini emretmiştir.”⁷¹⁰

Örnek

Şirk koşmak dışında küfre varan bir günahın olmadığı ile ilgili gelen hadisin şerhinde Sindî şunları zikretmiştir: “Hadis, günahların imana engel olmadığına delildir. Günahları ne kadar büyük olursa olsun, helal olduğuna inanmadıkça hiçbir Müslüman tekfir edilmez.”⁷¹¹ Ardından ehl-i kible'nin tekfir olunmayacağı konusunda şu izahta bulunur: “Hz. Peygamber'den günümüze kadar ümmet, tevbe etmemiş olsalar dahi ehl-i kible'den birinin cenaze namazını kılma ve ona hayır duada bulunma hususunda icmâ etmişlerdir. Bununla birlikte büyük günah da işleseler tekfir edilmeleri caiz değildir.”⁷¹² Daha sonra Sindî büyük günah meselesi çerçevesinde ele alınan şu hadisi zikretmiştir:

⁷⁰⁶ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 108-109.

⁷⁰⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 107.

⁷⁰⁸ Mülk 67/16.

⁷⁰⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 110.

⁷¹⁰ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 111-112.

⁷¹¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 147.

⁷¹² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 148.

“Zina eden kişi zina ettiği sırada mü'min olduğu halde zina edemez. Hırsız kişi de hırsızlık ettiği sırada mü'min olduğu halde hırsızlık yapamaz.”⁷¹³ İslâm ulemâsı bu hadisi farklı vecihlerden tevil etmiş ve büyük günah işleyenin kâfir olmayacağını esas almıştır. Bu görüşlerden biri de büyük günah işleyen kişinin küfür nifakı değil de mâsiyet nifakı üzere olduğudur.⁷¹⁴ Kelâm ilminde nifak konusu, büyük günah (kebîre) meselesinin ortaya çıkmasına paralel olarak gündeme gelmiştir. Nitekim bazı âlimler nifak halini itikâdî ve amelî nifak şeklinde ifade etmişlerdir. Büyük günah işleyen kişinin dinî statüsü konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Sindî'nin yer verdiği bu görüşler şu şekildedir:

Hâricîler *zânî, mü'min olarak zina etmez* hadisini tevil etmeyip zahirine göre hüküm vermişler ve büyük günah işleyeni kâfir addetmişlerdir. Bu hadis dışında delil aldıkları âyetlerden biri de şudur: “*Kim de Allah'a ve peygamberine itaatsizlik eder ve sınırlarını aşarsa Allah onu, devamlı kalacağı bir ateşe sokar, onun için alçaltıcı bir azap vardır.*”⁷¹⁵ Hâricîler mirasla ilgili gelen bu âyette ilâhî sınırları aşan kimselerin ebediyen cehennemde kalacağını belirtmiştir. Müfessir Kelbî (ö. 146/763) ise Allah'ın bu âyetlerde miras taksimi yaptığını, mirasçılar hakkında helâl ve haram sınırlarını belirlediğini söylemiştir. Kelbî bu sebeple sınırları aşanların cehennemlik olduğunu ve haramı helâl saymanın küfre götürdüğüne işaret etmiştir. Sindî ise bu görüş sahiplerinin âyeti zahiri manasına hamlettiklerini belirtmiş daha sonra “*O ateşe ancak gerçeği yalan sayıp sırt çeviren isyankâr kişi girer*”⁷¹⁶ âyetinde Allah'ı ve hadlerini tasdik etmeyen kişinin durumu ile ilgili bilgi verildiğine işaret etmiştir.⁷¹⁷

Büyük günah işleyen kişi Mu'tezile'ye göre imandan çıkar fakat küfre girmeyip imanla küfür arasında bir yerde (el-menzile beyne'l menzileteyn) bulunur. Sindî bu görüşün isabetli olmadığına *ameldeki noksanlıkla iman dairesinden çıkılmadığına*⁷¹⁸ dair rivayetle işaret etmiştir.⁷¹⁹ Ardından Sindî soru-cevap yöntemiyle günahın imana zarar verip vermediğini tartışmaktadır. Bu bağlamda Mürcie'nin görüşüne karşılık şu izahı yapmaktadır: “Mürcie'ye göre imanı hiçbir şey geçersiz kılmaz. Mü'min bir kimse ne kadar günah işlerse işlesin azaba uğrayacağından korkmaz.” Sindî: “Bir kimsenin günah işlemekte (mâsiyet nifakı) ısrar etmesi halinde küfür nifakına düşeceğinden korkulur. Dolayısıyla insanın istiğfar etmediği müddetçe günahından emin olması doğru değildir. Bu bağlamda zikredilen delillerden biri de “*Allah'ın ansızın gelen azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası Allah'ın azabından emin olamaz*”⁷²⁰ âyetidir.”⁷²¹ Sindî de nifakı itikâdî (küfür) ve amelî (mâsiyet) nifak şeklinde ikiye ayırmıştır. Gunahta ısrar etme durumunu da amelî nifak ile açıklayarak Mürcie'nin görüşünü isabetli bulmadığını ortaya koymuştur.

⁷¹³ Buhârî, “Hudûd”, 20, (hadis nr. 6810); Müslim, “İmân”, (hadis nr. 57)

⁷¹⁴ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 151-152.

⁷¹⁵ Nisâ 4/14.

⁷¹⁶ Leyl 92/15-16.

⁷¹⁷ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 153.

⁷¹⁸ Hadis metni için bk. Ebû Dâvûd, “Cihâd”, 33, (hadis nr. 2524).

⁷¹⁹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 153.

⁷²⁰ A'râf 7/99.

⁷²¹ Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 154.

Örnek

Cibril hadisinde, Hz. Peygamber Cibril'in sorusu üzerine imanın şartlarını zikretmiştir. Bu şartlardan biri de kadere, hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmaktır. Sindî hadiste geçen kader konusunda birçok görüşe yer vermiştir. Bunlardan biri de Hz. Hasan'ın Hasan-ı Basrî'ye kazâ ve kader hakkında yazdığı rivayettir. Nitekim Hasan-ı Basrî kazâ ve kader hususunda Hz. Hasan'a soru sormuş, o da cevap mahiyetinde şunları yazmıştır:

“Allah, kulları taat işlerse onların amellerine engel olmamaktadır. Günah işlediklerinde ise isterse onların mâsiyetine engel olur. Fakat mani olmazsa onları günah işlemeye zorlayan Allah değildir. Allah insanları taat işlemeye zorlasaydı sevaplarını düşürürdü. Aynı şekilde günaha zorlasaydı onlara azap etmezdi. Eğer günah işledikleri halde Allah onlara azap etmeyecek olsaydı bu durum onun kudretindeki acziyeti gösterirdi. Allah'ın kulları üzerinde onlardan sakladığı bir meşfeti vardır. İnsanlar taat ile amel ederse Allah'ın onlar lehine bir minneti vardır. Eğer günah işlerlerse o zaman da onlar aleyhine hücceti vardır.”

Sindî, Hz. Hasan'ın bu açıklamasıyla Kaderiyye ve Cebriyye'nin görüşlerini reddettiğini belirterek daha sonra şu izahta bulunmaktadır: “Cebriyye, kulların amellerinde mecbur olduklarını söylemektedir. O zaman Cebriyye'nin dediğine göre teklif olmaması gerekir. Her kim teklifin olmadığını iddia ederse o kâfirdir. Hz. Hasan bu şekilde cevap vermekle onlara herhangi bir kaçış bırakmamaktadır.”⁷²²

2.4. Sindî'nin *el-Mevâhibü'l-latîfe* Şerhi Üzerine Değerlendirme

Şerh türü eserlerde şekil bakımından üç ayrı yöntem uygulandığı görülmektedir: Birincisi (قال اقول) lafızlarıyla kaleme alınan şerhlerdir. Bu tür şerhlerde metin bazen tamamen bazen de şerh içinde zikredildiğinden dolayı kısmen yazılır. Metnin başında (قال) ifadesi, şerhin başında ise (اقول) ifadesi yer alır. İkincisi ise (قوله) yöntemiyle ele alınan şerhlerdir. Müellif şerh ettiği metne veya şerhe konu olan bölüme işaret etmek için “kavlühü” ifadesini kullanır. İbn Hacer, Kirmânî ve Aynî gibi klasik hadis şârihleri Buhârî şerhlerinde bu yöntemi kullanmıştır. Üçüncüsü ise mezc usulüyle yazılmış şerhlerdir. Bu eserlere, metin ve şerhin iç içe olmasından dolayı memzûc şerhler denilmektedir. Bu tür şerhlerde genellikle م ve ص harfleri ile asıl metne ش harfi ile de şerhe işaret edilir veya metnin üstüne bir çizgi çekmek suretiyle metin ile şerh birbirinden ayrılır.⁷²³

Bu tasnife göre *el-Mevâhibü'l-latîfe*'de yukarıda zikredilen yöntemlerden hiç birine tam olarak uyulmadığı görülmektedir. Mezkûr eserde ilk olarak asıl metin ve metinden sonra yer alan çizginin altında şerh kısmı bulunur. Söz konusu çizgi ile birlikte metin ve şerh birbirinden ayrılmaktadır. Bununla birlikte Sindî, hadis metnini belli kısımlara bölerek şerh etmekte ve metne de tekrar işaret etmektedir. Dolayısıyla ikinci şerh türüne ait ifadeleri kullanma cihetine gittiği söylenebilir.

Fıkıh bablarına göre tertip edilen *Müsned*, diğer hadis kaynaklarındaki gibi kitâb-bâb düzenine sahip olmadığından dolayı Sindî, şerh esnasında da kitâb-bâb ve hadis uyumu gibi konulara değinmemiştir. Sindî, hadisleri şerh ederken meşhur ricâl âlimleri, *Kütüb-i Sitte*

⁷²² Sindî, *el-Mevâhibü'l-latîfe*, I, 66-67.

⁷²³ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İstanbul: İFAV, 2003, s. 181.

müellifleri ile zabt ve itkân sahibi hadis imamlarından yaptığı hadis tahriri ile rivayetlerin müşkillerini gidermiş, munkatı‘ rivayetinin mevsûl, mürselin ise merfû‘ tariklerine ulaştığını haber vermektedir.⁷²⁴ Bunun yanı sıra senede yer alan râvilere dair bilgi vermektedir. Hadisin rivayetleri arasında görülen lafız farklılıklarına işaret eder. *Müsned* nüshaları arasındaki farklılıkları mukayese ederek sonuca varmaktadır. Metindeki kelimeleri tahlil eder, garib lafızları açıklar, gramer tahlillerine yer verir. Ayrıca hadislerin sıhhat durumuna ve yer yer hadis usûlü kaidelerine de işaret eder.

Sindî’nin lafızlar üzerindeki bu mesaine paralel olarak kullandığı öncelikli metotlardan biri de hadisleri fikhî açıdan değerlendirmesidir. Fikhî görüşleri delilleri ile birlikte zikretmeye özen gösteren Sindî, farklı kanaatleri açıkladıktan sonra muhalif görüşleri cevaplandırmaya çalışır. Bu vesileyle kendi tercihlerine de yer vermektedir. İhtilafî konuların geniş bir şekilde ele alındığı eserde “âlimler şu konuda ihtilaf ettiler”⁷²⁵ şeklinde kalıpları sıkça görmek mümkündür. Fikhî şerhlerde hadisler arasındaki ihtilafı gidermede cem‘ veya telif, nesh ve tercih şeklindeki bu yöntemlerden en fazla birincisinin kullanıldığı görülmektedir.⁷²⁶ Sindî’nin de uygulamalarında cem‘ ve telif yöntemine başvurduğu söylenebilir. Sindî genellikle çelişki iddialarını tahkik edip gerçekte herhangi bir tearuz olup olmadığına bakmış, herhangi bir ihtilaf görmediği durumlarda hadise getirdiği uygun bir açıklamayla bunu göstermiştir.

el-Mevâhibü’l-latîfe’de sened ve metne yönelik birçok husus ayrıntılı olarak işlenmiştir. Bu özellikleriyle ulemâ nezdinde övgü ile zikredilmiştir. Muhammed Abdürreşîd Nu‘mânî şerhin İbn Hacer’in *Fethu’l-Bârî*’sine denk olduğunu belirtmiş⁷²⁷ Terhettî ise “Fakih ve muhaddislerin çokça istifade edeceği kıymetli bir eser” olduğunu kaydetmiştir.⁷²⁸ Zira Hanefî fikhının hadislerle istidlali açısından önemli bir fikh kitabı olarak da görülmektedir.⁷²⁹ Eser Hanefî mezhebi görüşleri istikametinde yazılmış olsa dahi müellif, mezhebî rekabet duygusundan uzak bir şekilde diğer mezheplerin delillerine ve tercihlerine geniş bir şekilde yer vermiştir.

⁷²⁴ Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, I, 4.

⁷²⁵ Bazı misaller için bk. Sindî, *el-Mevâhibü’l-latîfe*, II, 171; IV, 402; V, 298.

⁷²⁶ Zişan Türcan, *Hadis Şerh Geleneği*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011, s. 103.

⁷²⁷ Gavri, “Şeyh Muhammed Âbid es-Sindî ve cühûduhu fi’l-Hadîsi’n-Nebevî”, s. 254.

⁷²⁸ Terhettî, *el-Yâni ‘u’l-cenî*, s. 138.

⁷²⁹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 298.

SONUÇ

Bu çalışmada İslâm dünyasının önemli âlimlerinden 1190-1257/1776-1841 yılları arasında yaşayan Muhammed Âbid es-Sindî'nin hayatı ve hadis ilmindeki yeri tespit edilmeye çalışıldı.

Hanefî fakihî ve muhaddis olarak vasıflanan ve ömrünü ilme adayan Muhammed Âbid es-Sindî'nin eğitim hayatını üç merhalede değerlendirmek mümkündür. Birincisi; dedesi, babası ve amcasının rehberliğinde aldığı eğitimidir. Onun ilim tahsilinde ailesi önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu eğitim merhalesinden sonra ailesi ile birlikte geldiği Hicaz'da birçok hocadan ders almıştır. Yirmili yaşlara geldiğinde hadis, sarf, nahiv, Hanefî fıkıhî ve tıp ilminde ilerlemiştir. Eğitim hayatının üçüncü merhalesinde ise Yemenli âlimler gelir. Sindî, Yemen'de birçok ilim halkasına katılmış özellikle San'a bölgesi âlimlerinin ilmî derinliğini başka kimsede görmediğini vurgulamıştır. San'a'da Şevkânî ile tanışmış ve onunla ilişkisi daha sonra da devam etmiştir. Bununla birlikte XVII. yüzyılın ortalarından itibaren Yemen'de Sünnî ulemâ ile Zeydî ilim çevreleri arasında oluşan irtibatla Sindî de rol oynamıştır. Kendisi bu çevrelerle hem hoca hem talebe olarak geniş ilişkiler kurmuştur.

Uzun yıllar Yemen'de bulunan Sindî, Yemenli âlimlerin ilim meclislerine katılırken sık sık Hicaz'a gidip gelerek oradaki âlimlerden de icâzet almıştır. Nitekim Mekke'de Muhammed Tâhir Sünbül, Yemen'de Şevkânî ve Abdurrahman b. Süleymân el-Ehdel, Medine'de Sâlih Muhammed Füllânî tanınmış hocalarından bazılarıdır. Sindî'nin birçok talebesi olmuştur. Yemen ve Hicaz dışında Hindistan, Sind ve Mısır'da da ondan ders alanlar olmuştur. Muhammed b. Ali Senûsî, Abdülganî ed-Dihlevî, Şeyhülislâm Arif Hikmet Efendi, Muhammed b. Halîl el-Kavukcî ise ondan ilim tahsil eden ve icâzet alan âlimlerden bazılarıdır.

Fıkıh, fıkıh usûlü, hadis, tefsir, kıraat, nahiv, sarf ve tıp ilminde eğitim alan Sindî bu ilimlere dair eser kaleme almıştır. Bu ilimler içerisinde en fazla hadis ve fıkıh alanında ön plana çıkmıştır. Sindî'nin fıkıh ağırlıklı olmak üzere hadis, sarf ve tıp ilmine dair on beş risalesi neşredilmiştir. "Hubûbâtın zekâtının kıymeti üzerinden verileceği, İbn Abbâs'ın aracısız Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet ettiği hadisler, II. Mahmud dönemi reformları çerçevesinde gündeme gelen yeni askerî uniformaları giymenin caiz olup olmadığı" gibi konulara dair orijinal risâleleri yanında kendisine fetva sorulan konularda da cevap mahiyetinde risâle kaleme almıştır. Nitekim "Ramazan'da yolcunun orucu, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) hürmeten ve O'na karşı sevgilerinden ötürü çocuklara teberrüken Abdu'n-nebî ve Abdu'r-resûl diye isim vermenin cevazı" gibi konular hakkında yazdığı risâleler bunlardan bazılarıdır.

Nakşibendiyye tarikatına mensup olan Hanefî fakihî ve meşhur muhaddis Sindî, XVIII. yüzyıl Medine'sinde hadis tedris faaliyetleri ile öne çıkan Hanefî mezhebi müntesibi olan Sindli ulemadan bazı noktalarda ayrılmaktadır. Muhammed Âbid es-Sindî, mezhep görüşlerine bağlı kalırken söz konusu ulemâ Hanefî geçmişine rağmen mezhep görüşlerinin hadislerin zâhirî anlamları karşısında eleştirel bir şekilde ele alınmasını savunmuştur. Bunun yanı sıra mezhebinin dayandığı delilleri inceleyebilecek seviyede bir âlim olan Sindî herhangi bir meselede Hanefî mezhebinin delillerinden daha güçlü bir delil kendisine ulaşırsa güçlü olan delili tercih etmiştir. Bu bağlamda onun fakih kimliği ve mezhebin

dışında görüş beyan ettiği bazı fikhî meseleler “Sindî ve Fikhü’l-hadis” başlığında incelenmiştir.

Yaşadığı zaman diliminde hadis ilminde öne geçmiş, özellikle isnad konusundaki titizliği ile de maruf olan Sindî’nin aynı zamanda âlî isnad sahibi olması da dikkat çeken bir özelliğidir. Nitekim kendisi dokuz râvi ile Buhârî’ye ulaştığını ifade etmektedir. Bu isnad silsilesine de eserinde yer vermektedir. Çağdaşları ve talebeleri tarafından hâfız, âlî isnad sahibi, hâkim ve yetkin bir âlim olarak anılır.

Sindî’nin telif faaliyetinin önemli bir kısmını şerh çalışmalarının teşkil ettiği görülmektedir. Özellikle hadis alanında ahkâma yönelik hadis kitaplarını şerh etmiştir. Sindî’nin Hanefî mezhebine dair fûru-ı fikhî alanında bir eser kaleme almak yerine fikhî görüşlerini hadis şerhleri zemininde ifade etmesi onun muhaddis fakih yönüyle ilişkilidir. Nitekim fikhü’l-hadise yönelik eserleri bunun örneğidir. Eserlerinde fikhî hadise tatbik etme yönteminde Şah Veliyyullah’tan ziyade Abdülhak Dihlevî’yi örnek almıştır. Nitekim Abdülhak Dihlevî de Hicaz seyahatinden sonra başladığı telif ve tedris faaliyetinde, fikhî ile hadisi cem’ metodunu takip etmiştir. Hint Yarımadası’na, fikhî eğitimi için oldukça önemli bir gelişme olan ‘fikhî kaynaklarını araştırma ve delilleriyle okuma’ tarzını getiren Abdülhak Dihlevî, kendisinden sonra Hindistan’da gelişen Hanefî Hadis Ekolünün de temelini atmıştır.

Sindî’nin fikhî alanındaki en hacimli şerh çalışması *Tavâli ‘u’l-envâr ‘ale’ d-Dürri’l-muhtâr* isimli eseridir. Bu eser, Muhammed b. Abdullah et-Timurtaşî’nin (ö.1006/1598) Hanefî fikhîna dair *Tenvîrû’l-‘absâr*’ı üzerine Haskefî (ö.1088/1677) tarafından *ed-Dürri’l-muhtâr* adıyla yazılmış olan eserin geniş bir şerhidir. Sindî bu eserle ilgili öncelikle muhtasar açıklamalarda bulunmuş, Medine’ye yerleşmesinin akabinde geniş bir şerh kaleme almaya başlamıştır.

Hadis alanında kaleme aldığı şerhlerinden *Şerhu Teysîri’l-vüsûl* ve *Şerhu Bulûgi’l-merâm*’a maalesef ulaşılammıştır. *Şerhu Teysîri’l-vüsûl*, İbnü’ d-Deyba’nın *Teysîrû’l-vüsûl*’ünün “hadler” bölümüne kadar olan şerhidir. Kaynağın verdiği bilgiye göre bu şerhin kayıp olduğu tespit edilmiştir. *Şerhu Bulûgi’l-merâm* ise İbn Hacer’in ahkâm hadislerini yer aldığı yarım kalan şerhtir. Bu eserin de yazma nüshasına ulaşılammadığı mütercim tarafından haber verilmektedir.

Sindî’nin hadis alanındaki telif faaliyetinin önemli bir kısmını da meşhur hadis kitabı üzerine kaleme aldığı *Minhatü’l-Bârî* oluşturur. Sindî, *Sahîh-i Buhârî*’de aynı konuyla ilgili farklı lafızlarla muhtelif başlıklar altında zikredilen hadisleri hüküm istinbatında kolaylık sağlamak amacıyla bir araya getirerek *Minhatü’l-Bârî*’yi telif etmiştir. Bu kitap gerek *Sahîh-i Buhârî*’ye hizmet etmesi gerekse aynı manayı farklı lafızlarla anlatan hadis metinlerini bir arada toplaması açısından önemli eserler arasındadır. Aynı konudaki muhtelif rivayetlerin toplanması, hüküm istinbatına fayda sağlarken, rivayetleri bütüncül bir şekilde anlama imkânı da sunmuş olmaktadır. Mahmud Hasen es-Sindî doktora tezi olarak çalıştığı eserin ilk üç cilde denk gelen kısmını tahkik ederken Nüreddîn Tâlib tarafından altı cilt halinde tamamı neşredilmiştir.

Sindî hadis alanında kaleme aldığı *Keşfü'l-be's ammâ ravâhu İbnü Abbâs müşâfekten an Seyyidi'n-Nâs* adlı risâlesinde Abdullah b. Abbâs'ın aracısız Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisleri bir araya getirmiştir. Sindî bu bağlamda İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb*'inde yer alan Abdullah b. Abbâs hakkındaki mezkûr görüşleri inceledikten sonra *Sahîhayn*'da yer alan hadisleri ve bununla birlikte diğer hadis eserlerindeki rivayetleri araştırmıştır. Araştırmasının sonucunda oldukça fazla hadise ulaştığını belirten Sindî, bu rivayetleri bir araya getirerek söz konusu risâleyi kaleme almıştır

İkinci bölümde ele alınan diğer hadis eseri ise *Tertîbü Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe* ve şerhi *el-Mevâhibü'l-latîfe* isimli eseridir. Sindî öncelikle *Müsned*'i fıkıh konularına tertip etmiş daha sonra hadis ve fıkıh ilmiyle ilgili geniş izahlar yaparak şerh etmiştir. Hanefî fakihî Sindî mezhep geleneği içerisinde bir araya getirilmiş bu rivayetleri hadis ve fıkıh zemininde izah etmiştir. Sindî eserde mezhebin görüşlerini dayandıkları hadislere dair deliller çerçevesinde incelerken diğer üç mezhebin de istidlallerini tahlil etmiştir.

Sindî şerhinde hadis alanında *Kütüb-i Tis'a* başta olmak üzere hadislerin yer aldığı temel kaynakların yanı sıra diğer alanlarda telif edilmiş eserlerden de istifade etmiştir. Birçok kaynaktan yararlanan Sindî'nin şerhinde sık sık atıfta bulunduğu eser ise İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *Fethu'l-Bârî*'sidir. Yine İbn Dakîkul'îd'in (ö. 702/1302) *İhkâmü'l-ahkâm*'ı Aynî'nin (ö. 855/1451) *Umdetü'l-Kârî*'si, Ali el-Kârî'nin (ö. 1014/1605) *Mirkâtü'l-Mefâtiḥ*'i ve *Senedü'l-enâm şerhu Müsnedi'l-İmâm*'ı gibi daha birçok şerhe atıfta bulunmuştur.

Şerhe bir mukaddime ile başlayan Sindî, burada usûl ve metodunu izah ederken niçin eseri şerh ettiğinin üzerinde durmaktadır. Sonra niyet hadisinin şerhiyle esere giriş yapar. Şerhte öncelikli olarak hadislerin isnadı üzerinde durulmuştur. Daha sonra konu ile ilgili mütâbi ve şâhid rivayetler tespit edilmişse, onlara yer verilmiştir. Hadisin *Müsned*'in farklı nüshalarında ve başka eserlerde hangi senedlerle ele alındığını karşılaştırmak, sened tahlilinde üzerinde durulan bir husustur. Senedde geçen raviler ile ilgili bilgi vermiş ve cerh-ta'dil yönünden haklarında bilgi verirken çeşitli yönlerden değerlendirmelerde bulunmuştur.

Sindî'nin hadis tahricinde yer verdiği muhtelif tarikler genellikle şerhedilen hadisteki fikhî yaklaşımı doğrudan ya da dolaylı olarak destekler tarzda gelen rivayetlerdir. Nitekim Sindî de mukaddimesinde zikrettiği mütâbi ve şâhid rivayetlerin İmâm Ebû Hanîfe'nin rivayetinde sadece hocasından naklederek teferrüd ettiği şeklindeki vehmin ortadan kalkmasını sağladığını belirtmiştir. Sindî'nin farklı tarikleri zikretme yoğunluğu onun hadis ve diğer alanlardaki kitaplara hâkimiyetini gösteren bir husustur. Sindî'nin bu rivayetleri bazen müellifin bazen de yer aldığı kaynağın ismini belirterek ve senediyle birlikte zikretmektedir. Bu durumda onun hadis metinlerinin isnadına sadık kalarak rivayetleri naklettiğini göstermektedir.

Şerh sırasında kelime, dil, lafız ve muhteva açıklamalarına önem vermiştir. Nitekim hadislerde geçen garip kelimeleri inceler, gramer tahlillerine ve ıstılahî manalarına yer verir. Bu izahlarını kimi zaman dil âlimlerine isnad etmekte kimi zaman da doğrudan kendi görüşüyle ortaya koymaktadır. Muhteva yönünden ise hadislerin âyetlerle ve hadislerle

olan bağlantılarına temas etmiştir. Bunun yanında genellikle hadis usûlü ile ilgili değerlendirmelerine yer vererek hadisleri kendi görüşleriyle izah etmiştir.

Sindî, zahirde birbirine zıt gibi görünen hadisler üzerindeki çelişki iddialarını inceleyip gerçekte olup olmadığına bakmış, herhangi bir ihtilaf bulunmadığı durumlarda buna işaret etmiştir. Çelişki söz konusu olduğunda da genellikle cem‘ ve tevil metodunu kullanarak rivayetler arasındaki tearuzu gidermiştir.

Sindî hadisleri şerh ederken kimi zaman muhtemel sorular sorarak kendisi bu sorulara cevap vermiş kimi zamanda hadise yöneltilebilecek itirazları zikretmiş ve yine bunların nasıl çözülebileceğini de açıklayarak meseleleri tartışmıştır. Bu yönüyle yaşadığı dönemde ilmin canlılığını ve verilen fetvaların kendi zamanıyla irtibatını sağlamıştır. Söz konusu yöntemi, öğretici bir üslûba da sahiptir.

Sindî hadisten çıkarılacak fikhî hükümlere ve sonuçlara işaret etmiştir. Kendisi genellikle bağlı bulunduğu Hanefî düşünce sistemine sadık kalmaya özen göstermiştir. Fakat taklide karşı çıkan yönüyle kendi mezhebini ön plana almamıştır. Hanefî mezhebi ile birlikte çoğunlukla diğer görüş ve mezheplere de yer vermiştir. Nitekim zikrettiği görüşlerin delillerini tafsilatlı bir şekilde tahlil etmiştir. Şerhin çoğunlukla rivayetler ile ilgili farklı tüm görüşleri ihtiva etmesi sebebiyle öğreticilik vasfı da bulunmaktadır.

Sindî kelâmî meselelerde Ehl-i Sünnet’in görüşlerini savunmuştur. Diğer itikâdî görüşleri de ele alan Sindî başka âlimlerin konu ile ilgili açıklamalarına da yer vererek meseleyi detaylandırmıştır. Fikhî konulardaki izahlarını ise oldukça geniş tutmuştur. Hadisler üzerindeki fikhî konularda bazen mezheplerin, hadisin ihtiva ettiği mesele ve hadisin manası hakkındaki görüşlerini zikretmiştir. Bazen de yer verdiği görüşlerin akabinde kendi görüşünü ortaya koymuştur.

Sindî bu eseri dışında İmâm Şâfi‘nin *Müsned*’ini tertip ve şerh etmiştir. Öncelikle söz konusu eseri fıkıh konularına göre tasnif etmiştir. Ardından *Mu‘temedü’l-elma’iyyi’l-mühezzeb fi halli Müsnedi’l-İmâmi’s-Şâfi‘iyyi’l-müretteb* adıyla bir şerh kaleme almaya başlamış fakat Medine’de geçirdiği ağır rahatsızlık sonucu tamamlayamamıştır. Yarım kalan şerhi Yûsuf b. Abdurrahman Sünbülâvînî (ö. 1285) tamamlamıştır. Eser yazma olduğundan ilk şerhteki gibi yöntem tespiti mümkün olmamıştır.

Nihâî olarak bu çalışmanın ilim dünyasına katkıda bulunan âlimlerden Muhammed Âbid es-Sindî’nin başlangıç nevinden dahi olsa ilmî kişiliğini tespiti imkân sağlayacağı umut edilmektedir. Bilhassa hakkında âlimlerin değerlendirmeleri ve kaleme aldığı eserler onun hadis alanındaki yerini göstermesi açısından önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdullah Merdâd, Ebü'l-Hayr, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve 'z-zehher fî terâcimi efâzili Mekke min karni'l-âşir ile'l-karni'r-râbi'* 'aşer, (nşr. Muhammed Saîd el-Âmûdî-Ahmed Ali), Cidde: Alemü'l-Ma'rife, 1406/1986.
- Abdülhay el-Hasenî, Abdülhayy b. Fahriddîn b. Abdülalî, *İ'lâm bi-men fî târihi'l-Hind mine'l-a'lâm: Nüzhetü'l-havâtır ve behcetü'l-mesâmi' ve'n-nevâzır*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1420/1999.
- Abdüşşekûr, Ahsen Ahmed, *Mecmû' icâzâti ve resâil İmam Muhammed Âbid es-Sindî*, Dimaşk: Darü'l-Hadisi'l-Kettaniyye/ Mektebetü'n-Nizamü'l-Yakubi, 1435/2014.
- Ahmed b. Hanbel, Ebü Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, *Müsned*, I-L, (nşr. Şu ayb el-Arnaût v.dğr), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.
- Ahmed, Serdâr, "el-Mevâhibü'l-latîfe 'alâ Müsnedi'l-İmâm Ebî Hanîfe" (Doktora Tezi, Karaçi Üniversitesi Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, 1428/2007).
- Ahmed, Zübeyd, *el-Âdâbü'l-Arabiyye fî şibhi'l-kârrati'l-Hindiyye*, (nşr. Abdülmaksûd Şelkamî), yy., ts.
- Âkiş, Hasan b. Ahmed Âkiş Damedî, *Hadâikü'z-zehr fî zikri'l-eşyahi a'yani'd-dehr*, Riyad: Mektebetü'l-Ubeykan, 1413/1992.
- Algül, Hüseyin, "Ensar", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XI, 251-252.
- Ali el-Karî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultan Muhammed, *Şerhu Müsnedi Ebî Hanîfe*, (nşr. Halîl Muhyiddin el-Meys), Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1405/1985.
- Altıkulaç, Tayyar, "Zehebî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLIV, 180-188.
- Atiyyetullah, Ahmed, *Kâmûsü'l-İslâmî*, Kahire: Mektebetü'n-Nehdati'l-Mısriyye, 1390/1970.
- Aybakan, Bilal, "eş-Şafî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVIII, 223-233.
- , "Rebî b. Süleyman el-Murâdî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIV, 496-497.
- Aydınlı, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: İFAV, 2015.
- Azamat, Nihat, "Ahmed b. İdrîs", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, II, 92-94
- Babanzâde, Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn esmâ'ü'l-müellifîn ve âsârü'l-musannifîn*, (nşr. Kilisli Rıfat Bilge-İbnülemin Mahmûd Kemal İnal), İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1951.
- , *İzâhu'l-meknûn fî'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. (nşr. Şerafettin Yaltkaya- Kilisli Rıfat Bilge), Beyrut: Darü İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Baytâr, Abdürrezzâk b. Hasan b. İbrâhim, *Hilyetü'l-beşer fî târihi'l-karni's-sâlis 'aşer*, (nşr. Muhammed Behcet el-Baytâr), Beyrut: Dâru Sadır, 1413/1993.
- Bekdâş, Saîd b. Muhammed Yahya, *Muhammed Âbid es-Sindî el-Ensârî*, Beyrut: Darü'l-Beşairi'l-İslamiyye, 1423.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahya, *Fütûhu'l-Büldân*, (çev. Mustafa Fayda), Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987.
- Beyhakî, Ebü Bekr Ahmed b. el-Hüseyin, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, (nşr. Muhammed Abdülkadir Atâ), I-XI, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1424/2003.

- Bilge, Mustafa L., “Ârif Hikmet Bey”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, III, 365-366.
- , “Suûd b. Abdülaziz”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, 578.
- Bingöl, Abdulkuddüs, “Ebherî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, X, 75-76.
- Birişik, Abdulhamit, “İbn Akîle”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIX, 304-306.
- Boynukalm, Ertuğrul, “Evvâî ve Fıkhî Mezhebi”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/23 (2011): 1-33.
- Budak, Ali, “Bir Rivâyetin Tariklerini Karşılaştırmanın Hadisleri Anlamaya Katkısı”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 12/1 (2012): 167-191.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-sahîh*, I-IX, (nşr. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir), Bulak: Matbaatü’l-Kübrâ el-Emîriyye, 1311-1312.
- , *et-Târîhu’l-kebîr*, I-IX, Haydarâbâd: Mektebetü’l-İslâmiyye, 1364.
- Cook, Michael, “Muhammed b. Abdülvehhâb”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXX, 491-492.
- Çakan, İsmail Lütfî, *Hadis Edebiyatı: çeşitleri-özellikleri ve faydalanma usûlleri*, İstanbul: İFAV, 2003.
- , *Hadis Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2008.
- Danişmend, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1975.
- Daudî, Halid Zaferullah, *Şah Veliyyullah Dehlevî’den Günümüze Pakistan ve Hindistan’da Hadis Çalışmaları*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1995.
- Demir, Halis, “Ebû Hanîfe’ye Nispet Edilen Hadis Kitapları *Kitâbu’l-Âsâr ve Müsned*”, *Hikmet Yurdu Düşünce-Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 10/20 (2017): 121-144.
- Dihlevî, Abdülazîz b. Şah Veliyyullah, *Bustânü’l-muhaddisîn*. (çev. Ali Osman Koçkuzu), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Dihlevî, Ebü’l-Feyz Abdüssettâr b. Abdülvehhâb b. Muhammed Hudâyâr, *Feyzü’l-meliki’l-vehhâbi’l-müte’âlî bi-enbâ’i evâ’ili’l-karni’s-sâlis ‘aşer ve’r-râbi’ ‘aşer ‘ale’t-tevâlî*, Mekke: Mektebetü’l-Esedî, 1429/2008.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş’as es-Sicistânî, *Kitâbü’s-Sünen*, I-V, (nşr. Muhammed Avvâme), Beyrut: Müessesetü’r-Reyyân, 1414/1998.
- Ebû Gudde, Ebû Zâhid Abdülfettâh b. Muhammed b. Beşîr Ebû Gudde, *Tahkîku ismeyi’s-sahîhayn ve ismi Câmî ‘i’t-Tirmizî*, Halep: Mektebü’l-Matbuati’l-İslamiyye, 1414/1993.
- Ebû Zehre, Muhammed, *Ebû Hanîfe*, (çev. Osman Keskioglu), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1962.
- Ebû Zür‘a, Abdurrahmân b. Amr b. Abdullah ed-Dımaşkî, *et-Târîh*, (nşr. Şükrullah b. Ni‘metullah el-Kucânî), I-II, yy., ts.
- Efendioğlu, Mehmet, “Muhtasar”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI, 60-61.
- Emecen, Feridun, “Abdullah b. Suûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, I, 135-136.
- , “Abdülaziz b. Muhammed b. Suûd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, I, 193-194.
- Eyyübî, Muhammed Abdülbâki, *el-Menâhilü’s-silsile fi’l-ehâdisi’l-müselsele*, Beyrut: Dârü’l Kütüb’il İlmiyye, 1403/1983.

- Fâsî, Ebü'l-Fazl Abdülhafız b. Muhammed et-Tâhir el-Fâsî, *Mu'cemü's-şüyûh el-müsemmâ Riyâzü'l-cenne ev el-Müdhişü'l-mu'trib*, (nşr. Abdülmecîd Hayâlî), Beyrut: Darü'l Kütüb'il-İlmiyye, 1424/2003.
- Gavrî, Seyyid Abdülmecid, "Şeyh Muhammed Âbid es- Sindi ve cuhûduhu fi'l-Hadîsi'n-Nebevî (*el-Mevâhibü'l-latîfe 'alâ Müsnedi'l-Îmâm Ebî Hanîfe* örneği)", *Hadis Dergisi*, 5/10 (2015): 219-258.
- Habeşî, Abdullah Muhammed, *Câmiu's-şürûh ve'l-havâşî:Mu'cemü şâmili'l-esmâi'l-kütübi'l-meşrûha fi't-türâsi'l-İslâmî ve beyânü şürûhihâ*, I-III, Ebûzabî: el-Mecmau's-sekafî, 1425/2004.
- Habeşî, Ebû Bekir b. Ahmed b. Hüseyin el-Alevî, *ed-Delilü'l-müşir ilâ fülki esânîdi'l-ittisâl bi'l-habîbi'l-beşîr*, Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, ts.
- Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah en-Nisâbü'rî, *el-Medhal ilâ Kitâbi'l-İklîl*, (nşr. Fuâd Abdülmün'im Ahmed), İskenderiye: Dârü'd-Da've, 1983.
- Hârizmî, Ebü'l-Müeyyed Muhammed b. Mahmûd el-Hârizmî, *Câmi'u'l-mesânîd*. Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Hatiboğlu, İbrahim, *İslâm Dünyasının Çağdaşlaşma Serüveni*, İstanbul: Hadisevi Yayınları, 2004.
- , "el-Müsned", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, 101-103.
- , "Müsned", *TDV İslâm Ansiklopedisi(DİA)*, XXXII, 99-101.
- Hudûdü'l-âlem mine'l-meşrik ile'l-magrib*, (Anonim eser) (çev. Abdullah Duman- Murat Ağarı), İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2008.
- İbn Hacer, Şihâbüddîn Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XIII, (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî-Muhibbüddîn el-Hatîb), Beyrut: Dârü'l-Ma'rife, ts.
- , *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XII, Haydarâbâd: Matba'atü Meclisi Dâireti'l-meârifî'n-nizâmiyye, 1325-1328/1908-1911.
- İbn Hayr, Ebû Bekir Muhammed b. Hayr el-İşbilî, *Fehrese*, (nşr. Muhammed Fuâd Mansûr), Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419/1998.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nisâbü'rî, *es-Sahîh*, I-IV, (nşr. Muhammed Mustafa el-A'zamî), Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1975.
- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed el-Makdisî, *el-Muğnî*, I-XV, (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî- Abdülfettâh Muhammed el-Hulv), Riyad: Dârü'l-Âlemi'l-Kütüb, 1417/1997.
- İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed b. Sa'd el-Kâtib el-Hâşimî, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, I-IX, Beyrut: Dârü's-Sadir, ts.
- İbrahim, Abdürreşid, *20. Asrın Başlarında İslâm Dünyası Çin ve Hindistan'da İslâmiyet*, (nşr. Mehmet Paksu), İstanbul: Yeni Asya Yayınları, 1987.
- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübarek el-Cezerî, *eş-Şâfi fi şerhi Müsnedi's-Şâfi*, (nşr. Ahmed b. Süleyman- Ebû Temîm Yâsir b. İbrâhim), Kahire: Mektebetü'r-Rüşd, 1426/2005.

- İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî, *Styânetu Sahîh-i Müslim mine'l-İhlâl ve'l-Galat ve Himâyetuhu mine'l-İşkât*, Beyrut: Darü'l-Garbi'l-İslâmî, 1404/1984.
- İnce, İrfan, "Sindî, Muhammed Âbid", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, 246-247.
- Juynboll, Gualtherus Hendrik Albert, *Hadis Tarihinin Yeniden İnşası*, çev. Salih Özer, Ankara: Ankara Okulu Yay. 2002.
- Kandemir, M. Yaşar, "Fehrese", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XII, 297-299.
- , "Teymî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLI, 54-56.
- Karataş, Mustafa, *Rivayet Tekniği Açısından Hadislerin Artması ve Sayısı*, İstanbul: İşaret Yay., 2006.
- Kâtip Çelebi, Hacı Halife Mustafa b. Abdullah, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, Beyrut: Dârü İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.
- Kavak, Özgür, "Tecdîd mi, Yeniden İnşa mı? Şah Veliyyullah Dihlevî'den Muhammed İkbâl'e Hint Alt-Kıtasında İctihad ve Taklid'e Farklı Yaklaşımlar", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 17 (2011): 193-206.
- Kaya-Okuyucu, Eyyüp Said, Nail, "Şevkânî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXIX, 22-28.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemü'l-müellifin: terâcimu musannifi'l-kütübi'l-Arabiyye*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993.
- Kettânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ca'fer b. İdris el-Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe li-beyânî meşhûri kütübi's-sünneti'l-müşerrefe*, (nşr. Muhammed Müntasır b. Muhammed ez-Zemzemî el-Kettânî), Dimaşk: Dârü'l-Fikr, 1383/1964.
- Kettânî, Muhammed Abdülhay b. Abdilkebir b. Muhammed el-Haseni, *Fihrisü'l-fehâris ve'l-esbât ve mu'cemü'l-me'âcim ve'l-meşyahât ve'l-müselâlat*, Beyrut: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1402/1982.
- Kevserî, Muhammed Zâhid, *Te'nîbü'l-Hatîb 'alâ mâ sâkahû fî tercemeti Ebî Hanîfe mine'l-ekâzîb*, yy., 1410/1990.
- Kızıl, Fatma, *Müşterek Râvi Teorisi ve Tenkidi*, İstanbul: İSAM Yay., 2013.
- Kurşun, Zekeriya, "Necid", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXII, 491-493.
- Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Âkiş", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, EK-I, 62-63.
- , "Mekke (Tarih/Osmanlı Dönemi)", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXVIII, 563-572.
- Mergînânî, Burhâneddin Ali b. Ebû Bekr, *el-Hidâye şerhu Bidâyeti'l-mübtedî, mea şerhi allâme Abdülhayy el-Leknevî*, I-VIII, (nşr. Nu'aym Eşref Nûr Ahmed), Pakistan: İdâretü'l-Kurân ve'l-ulûmi'l-İslâmiyye, 1417.
- Muallimî, Abdullah b. Abdurrahman b. Abdürrahîm, *A'lâmü'l-Mekkiyyîn mine'l-karni't-tâsi' ile'l-karni'r-râbi' 'aşer el-hicrî*, I-II, Londra: Müessesetü'l-Furkan li't-Türâsi'l-İslâmî, 1421/2000.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, *Sahîhu Müslim*, Riyad: Beytü'l-efkârî'd-devliyye, 1419/1998.
- Müttakî el-Hindî, Alî b. Hüsâmeddîn b. Abdümelik el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-'ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*, I-XVIII, (nşr. Bekrî Hayyanî-Saffet Sakka), Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.

- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şu‘ayb en-Nesâî, *Sünenü’n-Nesâî bi şerhi’l-Hâfız Celâleddîn es-Süyûtî ve Hâşiyeti’l-Îmâm es-Sindî*, I-IX, (nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde), Beyrut: Mektebetü’l-Matbûâtü’l-İslâmiyye, 1414/1984.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref, *el-Mecmû‘ şerhu’l-Mühezzeb*, I-XXIII, (nşr. Muhammed Necib el-Mutî‘î), Cidde: Mektebetü’l-İrşâd, ts.
- Nızamî, Khalîq Ahmad, “Fettenî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XII, 486.
- , “Hindistan (Din)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII, 85-92.
- Öğüt, Salim, “Füllânî”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XIII, 248-249.
- Önkâl, Ahmet, “Hazrec (Benî Hazrec)”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVII, 143-144.
- Özcan, Azmi, “Hindistan”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XVIII, 75-81.
- , “Sind”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXVII, 242-244.
- Özkan, Halit, “Tuhfetü’l-Eşrâf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLI, 357-358.
- Özşenel, Mehmet, “Hadiste İlk Musannifler ve Ebû Hanîfe’nin Tasnifteki Rolü”, *EKEV Akademi Dergisi*, 34 (2008): 191-202.
- , *Pakistan’da Hadis Çalışmaları*, İstanbul: İFAV, 2014.
- Remzî, Ahmed Muhtâr, *Siyeru A‘lâmi’l-Muhaddisîn*, Beyrut: Dârü’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, 2005.
- Reşîd, Muhammed Alû Reşîd, *İmdâdü’l-fettâh bi-esânîdi ve merviyâtî’s-Şeyh Abdulfettâh*, Riyâd: Mektebetü’l-Îmâm eş-Şâfiî, 1419/1999.
- Sahnûn, Ebû Saîd Abdüsselâm b. Saîd et-Tenûhî, *el-Müdevvenetü’l-kübrâ*, I-VI, (nşr. Zekeriyâ Umeyrat), Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1415/1994,
- Sâmerrâî, Yûnus b. İbrâhim, ‘*Ulemâ’ü’l-‘Arab fi şibhi’l-kârrati’l-Hindiyye*, Bağdad: Vizâretü’l-Evkâf ve’s-Şuûni’d-Dîniyye, 1986.
- Serahsî, Şemsüleimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed, *el-Mebsût*, I-XXX, Beyrut: Dârü’l-Ma‘rife, ts.
- Sıddîk Hasan Han, Ebü’t-Tayyib Muhammed el-Kınnevcî, *Ebcedü’l-‘ulûm*, Beyrut: Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1978.
- Sifîl, Ebubekir, “Kıraat”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXV, 433-435.
- Sindî, Abdürreşîd Muhammed Mûsâ Lahorî, “Tavâli‘u’l-envâr şerhu Dürri’l-muhtâr”, (Doktora tezi, Sind Üniversitesi İslâm Araştırmaları Fakültesi, ts.).
- Sindî, Mahmud Hasen, “Minhatü’l-Bârî fi cem‘i rivâyâtî Sahîh-i Buhârî”, (Doktora tezi, Karaçi Üniversitesi, 1432/2011).
- Sindî, Muhammed Âbid es-Sindî, *Hasrû’s-şârid min(fi) esânîdi Muhammed Âbid*, (nşr. Halil b.Osman el-Cebûr es- Sebî‘), Riyad: Mektebetü’r- Rüşd, 1424/2003.
- , *el-Mevâhibü’l-latîfe şerhu Müsnedi’l-Îmâm Ebî Hanîfe*, (nşr.Takiyyüddin Nedvî), Dımaşk: Darü’n- Nevâdir, 1434/2013.
- , *Minhatü’l-Bârî fi cem‘i rivâyâtî Sahîh-i Buhârî*, (nşr. Nûreddîn Tâlib), Kuveyt: Vakfiyyetü’l-Müzeyni, 1432/2011.

- , *es-Sârimü'l-meslûl alâ men enkerâ't-tesmiye bi-abdi'n-Nebî ve abdi'r-Resûl*, (nşr. Muhammed Cân b. Abdullah Neîmî), Karaçi: el-Mektebetü'l- Müceddidiyye en-Neîmiyye, 1428/2007.
- , *Tertibü Müsnedi'l-Îmâmi'l-Âzam (Şerhü Tensîku'n-nizâm)*, Karaçi: Mektebetü'l-Büşrâ, 1431/2010.
- , *Tertibü Müsnedi'l-imami'l-muazzam ve'l-müctehidi'l-mukaddem Ebi Abdullah Muhammed b. İdris eş- Şâfî*, (nşr. Yûsuf Ali Zevâvî-İzzet el-Attâr), Beyrut: Darü'l- Kütübî'l İslâmiyye, 1370/1951.
- Sindî, Ubeydullah, *et-Temhîd li-ta'rîfi e'immeti't-tecdîd*, (nşr. Ebû Saîd Gulâm Mustafa el-Kasimî), Haydarabad: Lecnetü İhyâi'l-Edebi's-Sindî, 1972.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr el-Hudayrî, *Tedribü'r-râvî fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî*, I-II, (nşr. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî), Riyad: Mektebetü'l-Kevser, 1415/1995.
- Şenel, Abdülkadir, "Kavukî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXV, 72-73.
- Şevkânî, Ebû Abdullah Muhammed b. Alî, *el-Bedrü't-tâli' bi-mehâsini men ba'de'l-karni's-sâbi'*, Kahire: Darü'l Kütübî'l İslâmiyye, ts.
- Taberânî, Ebû'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, I-XXV, (nşr. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî), Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye, 1404/1983.
- Tahtâvî, Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl, *Hâşiyetü't-Tahtâvî 'ale'd-Dürri'l-muhtâr*, I-IV, Beyrut: Dârü'l-Marife, 1395/1975.
- Tavâlibe, Muhammed Abdurrahman, *el-Hâfizü'l-Mizzî ve't-tahrîc fî kitâbihî Tuhfetü'l-eşrâf bi-ma'rifeti'l-etrâf*, Amman: Dâru Ammâr, 1418/1998.
- Terhettî, Muhammed Muhsin, *el-Yâni'u'l-cenî min esânîdi's-Şeyh Abdu'l-Ğanî*, (nşr. Veliyyüddin Takıyyüddin en-Nedvî), Amman: Ervika Li'd-Dirâsat ve'n- Neşr, 1437/2016.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *el-Câmi'u's-sahîh*, I-V (nşr. Ahmed Muhammed Şâkir) Kahire: Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1398/1978.
- Tozlu, İbrahim, "Tedvin Dönemi Müsned Hadis Çalışmalarına Bir Bakış ve Hârizmî'nin Câmi'u'l-Mesânid Müsnidlerinin Tenkidi" *Turkish Studies*, 12/2 (2017): 205-240.
- Tüfekçioğlu, Zekeriya, "Hadis Edebiyatında Müsnedler (Hicrî İlkÜç Asır)", (Doktora tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).
- Türcan, Zişan, *Hadis Şerh Geleneği Doğu Gelişimi ve Dönüşümü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1992.
- Uslu, Recep, "Sind'de İslâm Fetihleri", (Yüksek Lisans tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990).
- Ünal, İsmail Hakkı, "Abdülhak b. Seyfeddin Dihlevî", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, IX, 291-293.
- , *İmam Ebu Hanife'nin Hadis Anlayışı ve Hanefî Mezhebinin Hadis Metodu*, Ankara: DİB, 2018.

- Vaseer, Eminullah, “Hind-Pakistan Yarımadası Âlimlerinin İmam Buhârî’ye ve Onun *el-Câmi ‘u’s-Sahih*’ine Gösterdikleri İtina”, *Büyük Türk-İslâm Bilgini Buhârî (811-869) Uluslararası Sempozyum Buhârî Kongresi Tebliğleri (Kayseri, 18-20 Haziran 1987)*, Ed. Ahmet Hulûsî Köker, Kayseri, Erciyes Üniversitesi, 1996, 65-74.
- Yatkın, Nihat, “Abdullah b. Abbâs ve Rivâyet Bağlamında Hz. Peygamber’le İlişkisi”, *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sahâbe II-Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler Tartışmalı İlmî Toplantı (Sakarya, 25-26 Nisan 2015)*, Ed. Hayati Yılmaz, 390-420, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2016.
- Yavuz, Adil, “eş-Şevkânî ve Hadisçiliği”, (Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi, 2002).
- Yiğit, Metin, *İlk Dönem Hanefî Kaynakalarına Göre Ebû Hanîfe’nin Usûl Anlayışında Sünnet*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2009.
- Yurdaydın, Hüseyin Gazi, *İslâm Tarihi Dersleri*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Yücel, Ahmet, *Hadis Usûlü*, İstanbul: İFAV, 2018.
- Zebâre, Muhammed b. Muhammed, *Neylü’l-vatar min terâcimi ricâli’l-Yemen fi’l-karni’s-sâlis ‘aşer*, Kahire: el-Matbaatü’s-Selefiyye, 1350/1931.
- Zehebî, Şemseddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed et-Türkmânî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, I-XXIX, (nşr. Şu’ayb el-Arnaût-Sâlih es-Semer), Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1403/1983.
- Ziriklî, Hayreddîn, *el-A’lâm: Kâmûsu terâcîmi li-eşheri’r-ricâl ve’n-nisâ’ mine’l-Arabi’l-müsta’rebîn ve’l-müsteşrikîn*, Beyrut: Dârü’l-İlim li’l-Melayin, 2002.

EKLER

EK-1: SİNDİ'NİN TALEBELERİNİN ALFABETİK SIRALAMASI

- Abbâs b. Sıddîk⁷³⁰
Abdullâh Emkenî el-Buhârî⁷³¹
Abdurrahmân b. Muhammed el-Kuzberî⁷³²
Abdurrahmân es-Sehârenfûrî⁷³³
Abdurrahmân Vecîhüddîn b. Muhammed Hüseyin Sindî el-Ensârî⁷³⁴
Abdülvehhâb el-Kütübî⁷³⁵
Abdüsselâm Dağüstânî⁷³⁶
Abdüşşekûr b. Cemâleddin⁷³⁷
Ahmed b. Muhammed Ömer⁷³⁸
Alîmüddîn b. Ömerî el-Kandehârî⁷³⁹
Bahâeddîn Abdülcelîl b. Abdüsselâm⁷⁴⁰
Ca'fer b. İdrîs el-Kettânî⁷⁴¹
Cemâl b. Ömer el-Mekkî (ö. 1284/1868)⁷⁴²
Dâvûd b. Abdurrahmân Hacer Makbûl el-Ehdel⁷⁴³
Dâvûd b. Süleymân el-Bağdâdî el-Hâlidî (ö. 1299/1882)⁷⁴⁴
Ebû'l-Berekât Sâfî el-Cifrî⁷⁴⁵
Ebû Bekr b. Muhammed Sekkâf⁷⁴⁶
Ebû Muhammed Hasen Şah er-Râmî⁷⁴⁷
Emin b. Derviş Şemmâ⁷⁴⁸

⁷³⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 248; Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zeher*, s. 228.

⁷³¹ Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zeher*, s. 316; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 367.

⁷³² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 250.

⁷³³ Dihlevî, *Feyzû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müteâlî*, III, 1880-1881.

⁷³⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, II, 273.

⁷³⁵ Dihlevî, *Feyzû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müteâlî*, II, 1205.

⁷³⁶ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 129.

⁷³⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 129.

⁷³⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 146.

⁷³⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 368.

⁷⁴⁰ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 370; Abdülhafîz b. Muhammed Tâhir b. Abdilkebir el-Fâsî, *Mu'cemü's-şüyüh el-müsemmâ Riyâzü'l-cenne ev el-Müdhişü'l-mu'trib*, (nşr. Abdülmecîd Hayâlî), Beyrut: Darü'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1424/2003, s185.

⁷⁴¹ Ebû Bekr b. Hüseyin el-Alevî Habeşî, *ed-Delîlü'l-müşir*, Mekke: el-Mektebetü'l-Mekkiyye, ts., 422, 564.

⁷⁴² Hanefî fakihî, müfessir, muhaddis Cemâl b. Ömer el-Mekkî, Sindî'nin Mekkeli öğrencilerindedir. Fetvalarından oluşan *el-Fetâvâ Cemâliyye* isimli bir eseri vardır. (Hakkında bilgi için bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 366; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 119-120.)

⁷⁴³ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 369.

⁷⁴⁴ Nakşibendiyye tarikatının Hâlidîye kolundan Şâfî fakihî Bağdâdî'nin künyesi İbn Circîs'tir. Sindî'nin icâzetli talebelerindedir. Hicaz ve Şam'a yaptığı rihleden sonra on yıl Mekke'de ikâmet etmiştir. (Hakkında bilgi için bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 367; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 322.)

⁷⁴⁵ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 85.

⁷⁴⁶ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 116.

⁷⁴⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 121.

⁷⁴⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 119.

Eşref Alî b. Sultan Alî el-Hüseynî⁷⁴⁹
Hacı Ahmed b. Osman⁷⁵⁰
Hacı Muhammed Mübârek⁷⁵¹
Hasen b. Ahmed el-Hulvânî el-Medenî⁷⁵²
Hasen b. Cemal el-Buhârî el-Hindî⁷⁵³
Hasen Şah er-Râmî⁷⁵⁴
Hâşim b. Şeyh el-Habeşî el-Ba'levî el-Medenî⁷⁵⁵
Hüseyn el-Mâlikî⁷⁵⁶
İbrahim b. Abdülkadir er-Riyâhî (ö. 1266/1850)⁷⁵⁷
İbrâhim b. Hasen Üskûbî⁷⁵⁸
İbrâhim b. Muhammed Saîd⁷⁵⁹
İbrâhim b. Muhammed Sâlih Hammad⁷⁶⁰
İbrâhim b. Seyyid Hüseyn Muhlis⁷⁶¹
İmam Mütevekkil b. İmam Mansûr⁷⁶²
İsmâil el-Berzencî⁷⁶³
Kâsım b. İmam el-Mütevekkil⁷⁶⁴
Kutbüddîn b. Muhyiddîn el-Ahrârî ed-Dihlevî⁷⁶⁵
Lütfullah Cehhâf⁷⁶⁶
Mevlevî Ğulam Haseneyn b. Abdülbasit el-Kinnevcî⁷⁶⁷
Muhammed Âşıkuddîn el-Felmebânî⁷⁶⁸
Muhammed Burhânü'l Hak el-Ensârî⁷⁶⁹

⁷⁴⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 368.

⁷⁵⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 440.

⁷⁵¹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 261.

⁷⁵² Sindî'nin Medineli meşhûr talebelerindendir. Hocasından Medine'de semâ ettiği *Kütüb-i Sitte* icâzetini almıştır. (Hakkında bilgi için bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 366.)

⁷⁵³ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 121.

⁷⁵⁴ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtur*, VIII, 1211.

⁷⁵⁵ Mescid-i Nebevî'nin hatiplerindendir. Sindî'nin icâzetli talebelerindendir. (Hakkında bilgi için bk. Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 261-262; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 366.)

⁷⁵⁶ Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehar*, s. 180-181; Ziriklî, *el-A'lâm*, II, 230.

⁷⁵⁷ Tunuslu Mâlikî fakihî İbrahim b. Abdülkâdir, Sindî'nin icâzet verdiği talebelerindendir. (Hakkında bilgi için bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 366.)

⁷⁵⁸ Dihlevî, *Fezû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âlî*, I, 189.

⁷⁵⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 692; Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehar*, s. 51-52; Ziriklî, *el-A'lâm*, I, 71.

⁷⁶⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 114.

⁷⁶¹ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 239.

⁷⁶² Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 240.

⁷⁶³ Muhammed Alû Reşîd, *İmdâdü'l-fettâh bi-esânîdi ve merviyâtî's-Şeyh Abdulfettah*, Riyâd: Mektebetü'l-İmam eş-Şâfiî, 1419/1999, 284.

⁷⁶⁴ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 40; Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 175.

⁷⁶⁵ Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehar*, s. 394; Abdullâh b. Abdurrahmân b. Abdürrahim el-Muallimî, *A'lâmü'l-Mekkiyyîn mine'l-karni't-tâsi ile'l-karni'r-râbi' aşer el-hicrî*, Londra: Müessesetü'l-Furkan li't-Türasi'l-İslâmî, 1421/2000, I, 442; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 254-255.

⁷⁶⁶ Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli*, II, 60-71; Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 189; Ziriklî, *el-A'lâm*, V, 242.

⁷⁶⁷ Sıddîk Hasan Han, *Ebcedü'l-ülüm*, III, 265.

⁷⁶⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 137-138.

⁷⁶⁹ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtur*, VII, 935; Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 367.

Muhammed b. Abdullâh el-Kıbsî⁷⁷⁰
Muhammed b. Abdurrahmân el-Ensârî es-Sehârenfûrî⁷⁷¹
Muhammed b. Ali es-Semâvî⁷⁷²
Muhammed b. Ali es-Senûsî⁷⁷³
Muhammed b. Humejd en-Necdî⁷⁷⁴
Muhammed b. Nâsır el-Hâzimî ed-Damedî (ö. 1273/1867)⁷⁷⁵
Muhammed Ebû Sâadet b. Şeyh Abdüşşekûr⁷⁷⁶
Muhammed Efendi Bâlî⁷⁷⁷
Muhammed Emîn b. Ömer el-Bâlî⁷⁷⁸
Muhammed Emîn el-Hüseynî⁷⁷⁹
Muhammed Eşref Alî ed-Dekkenî⁷⁸⁰
Muhammed Haydar el-Ensârî⁷⁸¹
Muhammed Hüseyin b. Muhammed Sâlih el-Mekkî (ö. 1305/1888)⁷⁸²
Muhammed İrtizâ Alî Han el-Ömerî⁷⁸³
Muhammed Muîn el-Ensârî⁷⁸⁴
Muhammed Nezîr Hüseyin⁷⁸⁵
Muhammed Sâlih el-Cezbe⁷⁸⁶
Muhammed Tûnusî⁷⁸⁷
Muhammed Zemân es-Sindî⁷⁸⁸
Mustafa b. Muhammed eş-Şuâb⁷⁸⁹
Mustafa İlyas Hanefî⁷⁹⁰
Sâlih b. Abdullâh es-Senârî⁷⁹¹

⁷⁷⁰ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 142-143.

⁷⁷¹ Dihlevî, *Feyzû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âlî*, III, 2056.

⁷⁷² Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 142-143.

⁷⁷³ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 141.

⁷⁷⁴ Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehar*, s. 423-425; Ziriklî, *el-A'lâm*, VI, 243.

⁷⁷⁵ Yemenli âlimlerdendir. Sindî'den Zebid bölgesinde icâzet almıştır. (Hakkında bilgi için bk. Zebâre, *Neylü'l-vatar*, II, 322; Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 138.)

⁷⁷⁶ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 137-138.

⁷⁷⁷ Dihlevî, *Feyzû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âlî*, I, 202.

⁷⁷⁸ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 369-370.

⁷⁷⁹ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 370.

⁷⁸⁰ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 258.

⁷⁸¹ Abdülhay el-Hasenî, *Nüzhetü'l-havâtır*, VII, 959.

⁷⁸² Muhammed Hüseyin b. Muhammed Sâlih Cemelü'l Leyl, Sindî'nin icâzet-i âmme verdiği Mekkeli talebelerindendir. (Hakkında bilgi için bk. Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 369; Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri'n-nevr ve'z-zehar*, s. 177.)

⁷⁸³ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 369.

⁷⁸⁴ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 141.

⁷⁸⁵ Dihlevî, *Feyzû'l-meliki'l-vehhâbi'l-müte'âlî*, III, 2055.

⁷⁸⁶ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 136-137.

⁷⁸⁷ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 137-138.

⁷⁸⁸ Daha önce hocaları arasında da zikredilen Muhammed Zemân tıpkı diğer birkaç isim gibi Sindî'nin hem mücîzi hem de mücâzıdır.

⁷⁸⁹ Abdüşşekûr, *Mecmû'*, I, 142-143.

⁷⁹⁰ Kettânî, *Fihrisü'l-fehâris*, I, 369.

⁷⁹¹ Muhammed Abdülbaki Eyyubî, *el-Menâhilü's-silsile fi'l-ehâdîsi'l-müselsele*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1403/1983, 70.

Sıddîk Kemâl el-Mekkî⁷⁹²
Süleyman b. Muhammed eş-Şevberî⁷⁹³
Şeyh Abdullâh Bilâl⁷⁹⁴
Şeyh Esad Efendi⁷⁹⁵
Yahyâ b. Muhammed el-Ahfeş⁷⁹⁶
Yûsuf el-Gazzî⁷⁹⁷
Zeynüddîn b. Bedevî es-Sûmbâvî⁷⁹⁸

⁷⁹² Abdullâh Merdâd, *el-Muhtasar min Kitâbi Neşri 'n-nevr ve 'z-zehar*, s. 220; Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 240.

⁷⁹³ Kettânî, *Fihrisü 'l-fehâris*, I, 368.

⁷⁹⁴ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 253.

⁷⁹⁵ Dihlevî, *Feyzü 'l-meliki 'l-vehhâbi 'l-müte 'âlî*, I, 193-194.

⁷⁹⁶ Bekdâş, *Muhammed Âbid es-Sindî*, s. 262.

⁷⁹⁷ Ziriklî, *el-A 'lâm*, VIII, 244; Dihlevî, *Feyzü 'l-meliki 'l-vehhâbi 'l-müte 'âlî*, III, 1978-1979.

⁷⁹⁸ Abdüşşekûr, *Mecmû '*, I, 123.

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında İzmir’de doğdu. 2010 yılında İzmir Anadolu İmam Hatip Lisesi’nden mezun oldu. 2015 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden ve eş zamanlı olarak devam ettiği Çift Ana Dal Programı kapsamında Uludağ Üniversitesi İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği’nden mezun oldu Eylül 2016’da Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nde yüksek lisans eğitimine başladı. Mart 2017’de Adnan Menderes Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Anabilim Dalı’na ÖAAG kapsamında Araştırma Görevlisi olarak atandı. Halen Adnan Menderes Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi’nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

